

การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

วิทยานิพนธ์
ของ
ณรงค์ศักดิ์ สายแสง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
ตุลาคม 2555
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

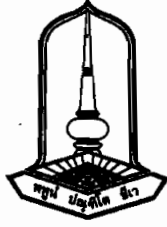
วิทยานิพนธ์
ของ
ณรงค์ศักดิ์ สายแสง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

ตุลาคม 2555

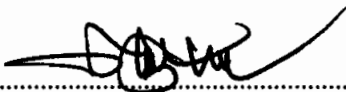
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนการศึกษา ของคณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีการศึกษา 2555

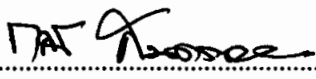

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายณรงค์ศักดิ์ สายแสง
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร)

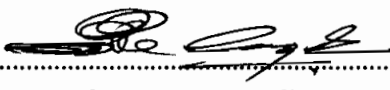
ประธานกรรมการ
(กรรมการบัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

.....
(อาจารย์ ดร.กล้า สมตระกูล)

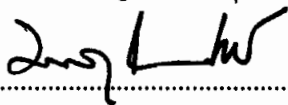
กรรมการ
(ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

x
.....
(อาจารย์ ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด)

กรรมการ
(กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

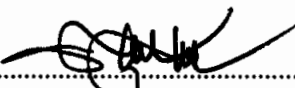

.....
(รศ.ดร.ชานัญ รอดเหตุภัย)

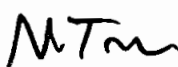
กรรมการ
(อาจารย์บัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

.....
(อาจารย์ ดร.มารีสา โกเศยะโยธิน)

กรรมการ
(ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร)
คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์

.....
(รศ.ดร.ณฐพันธ์ ตราชู)
ผู้รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่ 21 เดือน ๓ พ.ศ. 2555

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน ทั้งผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน และผู้นำทางภูมิปัญญา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และอาจารย์ ดร.มารีสา โกละเยะโยธิน ที่ประสาทวิชาความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ และให้คำปรึกษา เกี่ยวกับการกำหนดหัวข้อการวางเค้าโครงเรื่อง การจัดทำรูปแบบและการหาแหล่งข้อมูลอ้างอิง จนทำให้วิทยานิพนธ์เกิดเป็นรูปร่างขึ้น และขอขอบพระคุณผู้ที่สำคัญที่สุดในการทำวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้คือ อาจารย์ ดร.กล้า สมตระกูล ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.ไพรัช ถิตยผาด ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งอาจารย์ทั้งสองท่านคอยให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง และคอยให้ความช่วยเหลือทุก ๆ ด้าน รวมทั้งให้กำลังใจจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ชำนาญ รอดเหตุภัย กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ให้ คำแนะนำซึ่งเป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ และขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามทุกท่าน ที่ประสาทวิชาความรู้จนก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ในการจัดทำ วิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ประธานชุมชนภูฎีจัน ประธานชุมชน สวนสมเด็จย่า ประธานชุมชนวัดสุวรรณาราม ประธานชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ ประธานชุมชน วัดเทพากร และชาวบ้านทั้ง 5 ชุมชน ที่ให้ข้อมูลด้านประวัติความเป็นมา สังคม เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่จนทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วง ไปได้ด้วยดี

ขอระลึกถึงพระคุณพ่อเพียร และแม่แจ่ม สายแสง ผู้ที่ให้กำเนิด อบรมสั่งสอน และให้ ความรักอย่างจริงใจ ขอขอบพระคุณคุณปรีดี กุญชร ณ อยุธยา คุณประธมพงศ์ มั่งมีและครอบครัว ที่ให้กำลังใจ รวมทั้งความอนุเคราะห์ในตรวจสอบต้นฉบับ การอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการลงพื้นที่ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และเพื่อน พี่ น้อง นิสิตคณะวัฒนธรรมศาสตร์ทุกรุ่นที่คอยให้กำลังใจ ซึ่งกันและกันตลอดการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

คุณค่าและประโยชน์ที่ได้จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดา มารดา และขอมอบงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนใน กรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

ณรงค์ศักดิ์ สายแสง

ชื่อเรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ผู้วิจัย นายณรงค์ศักดิ์ สายแสง

กรรมการควบคุม อาจารย์ ดร.กล้า สมตระกูล และอาจารย์ ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด

ปริญญา ปร.ด. สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2555

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีความมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชน แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน และการพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ของชุมชนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 ชุมชน ประกอบด้วยชุมชนกุฎิจีน สำนักงานเขตธนบุรี ชุมชนสวนสมเด็จย่า สำนักงานเขตคลองสาน ชุมชนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สำนักงานเขตภาษีเจริญ และชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 110 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เครื่องมือที่ใช้วิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ตรวจสอบผลการวิเคราะห์ด้วยวิธีการแบบสามเส้า และนำเสนอผลการศึกษาโดยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของพื้นที่วิจัยเป็นย่านที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ ทั้งคนไทย จีน ฝรั่ง แขก มอญ และลาว มีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม คนในชุมชนมีการรักษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของตนเองไว้ได้ มีประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนศาสนสถานอันเป็นที่เคารพศรัทธา อาทิ วัด โบสถ์ มัสยิด และศาลเจ้า ชุมชนมีศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ประกอบด้วยสถานที่ทัศนียภาพ ที่สวยงามและร่มรื่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี แหล่งอาหารการกิน แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝาก ผู้คนในชุมชนมีความเป็นมิตร และการท่องเที่ยวในชุมชนมีความคุ้มค่าของเงิน

แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนพบว่าต้องมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในชุมชน อาคารสถานที่ ทัศนียภาพ การจัดการขยะมูลฝอย และรักษาสสิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์ด้วยแผ่นพับ โปสเตอร์ และแผนที่แสดงเส้นทาง การท่องเที่ยว การพัฒนาเครือข่ายการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอนุรักษ์ พื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและประเพณี การส่งเสริมและสนับสนุนการทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน การพัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝาก จัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน และคนในชุมชนควรร่วมมือกันสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว ควรมีการศึกษาค้นคว้า วิจัยรวบรวมองค์ความรู้ด้านเอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และของดีของชุมชน เพื่อการเผยแพร่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของวัฒนธรรมชุมชน การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จและกลไกการขับเคลื่อน โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา 7 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ยุทธศาสตร์ยกระดับศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ยุทธศาสตร์การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ยุทธศาสตร์การประกันคุณภาพอาหารการกิน ยุทธศาสตร์การสร้างมูลค่าและคุณค่าของที่ระลึกของฝาก ยุทธศาสตร์สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากล ยุทธศาสตร์เสริม สร้างอัตลักษณ์ไทย ด้านความใส่ใจนักท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์บริหารจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ทั้ง 7 ข้อ สามารถนำมาเป็นแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

TITLE The Reinforcement of Community Culture in Bangkok for Enhancing and Sustaining The City World's Best Award
AUTHOR Mr. Narongsak Saisang
ADVISORS Dr. Kla Somtrakool and Dr. Pairat Thitpart
DEGREE Ph.D. **MAJOR** Cultural Science
UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2012

ABSTRACT

This research is a qualitative research. Its main objectives are to 1) study the current states of community culture, 2) study the trend towards building the community culture and 3) study the strategic developments in building the community culture for promoting and sustaining Bangkok as one of the world's best tourist attractions. There are 5 communities under study;- Kudeechin Community in Thonburi District, Suan Somdej Ya Community in Klongsan District, Wat Suwannaram Community in Bangkok-noi District, Wat Khuhasawan Community in Bhasee-charen District and Wat Thepakorn Community in Bang Plat District. The samples used in this study are 110 people comprising of the experts in the field, the executors and the general informants. This research was carried out through interviews, observations, focus group and workshops. The data were analyzed in accordance with the objectives of the research using triangulation methods and were then presented using the descriptive methods.

From the study, it was found that those communities are historically significant and are home to various ethnic group- Thai, Chinese, westerners, Mons and Laotians. Each ethnic group has their own beliefs. The major religions practiced are Buddhism, Christianity and Islam and there are also a number of temples, mosques, churches and the shrines. People in those communities preserve their traditional culture, way of life, tradition and communal ceremonies and have potentials in attracting a fairly large number of tourists to visit their places in each year because of the beauty and shade of the places. It is worth to visit those communities because visitors can enjoy themselves by seeing the communal arts, cultures and traditions, enjoying and tasting communal traditional foods and buying souvenirs for their loved ones. Furthermore, people in those communities are very friendly and helpful.

In terms of trends towards building community culture in Bangkok, within those communities there must be such environmental adaptation works as renovating the old buildings, beautifying the scenery, properly managing the waste and healing and preserving the environment in order to enhance and sustain the city's world best

award. The communities must put great importance on their public relation works by distributing more brochures and posters and maps showing tourist directions and giving more related information. Furthermore, the communities must develop their network and have more people participate in the conservation and resuscitation of the art, culture and tradition. The local authorities must also support and promote the community's products, develop the spaces for selling those community's products and help the communities to generate the income equally. People within those communities must co-operate to enhance the visitors' satisfaction, do more research on their community and on folk wisdom and intellect in order to promote sustainable communal tourisms.

The development of strategic plans for building community culture for sustainable tourism includes analyzing strengths, weaknesses, opportunities and treats of community culture (SWOT Analysis), specifying the vision and obligations and setting out goals, strategies and key performance indicators. All these could be done through the so called "7-strategic planning" which includes uplifting and upgrading the community potentials in promoting tourism, setting out the art, culture and tradition as their own identity, guaranteeing safety and taste of their traditional foods, adding the value to their products, creating and providing more facilities and public conveniences, promoting the country's identity as tourist attraction and building up networks and co-operation in tourism. All of these 7 strategies can be used as strategic plans for building community culture and thus promoting Bangkok as sustainable tourist attraction.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1	บทนำ 1
	ภูมิหลัง 1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย 7
	คำถามการวิจัย 7
	ความสำคัญของการวิจัย 8
	นิยามศัพท์เฉพาะ 8
	กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย 9
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 10
	วัฒนธรรมชุมชน 10
	กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรางวัลเมืองน่าท่องเที่ยว ที่สุดในโลก 17
	นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 36
	บริบทวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร 50
	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 60
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 88
	งานวิจัยในประเทศ 88
	งานวิจัยต่างประเทศ 97
3	วิธีดำเนินการวิจัย 101
	ขอบเขตของการวิจัย 101
	วิธีดำเนินการวิจัย 102
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล 106
	ตอนที่ 1 ความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชน ในกรุงเทพมหานคร 106
	ตอนที่ 2 แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 166
	ตอนที่ 3 การพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 182

บทที่	หน้า
5	
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	197
ความมุ่งหมายของการวิจัย	197
สรุปผล	197
อภิปรายผล	201
ข้อเสนอแนะ	209
บรรณานุกรม	211
ภาคผนวก	224
ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้สัมภาษณ์	225
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์	228
ภาคผนวก ค เครื่องมือวิจัย	233
ภาคผนวก ง การประชุมเชิงปฏิบัติการ	250
ประวัติย่อของผู้วิจัย	268

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT)	87
2 แสดงน้ำหนักคะแนนรวมการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)	188
3 วิเคราะห์ TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา	187
4 ผังและผลการจัดทำ Matrix SWOT	189
5 รายละเอียด เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จ และกลไก การขับเคลื่อน	194

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัยการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	9
2 นิตยสารการท่องเที่ยว TRAVEL & LEISURE	35
3 แผนที่แสดงการแบ่งกลุ่มเขตการปกครองกรุงเทพมหานคร	51
4 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สำนักงานเขตคลองสาน	54
5 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สำนักงานเขตบางกอกน้อย	55
6 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สำนักงานเขตภาษีเจริญ	56
7 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สำนักงานเขตบางพลัด	58
8 แผนภูมิกระบวนการวางแผนพัฒนา	70
9 วงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphof	83
10 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนกุฎีจีน	107
11 สภาพปัจจุบันของชุมชนกุฎีจีน	108
12 ศาลาริมน้ำของชุมชนกุฎีจีน	109
13 ถนนทางเดินและจักรยาน ทางเข้าชุมชนกุฎีจีน	113
14 วัดช่างดาครู้ส	111
15 วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	112
16 ศาลเจ้าเกียนอันเกง	113
17 ไปสเตอร์โครงการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนกุฎีจีน	114
18 ขนมห้างกุฎีจีน	115
19 เส้นทางเดินลัดเลาะริมแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าสู่ชุมชนกุฎีจีน	116
20 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนสวนสมเด็จย่า	117
21 สภาพบ้านเรือนของชุมชนสวนสมเด็จย่าในอดีต	118
22 สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ กิจไชยา ประธานชุมชนสวนสมเด็จย่า	119
23 สภาพบ้านเรือนในชุมชนสวนสมเด็จย่า	120
24 ไปสเตอร์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมในอุทยานสวนสมเด็จย่า	121
25 พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	122
26 บ้านจำลอง	122
27 อาคารพิพิธภัณฑ์	123
28 แผ่นหินแกะสลัก	124
29 พระอุโบสถวัดอนงคารามวรวิหาร	125
30 ศาลเทพเจ้ากวนอู	126
31 ศาลเจ้าพ่อเสือ	127
32 มัสยิดกุฎีจีนอิสลาม (มัสยิดตึกแดง)	128

ภาพประกอบ

หน้า

33	มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว)	129
34	พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตคลองสาน	130
35	ประเพณีทอดกฐิน	131
36	รถเข็นจำหน่ายอาหาร	132
37	อาคารจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก	133
38	ความเป็นมิตรของคนในชุมชนสวนสมเด็จย่า	133
39	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนวัดสุวรรณาราม	134
40	สภาพปัจจุบันของชุมชนวัดสุวรรณาราม	135
41	การทำขัณฑ์ของชุมชนวัดสุวรรณาราม	136
42	พระอุโบสถวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร	137
43	ตลาดวัดสุวรรณาราม	138
44	โรงรถจักรธนบุรี	139
45	พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางกอกน้อย	140
46	ร้านสงวนโอสถ	141
47	ศาลาโรงธรรมของชุมชน	141
48	ร้านเกษตรบรอนซ์แอนด์สแตนเลส	142
49	การแสดงกระบี่กระบอง	143
50	การสาธิตวิ่งม้าแก้บน	144
51	คุณเมตตา เสลานนท์ ทายาทกิจการขัณฑ์บ้านบุ	145
52	กล้วยเตี้ยเนื้อ ในชุมชนวัดสุวรรณาราม	146
53	บริการน้ำดื่มสำหรับนักท่องเที่ยว	147
54	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์	148
55	บรรยากาศของชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์	149
56	เรือหางยาวให้บริการนักท่องเที่ยว	150
57	บ้านศิลปิน	151
58	ร้าน RimKlong Gallery	152
59	วัดคูหาสวรรค์วรวิหาร	153
60	บรรยากาศริมคลองบางกอกใหญ่	154
61	โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์หุ่นละครเล็ก คณะค่านาย	155
62	ร้าน ศ จิตรกร	156
63	ของที่ระลึก	157
64	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนวัดเทพากร	157
65	สภาพทั่วไปของชุมชนวัดเทพากร	158
66	ผลิตภัณฑ์หัตถ์ชุมชนวัดเทพากร	159
67	โบสถ์วัดเทพากร	160

ภาพประกอบ

หน้า

68	ศูนย์ฝึกอาชีพศิลปหัตถกรรมหัวโชน วัดเทพากร	160
69	หัวโชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัดเทพากร	161
70	ร้านขายของชำและอาหารตามสั่ง	162
71	บริการนวดแผนไทย	163
72	สภาพบ้านเรือนในชุมชนกุฎีจีน	167
73	สภาพบ้านวินด์เซอร์	168
74	ป้ายแสดงแหล่งจำหน่ายขนมฝรั่งกุฎีจีน	169
75	ที่ดินรกร้าง	170
76	สินค้าทั่วไปที่จำหน่ายในชุมชน	171
77	รถเข็นจำหน่ายอาหาร	172
78	กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	173
79	สภาพทั่วไปของชุมชนวัดสุวรรณาราม	174
80	ผลิตภัณฑ์ชั้นลงหิน	175
81	สภาพปัจจุบันของตลาดวัดสุวรรณาราม	176
82	นักท่องเที่ยวรับฟังการทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน	177
83	สภาพบ้านเรือนชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์	178
84	ความแตกต่างกันทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน	179
85	ถึงขยะทางเข้าชุมชนวัดเทพากร	180
86	เครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยเตรียมจัดจำหน่าย	181
87	แผนผังแสดงขั้นตอนการพัฒนายุทธศาสตร์ เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ในกรุงเทพมหานคร	183
88	แสดงการวิเคราะห์ TOWS Matrix	186
89	ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริม ความเป็นเมืองที่ยั่งยืน	193

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

มนุษย์มีการพัฒนาการทางสังคมมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อหลายแสนปีมาแล้ว มีการรวมกลุ่มกันของชาติพันธุ์ต่าง ๆ และอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยที่มนุษย์แต่ละชาติพันธุ์ต่างก็มีวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแบบแผนหรือแนวปฏิบัติที่สังคมจะต้องประพฤติ เพื่อให้คนในสังคมเกิดการอยู่ร่วมกันโดยมีการสั่งสมจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งประกอบด้วย ความคิด สติปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ภาษาวรรณกรรม ศิลปกรรม โบราณคดี การละเล่น ดนตรี ชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้รวมกันเรียกว่า วัฒนธรรม ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนที่มีการสืบทอดต่อกันมาอย่างเป็นระบบและมีเอกลักษณ์ มีความเป็นปึกแผ่น และสามารถทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมของตนเพื่อให้ดำรงไว้ นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์หรือปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม และวัฒนธรรมยังเป็นสิ่งบ่งบอกถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ ทั้งยังก่อให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม เช่น การแสดงออกหรือการกำหนดพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของคนในสังคม วิถีชีวิต จารีตประเพณี และกฎหมายระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ และวัฒนธรรมยังทำหน้าที่ในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของคนในชุมชน อาจเกิดจากความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติต่างๆ ที่เป็นเครื่องขัดเกลาพฤติกรรม หรือบุคลิกภาพให้มีความโดดเด่นหรือแสดงออกเฉพาะตัว และวัฒนธรรมยังทำให้เศรษฐกิจของชุมชนหรือประเทศชาติมีความมั่งคั่ง คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งต่อชุมชนหรือสังคม คนในสังคมย่อมต้องตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่า โดยร่วมกันสืบสานจรรโลงวัฒนธรรมที่ดีงาม เพื่อให้คงอยู่กับสังคมต่อไป

ในปัจจุบันนี้วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของประเทศ ดังนั้น ภาครัฐจะต้องมีบทบาทเป็นอย่างมากในการจัดการและพัฒนาวัฒนธรรม โดยเฉพาะในระดับนโยบายของรัฐจะต้องจัดการวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง สร้างจิตสำนึก ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงามของคนในชาติเพื่อให้วัฒนธรรมเป็นทุนและพลังขับเคลื่อนในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต และวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความสามัคคีและสมานฉันท์ของคนในชาติและนานาชาติ นอกจากนี้สามารถพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อผลทางเศรษฐกิจ เช่น ผ่านการท่องเที่ยวและธุรกิจบริการต่างๆ เป็นต้น โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยที่เป็นลักษณะเฉพาะที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชาติที่สืบเนื่องต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากรุ่นสู่รุ่น ทำให้วัฒนธรรมไทยมีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนชาติใดในโลก ซึ่งวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประกอบด้วย ภาษา วรรณกรรม ศิลปหัตถกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ศาสนา ความเชื่อ การช่าง งานฝีมือ การละเล่น ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เป็นต้น ถ้าจะยกตัวอย่างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยแล้ว ที่เห็นชัดเจนและมีความโดดเด่น ได้แก่ วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี โดยเฉพาะภาษาไทยมีภาษาเป็นของตนเองทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน และมีวรรณคดีไทยที่สะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และวัฒนธรรมไทย

ยังเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของการดำรงชีพ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นที่เรียกว่า ทัศนคติพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผลผลิตของชุมชน เช่น การทำเครื่องเงิน เครื่องปั้น ดินเผา หรือการจักสาน เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ภายในครัวเรือน นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภท แหล่งโบราณคดี โบราณสถานและวัตถุโบราณเป็นจำนวนมาก จึงสรุปได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น ซึ่งเป็นผลมาจากความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษไทยนั่นเอง

ดังนั้นการที่จะพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนเพื่อตอบสนองธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้น จะต้องเข้าใจถึงวิถีชีวิตของชุมชน มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อรื้อฟื้นและสร้างประวัติศาสตร์ชุมชน โดยที่คนในชุมชนจะต้องเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือชาวบ้านเป็นผู้สร้างขึ้นมาเอง ซึ่งจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชุมชน มีการวิเคราะห์และสร้างจิตสำนึกให้ชัดเจนในวัฒนธรรมชุมชนของตนเอง ทำให้ชาวบ้านเกิดการตื่นตัว เกิดการรับรู้ถึงเอกลักษณ์และคุณค่าของวัฒนธรรมของตน รวมทั้งมีการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ที่การปลูกจิตสำนึก ให้ชุมชนได้ตระหนักและเล็งเห็นถึงคุณค่าของตนเองว่าจะสามารถฟื้นฟู ดำรงอยู่และพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนได้ ซึ่งการพัฒนาจะอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน การที่จะพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนเพื่อผลทางการเสริมสร้างเศรษฐกิจในชุมชน โดยการพยายามนำวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมาเป็นจุดขายให้กับนักท่องเที่ยว จนไม่สามารถแยกออกได้ว่าแบบใดกันแน่ที่เป็นวัฒนธรรมชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้เกิดการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมชุมชนเนื่องจากไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโดยยึดจากฐานทางวัฒนธรรมที่แท้จริง แต่กลับให้ความสำคัญกับกลุ่มนายทุนหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน และมุ่งที่จะทำลายวัฒนธรรมของชุมชนที่มีอยู่เดิม ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วและไม่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553 : 132) ได้กล่าวถึงแนวคิดและปรัชญาของการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนไว้อย่างน่าสนใจว่า “การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนที่ถูกต้องคือการพัฒนาคน” ที่จะต้องให้ครอบคลุมถึงเศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะในปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญมาก ซึ่งหมายถึงการเลี้ยงชีพที่พัฒนามาจากวิถีชีวิตของชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการโดยเริ่มที่ชุมชน องค์กรชุมชน ผู้ผลิตในชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม ดังนั้น สรุปได้ว่าการที่จะพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนนั้นจะต้องเริ่มที่คนในชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญ แนวคิด จิตใจ และศักยภาพของตนเองที่ส่งผลให้เกิดการกระทำที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจของชุมชนให้เป็นรูปธรรม

ประเทศไทยถือได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากเป็นอุตสาหกรรมที่ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภทมีการเชื่อมโยงกัน เช่น ธุรกิจการท่องเที่ยว การโรงแรม การเดินทางระหว่างประเทศ ธุรกิจร้านอาหาร เป็นต้น จากข้อมูลสถิติของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาเที่ยวประเทศไทย ตั้งแต่เดือนมกราคม – มิถุนายน 2554 รวบรวมโดยกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พบว่า มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาเที่ยวประเทศไทยรวมทั้งสิ้นประมาณ 10 ล้านคน มีรายได้เข้าประเทศไทยร่วมหลายหมื่นล้านบาท ดังนั้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติทำให้เกิดการจ้างงานและรายได้ และมีการกระจายรายได้ต่างๆ สู่ชุมชนหากแยกประเภทของนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติในโซนภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกและภูมิภาคยุโรปจะนิยมมาเที่ยวในประเทศไทย ในส่วนของสาเหตุสำคัญที่มีอิทธิพลต่อ

การตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในการเดินทางเข้ามายังประเทศไทยนั้น อาจเป็นเพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมไปด้วยทรัพยากรท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว และมีศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมในท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ โบราณสถานมากมาย สิ่งต่างๆ ที่กล่าวมานี้สามารถที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยได้

ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เมื่อ พ.ศ. 2514 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่คณะกรรมการและพนักงานองค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยความว่า “ประโยชน์ ที่ได้ อีกก็คือเรื่องชื่อเสียงของบ้านเมือง ชื่อเสียงในทางทิวทัศน์ความเป็นอยู่และประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง เป็นการเผยแพร่ให้ชาวต่างประเทศทราบ แม้ชาวต่างประเทศที่มาได้เห็นได้รู้ มิได้ตั้งใจจะมา หรือจะมีได้มาเที่ยวในเมืองไทยก็เกิดผลแล้ว เพราะว่าทำให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จักในทางที่ดีแก่ชาวต่างประเทศ เป็นผลในทางชื่อเสียงในทางว่าเมืองไทยมีวัฒนธรรมและมีสิ่งที่น่าสนใจมาก มีประชาชนที่ดี นิสัยใจคอที่ดี น่านับถือ ก็ทำให้เราได้รับผลในทางการเมือง และในทางความปรารถนาดีอย่างยิ่งจากชาวต่างประเทศ ซึ่งถ้าชาวต่างประเทศผู้เป็นประชาชนในประเทศเหล่านั้น ถึงแม้จะไม่ใช่เป็นผู้ใหญ่ผู้โตก็ตาม ก็จะรู้จักเมืองไทยดีขึ้น ย่อมทำให้เกิดการติดต่อในทางการหรือทางธุรกิจกับเมืองไทยดีขึ้น ฉะนั้นผลในทางนี้ จะต้องพึงเล็งถึงให้มากเหมือนกัน แล้วพยายามเผยแพร่วัฒนธรรมและนิสัยใจคอที่ดีของคนไทยให้ชาวต่างประเทศทราบมากที่สุด เมืองไทยเราก็มีของดีอยู่มาก ในทางวัตถุ ทั้งในทางจิตใจ เราควรจะทำให้เกิดผลทั้งหมด ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ เพื่อความมั่นคงและเพื่อความดีอยู่ของเราแท้ ๆ เพราะว่าเมื่อมีคนที่ดีปรารถนาดีต่อเราทั่วโลก ก็จะทำให้เราปลอดภัยและเป็นมิตรมากขึ้น งานทั้งหลายที่ท่านทั้งหลายจะทำจะต้องพึงเล็งในข้อนี้อย่างมาก”

สายันต์ ไพเราะชญจิตร (2548 : 36) แสดงความเห็นต่อพระบรมราโชวาทของคณาจารย์ว่าพระองค์ทรงเปรียบประเทศไทยเป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่อยู่ในสังคมโลกที่มีชุมชนอื่น ๆ อยู่ร่วมกันอีกมากมาย การท่องเที่ยวมิได้เป็นมรรควิธีที่สร้างแต่เพียงรายได้ทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่เป็นหนทางในการสร้างมิตรภาพในมวลหมู่มิตรประเทศ และประชาชนในประเทศอื่นๆ ด้วย การจัดการวิถีวัฒนธรรมแบบเอื้ออารีต่อนักท่องเที่ยว การจัดการทิวทัศน์และประวัติศาสตร์ ทรัพยากรวัฒนธรรมของบ้านเมืองให้เกิดความประทับใจต่อนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นแขกของบ้านเมืองย่อมนำไปสู่การมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากนานาประเทศที่จะเป็นผลดีต่อการดำรงอยู่ร่วมกันกับประเทศอื่นๆ สังคมอื่นๆ ในระยะยาว

กรุงเทพมหานคร ในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง การศึกษา การคมนาคมขนส่ง การพาณิชย์ การสื่อสาร และศิลปวัฒนธรรมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านศิลปวัฒนธรรม กรุงเทพมหานครให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ที่เห็นได้จากแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร 12 ปี (2552 - 2563) ตามนโยบายของผู้นำราชการกรุงเทพมหานคร (ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร) ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาวัฒนธรรมไว้ว่า “พัฒนากรุงเทพมหานครให้เป็นมหานครแห่งคุณภาพชีวิตที่ดีและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม” ทั้งนี้เพราะว่ากรุงเทพมหานคร เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีวิถีชีวิตที่เป็นพลังทางภูมิปัญญาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ ฯลฯ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมายาวนาน นอกจากนี้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร ยังเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าต่อกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และวัฒนธรรมที่จะสร้างจิตสำนึกและความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

การที่จะพัฒนาหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนของกรุงเทพมหานคร จะต้องดำเนินการโดยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชนของตนเองเพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืน และก่อให้เกิดความหวงแหนในวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งนี้เพราะว่า วัฒนธรรมไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่จัดวางของตั้งแสดงหรือโกดังเก็บของ เพราะต้องมาจากฐานประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตของคนท้องถิ่น แล้วเอาความรู้นั้นมาจัดแสดงให้ลูกหลานได้เรียนรู้และเกิดจิตสำนึก คนที่อยู่ในท้องถิ่นต้องมีความสัมพันธ์ ความทรงจำ และจิตสำนึกร่วมกัน ถึงแม้ปัจจุบันการปกครองในกรุงเทพมหานครจะแบ่งออกเป็นสำนักงานเขตต่างๆ แต่หัวใจของชุมชนยังคงเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งมีความสัมพันธ์เกิดขึ้น ถ้าภาครัฐจะช่วยเหลือก็ควรให้เงินสนับสนุนบางส่วน แต่หลักใหญ่ต้องให้ชุมชนสร้างและคิดเอง เขาจะได้รู้สึกเป็นเจ้าของ นำไปสู่การสร้างสรรคหลายอย่าง เช่น ด้านเศรษฐกิจ ก็เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (Creative conomy) ซึ่งตอนนี้กรุงเทพมหานครทำได้เกือบถูกทางแล้ว ที่สำคัญต้องมีเครือข่ายภาคีให้คนท้องถิ่นสร้างประวัติศาสตร์จากความทรงจำของตัวเอง ไม่ใช่เอาเนื้อหาการนำเสนอมาจากห้องสมุด ต้องทำให้เห็นชีวิตจริง แล้วดึงสิ่งเหล่านั้นออกมาจัดแสดงถ่ายทอดให้เด็กรุ่นหลังสำนึกท้องถิ่นก็จะเกิดขึ้น เป็นการใช้ความรู้จากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นปลูกสำนึกคนรุ่นใหม่

นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นกลไกที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติได้ และการท่องเที่ยวยังมีบทบาทต่อการพัฒนาเมืองในหลายๆ มิติ ทั้งเรื่องการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม การรักษาสีเขียว การพัฒนาศักยภาพ และการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ดังนั้น กรุงเทพมหานครในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีหน้าที่ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้พยายามกระตุ้นส่งเสริมการท่องเที่ยวในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน จึงได้มีการจัดทำโครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนในพื้นที่เขตต่าง ๆ ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนในพื้นที่ดำเนินการมีการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อมที่ดีงาม เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และเรื่องราวระหว่างคนในชุมชนกับผู้มาเยือน มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยชุมชนในท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการด้วยตนเอง

ปัจจุบันกรุงเทพมหานคร ได้กำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเปลี่ยนกรุงเทพมหานครให้เป็นมหานครแห่งการค้าและการท่องเที่ยวของภูมิภาค (กรุงเทพมหานคร. 2551 : 14-15) ได้กำหนดไว้ในแผนบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2552-2555 ในยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาศักยภาพเมืองเพื่อก้าวทันการแข่งขันทางเศรษฐกิจและเป็นมหานครแห่งการเรียนรู้ (Developing strong economy and knowledge-based society) โดยกำหนดกลยุทธ์หลักคือ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครสู่การเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวภูมิภาค และได้กำหนดตัวชี้วัดกลยุทธ์หลักซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ กำหนดให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว สำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อความสะอาดปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร กำหนดให้สำนักงานเขตและชุมชน นำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไปบูรณาการเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ มีการอบรมผู้ประกอบการ เยาวชน บุคลากร มัคคุเทศก์น้อย เทศกิจ และผู้ให้บริการรถสาธารณะเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร กำหนดให้มีศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวและเว็บไซต์เพื่อบริการหรือประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ถนนสายไม้

การบริการรถราง ส่งเสริมการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว เสน่ห์วัฒนธรรมล้ำค่า (รถรางชมเมือง) เสน่ห์ปลายจวัก (Bangkok internation food) แม่น้ำของแผ่นดิน เสน่ห์สวรรค์ของการจับจ่าย (Bangkok grand sale) และเสน่ห์เมืองงามยามราตรี (City night tours) เป็นต้น

หากกล่าวถึงเสน่ห์ของกรุงเทพมหานคร นักท่องเที่ยวทั่วโลกต้องนึกถึงเมืองที่ทันสมัยมีตึกระฟ้าขนาดใหญ่ โรงแรมที่หรูหรา ห้างสรรพสินค้าที่เป็นศูนย์กลางการจับจ่ายใช้สอยของคนในเอเชีย แต่กรุงเทพมหานครยังรักษาเสน่ห์ในด้านศิลปวัฒนธรรม โบราณสถานไว้อย่างกลมกลืน และกรุงเทพมหานครยังเป็นแหล่งรวมศิลปะ สถาปัตยกรรม ศาสนาและวัฒนธรรมอันล้ำค่าของประเทศไทยอีกด้วย ในหนังสือเสน่ห์กรุงเทพฯ คู่มือท่องเที่ยว (สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว. 2550 : 41-53) ได้กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยว 10 แห่งที่ไม่ควรพลาดของกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) พระบรมมหาราชวัง วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ตลาดนัดสวนจตุจักร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) พิพิธภัณฑสถานไทย จิม ทอมป์สัน พระที่นั่งวิมานเมฆ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และพิพิธภัณฑสถานวังสวนผักกาด เป็นต้น นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวที่กล่าวมาข้างต้น กรุงเทพมหานครยังได้ส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว โดยรวบรวมเอกลักษณ์ของกรุงเทพมหานครหลักๆ 5 ด้าน คือประวัติศาสตร์วัฒนธรรม การท่องเที่ยวทางน้ำหรือเวนิสตะวันออก เสน่ห์ยามราตรี ซึ่งปัจจุบันมีศิลปวัฒนธรรมกลางคืน โรงละครเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก แหล่งช้อปปิ้งและอาหาร ซึ่งมีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น นอกจากนี้กรุงเทพมหานครยังเชิญชวนให้ชาวกรุงเทพฯ ร่วมเป็นเจ้าของที่ดี โดยการสร้างจิตสำนึกที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใสกับชาวต่างชาติ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทยซึ่งเป็นที่ประทับใจของชาวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวในเมืองไทย สิ่งต่างๆ เหล่านี้จึงทำให้กรุงเทพมหานคร เต็มเปี่ยมไปด้วยเสน่ห์ในสายตาของนักท่องเที่ยวรวมถึงเป็นเมืองที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้การจัดทำรายงานรายได้ประชาชาติด้านการท่องเที่ยวทั่วประเทศในปีพุทธศักราช 2552 ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ระบุว่ากรุงเทพมหานคร เป็นเมืองที่สามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้สูงสุดของประเทศ จำนวน 331,454 ล้านบาท และสถิติข้อมูลนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาเที่ยวในกรุงเทพมหานคร ในปีพุทธศักราช 2553 มีถึงจำนวน 10,444,176 คน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2554 : เว็บไซต์)

กรุงเทพมหานครมุ่งมั่นสร้างกรุงเทพฯ ให้เป็น “เมืองสวรรค์” เมืองแห่งเสน่ห์ สีสัน และความบันเทิง ตลอดจนมีศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่น จนทำให้การจัดอันดับการท่องเที่ยวของนิตยสารด้านการท่องเที่ยวชื่อดังของประเทศสหรัฐอเมริกา “เทรเวล แอนด์ เลisure” (Travel & Leisure) ได้ออกแบบสอบถามผู้อ่านในปี 2553 ปรากฏว่า กรุงเทพมหานคร ได้รับรางวัลเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุดของโลก หรือ World’s Best Award ประจำปี 2010 ซึ่งปัจจัยในการพิจารณาเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุดในโลกจะพิจารณาจาก 1) สถานที่ ทัศนียภาพ ความสวยงามและร่มรื่น 2) ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี 3) อาหารการกิน 4) แหล่งจำหน่ายของที่ระลึก/ของฝาก 5) ความเป็นมิตรของผู้คน และ 6) ความคุ้มค่าของเงิน จากรางวัลที่ได้รับ นายอภิรักษ์ โกษะโยธิน อดีตผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เคยให้สัมภาษณ์ไทยนิวส์ออร์กสรุปได้ว่า “การที่กรุงเทพฯ ถูกจัดให้เป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอันดับ 1 ของโลก เนื่องจากได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย อาทิเช่น ร้านอาหาร สายการบิน เจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานครรวมทั้งประชาชน ที่ช่วยกันส่งเสริมนโยบาย อีกทั้งมีกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งนักท่องเที่ยวต่างประทับใจ นอกจากนี้ได้มีการประชาสัมพันธ์แบบโรดโชว์เรื่อง “เสน่ห์กรุงเทพฯ”

(Saneh bangkok) คือเสน่ห์ทางด้านประวัติศาสตร์ (Thai culture & festival) ชมวัดต่างๆ เช่นวัดโพธิ์ วัดพระแก้ว เสน่ห์ยามราตรี (Night sightseeing) เสน่ห์การจับจ่าย (Shopping) อย่างเช่นที่จตุจักร เสน่ห์ทางด้านอาหารไทย (Dining) ซึ่งมีตลอด 24 ชั่วโมง เสน่ห์แม่น้ำ (River) แม่น้ำแห่งแผ่นดิน ล่องแม่น้ำยามราตรี จากเสน่ห์ทั้ง 5 นี้ที่ทุกฝ่ายร่วมมือกันจึงทำให้ประเทศไทยติดอันดับที่ 1 ของโลก”

หากพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สุดของโลก ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะมีปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่สนับสนุนให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เช่นการ เสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ และยังมีส่วนช่วย ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ทั้งยังเป็นการ สร้างเครือข่ายชุมชนทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนอย่างแท้จริง จากการศึกษา เอกสารและข้อมูลเบื้องต้นพบว่ากรุงเทพมหานครยังขาดยุทธศาสตร์ในระดับชุมชน ที่จะส่งเสริมให้ วัฒนธรรมชุมชนสามารถนำมาเป็นปัจจัยในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และยังสามารถกำหนดทิศทางเพื่อ การอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง โดยดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนมีระบบ จะสามารถส่งเสริม วัฒนธรรมชุมชนได้อย่างมีทิศทาง ขอบเขตและมีเป้าหมายที่ชัดเจน องค์ประกอบของยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้าง วัฒนธรรมชุมชนนั้นจะต้องประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด ให้มีความสอดคล้องกันเพราะเมื่อนำยุทธศาสตร์มาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัฒนธรรม ชุมชนในกรุงเทพมหานครจะสามารถบริหารได้อย่างมีทิศทาง ขอบเขต และมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อให้ การบริหารงานมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิผลต่อวัฒนธรรมชุมชนและยังคงรักษาความเป็นเมืองนำ ท่องเที่ยวที่สุดในโลกได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ในกระบวนการให้ได้มาซึ่งยุทธศาสตร์ จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เหตุผลเพราะว่า ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดการวัฒนธรรมของ ตนเอง โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินงานวัฒนธรรมของชุมชนเอง เพื่อให้ประชาชนและชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและพร้อมที่จะ อนุรักษ์ รักษา พัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมของตนอย่างต่อเนื่องทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น ยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน โดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วม นั้น จะสามารถเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชุมชนได้ โดยการสนับสนุนให้มีเวทีทางวัฒนธรรมชุมชนในรูปแบบที่ หลากหลาย ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ฝึกและประสาน พลังในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกัน ด้วยความรัก ความสามัคคี สมานฉันท์และโอบอ้อมอารีกัน จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาได้ต่อเนื่อง และต้องระดมสรรพกำลังในการดำเนินงานวัฒนธรรมโดย การผนึกประสานและระดมสรรพกำลังจากทุกฝ่ายทุกคน เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายทุกคนมีส่วนสำคัญใน การรับผิดชอบการดำเนินงานวัฒนธรรมในทุกระดับ โดยตรงค้ำให้ทุกฝ่ายทุกคน เห็นคุณค่าความสำคัญ และตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันด้วยการยอมรับนับถือซึ่งกัน และกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานครมีส่วนเป็นอย่างมากในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยว ถ้ามีการส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นรูปธรรมและยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะพื้นที่กลุ่ม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่ากรุงเทพมหานคร แหล่งวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมและแหล่งท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม โดยกลุ่มเขตนี้เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ การสถาปนากองธนาบุรี มีวัด โบสถ์ มัสยิด ที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม ยังคงวิถีชีวิตของชุมชน นานาชาติ (จีน ฝรั่งเศส เขมร ลาว) ขนบประเพณีไทยดั้งเดิม เป็นพื้นที่ที่น่าสนใจที่จะเสริมสร้าง

วัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยจะต้องมีการศึกษา สืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่น รวบรวม สืบทอดและเผยแพร่ พร้อมสร้างศรัทธาความตระหนัก และความภาคภูมิใจในเกียรติภูมิท้องถิ่น พร้อมจัดการองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การเผยแพร่ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในการจัดการปกป้องวัฒนธรรมชุมชนที่จะทำให้ชุมชนดำรงอยู่ และมีการปลูกฝังแก่เยาวชน รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มหรือ องค์การด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนการเปิดโอกาสให้กลุ่มหรือองค์การภาคประชาชนใน ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ร่วมสร้างกติกา สร้างหลักเกณฑ์ที่ใช้ได้จริง ทุกฝ่ายให้การยอมรับ และให้มีคณะทำงานด้านวัฒนธรรมชุมชนในทุกระดับเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน พร้อมทั้งมีการ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการพัฒนา โดยจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนในท้องถิ่น ส่งเสริม ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐ ในการดูแลปกป้องมรดกอันทรงคุณค่า สร้างทางเลือกด้านเศรษฐกิจที่จะเอื้อต่อการเพิ่มรายได้ของคนในชุมชน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอย่างยั่งยืนได้

ปรากฏการณ์และสภาพปัจจุบันที่ยกตัวอย่างมา ทำให้ผู้วิจัยเกิดประเด็นปัญหาที่มีแนวคิด เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมรางวัลความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก ของกรุงเทพมหานครให้ยั่งยืน โดยจะศึกษาสภาพของวัฒนธรรมชุมชนในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครที่มีความ เด่นเฉพาะด้าน ศึกษาแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน และการจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อการเสริมสร้าง วัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยมี แนวคิดที่จะใช้กระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน และกำหนดยุทธศาสตร์โดยใช้เทคนิคและการ มีส่วนร่วมของชุมชน จะสามารถส่งเสริมให้ชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวในกรุงเทพมหานครและประเทศไทย มากขึ้น และยังสามารถทำให้กรุงเทพมหานครยังคงรักษามาตรฐานเป็นเมืองที่น่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก อย่างยั่งยืนต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริม ความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
3. เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริม ความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

คำถามการวิจัย

1. ความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานครมีลักษณะ เป็นอย่างไร
2. แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็น เมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีลักษณะอย่างไร

3. การพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีรูปแบบอย่างไร

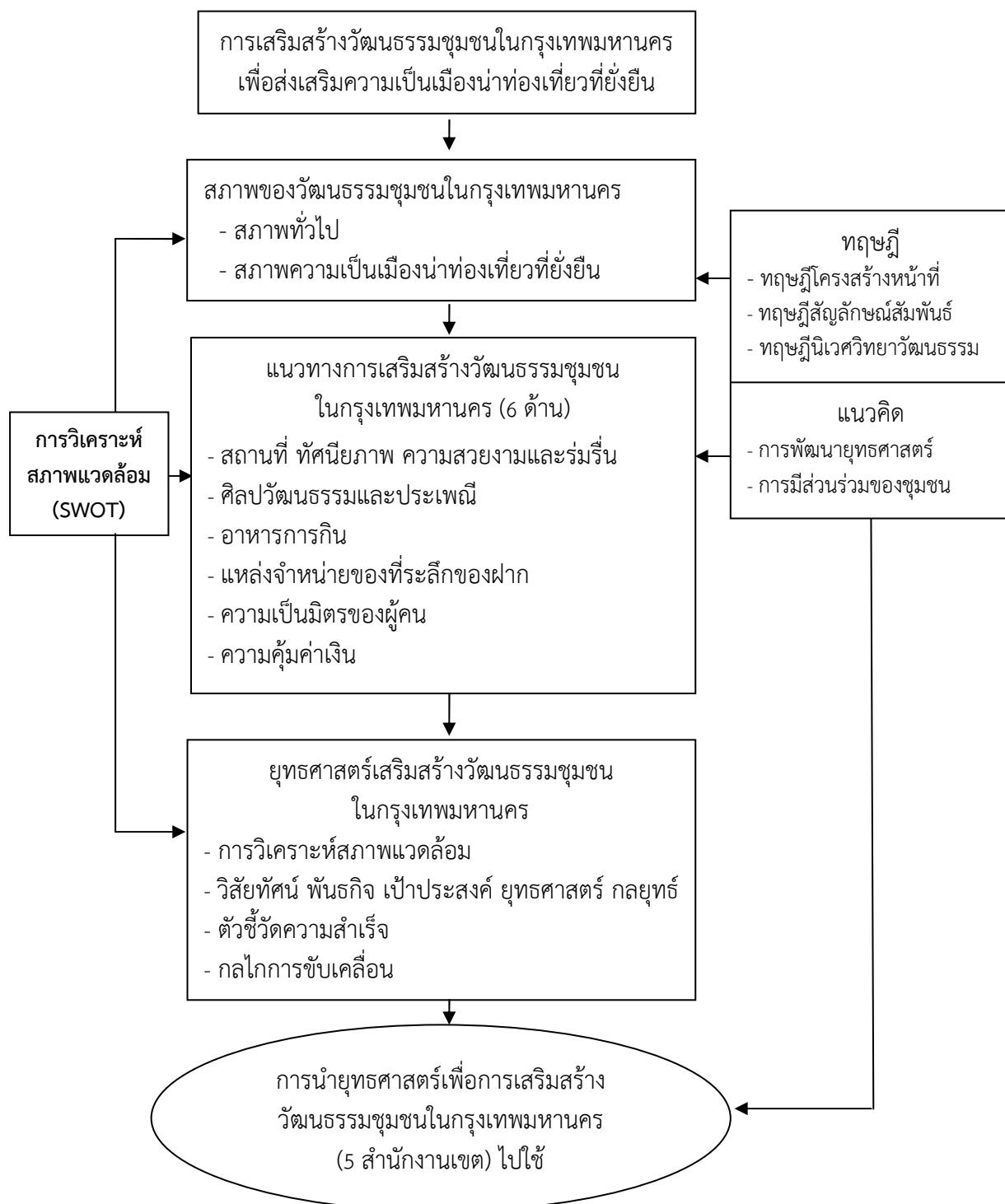
ความสำคัญของการวิจัย

1. ผลของการวิจัยทำให้ทราบถึงความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
2. กรุงเทพมหานครมีแนวทางเพื่อใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลกอย่างยั่งยืน
3. หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร สามารถนำยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน ไปใช้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์ มีประสิทธิภาพ และเพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลกอย่างยั่งยืนต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง กรอบที่ใช้ในการพิจารณาการคัดเลือกรางวัลความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก แบ่งเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) สถานที่ ที่ศรัทธาภาพ ความสวยงามและร่มรื่น 2) ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี 3) อาหารการกิน 4) แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก 5) ความเป็นมิตรของผู้คน 6) ความคุ้มค่าของเงิน
2. การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร หมายถึง กระบวนการวางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนในกลุ่มกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 สำนักงานเขต ซึ่งประกอบด้วย สำนักงานเขตธนบุรี สำนักงานเขตคลองสาน สำนักงานเขตบางกอกน้อย สำนักงานเขตภาษีเจริญและสำนักงานเขตบางพลัด ให้เป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของกรุงเทพมหานคร
3. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน หมายถึง กลยุทธ์เพื่อกำหนดทิศทางกรอบแนวคิดและวิธีการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนในกลุ่มกรุงเทพมหานคร ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จ กลไกการขับเคลื่อนของสำนักงานเขตธนบุรี สำนักงานเขตคลองสาน สำนักงานเขตบางกอกน้อย สำนักงานเขตภาษีเจริญและสำนักงานเขตบางพลัด เพื่อส่งเสริมให้กรุงเทพมหานคร สามารถคงความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป
4. รางวัลความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก หมายถึง รางวัล World's Best Award ประจำปี 2010 และประจำปี 2011 ดำเนินการโดยนิตยสารด้านการท่องเที่ยวของประเทศสหรัฐอเมริกาชื่อว่า “เทรเวล แอนด์ เลชเชอร์” (Travel & Leisure) ได้จัดอันดับให้กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองที่น่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก
5. ชุมชนในกรุงเทพมหานคร หมายถึง ชุมชนที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน 5 แห่ง ได้แก่ ชุมชนกุฎีจีน สำนักงานเขตธนบุรี ชุมชนสวนสมเด็จย่า สำนักงานเขตคลองสาน ชุมชนวัดสุรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สำนักงานเขตภาษีเจริญ และชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานครเพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาเกี่ยวกับสภาพของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานครโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของกรุงเทพมหานคร การศึกษาในครั้งนี้จึงได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานความคิดในการวิจัย และเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาวิเคราะห์ อภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ โดยมีสาระสำคัญตามลำดับดังนี้

1. วัฒนธรรมชุมชน
2. กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรางวัลเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก
3. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
4. บริบทวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

วัฒนธรรมชุมชน

1. ความหมายและขอบเขตของชุมชน

ในสังคมไทยคำว่า “ชุมชน” ได้ถูกใช้ในความหมายที่แตกต่างกันตามแต่ทัศนะของนักวิชาการและผู้รู้แต่ละคน ได้แก่

สุวิทย์ ยิงวรพันธ์ (2521 : ไม่มีเลขหน้า) ให้ความหมายของชุมชนว่า “กลุ่มชนซึ่งรวมกันโดยความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น” ในความหมายดังกล่าว “เป็นการที่กลุ่มชนมีความรู้สึกนึกคิด ผลประโยชน์และผูกพันตามเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วมกันโดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523 : ไม่มีเลขหน้า) ให้ความหมายของชุมชนว่า “ชุมชนหมายถึง องค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนได้”

ไพฑูริย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน (2526 : ไม่มีเลขหน้า) ได้กล่าวว่า “ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นที่ เป็นทาง มีขอบเขตอันเดียวกันและผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน”

ในปัจจุบันคำว่า “ชุมชน” ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายที่กว้างออกไปจากเดิม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนเดิม ดังที่ ชนิทท์ เจริญกุล (2544 : ไม่มีเลขหน้า) ได้ให้ทัศนะว่า “ลักษณะของชุมชนปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของชุมชนตามลักษณะหน้าที่ (Functional community) มากกว่าที่จะเป็นชุมชนลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Geographical community) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของคนในขอบเขตพื้นที่ (Area) จะเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของเครือข่ายของกลุ่มที่มีกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน มีความสนใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เช่น ชุมชนมุสลิม ชุมชน จส.100 ในกรุงเทพฯ เราไม่สามารถบอกได้ว่าชุมชนนี้อยู่ตรงไหน แต่ทุกคนมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกันชุมชนก็เกิดขึ้นได้”

ตามทัศนะของประเวศ วะสี (2541 : ไม่มีเลขหน้า) ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น

1. ความเป็นชุมชนในครอบครัว
2. ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน
3. ความเป็นชุมชนวิชาการ (Academic community)
4. ความเป็นชุมชนสงฆ์
5. ความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน
6. ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นต้น

จากทัศนะของนักวิชาการข้างต้น ความหมายของคำว่าชุมชนมีความแตกต่างกันบ้าง คล้ายคลึงกันบ้าง แต่เนื่องจากสภาพทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา ความหมายของคำว่า “ชุมชน” จึงควรจะมีความหมายว่า “ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่ก็ได้ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้น จะต้องมีความสนใจร่วมกัน (Common interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) มีความรู้สึก (Sense) และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน”

ฉะนั้น หากกล่าวโดยสรุป “ความเป็นชุมชน” จะพิจารณาได้จากการที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน (Harmonious) คือความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Unity) ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือข่ายตติจนกระทั่งถึงระดับหมู่บ้านและระดับ เกินหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า Supra - village

2. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

ธีระภักตรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553 : 127-167) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ สามารถสรุปได้ดังนี้

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในประเทศไทย

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในประเทศไทยเกิดจากการเข้ามาของระบบทุนนิยมต่อชุมชน และแนวโน้มการสลายตัวของชุมชน ขณะที่วัฒนธรรมชุมชนยังคงความเข้มแข็งอยู่ และการตื่นตัวของปัญญาชนและนักวิชาการต่าง ๆ และด้วยข้อเสนอขององค์กรพัฒนาเอกชนเมื่อ 20 กว่าปีก่อนต่อมามีนักคิดระดับชาติหลายคน เช่น ศ.เสนห์ จามริก, ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี, ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทรวรานุช ได้เสนอแนวทางนี้จนสามารถผลักดันให้ปรากฏแนวคิดอยู่ในส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) จนมาถึงที่สำคัญที่สุดคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency economy) เมื่อวันที่ 4 ธ.ค. 2540 ทำให้แนวคิดนี้ถูกบรรจุในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-10 (พ.ศ. 2545-2549 และ พ.ศ. 2550-2554) อย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาประเทศตามแนวคิดนี้ ขณะเดียวกันก็มี นักเศรษฐศาสตร์ไทยหลายคนไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะไม่เคยพัฒนาประเทศในแนวทางนี้ และไม่น่าจะก้าวไกลให้ชาติได้ ทำให้เกิดข้อถกเถียงว่าเราจะพัฒนาไปแนวทางไหน แนวทางทุนนิยมหรือแนวทางวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งทำให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดของประเทศที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในวงวิชาการ ดังนั้นในที่นี่จะขอเสนอรายละเอียดการกำเนิดของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน จากความคิดของปัญญาชนที่มีวิถิติด ในแนววัฒนธรรมชุมชน พบว่ามีแนวคิดที่สอดคล้องกันโดยรวม โดยขอเสนอให้เห็นภาพที่มาของการมีแนวคิดนี้ ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว คือมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและความกลมกลืน (Harmony) กันในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นปราการที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกก็จะสามารถกระทำได้

2. วัฒนธรรมชุมชนนี้เป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเอง ต้องศึกษาประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละชุมชนที่แตกต่างกัน นักพัฒนาและปัญญาชนอาจช่วยผลักดันการพัฒนาชุมชนให้มีพลังยิ่งขึ้นได้ โดยการร่วมกับชาวบ้านวิเคราะห์ และทำให้ชาวบ้านสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของตนเอง เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้นกลายเป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก ซึ่งลืมไปว่าทำอย่างนั้นเพราะอะไร ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวและเกิดการรับรู้เอกลักษณ์และคุณค่าของตนเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นความหายนะของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน

3. สังคมไทยมีวัฒนธรรมอยู่สองกระแส คือ วัฒนธรรมชุมชนและวัฒนธรรมทุนนิยม ซึ่งมีการเสนอให้เปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาโดยให้หันกลับไปพึ่งตนเองให้ได้ โดยควรผลิตให้ทุกคนมีกินพอเพียงแล้วค่อยเอาส่วนที่เหลือส่งออก รัฐควรใช้นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม

4. การผลักดันแนวทางวัฒนธรรมชุมชนในคนชั้นกลาง เพื่อให้เกิดแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน โดยให้คนชั้นกลางนำวัฒนธรรมความรู้และระบบคิดของชาวบ้านมาเผยแพร่และนำทรัพยากรในสังคมเมืองไปให้ชนบท และต่อต้านรัฐและทุนนิยม

5. เน้นการต่อต้านกระแสการพัฒนาของรัฐ และการส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

สรุป การกำเนิดของการมีแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในไทยที่สำคัญก็คือ เรามีวัฒนธรรมชุมชนอยู่แล้ว แต่ไม่เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนชาวบ้าน จนมีการผลักดันแนวคิดนี้ชัดเจนขึ้นเพื่อความอยู่รอดและการพึ่งตนเองของชุมชนและสังคม

สำหรับประเทศไทยในทัศนะของวัฒนธรรมชุมชนนั้นจะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสังคมไทยที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่อย่างรุนแรงนั้นมี 3 เหตุการณ์ คือการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 เพื่อเปิดประตูการค้าให้กับประเทศตะวันตกเข้ามาค้าขายโดยไม่เก็บภาษี การปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 และการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (ธีระภัทรา เอกผายยสวัสดิ์. 2553 : 129 ; อ้างอิงมาจาก ญฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2544 : ไม่มีเลขหน้า)

1. ด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริงได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบตลาดกลายเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมรุกรานชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตแบบยังชีพเป็นการผลิตเพื่อขาย โดยอาศัยความรู้ทางการเกษตรสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม ประกอบกับที่ชุมชนต้องพึ่งพิงระบบตลาดที่ไม่มีความแน่นอนมากขึ้นเรื่อยๆ ผลกระทบจึงเกิดขึ้นกับชุมชนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

2. ด้านการเมือง การเปลี่ยนแปลงการปกครองอันเป็นผลมาจากการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง มีการแทรกแซงอำนาจทางการเมือง การปกครองของรัฐส่วนกลางไปสู่ชุมชน ผลกระทบที่เด่นชัดก็คือ การทำให้แบบแผนในการดูแลตนเองผ่านระบบเครือญาติ ผู้อาวุโส และอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในชุมชนถูกทำลายลงไปพร้อมกับสิทธิในการปกครองตนเองของชุมชน ขณะที่การเมืองก่อนการปฏิรูปฯ ในสมัยรัฐศักดินา แม้มีส่วนกลางจะมีส่วนการปกครองดูแลและอาศัยกำลังคนในชุมชนไปสนับสนุนกิจการของตน แต่ก็ยังให้อิสระในการปกครองดูแลตนเองอยู่

3. ด้านวัฒนธรรม การแพร่เข้ามาของวัฒนธรรมแบบทุนนิยมตะวันตก ได้ส่งผลกระทบต่อการทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในแบบแผนการใช้ชีวิตด้านต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชนมุ่งแสวงหาความมั่งคั่ง เกิดการแก่งแย่งชิงดี ขาดคุณค่าทางจิตวิญญาณ และความสัมพันธ์ที่ดีงาม ในขณะที่ระบบชุมชนดั้งเดิมอยู่อาศัยอย่างมีสันติสุข เอื้อเพื่อเอื้อแก่ ช่วยเหลือเกื้อกูล มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีลักษณะประณีประนอมสูง นอกจากนี้ยังมีระบบการบริโภคที่เหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือย ทรัพยากรในชุมชนจึงไม่ถูกทำลายลงไปมากนัก ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้สูง

จากที่กล่าวมาข้างต้น กระบวนการพัฒนาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชนมีอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้วนั้น ทำให้ชุมชนไทยยังคงอยู่ และปัจจุบันเน้นการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ที่การปลูกจิตสำนึกให้ชุมชน ชาวบ้าน ได้ตระหนักและเล็งเห็นในพลังศักยภาพของตนเองว่าจะสามารถฟื้นฟู ดำรงอยู่ และพัฒนาได้ แล้วจึงนำพลังเหล่านี้มาผลักดันสู่ขบวนการปฏิบัติการจริงในชุมชน บนฐานของการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ดังนั้น ในปัจจุบันแนวทางการพัฒนาและกระบวนการวิจัยต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งเทคนิคการศึกษาชุมชนต่างๆ ก็จะใช้วิธีการสร้างการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมและปลูกจิตสำนึกของชาวบ้านให้รับรู้ปัญหาและศึกษาชุมชนตลอดจนหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) การประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA) เทคนิคการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

3. แนวคิดและปรัชญาของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน

ธีระภทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553 : 132) ได้กล่าวว่าการพัฒนาวัฒนธรรมที่ถูกต้องการคือการพัฒนาคน และการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน นอกจากพัฒนาคนแล้วยังครอบคลุมถึงเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะในปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญ ซึ่งหมายถึงการเลี้ยงชีพที่พัฒนามาจากวิถีชีวิตของชุมชน องค์กรชุมชนผู้ผลิตในชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม อย่างไรก็ตามการพัฒนาวัฒนธรรมโดยมุ่งที่วัฒนธรรมเป็นหลักสำคัญนั้น เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง เพราะที่ถูกต้องมนุษย์หรือคนเท่านั้นสมควรได้รับการพัฒนา ก่อนสิ่งอื่น โดยอาศัยวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ ดังนั้นในที่นี้จึงควรมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาแนววัฒนธรรม ซึ่งจะกล่าวถึงสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและความหมายโดยนัยยะของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน การให้นิยามความหมายของคำว่า “การพัฒนา” ตามแนววัฒนธรรมชุมชนนั้น มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการกำหนดความหมายอยู่ 2 ประเด็นหลักคือ

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ เนื่องจากวัฒนธรรมชุมชนถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ดังนั้นทัศนคติต่อมนุษย์จึงนับว่าเป็นหัวใจชี้ขาดการพัฒนา แนวนี้มีทัศนคติต่อมนุษย์ว่า “คนเราทุกคน ไม่ว่าจะเป็นใคร เกิดที่ไหน มนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่มีศักยภาพที่จะบรรลุสู่จุดสูงสุดได้ (ธีระภทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. 2553 : 132 ; อ้างอิงมาจาก กัญญา แก้วเทพ. 2538 : ไม่มีเลขหน้า) ดังนั้นความหมายของการพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชน ก็คือ กระบวนการสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสมด้วยการเรียนรู้ กิจกรรมเพื่อให้ศักยภาพของมนุษย์ในองค์ประกอบของการพัฒนามนุษย์ทั้ง 3 ประการ ได้บรรลุสู่เป้าหมายสูงสุด ด้วยการมองมนุษย์มีลักษณะต้องพัฒนาแบบองค์รวมและเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่จะสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชน/สังคมได้

1.2 แนวคิดที่ว่ามนุษย์มีลักษณะเป็นองค์รวม (Homo sapiens) มิใช่เป็นมนุษย์เศรษฐกิจ (Homo economics) มนุษย์แรงงาน (Homo labor) หรือมนุษย์ผู้บริโภคแต่เพียงอย่างเดียว เมื่อมนุษย์มีลักษณะองค์รวม การพัฒนามนุษย์ก็ย่อมต้องมีลักษณะเป็น องค์รวม (Holistic) ด้วยเช่นกัน เช่นยกตัวอย่างเรื่อง “ความสุข” ของคนในแนววัฒนธรรมชุมชนจะเห็นได้ว่า มิมีมิติที่หลากหลายและเชื่อมโยงกัน จะมีทั้งวิธีการทางเศรษฐกิจ วิธีการทางสังคม วิธีการทางความเชื่อ ฯลฯ วิธีการเหล่านี้จะโยงใยกันอยู่ตลอดในขณะที่การพัฒนากระแสเศรษฐกิจมีมิติเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

2. องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน ในที่นี้เป็นองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่จะทำให้เกิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยเกิดจากนักพัฒนาที่ได้ปฏิบัติงานและดำเนินกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน ตลอดจนได้มีการศึกษาชุมชนเพื่อทำให้เกิดการแก้ไขชุมชนและพบองค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นทำให้ชุมชนยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ที่ยังมีอยู่ในชุมชน โดยทั้งนี้องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นระบบของวิถีคิด ในเรื่องของระบบของความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน รายละเอียดขององค์ประกอบที่ทำให้เกิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน สรุปได้ดังนี้ (ธีระภทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. 2553 : 140)

2.1 ผลของความพยายามร่วมกัน (Collective) ในการต่อสู้และแสวงหาหนทางเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ คือความพยายามในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่อาจจะแสดงออกมาในรูปของเทคโนโลยี เครื่องมือ เครื่องใช้ ทักษะ กรอบความคิดตัวบุคคล ซึ่งเราอาจจะสรุปได้ว่า

ในบรรดาผลผลิตเหล่านี้เป็นทั้งด้านความรู้ความสามารถ (ภูมิปัญญา) และเป็นทั้งตัวแทนของระบบคุณค่าแต่ละระบบ เช่นเราถือเอาคุณค่าที่จะเอาชนะและเป็นนายธรรมชาติ (Master/Dominate) หรือเราถือคุณค่าว่าจะอยู่ร่วมอย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ (Harmony)

2.2 ผลของความพยายามร่วมกันในการแสวงหาวิธีการในการอยู่ร่วมกันอาจจะ เป็นทั้งเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกันหรือเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ ภายในกลุ่ม ผลผลิตทางวัฒนธรรมนี้ ได้แก่ วิธีการจัดรวมเป็นกลุ่มเป็นองค์กร (ระบบครอบครัวเครือญาติ) การจัดแบ่งภาระ หน้าที่และความรับผิดชอบตามเกณฑ์ต่างๆ เช่น ตามเพศ ตามอายุการกำหนดหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับ ผู้ตามกฎระเบียบการกำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นศูนย์รวมของกลุ่ม นอกจากนี้ก็ยังมีวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน (การปรับไหม, การขอขมา) รวมทั้งระบบคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง (เช่นคุณค่าเรื่องการให้อภัย โอลิสิกรรม) และจากการที่เราได้เห็นแหล่งที่มาของศักยภาพ ความสามารถและคุณธรรมของชาวบ้าน ทำให้มีพื้นฐานว่าความเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้านนี้ มิได้เกิดมาจากทฤษฎีหรือเกิดจากการนึกคิดเอาเอง หากแต่ศักยภาพดังกล่าวนี้ได้พิสูจน์มาแล้ว จากการที่ชุมชนสืบทอดได้อย่างยั่งยืนและยาวนาน

2.3 เอกลักษณะของวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนแต่ละแห่งต่างก็มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ที่เป็นต้นกำเนิดแห่งความภาคภูมิใจ และมีศักดิ์ศรีในตัวเองจึงเป็นแหล่งกำเนิดของพลังชุมชน อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นชุมชนแห่งใด เราสามารถที่จะสกัดลักษณะที่เป็นลักษณะร่วมของเอกลักษณ์แห่ง วัฒนธรรมชุมชนมาได้

2.4 การจัดระบบเศรษฐกิจ ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าแก่นหัวใจและรูปแบบของ โครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งเท่านั้นและไม่ใช้รูปแบบเดียวที่มนุษยชาติเรามีอยู่ ในชุมชนชนบทหลายต่อหลายแห่งของไทยมีรูปแบบการจัดระบบเศรษฐกิจที่ไม่ได้เน้นกำไรเป็น เป้าหมายสำคัญ (Profit oriented) ไม่ได้เน้นคุณค่าการแข่งขันในการผลิต แต่กลับจัดระบบเศรษฐกิจ ที่เน้นเป็นเป้าหมายสำคัญ เน้นการร่วมมือช่วยเหลือกัน เป้าหมายของเศรษฐกิจไม่ได้เน้นการกินดีอยู่ดี เพิ่มขึ้นตลอดเวลาในเชิงปริมาณ แต่มุ่งการกินพอดี อยู่พอดีในแง่คุณภาพชีวิตและความสมดุล การสะสม ทุนอาจจะไม่ได้กระทำในรูปของการสั่งสมวัตถุในหน่วยของปัจเจกบุคคล แต่เป็นการสะสมทุนในด้าน ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social relationship) ในหน่วยของชุมชน เช่น ระบบทำนาผ่ากิ่ง ระบบเลี้ยง วัวผ่ากิ่งของชาวนาภาคเหนือ ที่อยู่บนพื้นฐานความคิดว่าถ้าเราช่วยเขาในวันนี้ วันหน้าเขาจะได้มาช่วย เรา เป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ระบบการแลกเปลี่ยน (Exchange) ไม่ได้มุ่งที่การสั่งสมมูลค่า แต่เน้นที่ การสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

2.5 การจัดระบบอำนาจ รูปแบบการจัดระบบอำนาจในวัฒนธรรมของเราที่ เรียงลำดับของอำนาจจากมากไปหาน้อยตามลำดับชั้น (Hierarchy) หรือรูปแบบประชาธิปไตยไทย ทางอ้อมโดยผ่านตัวแทนนั้นอาจเป็นเพียง 2 รูปแบบเท่านั้นในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจ และ หากเราศึกษาวัฒนธรรมของชาวบ้าน เราก็อาจจะพบรูปแบบอำนาจในแบบอื่น ๆ เช่น ระบบตรวจสอบ และสมดุล (Check and balance) ที่แสดงออกในความสัมพันธ์ 3 เสา เช่น รูปแบบอำนาจระหว่าง พระเจ้าแผ่นดิน พระภิกษุ และประชาชน ในระบบความคิดของชาวนาภาคเหนือ หรือแม้แต่เรื่อง แหล่งที่มาของอำนาจก็มีอยู่หลายแบบ เป็นต้น

นอกจากนี้การศึกษาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม คุณค่า หรืออุดมการณ์ โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับคุณค่า ภูมิปัญญา จิตสำนึก อุดมการณ์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมนั้น ต้องการสิ่งที่เรียกว่า เงื่อนไข (Condition) มาหล่อเลี้ยงคุณค่าที่ชุมชนมีอยู่ไม่ได้มีลักษณะคงตัวและยั่งยืน หากแต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านที่สูญสลายหรือเพิ่มพูน ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ปฏิบัติการของผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นในหลักการที่กล่าวมา การพัฒนาแนวนี้จะต้องชาวบ้านเป็นตัวตั้ง และนักวิชาการหรือนักพัฒนาจะเป็นตัวสนับสนุน นั่นคือ นักพัฒนาไม่จำเป็นต้องนำเอาคุณค่าหรือภูมิปัญญาต่างๆ จากภายนอกเข้าไปให้ชาวบ้าน (เพราะชาวบ้านจะมีอยู่แล้ว) แต่สิ่งที่ชาวบ้านอาจจะขาดก็คือเงื่อนไขที่เหมาะสม (Facilitating condition) ที่จะหล่อเลี้ยงหรือผลิตซ้ำคุณค่าหรือภูมิปัญญานั้นตัวอย่างรูปธรรมก็เช่น ชาวบ้านมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น แต่เมื่อขาดแคลนวัตถุดิบจ้ายเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่บีบรัดทำให้ไม่มีเวลาว่าง ก็ขาดโอกาสที่จะแสดงน้ำใจต่อผู้อื่นได้ จนกระทั่งเมื่อมีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจเข้ามาช่วยบรรเทาเงื่อนไขบีบรัดดังกล่าว จึงมีโอกาสดำเนินการได้แสดงความสามารถและน้ำใจออกมาให้ปรากฏ ดังนั้นสรุปได้ว่า แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ต้องมีการปรับปรุงประยุกต์ อนุรักษ์ ส่งเสริมทำนุบำรุง ตอกย้ำ หรือรื้อฟื้น สร้างใหม่หรือเผยแพร่ หรือการแลกเปลี่ยนให้วัฒนธรรมชุมชน หรือท้องถิ่นคงอยู่ และมีศักยภาพและสามารถพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนได้ต่อไป

3. ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนแนววัฒนธรรมชุมชนคือ วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของบุคคลและชุมชนหากคนเราไม่รู้จักตนเอง ไม่เคารพตนเองก็ไม่อาจพัฒนาได้ และวัฒนธรรมเป็นพลังสำหรับการพัฒนาตนและสังคม โดยชุมชนมีวัฒนธรรมที่ดี มีศักยภาพในการที่จะพัฒนา หรือที่จะต้านกระแสทุนนิยมได้ แนวคิดนี้มองเห็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลของระบบทุนนิยม ที่เน้นวัตถุนิยมทำให้คนเห็นแก่ตัว และต้องพึ่งพาทุนจากภายนอกซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนา จึงหันมาเน้นคุณธรรมชาวบ้านที่ให้ความสำคัญกับจิตใจ การพึ่งพาตนเองและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นหลักธรรมในการพัฒนา (ธีระภักธา เอกผาชัยสวัสดิ์. 2553 : 145) ได้กล่าวถึงปรัชญาของการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนว่า ให้ถือเอาความสุขของมนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุดของเกณฑ์ความสำเร็จในการพัฒนาแนวนี้ คือสถานะที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

4. วิธีการศึกษาแนววัฒนธรรมชุมชน

ธีระภักธา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553 : 150) ได้กล่าวถึงการรับรู้และเข้าใจในเบื้องต้นที่จะเกี่ยวข้องกับวิธีการศึกษาแนววัฒนธรรมชุมชน ดังต่อไปนี้

1. เราต้องมอง “ชุมชน” ว่าเป็นกระบวนการ ไม่ใช่เป็นดุลยภาพในกระบวนการนี้มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง ความขัดแย้งนี้คอยทำหน้าที่รบกวนไม่ได้ดุลยภาพปรากฏขึ้นได้ ซึ่งแนววัฒนธรรมชุมชนมักจะมองความขัดแย้งว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรม (วัฒนธรรมตะวันออกกับวัฒนธรรมตะวันตก) แต่บางทีเราอาจต้องมองให้กว้างกว่านี้ ในชุมชนเราจะพบทั้งความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่ความตึงเครียดและการปะทะกันของผลประโยชน์ตลอดเวลา การทำงานของกระบวนการเหล่านี้จะทำให้คำตอบเราว่า ชุมชนในวันนี้ไม่เหมือนชุมชนเมื่ออดีตแล้ว

2. ปัญหาที่เราต้องมาวิเคราะห์กันใหม่ คือ อะไรทำให้ “ชุมชน” เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงมาจากกระบวนการภายนอกที่เราเรียกว่า “โลกาภิวัตน์” หรือจากพลังพลวัต (Dynamic)

ภายในชุมชน หรือว่าเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองกระบวนการดังกล่าว ควรต้องมีการแสวงหาทฤษฎีที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์

3. การที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนไม่ได้ให้ความสนใจแก่เรื่องการวิเคราะห์ความไม่เท่าเทียมกันในโครงสร้างอำนาจ ควรได้รับการแก้ไขโดยต้องผสมผสานเอาแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของมาร์กซิสต์เข้ามาด้วย เช่น การวิเคราะห์ที่อธิบายได้ว่า “ตลาดของชุมชน” ไม่ใช่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ หากแต่เป็นระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ให้ผลประโยชน์แก่คนกลุ่มต่าง ๆ อย่างไม่เท่ากัน เป็นต้น ดังนั้นการวิเคราะห์ต้องผนวกเอาแนวคิดที่หลากหลาย ใช้อธิบายปรากฏการณ์เพื่อการอธิบายที่ถูกต้องและสมบูรณ์

5. หลักการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน

5.1 การถือเอาชาวบ้านเป็นตัวตั้งของการพัฒนา หลักการพัฒนานี้ถือเป็นการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาชุมชนโดยเชื่อว่า ประสบการณ์ชีวิตที่ชาวบ้านได้ผ่านการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดมาในคนแต่ละรุ่น และได้ส่งทอดบทเรียนนั้น เป็นมรดกชีวิตที่อยู่ในรูปของวัฒนธรรม คือภูมิปัญญา ภูมิธรรม ความสามารถและศักยภาพของประชาชน ดังนั้น การทำงานจึงต้องเริ่มจากชาวบ้าน และสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่ ที่เรียกว่า การทำงานแบบ Bottom – Up

5.2 การใช้แนวทัศนะแบบ Positive approach คือการทำงานพัฒนา โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่ก่อน คือ ทำในสิ่งที่ชาวบ้านเขามีอยู่เป็นหลัก พัฒนาให้ดีขึ้น หรือพัฒนา เชื่อมโยงสู่สิ่งอื่นที่ชาวบ้านมี ในลักษณะที่เป็นองค์รวม (Holistic) ของมนุษย์และชุมชน

5.3 การทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน ต้องยึดหลักการประสานงานกัน ระหว่างสิ่งที่นักพัฒนามี และสิ่งที่ชาวบ้านมี และต้องหลีกเลี่ยงหลักการ “เข้าแทนที่” (Substitution) ไม่ว่าจะมาจากฝ่ายใดก็ตาม ทั้งนี้โดยคำนึงความแตกต่างระหว่างนักพัฒนาและชาวบ้าน ซึ่งทำที่ที่ควรทำคือพยายามศึกษาข้อเด่น และข้อด้อยของทั้งสองฝ่าย และทำงานร่วมกันเพื่อขจัดข้อด้อยและประสานข้อดี

การทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน ที่มุ่งใช้วัฒนธรรมชุมชนของตนเป็นเครื่องมือให้ประชาชนมารวมกลุ่มเพื่อมองปัญหาาร่วมกัน วางแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน ผสมผสานอย่างกลมกลืนกับวัฒนธรรมเดิม ภูมิปัญญาเดิม จนเกิดเป็นพลังชุมชนที่จะดำเนินการพัฒนาแก้ไขปัญหาวิถีชีวิตของตนเองได้

กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรางวัลเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก

1. การท่องเที่ยว

1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว (Tourism) การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเดินทาง (Travel) สามารถใช้สับเปลี่ยนกันได้ จนบางครั้งดูเหมือนว่าเป็นความหมายเดียวกัน แต่ถ้าพิจารณาในเรื่องความหมายและพฤติกรรมแล้ว การเดินทางกับการท่องเที่ยวแตกต่างกันในพจนานุกรมการท่องเที่ยว (The dictionary of tourism) ได้ให้ความหมายการเดินทางว่า “การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่งโดยใช้วิธีการและวัตถุประสงค์ในการเดินทางต่าง ๆ กัน หรือบางครั้งเมื่อเดินทางแล้วไม่กลับมายังสถานที่เดิม” (Stevens. 1990 : 3) หรือการเดินทาง คือ การออกจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่อื่น ๆ เช่น การเดินทางออกจากบ้านตามปกติและการเดินทางเพื่อไปอาศัยที่อื่น (Gee, Choy and Makens. 1984 : 4)

สำหรับความหมายของการท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวมิได้เน้นการให้ความหมายคำนี้มากนักและการให้ความหมายก็แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาการท่องเที่ยวว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องธุรกิจ หรือกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลินของมนุษย์ การให้ความหมายจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานดังกล่าวแล้วที่มีต่อการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการอธิบายความหมายของการท่องเที่ยวสามารถแยกแยะได้ดังนี้

Holloway (1983 : 3) กล่าวว่า การท่องเที่ยว คือการที่คนเดินทางออกจากที่พักหรือที่ทำงานไปยังสถานที่อื่น ๆ ในระยะเวลาสั้น ๆ และคนเหล่านี้จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างพักอาศัยชั่วคราวในสถานที่ท่องเที่ยววัตถุประสงค์ในการเดินทางต้องการไปเยี่ยมญาติมิตรหรือท่องเที่ยว

Mill (1990 : 359) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจการบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

Pond (1993 : 35) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดบริการและการอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการเดินทาง

ดุษฎี ชุมสาย และญิบพันธ์ พรหมโยธี (2527 : 6) กล่าวว่า การท่องเที่ยวมิได้หมายถึงการเดินทางพักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น ยังหมายถึงการเคลื่อนย้ายประชากรจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเพลิดเพลินความสัมพันธ์อันดีร่วมกัน

ชาญชัย ดวงจิตต์ (2529 : 76) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ 2 ประการดังนี้

1. การท่องเที่ยว คือ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมทั้งหลายในการอยู่อาศัยของบุคคลในประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งมีเงื่อนไขว่าเขาเหล่านั้นจะต้องไม่อยู่อาศัย ณ ประเทศนั้นเป็นการถาวรเพื่อทำกิจกรรมใดๆ ไม่ว่าจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวรในการที่ได้มาซึ่งรายได้
 2. การท่องเที่ยว มีความหมายทั้งเป็นศาสตร์ศิลปะ และเป็นธุรกิจในการสร้างความพอใจให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การจัดการด้านที่พัก การจัดการด้านความสะดวกสบาย เป็นต้น
- ประเสริฐ วิทยารัฐ (2530 : 3) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นสินค้าที่มีความแตกต่างจากสินค้าอื่น คือผู้ซื้อหรือนักท่องเที่ยวต้องมาหาสินค้าด้วยตนเองแทนที่สินค้าจะไปหาผู้ซื้อสำหรับตัวสินค้าก็มีความแตกต่างจากสินค้าทั่วไปคือ ผู้ซื้อไม่สามารถเก็บสินค้าไว้เป็นสมบัติได้แต่ผู้ซื้อจะได้รับความรื่นรมย์ ความพึงพอใจ ความแปลกใหม่ ประเทืองปัญญา พักผ่อน สนุกสนาน ความคุ้มค่าของผู้ซื้อจึงอยู่ที่ความรู้สึกรู้สึกพอใจ ประทับใจและมีการบอกเล่าถึงความประทับใจแก่ผู้อื่นเพื่อชักชวนให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว

วินิจ วีรยางกูร (2532 : 6) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากที่หนึ่งไปสู่สถานที่อื่น ๆ เช่น การเดินทางออกจากบ้านตามปกติและการเดินทางเพื่อไปอาศัยที่อื่น

วรรณมา วงษ์วาณิช (2539 : 7) ให้ความหมายของการท่องเที่ยว สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวมีความหมายกว้าง กล่าวคือ มิได้มีความหมายเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจหรือเพิ่มพูนความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังมีคามหมายถึงการเคลื่อนย้ายของประชากรจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง รวมทั้งที่เป็นการเดินทางภายในประเทศและเดินทางระหว่างประเทศ การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีกิจกรรมร่วมกัน และทำให้ได้รับความรู้

สนุกสนานเพลิดเพลิน ฉะนั้นการท่องเที่ยวในปัจจุบัน จึงเป็นธุรกิจที่กว้างขวาง ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว นั้นจะมีความหมายอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. เดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยจุดมุ่งหมายใด ๆ ก็ได้ที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อประกอบอาชีพ หรือหารายได้

นิคม จารุมณี (2536 : 1) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งที่มีภพหมายถึงที่อยู่อาศัย ไปยังอีกที่หนึ่งที่ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้น (Motivator) จากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรมด้านการปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ

องค์การสหประชาชาติ (โกมุทพันธุ์ ผลสินธุ์. 2542 : 1-2 ; อ้างอิงมาจาก องค์การสหประชาชาติ. ม.ป.ป.) ได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้นที่ กรุงโรม ประเทศอิตาลี พ.ศ. 2506 ที่ประชุมได้พิจารณาว่า เพื่อให้ความหมายของการท่องเที่ยว เป็นไปในทิศทางเดียว จึงได้กำหนดคำจำกัดความของคำว่า การท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้แต่ต้องไม่ใช้เพื่อการประกอบอาชีพ

Collier และ Harraway (โกมุทพันธุ์ ผลสินธุ์. 2542 : 1-2 ; อ้างอิงมาจาก Collier and Harraway. 1997) สรุปลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยว ได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเริ่มจากกระบวนการทางความคิดและการตัดสินใจ
2. การท่องเที่ยวคือ การผสมผสานของบริการต่าง ๆ ประสบการณ์จากการเดินทางและความพึงพอใจที่ได้รับ
3. การผสมผสานเหล่านี้จะนำไปสู่การเดินทางของคนไปยังจุดหมายปลายทางที่หลากหลาย นอกเหนือไปจากสถานที่พักตามปกติ และการพักแรมตามจุดหมายปลายทางนั้นๆ
4. ช่วงระยะเวลาของการท่องเที่ยวจะต้องเป็นระยะเวลาชั่วคราวไม่ใช่ถาวร
5. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวจะเป็นผลในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว
6. พฤติกรรมของการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีผลกระทบต่อชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว
7. การท่องเที่ยวจะต้องกิจกรรมที่พึงพอใจ

บุญเลิศ จิตรตั้งวัฒนา (2542 : 12) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นเรื่องของการเดินทาง (Travel) ถ้าไม่มีการเดินทาง ก็ไม่มีการท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นการเดินทางที่เป็น การชั่วคราวด้วยความสมัครใจมิใช่ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อบุคลากร ประชุมสัมมนา เป็นต้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว ถ้าหากการเดินทางอยู่ในเงื่อนไข 6 ประการดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นการเดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งในประเทศที่เดินทางไป

2. เป็นการเดินทางโดยตั้งใจจะไปตั้งถิ่นฐานถาวรในประเทศที่เดินทางไป
3. เป็นการเดินทางเข้าไปประเทศใดประเทศหนึ่ง เพื่อปฏิบัติงานด้านการทูตหรือองค์การระหว่างประเทศ หรือเอกชนอื่นๆ โดยได้รับค่าจ้างตอบแทน
4. เป็นการเดินทางข้ามพรมแดนไปทำงานนอกประเทศทุกวันเป็นประจำ
5. เป็นการเดินทางผ่านโดยไม่แวะลง แม้ว่าการเดินทางจะอยู่ในอาณาเขตของประเทศหนึ่งประเทศใดเป็นเวลานานมากกว่า 24 ชั่วโมงก็ตาม
6. เป็นการเดินทางที่ถูกบังคับให้เดินทาง เช่น การนำกองทหารเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง หรือการย้ายนักโทษจากที่คุมขังหนึ่งไปยังอีกที่คุมขังหนึ่ง เป็นต้น

จากความหมายของการท่องเที่ยว ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน จากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่งมีการติดต่อหรือประสานสัมพันธ์กับกลุ่มคน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและเพิ่มพูนประสบการณ์ในชีวิต

2. ความเป็นมาของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวของประเทศไทยมีวิวัฒนาการขึ้นหลังจากนโยบายการเปิดประเทศ คือ หลังการลงนามในสนธิสัญญาบราวริง ในปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมาซึ่งระยะนั้นเริ่มมีชาวตะวันตกเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว และการท่องเที่ยวยังเป็นกิจกรรมของผู้มีฐานะร่ำรวย หรือคนในวงสังคมชั้นสูงเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งที่มีความสนพระทัยเกี่ยวกับกับการท่องเที่ยว จะเห็นได้จากการเสด็จประพาสตามหัวเมืองต่างๆ เพื่อดูแลทุกข์สุขของราษฎรรวมทั้งการเสด็จเยือนทวีปยุโรป ในปี พ.ศ. 2440 หรือที่เรียกว่า แกรนด์ทัวร์ (Grand tour) เป็นเวลาถึง 9 เดือน ถือเป็น การเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศไทยให้ชาติตะวันตกได้รู้จัก แต่หากจะกล่าวถึงความแพร่หลายของการท่องเที่ยวในประเทศไทยแล้วเพิ่งเริ่มได้ประมาณ 30 ปีมานี้เอง คือ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2503 ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อ.ส.ท.) ขึ้นโดยมีพลโทเฉลิมชัย จารุวัชร (ขณะนั้นยังเป็นพันเอก) เป็นผู้อำนวยการคนแรก (พ.ศ. 2503 – 2519) และต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ท.ท.ท.) มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Tourism authority of thailand รับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (วรรณ วลัยวานิช. 2539 : 13–14)

3. องค์ประกอบการท่องเที่ยว

จากความสำคัญของการท่องเที่ยวที่กล่าวมานี้ส่งผลให้ภาวการณ์แข่งขันในตลาดท่องเที่ยวมีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากแต่ละประเทศมีความต้องการให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวในประเทศของตน แต่การท่องเที่ยวจะเกิดเป็นระบบ (Tourism system) หรือมีความสามารถในการดึงดูดมากแค่ไหนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 3 ประการ (อาธิป เหมือนสุดใจ. 2541 : 15–16) คือ

3.1 ทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism resources) ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของระบบท่องเที่ยวประกอบด้วยทรัพยากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature attractions) ประกอบด้วยสภาพภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) มีความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดีเพื่อให้ความสมบูรณ์ยังคงอยู่ 2) แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured attractions) ประกอบด้วย

สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ที่รัฐบาลก่อสร้างขึ้น พระราชวัง อาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ 3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture attractions) เป็นทรัพยากรที่แสดงถึง ความรุ่งเรืองทางอารยธรรม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชนกลุ่มต่างๆ

3.2 บริการท่องเที่ยว (Tourism service) ได้แก่ การบริการเพื่อการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีในพื้นที่

3.3 ตลาดการท่องเที่ยว (Tourism market) เป็นส่วนของอุปสงค์ (Demand) หรือความต้องการในการท่องเที่ยวซึ่งสามารถพิจารณาจากตัวนักท่องเที่ยว กิจกรรม หรือรูปแบบ การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่

จากที่กล่าวมาแล้วลักษณะองค์ประกอบของการท่องเที่ยวในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันไป ดังนั้นความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยวจึงแตกต่างกัน แต่นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มด้วย ปัจจุบันจึงมีการจัดการท่องเที่ยวในหลายรูปแบบซึ่ง รูปแบบหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยม คือ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หรือ Culture tourism (ทิวิวัฒน์ รัตนเกตุ. 2542 : 25) เนื่องจากการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าไป สัมผัสและศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมและอารยธรรมของมนุษย์ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีในท้องถิ่นโดยการจัดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home stay) และจากที่กล่าวมาสามารถสรุป สาระสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ดังนี้ 1) เน้นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของ ท้องถิ่นของชุมชนหรือสังคมของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ไม่ว่าจะวัฒนธรรมนั้นจะมีมาแต่ดั้งเดิมหรือรับเข้ามา ใหม่ก็ตาม 2) จุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ การนำเสนอวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น 3) เป็นการท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้ของเขตการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) คือ ท่องเที่ยวอย่าง รับผิดชอบและสงวนรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและเพิ่มพูนคุณประโยชน์ทาง เศรษฐกิจและสังคมมาสู่ชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติ

ดังนั้นการจำแนกรูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็เพื่อให้ความชัดเจนในด้านแหล่ง ท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาตามหลักการแล้วพบว่า เป็นไปในทิศทางเดียวกับกับการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์หรือ Ecotourism คำผสมระหว่าง Ecology (นิเวศวิทยา) และ Tourism (การท่องเที่ยว) ซึ่งหมายถึงการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและชื่นชม ทัศนียภาพ ทางธรรมชาติ รวมทั้งสังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และรับผิดชอบต่อ ระบบนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2545 : 7) นอกจากนี้สมาคมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ ธรรมชาติของประเทศไทย ได้ให้ความหมายในลักษณะเดียวกันว่าการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายไปสู่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติต่างๆ เพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรมและธรรมชาติของสถานที่โดยไม่รบกวน การเปลี่ยนแปลงสภาพทางชีววิทยาของพื้นที่และชาวบ้านโดยรวม คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ทิวิวัฒน์ รัตนเกตุ. 2542 : 24)

4. วัตถุประสงค์การท่องเที่ยว

Davidson (1993 : 2-4) ได้อธิบายวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวไว้ 3 ประการ

1. การท่องเที่ยวในเวลาว่าง (Leisure tourism) ได้แบ่งวัตถุประสงค์หลักของการ ท่องเที่ยวออกเป็น 1) การท่องเที่ยวในวันหยุด เช่น การเดินทางไปพักผ่อนในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ 2) การเล่นเกม เช่น การขี่ม้า การล่องเรือ ฯลฯ 3) การท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรม 4) การเยี่ยม ญาติมิตร

2. การท่องเที่ยวทางธุรกิจ (Business tourism) การท่องเที่ยวทางธุรกิจแบ่งออกเป็น
 - 1) การท่องเที่ยวเพื่อการติดต่อทางด้านธุรกิจ เช่น การเดินทางเพื่อไปเยี่ยมชมสินค้าหรือซื้อสินค้า
 - 2) การท่องเที่ยวเพื่อชมการแสดงสินค้าหรือการแสดงนิทรรศการ 3) การประชุมทางด้านธุรกิจ

3. การท่องเที่ยววัตถุประสงค์อื่นๆ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนในระยะเวลาสั้นประมาณไม่เกิน 2 เดือน การท่องเที่ยวเพื่อรักษาสุขภาพ เช่น การอาบน้ำแร่ การท่องเที่ยวเพื่อศาสนกิจ

จากวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การติดต่อทางธุรกิจหรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ แต่การท่องเที่ยวต้องเป็นการเดินทางชั่วคราวไม่ใช่ประกอบอาชีพถาวร และไม่เป็นการถูกบังคับต้องเดินทางด้วยความสมัครใจ การท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น แหล่งท่องเที่ยวต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ หรือ 3 As (Collier and Harraway. 1997 : 8)

3.1 สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่ (Sites) และ เหตุการณ์ (Events) สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติสร้างและมนุษย์สร้างขึ้นแต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์สร้างเพียงอย่างเดียว

3.2 สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ความสะดวกสบายทำให้นักท่องเที่ยวหรือคนเดินทาง เข้าไปถึงสถานที่ได้รวดเร็ว ปลอดภัย และสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานในการผลิต (Infrastructure) เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก โรงพยาบาล ฯลฯ ตลอดจนระบบกำจัดของเสียก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับแหล่งท่องเที่ยว

3.3 การเข้าถึง (Accessibility) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบการขนส่ง (Transportation) ซึ่งประกอบด้วยเส้นทาง (Way) พาหนะ (Vehicle) สถานี (Terminal) และ ผู้ประกอบการ (Carrier) การขนส่งมีวัตถุประสงค์ในการลำเลียงคนและสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทาง โดยผ่านเส้นทางหรือท่าลำเลียงองค์ประกอบทั้ง 3 ประการดังกล่าวแล้วจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass tourism) แต่การท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มผู้สนใจเฉพาะอย่างยิ่ง เช่น กลุ่มอนุรักษ์กลุ่มนักผจญภัย กลุ่มนักวิชาการ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ หรือปัจจัยพื้นฐานในการผลิตบางอย่างอาจมีความจำเป็นน้อย เพราะกลุ่มบุคคลดังกล่าวแล้วต้องการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพใกล้เคียงกับธรรมชาติและวัฒนธรรมเดิม การสร้างปัจจัยการผลิตและสิ่งอำนวยความสะดวกถ้าปราศจากการวางแผนที่ดีก็ย่อมกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

5. ทรัพยากรการท่องเที่ยว

แบ่งตามหลักการจัดการทรัพยากรได้ 2 ประเภท

5.1 ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะเด่น แปลก สวยงาม มีคุณค่าต่อการเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจหรือแสวงหาความรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อาจจัดแบ่งย่อยออกตามประเภทของทรัพยากรธรรมชาติได้ 2 อย่าง คือ

5.1.1 ทรัพยากรที่เสริมสร้างขึ้นใหม่ได้ตามขบวนการธรรมชาติ (Renewable) ทรัพยากรประเภทนี้เมื่อใช้แล้วก็สร้างเสริมขึ้นใหม่ได้โดยการคืนรูปตามขบวนการธรรมชาติ แต่อาจสูญสิ้นไปได้ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า หน้าผา ถ้ำ น้ำตก หาดทราย เกาะ ฯลฯ

5.1.2 ทรัพยากรที่เสริมสร้างขึ้นใหม่ไม่ได้ (Nonrenewable) เช่น แสงแดด อากาศ กระแสน้ำ พลังงานน้ำ พลังงานจากแสงอาทิตย์ พลังงานลม ฯลฯ ทรัพยากรดังกล่าวใช้แล้วไม่มีการสูญเสีย ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวแล้วอาจจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เมื่อมีคุณสมบัติตรงกับข้อหนึ่ง ข้อใด หรือหลาย ๆ ข้อ

5.1.2.1 เป็นเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่น

5.1.2.2 มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือนิทานพื้นบ้าน

5.1.2.3 มีประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์หรือโบราณคดี

5.1.2.4 เป็นโครงสร้างธรรมชาติที่ดี หายาก หรือเป็นทัศนียภาพที่สวยงาม

5.1.2.5 เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นที่เคารพบูชา

5.2 ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น เพื่อการกีฬา การพักผ่อน การรักษาสุขภาพ ศาสนสถาน ระลึกถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์หรือด้านศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ

5.2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นแบบอย่างการดำรงชีวิตของชุมชนนั้น ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากความเชื่อของบุคคลในชุมชน

5.2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และ ศาสนสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงประวัติความเป็นมาในอดีตหรือเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตของสังคมมนุษย์ในสมัยนั้นๆ ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ เมืองโบราณ เจดีย์ วัด สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ ฯลฯ

6. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

6.1 ศักยภาพ

“ศักยภาพ” คือสิ่งที่นอนเนื่องอยู่ในตัว และพร้อมสำหรับการนำมาใช้ ให้เป็นสมรรถนะ (Competency) ในการทำงานและการใช้ชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 4) ได้กล่าวถึงศักยภาพว่าหมายถึงผลการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน ผสมผสานกับคุณสมบัติ และคุณลักษณะที่แฝงอยู่ในตัวผู้เรียนจนเกิดเป็นความรู้ความสามารถทักษะ และคุณลักษณะที่ตกตะกอนติดตัวนอกเหนือจากความรู้ในเนื้อหาวิชาหรือผลสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนครั้งนี้โดยมุ่งเน้นทักษะและคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

สุวิบูลย์ จำรูญศิริ (2534 : 4) กล่าวถึง ศักยภาพการวางแผน หมายถึง ระดับความสามารถความเพียงพอของปัจจัยที่จะสนับสนุนการวางแผนในด้านการบริหารและการจัดการด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านงบประมาณ ด้านข้อมูลสารสนเทศ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

อนุชา เทวราชสมบุรณ์ (2543 : 45) กล่าวถึง ศักยภาพในการพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง ความพร้อมหรือความสามารถในการพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นไปตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการและการปฏิรูปการศึกษา

การพัฒนาศักยภาพ หมายถึงความสามารถในการบริหารจัดการสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งในด้านทักษะการบริหารและคุณลักษณะพิเศษ ผสมผสานกับ คุณสมบัติ และคุณลักษณะที่แฝงอยู่ในตัวของผู้ที่มิตำแหน่งและหน้าที่การงานต่าง ๆ จนเกิดเป็นการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

6.2 ศักยภาพการท่องเที่ยว

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พิจารณาจากสภาพทรัพยากรที่มีความเหมาะสม มีลักษณะเฉพาะและคงลักษณะพื้นที่ เน้นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือ วัฒนธรรมของพื้นที่และความดึงดูดใจว่ามีมากน้อยเพียงใด เพื่อให้ความสำคัญที่แตกต่างกันในแต่ละปัจจัย เช่น สภาพธรรมชาติความสำคัญของขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเด่นด้านกายภาพ ความสวยงามของธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์ มีความสำคัญมากต่อการศึกษาเรียนรู้และการอนุรักษ์ รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ มีความดึงดูดใจ และมีโอกาสจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งมีองค์ประกอบที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวด้านอื่นๆ และแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการที่ดี จะมีศักยภาพสูงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2537 : 40-42) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ศักยภาพการท่องเที่ยว” หมายถึงความสามารถหรือความพร้อมในตัวเองของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุงการจัดการ หรือการเข้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ขึ้น ฉะนั้นแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจึงมีศักยภาพหรือความสำคัญของตัวเองแตกต่างกันออกไป การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ จำเป็นต้องพิจารณาถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ว่าสมควรปรับปรุง หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใดก่อนในลำดับแรก โดยได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก ๆ ดังนี้

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความสำคัญทางลัทธิและศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตโดยรอบ เป็นต้น
2. สภาพการเข้าถึง ได้แก่ สภาพของเส้นทางลักษณะการเดินทางใช้วิธีใดระยะทางจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น
3. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานรักษาพยาบาล การรักษาความปลอดภัย เป็นต้น
4. สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง ควันระบบนิเวศ และสภาพอื่นๆ ของแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียง
5. ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดทางพื้นที่ ข้อจำกัดทางการบริการสาธารณสุข ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เป็นต้น
6. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักแพร่หลายของแหล่งท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งเที่ยวแต่ละแห่ง

Longman (1987 : 805) ให้ความหมายว่า ศักยภาพ หมายถึงพลังความสามารถของบุคคลที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัว หากมีการกระตุ้นจากบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม จะสามารถแสดงพลังหรือความสามารถที่มีอยู่ออกมาใช้ได้ หรือยับยั้งพลังที่มีอยู่มิให้บังเกิดขึ้น

Neufeldt (1990 : 460) ให้ความหมายว่า ศักยภาพหมายถึง พลังหรืออำนาจ ที่มีอยู่ในบุคคลซึ่งสามารถดึงออกมาใช้ หรือแสดงออกมาได้หากได้รับการกระตุ้นจากสิ่งภายนอก
 ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2542 : 43-44) แบ่งองค์ประกอบที่นำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. ปัจจัยจูงใจหลักของการท่องเที่ยว พิจารณาจากสถานที่ตั้งและลักษณะของ แหล่งท่องเที่ยวขึ้นต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลายๆ ด้าน เช่น ความต้องการในด้านความสงบ ในการพักผ่อน ความสนุกสนาน การหาประสบการณ์ซึ่งปัจจัยจูงใจหลักแบ่งได้ 3 ชนิด ได้แก่ปัจจัยจูงใจ ด้านธรรมชาติ ปัจจัยจูงใจในด้านประวัติศาสตร์และศาสนา และปัจจัยจูงใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น
2. ปัจจัยประกอบ ได้แก่คุณค่าดึงดูดใจจากสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน สภาพเศรษฐกิจและสังคม ภัยธรรมชาติ และการเมือง
3. ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่สิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้ มาตรฐานด้านที่พักและอาหาร การสื่อความหมาย ข้อมูลข่าวสาร การให้ข่าวสารประชาสัมพันธ์ ตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร้านอาหารของที่ระลึก เป็นต้น
4. ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม ต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการ คมนาคมทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำ การระบายน้ำการกำจัดขยะ ตลอดจนระบบการสื่อสารโทรคมนาคม

จุฑามาศ ไชยศร (2536 : 32-33) ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญ ที่นำมาเป็นตัวบ่งชี้ ศักยภาพ ของแหล่งท่องเที่ยว 4 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัจจัยจูงใจหลักของแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาความสำคัญของสถานที่ตั้ง และ ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ต่อความต้องการ นักท่องเที่ยวหลายๆด้าน เช่น ความต้องการทางด้าน ความสงบ ความสนุกสนานตื่นเต้น การหาประสบการณ์และความจริง ซึ่งปัจจัยจูงใจหลัก แบ่งได้ เป็น 3 ชนิด คือ
 - 1.1 ปัจจัยจูงใจด้านธรรมชาติ (Natural assets) ได้แก่ หาดทราย ชายทะเล ป่าไม้ น้ำตก ภูเขา เป็นต้น
 - 1.2 ปัจจัยจูงใจทางด้านประวัติศาสตร์และศาสนา (Historical and religious assets) ได้แก่ แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี วัด อนุสาวรีย์ เป็นต้น
 - 1.3 ปัจจัยจูงใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Contemporary) ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การดำเนินชีวิต เป็นต้น
2. ปัจจัยประกอบ ได้แก่ สภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะ ภูมิทัศน์ อันเป็นเอกลักษณ์ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ความปลอดภัยธรรมชาติ และการเมือง
3. ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก ในด้านที่พักและอาหารแก่นักท่องเที่ยว การให้ข่าวสารและการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร้านอาหารของที่ระลึก เป็นต้น
4. ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม พิจารณาโครงข่ายการคมนาคม ทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศที่สะดวก บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า การกำจัดขยะสิ่งปฏิกูล ตลอดจนระบบสื่อสารโทรคมนาคม

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าศักยภาพ หมายถึงความสามารถ หรือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ในด้านต่างๆที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการในแหล่งท่องเที่ยว นั้น โดยมีองค์ประกอบของคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกสภาพแวดล้อม ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ความมีชื่อเสียงในปัจจุบันที่สามารถสนองตอบตามความต้องการของนักท่องเที่ยวในแต่ละรูปแบบได้อย่างเหมาะสม

7. ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว

7.1 ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้กำหนดวาระแห่งชาติว่าด้วยการท่องเที่ยว โดยนำเสนอร่างแผนยุทธศาสตร์กวีฤกษ์และมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยว พ.ศ. 2552-2555 ดำเนินการผ่านคณะกรรมการอำนวยการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติว่าด้วยการท่องเที่ยว สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. วิสัยทัศน์ ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน

2. เป้าประสงค์

2.1 ขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้น

2.2 รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศเพิ่มขึ้นโดยเน้นการพัฒนากิจกรรมที่สร้างมูลค่าและคุณค่า

2.3 สร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความสมดุลและยั่งยืน

3. เป้าหมาย

3.1 อันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 15 อันดับ หรือเป็น 1-5 ของทวีปเอเชีย

1) อันดับขีดความสามารถด้านกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 15 อันดับ หรือเป็น 1-5 ของทวีปเอเชีย

2) อันดับขีดความสามารถด้านสภาวะแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการดำเนินธุรกิจเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 10 อันดับ หรือเป็น 1-5 ของทวีปเอเชีย

3) อันดับขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ธรรมชาติ และวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 10 อันดับ หรือเป็น 1-5 ของทวีปเอเชีย

3.2 รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 5

3.3 กลุ่มคลัสเตอร์ด้านการท่องเที่ยวได้รับการพัฒนา 14 กลุ่มคลัสเตอร์

4. ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาและข้อจำกัด ในโครงสร้างพื้นฐาน ระบบโลจิสติกส์ที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ และรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่อาจเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนให้มีความสำคัญกับการ ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว การกำหนดมาตรการในการแก้ไขกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยสามารถมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวให้มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การเสริมสร้างโอกาสและแรงจูงใจเพื่อพัฒนาการค้าการลงทุนด้านการท่องเที่ยว การพัฒนามาตรฐานของสินค้าบริการ ความปลอดภัย และการเตรียมความพร้อมของบุคลากรในภาคการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเข้าใจในภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ สร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย โดยการดำเนินการตลาดเชิงรุกเพื่อประมุขสิทธิ์ ดึงงาน และจัดงานแสดงต่างๆ (event) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น มีการใช้จ่ายมากขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว มุ่งเน้นให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกัน การกำหนดภารกิจ ขอบเขตของงานการพัฒนาให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับพื้นที่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

8. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8.1 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural tourism) ได้แก่การท่องเที่ยวตามชนบทนอกเมือง เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้สัมผัสทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ในสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นยังดำรงคงอยู่ โดยต้องไม่เป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Fennell, 1999 : 26) แหล่งท่องเที่ยวอันอาจเป็นชุมชนเมืองหรือชนบทก็ได้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นต้องเป็นการให้การ ศึกษาแก่นักท่องเที่ยว และกิจกรรมจากการท่องเที่ยวนั้นต้องเกี่ยวพันกับท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้หรือรายได้เกิดแก่ชุมชน แต่ต้องไม่ทำให้เกิดการซื้อขายวัฒนธรรมโดยคนท้องถิ่นผลิตวัฒนธรรมขายให้นักท่องเที่ยว (Kinnaird and Hall, 1994 : 18-19)

Richards (1995 : 23) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสนองตอบความตั้งใจและความสนใจทั้งหมดหรือบางส่วน อันเป็นการเพิ่มความปิติ ยินดี พึงพอใจของคนที่มีต่อแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นการ เคลื่อนไหวของผู้คนที่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นทางด้าน วัฒนธรรม เช่น การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Study tour) การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมกับงานศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล การเข้าเยี่ยมชมอนุสรณ์สถาน การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติ หรือศึกษาขนบธรรมเนียม ความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา

Lickorish และ Jenkins (1997 : 76-79) ได้เสนอแนวคิดการท่องเที่ยวทางสังคม และวัฒนธรรมว่าเป็นการเข้าไปสัมผัสกับประเพณี ทัศนคติ และแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมนั้น

Swarbrooke (2000 : 306-308) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางเพื่อศึกษาและเรียนรู้วิถีวิธีการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และเทศกาลงาน ประเพณีต่าง ๆ ทั้งที่มีมานานแล้วและที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะ

ต๋ย ชุมสาย และญิบพัน พรหมโยธี (2527 : 60) กล่าวถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการเดินทางของนักท่องเที่ยวในสถาบันหรือสถานศึกษาที่มีชื่อเสียง จะท่องเที่ยวไปในประเทศที่มีวัฒนธรรมน่าสนใจเพื่อศึกษาพิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มานุษยวิทยา และสังคม เพื่อชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามความเจริญทาง วัตถุ และเทคโนโลยีปัจจุบัน เพื่อชมศิลปะนานาชาติหรือศิลป เพื่อสัมผัสศาสนาที่สำคัญๆ เช่น ดนตรี หรือละครด้วย

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2537 : 32-37) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรม พื้นบ้าน สรุปได้ว่า การสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านและพัฒนาไว้เพื่อการท่องเที่ยว นั้น หากเมื่อ สังคมมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมแล้ว งานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก็ถูก ปล่อยปละละเลยให้สูญหาย ด้วยสาเหตุของประโยชน์ใช้สอยน้อย ความไม่จำเป็นหรือความไม่ สะดวกต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ตลอดจน อิทธิพลของความเจริญหรือความเป็นเมือง แต่เมื่อมีการส่งเสริม การท่องเที่ยวมาสู่ท้องถิ่น นั้นก็กระตุ้น ให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการ ท่องเที่ยวจึงก่อประโยชน์ขึ้น 2 ทาง คือ การอนุรักษ์หรือสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการพัฒนา วัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว

สามพร มณีไมตรีจิต (2539 : 14) กล่าวถึงวัฒนธรรมไทยสู่การท่องเที่ยวไว้ว่า วัฒนธรรม ที่นำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวนั้นเป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือมีลักษณะเป็น รูปธรรมที่จะนำมา พัฒนาให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว นั้น ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานศิลปหัตถกรรมสินค้าท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และอัยาศัยไมตรีของคนไทย

พลอยศรี โปราณนทร์ (2539 : 94) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการทำให้นักท่องเที่ยวได้มองเห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพและมิติทางวัฒนธรรมของแหล่ง ท่องเที่ยวนั้น

มุกิตา ปิ่นสุนทร (2542 : 16) ระบุว่าถ้าไม่มีการเดินทางก็ไม่มีการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อผ่อนคลายร่างกายและจิตใจจากกิจกรรมต่างๆ เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศทางสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ มีการประกอบกิจกรรมที่สนุกสนาน ทั้งการกีฬา การพักผ่อน ทักษะศึกษา และการรังสรรค์ องค์กรที่ดี ความหมายของการท่องเที่ยวสามารถสรุปได้ 3 ประการ คือ 1) เดินทางจากถิ่นไปอยู่อาศัยไปยังที่อื่น ชั่วคราว 2) เดินทางด้วยความสมัครใจ 3) เดินทางด้วยจุดมุ่งหมายใดๆ ก็ได้ ที่มีไว้เพื่อการ ประกอบ อาชีพหรือหารายได้

ชูเกียรติ นพเกตุ (2542 : 29) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวัฒนธรรมว่าเป็น การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ และเป็นการศึกษาชีวิต ความเป็นอยู่ทั้งในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เช่น ชมโบราณสถาน ศิลปะหรือการแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการ ท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้ และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2543 ก : ไม่มีเลขหน้า) กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมว่า หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวที่ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความรู้ความเข้าใจ สภาพสังคมและวัฒนธรรม ได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทางเพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้นควบคู่กับการมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม

พงศธร เกษสำลี (2543 : 5) กล่าวว่าวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา และงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ งานเทศกาล ประเพณี งานศิลปหัตถกรรม และสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงวิถีชีวิตและอัยาศัยไมตรีของประชาชนในท้องถิ่น

สรุปใจความข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมายความว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึงการเดินทางของผู้คน หรือกลุ่มคนออกจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่นอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ประกอบการเรียนรู้การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรม คุณค่าประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของ ศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจที่สำคัญ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น

8.2 แนวคิดและหลักการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ การฟื้นฟู การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ประสานกันเป็นหนึ่งเดียวกับการท่องเที่ยว ซึ่งในการนี้ มีผู้ให้แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

Inskeep (1991 : 80) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีหลายประเภท ได้แก่ แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต การแต่งกาย ศิลปหัตถกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เช่น การปลูกชาหรือยางพารา ความแตกต่างระหว่างในเมืองกับชนบท พิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ รวมถึงการบันเทิง และกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจด้วย

Richards (1995 : 24) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นการเดินทางของผู้คนไปสู่สิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ตนเองมีหรือพบเห็นในชีวิตประจำวัน เป็นการแสวงหาความรู้และค้นหาประสบการณ์ใหม่ ๆ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการให้คำจำกัดความเฉพาะ (Technical definition) เอาไว้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางของผู้คนเข้าไปสู่สิ่งดึงดูดใจเฉพาะอย่างทางวัฒนธรรม เช่น มรดกวัฒนธรรมศิลปกรรม ประเพณีการแสดง การละเล่น ที่มีอยู่ภายนอกชุมชนของตน

Richards (1995 : 22) ได้กล่าวไว้ถึงองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอันได้แก่

1. โบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ
2. สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมถึงซากปรักหักพังของสิ่งปลูกสร้าง
3. ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่าง ๆ

ในอดีต

4. ความน่าสนใจในเรื่องของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นในรูปของดนตรีคลาสสิก ดนตรีพื้นบ้าน หรือดนตรีร่วมสมัย

5. การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ

6. ภาษาและวรรณกรรม

7. ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

8. วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมย่อย

Lickorish และ Jenkins (1997 : 76-79) ได้เสนอแนวคิดการท่องเที่ยวทางสังคมและวัฒนธรรมว่าเป็นการเข้าไปสัมผัสกับประเพณี ทัศนคติ และแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมนั้นๆ

Swarbrooke (2000 : 306-308) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางเพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งที่มีมานานแล้วและที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2513 : 1) กล่าวว่า ชาติไทยเป็นชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติหลายประการที่ตกทอดจนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีของชาติ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม อันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนาและความมั่นคง ทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของประเทศชาติ ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนในชาติควรได้ร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริมและเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้วัฒนธรรมของชาติได้คงสืบไปอีกรุ่นเท่าไรนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ว่า “งานด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมนั้น เป็นงานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุและองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่นทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยไว้ได้สืบไป”

การศึกษาส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2539 ตามแนวนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ 3 ลักษณะ คือ (กรมศิลปากร. 2513 : 51)

1. วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานและเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคีกลมเกลียวและความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คนประพฤติดี ปฏิบัติธรรม และพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกันทั้งในยามสุขและยามทุกข์

2. วัฒนธรรมเป็นตัวกลั่นกรองและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมจึงถือได้ว่าวัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกของสังคม ซึ่งอาจจะช่วยป้องกันและแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสมาชิกและของสังคม

3. วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อันจะทำให้บังเกิดความรักความสามัคคีกัน และจะส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะและธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ

ต๋อย ชุมสาย และฉวีพันธ์ พรหมโยธี (2527 : 60) กล่าวถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการเดินทางของนักท่องเที่ยวในสถาบันหรือสถานศึกษาที่มีชื่อเสียง จะท่องเที่ยวไปในประเทศที่มีวัฒนธรรมน่าสนใจเพื่อศึกษาพิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มานุษยวิทยาและสังคมเพื่อ

ชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีปัจจุบัน เพื่อชมศิลปะนานาชาติพรณในหอศิลป์ เพื่อนมัสการศาสนาที่สำคัญๆ เช่นดนตรี หรือละคร

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2537 : 32-37) กล่าวถึง การท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม

พินบ้านสรุปได้ว่า การสืบทอดวัฒนธรรมพินบ้านและพัฒนาไว้เพื่อการท่องเที่ยว นั้น หากเมื่อสังคมมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมแล้ว งานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก็ถูกปล่อยปละละเลยให้สูญหาย ด้วยสาเหตุของประโยชน์ใช้สอยน้อย ความไม่จำเป็นหรือความไม่สะดวกต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ ตลอดจนอิทธิพลของความเจริญหรือความเป็นเมือง แต่เมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวมาสู่ท้องถิ่นนั้น ก็กระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมพินบ้านขึ้นมาเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงก่อประโยชน์ขึ้น 2 ทาง คือ การอนุรักษ์หรือสืบทอดวัฒนธรรมพินบ้าน และการพัฒนาวัฒนธรรมพินบ้านให้เป็นที่พยากรการท่องเที่ยว

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชดำรัสเนื่องในพิธีเปิดวันรณรงค์วัฒนธรรมไทย เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2537 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2539 : 30) “ชาติไทยเรามีความเจริญด้วยศิลปกรรม จรรยาและศิลปวัฒนธรรมอันครบถ้วนทุกสาขาที่สืบทอดต่อเนื่องแม้แต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติที่ล้ำค่าเป็นนิมิตหมายสำคัญที่แสดงให้เห็นความเป็นชาติไทย คนไทยซึ่งแตกต่างจากชาติอื่นคนอื่น จึงเป็นสิ่งที่คุณไทยพึงศึกษาให้เห็นแจ้งถึงคุณค่าและพยายามถนอมรักษาไว้ด้วยความรู้ ความสามารถและความฉลาดรอบคอบ เพื่อมิให้ต้องสูญหายและแปรสภาพไปในทางเสื่อม ในการนี้ทุกคนจะต้องหมายแก้ไขและตระหนักว่าการศึกษาและรักษาวัฒนธรรมไทยแท้จริง คือการจรรโลงรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยและคนไทยแต่ละคนในวันนั้นเอง”

จากพระราชดำรัสนี้ท่านทรงต้องการให้คนไทยรักษาและการเรียนรู้วัฒนธรรมของตน ความสำคัญของวัฒนธรรมนั้นถึงกับมีผู้กล่าวว่า “การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ” เพราะเอกลักษณ์ที่แสดงความเป็นตนเองนั้น บ่งบอกถึงรากเหง้าพื้นฐานของความเป็นชาติที่สืบเนื่องถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่อดีตกาลและประเพณีปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้สังคมโลกรู้ว่าใครเป็นใครมีศักดิ์ศรีมากน้อยเพียงใดแต่อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงในวัฒนธรรมประจำชาติของแต่ละชาติยังเป็นวัฒนธรรมออกเป็น ภาค เขต และเป็นเผ่าพันธุ์ ซึ่งล้วนแต่ต้องรักษาไว้ทั้งสิ้น (กระทรวงศึกษาธิการ. 2539 : 30)

สามพร มณีไมตรีจิต (2539 : 14) กล่าวถึงวัฒนธรรมไทยสู่การท่องเที่ยวไว้ว่า วัฒนธรรมที่นำ มาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวนั้นเป็นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือมีลักษณะเป็นรูปธรรมที่จะนำมาพัฒนาให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโบราณวัตถุสถานแหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้านเทศกาลงานประเพณี งานศิลปหัตถกรรมสินค้าท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และอภิปรัชญาไมตรีของคนไทย

พลอยศรี โปราณานนท์ (2539 : 94) กล่าวถึงส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวในเชิงของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประกอบไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ งานหัตถกรรม กิจกรรมทางประเพณี ภาษา อาหารศิลปะ ดนตรี ศาสนา สถาปัตยกรรม การศึกษา ลักษณะการแต่งกาย เทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่นและกิจกรรมยามว่างจากแนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึงการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนออกจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่นอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัสการชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรม

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของ ศิลปะสถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิตภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ กระตุ้นให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้นวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่ใช่ในท้องถิ่นของตน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์และเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้ การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540 : 1-10) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตผู้คน หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มี ความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 5) ได้สรุปกล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้ และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

ชูเกียรติ นพเกตุ (2542 : 29) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวัฒนธรรมว่าเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ และเป็นการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ทั้งในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เช่นชมโบราณสถาน ศิลปะหรือการแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

เชนทร์ วิวัฒน์บวรวงศ์ (2543 : 1) กล่าวว่า การส่งเสริมชุมชนให้พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะต้องให้ความสำคัญในการให้ชุมชนเป็นแกนกลางในการพัฒนาหรือ ส่งเสริมในสิ่งที่เป็นของท้องถิ่นนั้น ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและสิ่งที่เป็นรูปธรรม โดยดึงผู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยเพื่อช่วยในการอนุรักษ์การท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรม โดยมีหน่วยงานของรัฐช่วยสนับสนุน

พงศธร เกษสำลี (2543 : 5) กล่าวว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา และงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ งานเทศกาล ประเพณี งานศิลปหัตถกรรมและสินค้าของที่ระลึก ในรูปแบบต่างๆ รวมถึงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของประชาชนในท้องถิ่น

ร่ำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2543 ก : ไม่มีเลขหน้า) กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมว่าหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวที่ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความรู้ความเข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรม ได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ จากการเดินทางเพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้นควบคู่กับการมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม

สุพล ชัยทร (2552 : 54 - 55) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึงการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนออกจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่น อื่น โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับ

เอกลักษณ์ความงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ กระตุ้นให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น

8.3 ประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การสัมผัสโดยตรงระหว่างนักท่องเที่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างน้อย 2 ประเภท คือ (จริญญา เจริญสุดใส. 2544 : 62)

1. ท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบโดยนักท่องเที่ยวไปพำนักอาศัยอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ เป็นระยะเวลาหนึ่ง และใช้ชีวิตเหมือนชนพื้นเมือง อาทิ การท่องเที่ยวพักค้างแรมแบบโฮมสเตย์

2. การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีการจัดการโดยนักท่องเที่ยวไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาสั้น ๆ ไม่พักค้างโดยพยายามเรียนรู้เข้าใจวัฒนธรรมของชนเผ่าชนั้น และแต่ไม่ได้ลองใช้ชีวิตในรูปแบบเดียวกับชนพื้นเมือง การท่องเที่ยวมีหลายประเภท ส่วนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้เน้นเรื่องความสนุกสนานหรือบันเทิงใจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นการได้สัมผัสกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของท้องถิ่น อันจะเกิดความสัมพันธ์และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นเป็นการใช้ทรัพยากรที่คุ้มค่า และยังเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อเจ้าของพื้นที่ ผู้ที่มาเยือนก็ได้รับความรู้กลับไป ส่วนเจ้าของพื้นที่ก็ได้รับประโยชน์จากรายได้ ที่ผู้มาเยือนสนับสนุนผลิตภัณฑ์และสินค้าอีกด้วย

Inskeep (1991 : 80) กล่าวว่าแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีหลายประเภท ได้แก่ แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต การแต่งกาย ศิลปะหัตถกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เช่น การปลูกชาหรืออาหาร ความแตกต่างระหว่างในเมืองกับชนบท พิพิธภัณฑสถาน เทศกาลต่างๆ รวมถึงการบันเทิง และกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจด้วย

จริญญา เจริญสุดใส (2544 : 62) ได้กล่าวเป็นหัวข้อหลัก ๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวว่าการท่องเที่ยวแบบนี้เป็นการได้ไปสัมผัสรูปแบบวิถีชีวิตของกลุ่มชนโดยแท้ ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ใดหรือพื้นที่ใดก็ตามยังเป็นการได้ไปพอกับคนพื้นที่ย่อมได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีนอกจากนี้ยังได้ทดลองใช้ชีวิตร่วมกับคนพื้นเมืองอีกด้วย

9. การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวความคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีผู้ให้แนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ 9 ประการ สรุปได้ดังนี้ (ภูสวัสดิ์ สุขเลี้ยง. 2545 : 12-13)

9.1 ส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม

9.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความต้องการของชุมชนว่าจะต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

9.3 วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่นเพราะจะเป็นเครื่องวัดความต้องการประเภทและจำนวนนักท่องเที่ยวของท้องถิ่นนั้นๆ

9.4 ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ

9.5 ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงมีความระมัดระวังและต้องวางแผนรับรองในเรื่องนี้เอาไว้ด้วยเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

9.6 เงินทุนและแรงงานรวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยวควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่นเพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาทางการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

9.7 การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว

9.8 เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

9.9 ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

10. องค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม The European center for traditional and regional culture หรือ ECTARC (Richards. 1995 : 22) ได้กล่าวไว้ถึงองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 8 ประการ คือ

10.1 โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ

10.2 สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมถึงซากปรักหักพังของสิ่งปลูกสร้างในอดีต

10.3 ศิลปหัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่าง ๆ

10.4 ความน่าสนใจในเรื่องของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นรูปของดนตรีคลาสสิก ดนตรีพื้นบ้านหรือดนตรีร่วมสมัย

10.5 การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ

10.6 วรรณกรรมและภาษา

10.7 ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

10.8 วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมย่อย

11. รางวัลเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก

11.1 แนวคิดการคัดเลือกเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก

นิตยสารการท่องเที่ยว Travel + Leisure ของประเทศสหรัฐอเมริกา บรรณาธิการของนิตยสาร ได้พัฒนาแบบสอบถามเพื่อสอบถามผู้อ่านที่ TLWorldsBest.com ตั้งแต่วันที่ 15 เดือนธันวาคม 2010 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2011 โดยให้ผู้อ่านที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมผ่านทางนิตยสาร Travel + Leisure (มกราคม, กุมภาพันธ์, และเดือนมีนาคม), และออนไลน์ที่ TravelandLeisure.com ตอบแบบสอบถาม และมีการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการเดินทางมีการตรวจสอบและเก็บไว้ที่ปลอดภัยและเก็บเป็นความลับ แบบสอบถามจะมีประเด็นถูกสอบถามในเรื่องของอัตราค่าโรงแรม เกาะ สปา

รีสอร์ทท กอล์ฟ การให้บริการรถเช่า การล่องเรือ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว สายการบิน สำหรับคะแนนจะมีตั้งแต่ระดับ 1 ถึง 5 ซึ่ง 5 หมายถึงยอดเยี่ยมที่สุด และ 1 หมายถึง ต่ำที่สุด แต่ละประเภทจะมีคุณสมบัติของคะแนนที่แตกต่างกัน (Travel & Leisure. 2012 : เว็บไซต์)

ที่มา : นิตยสาร Travelandleisure (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 2 นิตยสารการท่องเที่ยว TRAVEL & LEISURE

11.2 ประเภทของรางวัล

นิตยสารการท่องเที่ยว Travel & Leisure ของประเทศสหรัฐอเมริกาได้แบ่งประเภทต่าง ๆ และเกณฑ์ในการพิจารณาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้โหวตดังนี้

1. โรงแรม พิจารณาจาก ห้องพัก สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ การบริการ ร้านอาหาร และรสชาติของอาหาร ในส่วนของโรงแรมจะแบ่งประเภทโดยพิจารณาจากจำนวนห้องสภาพห้องพักและห้องสวีท และขนาดของโรงแรม และจะแบ่งขนาดเป็น น้อยกว่า 40 ห้อง และมากกว่า 40 ห้อง
2. สปาทั่วไปที่ไม่อยู่ในโรงแรม พิจารณาจาก ที่พัก บรรยากาศ การรักษา การบริการ อาหาร และค่าบริการ
3. สปาในโรงแรม พิจารณาจาก บรรยากาศ การรักษา และค่าบริการ
4. เมือง พิจารณาจาก สถานที่ท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม อาหาร ความเป็นมิตรของคน แหล่งช้อปปิ้ง และความคุ้มค่าของเงิน

5. หมูเกาะ พิจารณาจาก แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ กิจกรรม สถานที่ท่องเที่ยวร้านอาหาร อาหาร คน และความคุ้มค่าของเงิน

6. กิจกรรมการล่องเรือ พิจารณาจาก อาหาร การบริการ การเดินทาง สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม ความคุ้มค่าของเงิน

7. ผู้ประกอบการทัวร์ พิจารณาจาก พนักงาน คู่มือการท่องเที่ยว กำหนดการ สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม ที่พัก อาหาร และความคุ้มค่าของเงิน

8. สายการบิน พิจารณาจาก: ความสะดวกสบายภายในห้องโดยสาร การให้บริการในเที่ยวบินการบริการลูกค้า มูลค่าตั๋ว มีตัวเลือกมาก และอาหาร

9. หน่วยงานให้บริการรถเช่า พิจารณาจาก ยานพาหนะที่ให้บริการ สถานที่ให้เช่า การบริการและความคุ้มค่าของเงิน

10. สนามกอล์ฟและรีสอร์ท : สถานที่ตั้งของสนาม มีสิ่งอำนวยความสะดวก ค่าบริการที่คุ้มค่า

12. ผลประกาศรางวัลเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก

นิตยสารการท่องเที่ยว Travel + Leisure ของประเทศสหรัฐอเมริกา ประกาศรางวัลเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก ปี ค.ศ. 2010 หรือ Word's Best Award 2010 จำนวน 10 ลำดับดังนี้

1. Bangkok ประเทศไทย
2. Chiang Mai ประเทศไทย
3. Florence ประเทศสหรัฐอเมริกา
4. San Miguel de Allende ประเทศเม็กซิโก
5. Rome ประเทศอิตาลี
6. Sydney ประเทศออสเตรเลีย
7. Buenos Aires ประเทศอาร์เจนตินา
8. Oaxaca ประเทศเม็กซิโก
9. Barcelona ประเทศสเปน
10. New York City ประเทศสหรัฐอเมริกา

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว

1. นโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2550-2554

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดกรอบนโยบายของคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2550 – 2554 ดังนี้ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2554 : เว็บไซต์)

1. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของไทย และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ

2. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นการขยายฐานตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ ทั้งในพื้นที่ใหม่และในตลาดเฉพาะกลุ่ม ภายใต้การสร้างความเข้มแข็งของตราสินค้า (Brand) ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง

3. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาครัฐกับภาคเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวมอันจะนำไปสู่การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย

4. ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กระจายตัวสู่แหล่งท่องเที่ยวรองมากขึ้น เพื่อสร้างสมดุล ระหว่างพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและข้ามภูมิภาค

5. ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านโดยการทำการตลาดร่วมกัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวทั้งภายในภูมิภาคและภายนอกภูมิภาค อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานร่วมกันอย่างเป็นระบบ และช่วยเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันของภูมิภาคนี้ในตลาดท่องเที่ยวโลก

6. มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะ และขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน (Driving force) ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานและมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตลาด

7. พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (E-Tourism) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเทศไทย และเสริมสร้างศักยภาพในการส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อสารสนเทศ

8. ส่งเสริมการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดยประสานความร่วมมือและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนโฮมสเตย์ไทย

2. แผนแม่บทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2553

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้กำหนดนโยบายเชิงรุกของแผนอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2553 ดังนี้ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2551 : เว็บไซต์)

1. พัฒนาให้ประเทศไทยคงความเป็นผู้นำทางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย อย่างต่อเนื่อง เพื่อก้าวสู่ความเป็น World Class Destination

2. พัฒนาการท่องเที่ยวของไทยให้เป็นสาขาหลักทางเศรษฐกิจที่มีความ สำคัญ ควบคู่กับสาขาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม

3. เร่งรัดให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว ออกสู่ภูมิภาคอื่น ๆ นอกเหนือจากเมืองท่องเที่ยวหลักในปัจจุบัน

4. ปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ทันสมัย เพื่อให้ผู้ประกอบการไทย มีความพร้อมในการแข่งขันที่จะตามมาจากการเปิดเสรีทางการค้า

5. สนับสนุนให้องค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีความพร้อมและเข้มแข็งในการบริหารจัดการในบริการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลประโยชน์ของท้องถิ่นโดยตรง

6. อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงความเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์ และสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยที่ชัดเจน

3. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของกรมการท่องเที่ยว

กรมการท่องเที่ยว ได้กำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. 2554 ดังนี้
(กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2547 : เว็บไซต์)

1. วิสัยทัศน์

1.1 ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับโลก

1.2 อุตสาหกรรมภาพยนตร์ ของประเทศไทยมีศักยภาพในการแข่งขันระดับนานาชาติ และเป็นหนทางสำคัญของการนำรายได้เข้าสู่ประเทศ

2. พันธกิจ

2.1 สร้าง ส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนา แหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน

2.2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และ เสริมสร้างขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวให้แก่ทุกภาคส่วน

2.3 พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวให้เป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้แก่

ประชาชน

2.4 พัฒนา ยกระดับมาตรฐานอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

2.5 สร้างความมั่นใจ อำนวยความสะดวก และให้ความปลอดภัย

แก่นักท่องเที่ยว

2.6 พัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการท่องเที่ยว

2.7 ส่งเสริม สนับสนุนการถ่ายทำภาพยนตร์ต่างประเทศในประเทศไทย

2.8 ส่งเสริม สนับสนุน อุตสาหกรรมภาพยนตร์ของประเทศไทย

3. ประเด็นยุทธศาสตร์

3.1 การจัดการความยากจนระดับชุมชนด้วยการท่องเที่ยว

3.2 การปรับโครงสร้างการท่องเที่ยวให้สมดุล และแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

3.3 การต่างประเทศ และเศรษฐกิจระหว่างประเทศด้านการท่องเที่ยว

3.4 การพัฒนาอุตสาหกรรมภาพยนตร์

4. เป้าประสงค์

4.1 ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว

4.2 มีมาตรการส่งเสริมสนับสนุนการถ่ายทำภาพยนตร์ต่างประเทศในประเทศไทย เพื่อนำรายได้เข้าประเทศ

4.3 บทบาทของประเทศไทยในการเป็นผู้นำด้านการท่องเที่ยวในเวทีโลก

4.4 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ที่สอดคล้องระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น

4.5 พัฒนามาตรฐานในด้านการบริการ ความปลอดภัย และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

4.6 พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวที่ตอบสนองต่อภารกิจทั้ง 3 ด้านพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ให้มีความยั่งยืนและสมดุลกับสภาพแวดล้อม

5. กลยุทธ์

5.1 พัฒนาขีดความสามารถของชุมชน และองค์กรปกครองท้องถิ่นให้สามารถพัฒนารูปแบบสินค้าและบริการท่องเที่ยว เพื่อการสร้างรายได้

5.2 สร้าง ส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนาฟื้นฟู หรือ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืนมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล

5.3 พัฒนาระดับมาตรฐาน การให้บริการ และปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว

5.4 พัฒนาธุรกิจบริการถ่ายทำภาพยนตร์ ให้มีศักยภาพ และส่งเสริมสนับสนุนอุตสาหกรรมภาพยนตร์ของประเทศไทย

6. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว มี 3 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวประเทศไทยมากขึ้น
2. เพื่อเป็นเครื่องมือในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นไปตามเป้าหมาย

3. เพื่อดำเนินการตลาดเชิงรุกที่เกิดผลได้ในระยะเวลารวดเร็วและเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวม โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาด (Market share) ในภูมิภาคเอเชียมากกว่าร้อยละ 10 ในสิ้นปี 2551 ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันตลาดเชิงรุกทั้งในและต่างประเทศ

กลยุทธ์ที่ 2 ส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็น Gateway ในภูมิภาคเอเชีย

กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาระบบสารสนเทศ

กลยุทธ์ที่ 4 ส่งเสริม World event marketing

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์คือ

1. ให้การท่องเที่ยวเป็นกลไกหลักในการกระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

2. เพื่อพัฒนา และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเป้าหมายทางการตลาด และเป็น Magnet ดึงดูดนักท่องเที่ยว

3. เพื่อให้สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวมีมาตรฐาน สร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

4. เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีความมั่นใจ ในมาตรการด้านการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมาย คือ

4.1 มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเป้าหมายทางการตลาดและเป็น Magnet เพียงพอที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้น มากกว่าร้อยละ 10 ต่อปี

4.2 รายได้ของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย ที่มาจากสาขาการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 15 ต่อปี

4.3 มีแหล่งท่องเที่ยวไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนดูแล อนุรักษ์ และบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ดังนี้

- กลยุทธ์ที่ 1 สร้าง พัฒนา ฟื้นฟู และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว
- กลยุทธ์ที่ 2 ยกระดับมาตรฐานสินค้าและบริการ
- กลยุทธ์ที่ 3 เพิ่มมาตรฐานการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- กลยุทธ์ที่ 4 พัฒนามาตรฐานการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและ

ทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาระบบบริหารจัดการแบบบูรณาการ มีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อให้มีระบบการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ
2. เพื่อเพิ่มขีดความสามารถขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้อง

กับการท่องเที่ยว

3. เพื่อให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวสอดคล้องเชื่อมโยงกับ

ยุทธศาสตร์ระดับชาติ นโยบายรัฐบาลและยุทธศาสตร์การพัฒนา 19 กลุ่มจังหวัด โดยมีเป้าหมายคือ

3.1 องค์กรที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีจำนวนเพิ่มขึ้น

3.2 มีการดำเนินการตามแผนงาน/โครงการแบบบูรณาการด้านการท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ ดังนี้

กลยุทธ์ที่ 1 เพิ่มขีดความสามารถของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เพื่อให้เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว

กลยุทธ์ที่ 2 ส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการในทุกระดับทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน ในประเทศและต่างประเทศ

กลยุทธ์ที่ 3 การปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว

4. แผนบริหารราชการกรุงเทพมหานคร

แผนบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2552-2555 ได้กำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในยุทธศาสตร์ที่ 4 คือ พัฒนากรุงเทพมหานครให้เป็นมหานครแห่งคุณภาพชีวิตที่ดี และมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Providing good quality of life in cultural mega-city) โดยกล่าวว่ากรุงเทพมหานครได้รับการยอมรับให้เป็นเมืองที่น่าท่องเที่ยวเป็นอันดับหนึ่งของเอเชีย และเป็นศูนย์กลางของความเจริญด้านศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งเป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร อีกทั้งนโยบายรัฐบาลให้การสนับสนุน ฟื้นฟู สืบสานความหลากหลายของวัฒนธรรม และมีแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) อย่างไรก็ตาม ลักษณะของประชากรที่มาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม และลักษณะการรวมตัวขององค์กร ชุมชน มีความยากกว่าชนบท รวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ (อิทธิพลของเทคโนโลยีสื่อ) มีผลต่อวิถีชีวิตของคนกรุงเทพมหานครโดยทำให้คุณธรรม จริยธรรมลดลง

กรุงเทพมหานครมีศักยภาพที่มีเครือข่ายด้านวัฒนธรรม ได้แก่ สภาวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร สภาวัฒนธรรมเขต สภาเยาวชนกรุงเทพมหานคร และสภาเยาวชนเขต และมีการลงนามบันทึกข้อตกลงเพื่อความเข้าใจร่วมกัน (Memory of understanding: MOU) ด้านวัฒนธรรมร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม แต่กรุงเทพมหานครไม่มีแผนแม่บทด้านวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร นโยบายผู้บริหารกรุงเทพมหานครมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขาดบุคลากรที่มีความรู้และเชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดสรรงบประมาณด้านวัฒนธรรมไม่เพียงพอ ขาดการบริหารจัดการที่ดี เช่น การบริหารจัดการไม่เป็นไปตามแผนบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2548-2551 และมีปัญหาเรื่องการจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศ (กรุงเทพมหานคร. 2551 : 23-24) โดยได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรมดังนี้ แผนยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนากรุงเทพมหานครให้เป็นมหานครแห่งคุณภาพชีวิตที่ดีและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Providing good quality of life in cultural mega-city) ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไว้ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4.6 การเสริมสร้างเสน่ห์กรุงเทพมหานครเพื่อเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และได้กำหนดตัวชี้วัดประเด็นยุทธศาสตร์ ไว้ดังนี้ (กรุงเทพมหานคร. 2551 : 107-109)

1. การบูรณะและฟื้นฟูแหล่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร
2. ร้อยละของผู้เข้าชมแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นต่อปี
3. ร้อยละของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นต่อปี
4. ร้อยละของชาวต่างชาติที่ร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นต่อปี

5. แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 12 ปี (พ.ศ. 2552-2563)

แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 12 ปี (พ.ศ. 2552-2563) “กรุงเทพฯ มหานครแห่งความน่าอยู่อย่างยั่งยืน” เป็นแผนการพัฒนาระยะยาว โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายการพัฒนาระยะยาว เพื่อเป็นกรอบแนวทางหลักในการพัฒนากรุงเทพมหานคร ให้เป็นมหานครอยู่อย่างยั่งยืน โดยจะแบ่งช่วงการพัฒนาเป็น 3 ระยะ ระยะละ 4 ปี ตามวาระของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เพื่อประโยชน์ของกรุงเทพมหานคร ในระยะยาว แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 12 ปี (พ.ศ. 2552-2563) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรมไว้ใน ยุทธศาสตร์หลักเพื่อความยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนากรุงเทพฯ ให้เป็นมหานครแห่งคุณภาพชีวิตที่ดีและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Providing good quality of life in cultural mega-city) โดยกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์การเสริมสร้างเสน่ห์กรุงเทพมหานคร เพื่อเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของเมือง และเป็นแรงดึงดูดด้านการท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีกลยุทธ์หลัก 4 กลยุทธ์ดังนี้ (กรุงเทพมหานคร. 2552 : 61)

กลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาพื้นที่ลักษณะพิเศษต่าง ๆ เช่น พื้นที่อนุรักษ์ประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม

กลยุทธ์ที่ 2 การบูรณะฟื้นฟูเมืองและเสริมสร้างภูมิทัศน์เมือง

กลยุทธ์ที่ 3 อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลยุทธ์ที่ 4 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรทางศาสนาในการสร้างเสน่ห์กรุงเทพมหานคร ให้เป็นเมืองแห่งศาสนา

6. นโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2550 – 2554

กรอบนโยบายของคณะกรรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2550 – 2554 ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของไทย และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นการขยายฐานตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพทั้งในพื้นที่ใหม่และในตลาดเฉพาะกลุ่ม ภายใต้การสร้างความเข้มแข็งของตราสินค้า (Brand) ประเทศไทยอย่างต่อเนื่องส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาครัฐและเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กระจายตัวสู่แหล่งท่องเที่ยวรองมากขึ้น เพื่อสร้างสมดุลระหว่างพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและข้ามภูมิภาคส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านโดยการทำการตลาดร่วมกัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวภายในภูมิภาคและภายนอกภูมิภาค อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานร่วมกันอย่างเป็นระบบ และช่วยเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันของภูมิภาคนี้ในตลาดท่องเที่ยวโลก มุ่งพัฒนาองค์กรระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตลาดพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเทศไทย และเสริมสร้างศักยภาพในการส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อสารสนเทศส่งเสริมการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดยประสานความร่วมมือและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวกับหน่วยงานรัฐ และเอกชน

ผลจากมติที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายฯ ที่ผ่านมา ได้ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการกำหนดแผนด้านการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชาติ และการดำเนินการรวมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อสร้างความมั่นคงในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ในประเด็นต่างๆ ได้แก่การกำหนดมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจในระยะเร่งด่วนในปี 2550 ตลาดนักท่องเที่ยวต่างประเทศประสบภาวะชะลอตัวในไตรมาสแรกคณะกรรมการ นโยบายฯ ได้เสนอมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยวในระยะเร่งด่วน และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2550 เห็นชอบในมาตรการเร่งรัดด่วนไตรมาส 3-4 ปี 2550 พร้อมกำหนดมาตรการเชิงนโยบายในการส่งเสริมการจัดประชุมภาครัฐและการจัดสวัสดิการเพื่อการท่องเที่ยวภายในประเทศของข้าราชการและการกระตุ้นตลาด MICE การกำหนดมาตรการเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว ที่ประชุมได้เสนอให้เตรียมความพร้อมของสนามบิน แหล่งท่องเที่ยวและบริการความพร้อม ในเรื่องความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว โดยการจัดตั้งจุดรักษาความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว การฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรให้ความรู้เกี่ยวกับภาษา ต่าง ประเทศและการรวมพลังอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือนักท่องเที่ยวการบูรณาการยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว เนื่องจากมีหน่วยงานต่าง ๆ

ได้จัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ในระดับมหภาค อาทิ ยุทธศาสตร์การพัฒนากองการท่องเที่ยวไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2550 : ไม่มีเลขหน้า)

7. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้กำหนด “แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559” ขึ้น โดยมีกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นผู้รับผิดชอบ มีหน้าที่ให้คำแนะนำแก่หน่วยงานของรัฐเพื่อจัดทำแผนงานหรือดำเนินการใดๆ ตามแผนที่ได้จัดทำขึ้น โดยได้ประกาศแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559 ไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 128 ตอนพิเศษ 67 ง เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2554 ซึ่งในแผนพัฒนาฯ ได้วิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวของประเทศไทยและสถานการณ์การท่องเที่ยวโลก การวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยและประเด็นสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนากองการท่องเที่ยวในประเทศไทย สรุปได้ดังนี้ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2554 : ไม่มีเลขหน้า)

วิสัยทัศน์

“ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน”

เป้าประสงค์

1. ขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้น
2. รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศเพิ่มขึ้น โดยเน้นการพัฒนากิจกรรมที่สร้างมูลค่าและคุณค่า
3. สร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความสมดุลและยั่งยืน

เป้าหมาย

1. อันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 5 อันดับ หรือเป็นลำดับ 1-7 ของทวีปเอเชีย
 - 1.1 อันดับขีดความสามารถด้านกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 5 อันดับ หรือเป็นลำดับ 1-7 ของทวีปเอเชีย
 - 1.2 อันดับขีดความสามารถด้านสภาวะแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการดำเนินธุรกิจเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 5 อันดับ หรือเป็นลำดับที่ 1-7 ของทวีปเอเชีย
 - 1.3 อันดับขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ ธรรมชาติ และวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า 5 อันดับ หรือเป็นลำดับที่ 1-7 ของทวีปเอเชีย
2. รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 5
3. กลุ่มท่องเที่ยวได้รับการพัฒนา 8 กลุ่มท่องเที่ยว

พันธกิจ

1. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ตลอดจนปัจจัยสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว ให้มีคุณภาพและมาตรฐานในระดับสากล

2. พัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทรัพยากรท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมสังคม และวิถีชีวิตของชุมชน

3. เตรียมความพร้อมของภาคบริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวให้มีความพร้อมในการรองรับการเปลี่ยนแปลง และมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ

4. สร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว ให้สามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ

5. บูรณาการงานด้านการท่องเที่ยวให้มีเอกภาพ ลดความซ้ำซ้อนของภารกิจสร้างกลไกในการสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาและข้อจำกัดในด้านการท่องเที่ยวที่อาจส่งผลกระทบต่อศักยภาพการท่องเที่ยวของประเทศไทยลดลง โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ ได้แก่ ระบบโลจิสติกส์ที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ และรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่อาจเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย โดยมีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

1. พัฒนาและปรับปรุงระบบโลจิสติกส์ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว
2. พัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว
3. สร้างโครงข่ายเส้นทางคมนาคมและระบบเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวทั่วประเทศเพื่อบ้านและในภูมิภาค

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน

การท่องเที่ยวในขณะที่การรองรับขยายไปไม่ทัน ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยมีความเสื่อมโทรมยุทธศาสตร์จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีทิศทาง ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชาติ โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์มากเกินไปการกำหนดมาตรการในการแก้ไขกฎระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยสามารถมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

1. พัฒนาระดับคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในเชิงกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพ
2. การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
3. การยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์มุ่งเน้นการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่องครบวงจร ความพร้อมของภาคบริการและการท่องเที่ยว แม้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความไม่สงบภายในประเทศ แต่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศประเทศไทยยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศ และมี

โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม และสปาที่มีมาตรฐานสูง บริการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้มีบทบาทมากขึ้นในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กิจกรรม นวัตกรรมและมูลค่าเพิ่ม
2. การเสริมสร้างโอกาสและแรงจูงใจเพื่อพัฒนาการค้า การลงทุน
3. การพัฒนามาตรฐานสินค้า และบริการท่องเที่ยว
4. การป้องกันและรักษาความปลอดภัยทางแก่นักท่องเที่ยว
5. การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีขีดความสามารถ

ในการแข่งขัน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์นี้มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวรับรู้และเข้าใจในภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ สร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย โดยการดำเนินการตลาด เชิงรุกเพื่อประมุขสิทธิ์ในการจัดงานระดับโลก/ภูมิภาคเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าประเทศ จัดงาน แสดงต่าง ๆ (Event) เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของ นักท่องเที่ยวไทยผ่านสื่อต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้นมีการใช้จ่ายมากขึ้น มีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

1. สร้างและเผยแพร่ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว
2. สร้างสภาพแวดล้อมและพัฒนาระบบสนับสนุนการตลาดท่องเที่ยว
3. ส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้เข้าประเทศจากนักท่องเที่ยว
4. สร้างกระแสการรับรู้ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าการท่องเที่ยว
5. การสร้างกระแสการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทย

ต่างชาติ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน

และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

โครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังขาดความเชื่อมโยงระหว่าง ท้องถิ่น จังหวัด กลุ่มจังหวัด และประเทศ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเอกชน และการ ปกครองส่วนท้องถิ่น ขณะที่หน่วยงานระดับพื้นที่ เช่น จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนขาดความรู้ด้านการจัดการ ภูมิทัศน์และการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวการพัฒนาไกล ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวจึงเป็นแนวทางในการบูรณาการการทำงานร่วมกันกำหนด การกิจ

1. การสร้างและพัฒนาไกลในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในการพัฒนาท่องเที่ยว

8. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559)

ประเทศไทยเริ่มจัดทำแผนพัฒนาประเทศมาตั้งแต่ปี 2504 จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไข รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งระดับโลกและในประเทศที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศทั้งโอกาสที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ ขณะที่ต้องคำนึงถึงภัยคุกคามและจุดแข็งที่ใช้ผลักดันการพัฒนาให้ก้าวหน้า รวมทั้งแก้จุดอ่อนที่มีอยู่ไม่ให้เป็นอุปสรรคการดำเนินงาน จึงจำเป็นต้องประเมินสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลต่อการพัฒนาประเทศในระยะต่อไปอย่างรอบคอบ พร้อมทั้งประเมินศักยภาพของประเทศและผลการพัฒนาที่ผ่านมา เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปเพื่อประโยชน์ที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การกำหนดประเด็นการพัฒนาสำคัญเพื่อเป็นกรอบการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554 : 1-94)

1. การเตรียมคนไทยให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งพัฒนาคนไทยให้มีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่เรียนรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ควบคู่กับการเสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาและแหล่งเรียนรู้ในระดับชุมชน
2. การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทย มุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจที่มีคุณภาพและยั่งยืน มีฐานการพัฒนาที่ทั่วถึง ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเอเชีย ตะวันออกกลาง แอฟริกา และเศรษฐกิจในประเทศ ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมที่เน้นการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ และการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างมูลค่าเพิ่มกับสาขาบริการที่มีศักยภาพบนฐานของความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม พัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์และเมืองสร้างสรรค์ สร้างความเข้มแข็งภาคเกษตรและความมั่นคงด้านอาหาร พร้อมทั้งขยายเศรษฐกิจฐานรากให้มีความหลากหลายและแข็งแกร่งมากขึ้น มีระบบค่าจ้างแรงงานและสวัสดิการแรงงานที่เป็นธรรม มีการคุ้มครองแรงงานที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะและความรู้ทั้งด้านการผลิตและการบริหารจัดการ การเข้าถึงทรัพยากร โครงสร้างพื้นฐาน และพัฒนาระบบการเงินฐานรากและระบบการออมที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มโอกาสการประกอบสัมมาชีพที่มั่นคง รวมทั้งพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมให้มีคุณภาพและครอบคลุมอย่างทั่วถึง
3. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมบทบาทภาคประชาสังคม และธุรกิจเอกชนให้เป็นพลังร่วมในการพัฒนาสังคมไทย มุ่งยกระดับศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนใน การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชน และการจัดการความรู้ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมบทบาทภาคเอกชนในการดำเนินธุรกิจที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนคืนสู่สังคมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกระตุ้นชุมชนและภาคประชาสังคมร่วมตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐ และส่งเสริมให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงทิศทางการพัฒนากับบริบทการเปลี่ยนแปลงในอนุภูมิภาคอาเซียนและโลก

4. การพัฒนาปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและระบบการแข่งขันที่เป็นธรรม เน้นการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ ควบคู่กับการพัฒนากำลังคนที่มีสมรรถนะสูง บริหารจัดการโลจิสติกส์ พัฒนาการขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบบรรจบวาง พัฒนาบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และสร้างความมั่นคงด้านพลังงาน รวมทั้งปฏิรูปกฎหมาย กฎ ระเบียบทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมและทันต่อสถานการณ์

5. การส่งเสริมความร่วมมืออย่างเป็นทางการเป็นส่วนการพัฒนาทั้งในระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาค เน้นสร้างความเชื่อมโยงด้านการขนส่งและระบบโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพรองรับการขยายตัวด้านการค้า การลงทุนผ่านการอำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้าผ่านแดนและข้ามแดน การพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนและการเปิดพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ที่เชื่อมโยงภูมิภาคเอเชียใต้

6. การเตรียมความพร้อมของไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ให้ความสำคัญในการสร้างความตระหนักในความสำคัญของประชาคมอาเซียน และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น พัฒนาขีดความสามารถของผู้ประกอบการให้สามารถแข่งขันได้และใช้ประโยชน์จากประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พัฒนาทักษะแรงงานให้มีความสามารถเป็นที่ยอมรับของตลาดแรงงานอาเซียน รวมทั้งการปรับกฎระเบียบ และการจัดการเชิงสถาบันให้สอดคล้องกับกติกาของอาเซียน

7. การบริหารจัดการน้ำและที่ดินเพื่อสนับสนุนความมั่นคงด้านอาหารและการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ มุ่งพัฒนา ปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุน พัฒนาระบบโครงข่ายกระจายน้ำ และความมั่นคงด้านน้ำอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้น้ำ ฟื้นฟูและพัฒนาดินที่เสื่อมสภาพให้เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม แก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในเขตอนุรักษ์ ปรับปรุงการบริหารจัดการที่ดินทั้งระบบ กระจายการถือครองที่ดินให้เป็นธรรม ป้องกันการสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินของเกษตรกรรายย่อย

8. การยกระดับขีดความสามารถในการปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับการวางแผนรองรับและจัดการปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา รวมทั้งนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการลดก๊าซเรือนกระจกและการปรับตัว และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อรองรับภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมและวิกฤตภาวะโลกร้อน

9. การบริหารจัดการประเทศเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม พัฒนาระบบราชการและข้าราชการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล เพิ่มประสิทธิภาพการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาระบบและกลไกการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบอย่างมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร ควบคู่ไปกับปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลแก่ประชาชนทุกกลุ่ม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ได้กำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางโดยมุ่งพัฒนาภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ในทุกระดับ ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของ

ทุกภาคส่วนในสังคม พัฒนาประเทศสู่ความสมดุลในทุกมิติ อย่างบูรณาการ และเป็นองค์รวม และยึดวิสัยทัศน์ปี พ.ศ. 2570 ดังนี้

“คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตย และหลักธรรมมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง มีคุณภาพ สังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน อยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง และแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”

วิสัยทัศน์และพันธกิจการพัฒนาประเทศ การจัดทำแผนพัฒนาในระยะ 5 ปี ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ระยะยาวดังกล่าว จำเป็นต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ ยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาที่มีลำดับความสำคัญสูงในช่วงระยะ 5 ปี แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงประกอบด้วยวิสัยทัศน์และพันธกิจ ดังนี้

1. วิสัยทัศน์ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”

2. พันธกิจ

2.1 สร้างสังคมเป็นธรรมและเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ทุกคนมีความมั่นคงในชีวิต ได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค ทุกภาคส่วนได้รับการเสริมพลังให้สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ภายใต้ระบบบริหารจัดการภาครัฐที่โปร่งใส เป็นธรรม

2.2 พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย สถาบันทางสังคมและชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

2.3 พัฒนาระบบการผลิตและบริการให้เข้มแข็งและมีคุณภาพบนฐานความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และภูมิปัญญา สร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน ปรับโครงสร้างการผลิตและการบริโภคให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พร้อมสร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

2.4 สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ

3. วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

3.1 วัตถุประสงค์

3.1.1 เพื่อเสริมสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเป็นสังคมสงบสันติสุข

3.1.2 เพื่อพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางกาย ใจ

สติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม จริยธรรม และสถาบันทางสังคมมีบทบาทหลักในการพัฒนาให้มีคุณภาพ

3.1.3 เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ คุณภาพ และยั่งยืน

เป็นผู้นำ การผลิตสินค้าและบริการบนฐานปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ในภูมิภาคอาเซียน มีความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ ๆ

3.1.4 เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และเป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ

3.2 เป้าหมายหลัก

3.2.1 ความอยู่เย็นเป็นสุขและความสงบสุขของสังคมไทยเพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำในสังคมลดลง และภาพลักษณ์การคอร์รัปชันดีขึ้น

3.2.2 คนไทยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาพที่ดีขึ้น และสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น

3.2.3 เศรษฐกิจเติบโตในอัตราที่เหมาะสมตามศักยภาพของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพรวมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อ GDP ให้มีส่วนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40 และลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

3.2.4 คุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน เพิ่มประสิทธิภาพการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รวมทั้งเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนา

การพัฒนาประเทศให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็ว คาดการณ์ได้ยากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การพัฒนาในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงจำเป็นต้องกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสม โดยเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงและเสริมรากฐานของประเทศด้านต่าง ๆ ให้เข้มแข็ง ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 มีดังนี้

4.1 ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงปัจจัยการประกอบอาชีพ ทั้งแหล่งทุน โครงสร้างพื้นฐานและทักษะความรู้ที่จะเป็นฐานการประกอบอาชีพที่มั่นคง รวมทั้งโอกาสทางธุรกิจนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตให้ทุกคนในสังคมไทย ทุกคนในสังคมไทยมีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานอันพึงมีพึงได้ เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค รวมทั้งสร้างความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจของระบบบริหารราชการแผ่นดินบนพื้นฐานของการใช้หลักนิติธรรม หลักคุณธรรมและจริยธรรม และหลักผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ สนับสนุนให้ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาค่าความเหลื่อมล้ำและลดความขัดแย้งในสังคมไทยและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

4.2 ยุทธศาสตร์พัฒนาศักยภาพคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึก วัฒนธรรมที่ดีงามและ รู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ยกกระตือรือร้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากล และเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มั่นคงและเอื้อต่อการพัฒนาคนอย่างสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต

4.3 ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน เพื่อให้ภาคเกษตรเป็นฐานการผลิตที่มั่นคงและเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถผลิตสินค้าเกษตร อาหารและพลังงานที่มีมูลค่าเพิ่ม มีคุณภาพ มาตรฐานปลอดภัย เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการของตลาดในระดับราคาที่เหมาะสมและเป็นธรรม พัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้เกษตรกร สนับสนุนครัวเรือนและองค์กรเกษตรกร ชุมชนและเกษตรกรให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

4.4 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน เพื่อปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและสร้างระบบการแข่งขันเสรีและเป็นธรรม ให้ประเทศไทยมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายด้านการผลิตสินค้าและบริการบนฐานปัญญา นวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคอาเซียน

4.5 ยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม มุ่งเพิ่มศักยภาพในการใช้ประโยชน์จากความได้เปรียบด้านที่ตั้งของประเทศในเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงที่สำคัญในภูมิภาคอาเซียนและเอเชียแปซิฟิก เสริมสร้างประโยชน์ของไทยในด้านการค้า การลงทุน การเงินและโอกาสด้านการตลาดระหว่างประเทศ ในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน รวมทั้งเชื่อมโยงด้านการค้าการลงทุนกับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่ในเอเชียและกลุ่มเศรษฐกิจใหม่ในเอเชียแปซิฟิก รวมทั้งผลักดันบทบาทของไทยให้เป็นส่วนสำคัญของความร่วมมือในการพัฒนาภายใต้กรอบต่างๆ ได้แก่ อนุภูมิภาค อาเซียน อาเซียนและพันธมิตร รวมทั้งเอเชียแปซิฟิก

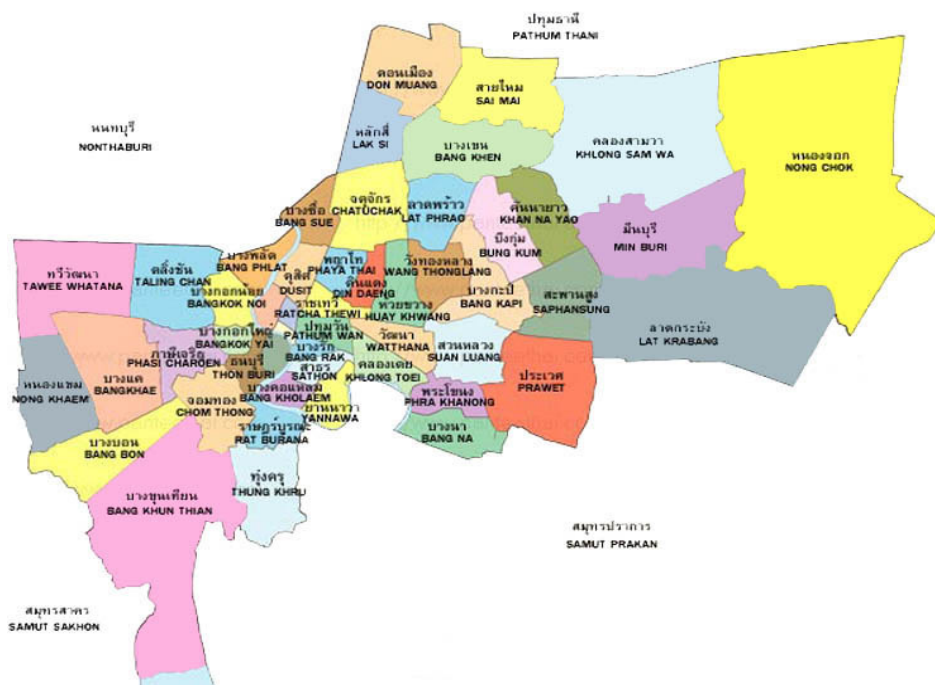
4.6 ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และเป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ ขับเคลื่อนการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประเทศก้าวไปสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ สร้างภูมิคุ้มกัน และเตรียมความพร้อมในการรองรับและปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และประเด็นสิ่งแวดล้อมโลก สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีการคุ้มครองรักษาผลประโยชน์ของประเทศจากข้อตกลงและพันธกรณีระหว่างประเทศ

บริบทวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร

1. ที่ตั้งและการแบ่งเขตการปกครอง

กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศและเป็น “มหานคร” ที่เป็นศูนย์กลางความเจริญทุกด้าน โดยแนวนโยบายการพัฒนาประเทศของภาครัฐ มุ่งเน้นขยายการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไปในเขตจังหวัดปริมณฑลใกล้เคียง 5 จังหวัด คือ นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร และนครปฐม เนื่องจากพื้นที่ของความเป็นเมืองหลวงและกิจกรรมต่าง ๆ มีความต่อเนื่องกันจนเรียกได้ว่าเป็นเมืองเดียวกันในทุกด้าน ด้านเศรษฐกิจ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีการพัฒนาจนเป็นฐานเศรษฐกิจหลักของประเทศ ทั้งการเป็นศูนย์บริหารทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดจนการติดต่อกับนานาชาติมาโดยตลอด จนพัฒนาเป็นศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจและการค้า การบริการของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกจัดลำดับให้เป็นมหานครที่มีขนาดใหญ่อันดับที่ 15 ของโลก อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลาง

ทางการเงินนานาชาติที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้กรุงเทพมหานคร และ ปริมาณลิมิตบาทบาทหรือสัดส่วนในการผลิตถึงร้อยละ 51 ของผลผลิตรวมของประเทศ และในอนาคตจะเป็น ศูนย์กลาง การส่งเสริมเศรษฐกิจการค้าของประเทศให้สามารถเปิดเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจนานาชาติ ด้านสังคม (สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร. 2553 : 31)

ที่มา : บริษัทบริหารจัดการที่ดินไทย (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 3 แผนที่แสดงการแบ่งกลุ่มเขตการปกครองกรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีสำนักงานเขตปกครอง 50 เขต และได้จัดกลุ่มสำนักงานเขตที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกันเป็น 6 กลุ่มสำนักงานเขต เพื่อให้การปฏิบัติราชการมีความสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม วิถีการดำรงชีวิตของประชาชน สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อประโยชน์ในการประสานงาน การกำกับ และติดตามการปฏิบัติงาน ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามนโยบายของกรุงเทพมหานคร ดังนี้ (สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร. 2553 : 32)

1. กลุ่มกรุงเทพมหานครกลาง ประกอบด้วย เขตพระนคร เขตดุสิต เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตสัมพันธวงศ์ เขตดินแดง เขตห้วยขวาง เขตพญาไท เขตราชเทวี และเขตวังทองหลาง
2. กลุ่มกรุงเทพใต้ ประกอบด้วย เขตปทุมวัน เขตบางรัก เขตสาทร เขตบางคอแหลม เขตยานนาวา เขตคลองเตย เขตพระโขนง เขตวัฒนา เขตสวนหลวง เขตบางนา และเขตประเวศ
3. เขตกรุงเทพเหนือ ประกอบด้วย เขตจตุจักร เขตบางซื่อ เขตลาดพร้าว เขตหลักสี่ เขตดอนเมือง เขตสายไหม และเขตบางเขน
4. เขตกรุงเทพตะวันออก ประกอบด้วย เขตบางกะปิ เขตสะพานสูง เขตบึงกุ่ม เขตคันนายาว เขตลาดกระบัง เขตมีนบุรี เขตหนองจอก และเขตคลองสามวา

5. เขตกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย เขตธนบุรี เขตคลองสาน เขตจอมทอง เขตบางกอกใหญ่ เขตบางกอกน้อย เขตบางพลัด เขตตลิ่งชัน และเขตทวีวัฒนา

6. เขตกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย เขตภาษีเจริญ เขตบางแค เขตหนองแขม เขตบางขุนเทียน เขตบางบอน เขตราชบุรีบูรณะ และเขตทุ่งครุ

2. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

กรุงเทพมหานครตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย บริเวณละติจูดที่ 13.45 องศาเหนือ ลองจิจูด 100.28 องศาตะวันออก โดยเป็นเมืองหลวงของประเทศ มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 1,568.7 ตารางกิโลเมตร และมีลักษณะภูมิศาสตร์ที่สำคัญดังนี้ (กรุงเทพมหานคร. 2554 : เว็บไซต์)

2.1 ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของกรุงเทพมหานครเป็นที่ราบลุ่ม มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1.50-2 เมตร โดยมีความลาดเอียงของระดับพื้นดินจากทิศเหนือ จะค่อย ๆ ลาดเอียงสู่อ่าวไทยทางทิศใต้ และเฉพาะลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างจะอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลไม่เกิน 1.50 เมตร ตั้งอยู่บนพื้นที่ซึ่งในทางภูมิศาสตร์เรียกว่าบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ซึ่งเกิดจากตะกอนน้ำพา (Alluvium) โดยเป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย (The lower general plain of thailand) เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวและพืชประเภทต่าง ๆ

2.2 ภูมิอากาศ

อุณหภูมิ กรุงเทพมหานครนั้นมีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม 2 ชนิด ได้แก่ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก่อให้เกิดฤดูกาลที่แตกต่างกัน 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - เดือนเมษายน ฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม - เดือนตุลาคม ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - เดือนมกราคม

อุณหภูมิทั้ง 3 ฤดูจะแตกต่างกัน แต่ค่าเฉลี่ยจากการวัด ณ สถานีตรวจอากาศ กรุงเทพมหานคร ปี 2545 จะอยู่ที่ 29.2 องศาเซลเซียส โดยค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 38 องศาเซลเซียส และต่ำสุดเท่ากับ 19.2 องศาเซลเซียส

3. สำนักงานเขตธนบุรี

คำขวัญ

เมืองอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน	หลากหลายท้องงามตา
วัดกัลยาณ์หลวงพ่อโต	วัดบุคคโลพระพักตร์งาม
กราบไหว้เจ้าตากสินวัดอินทาราม	ลือนามงานอาชีพศิลปะไทย

สำนักงานเขตธนบุรีเป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งถือเป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมทางฝั่งธนบุรี พื้นที่ 8.551 ตร.กม. ประชากร 126,883 คน

ที่ตั้งและอาณาเขต ตั้งอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีอาณาเขตติดต่อกับเขตอื่นดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตบางกอกใหญ่และเขตพระนคร มีคลองบางกอกใหญ่และแนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตคลองสาน มีสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ ถนนประชาธิปไตย ถนนลาดหญ้า (บริเวณรอบวงเวียนอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน และคลองบางไส้ไก่ เป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตบางคอแหลมและเขตราษฎร์บูรณะ มีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองดาวคะนองเป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตจอมทองและเขตภาษีเจริญ มีคลองบางสะแก คลองแยกบางสะแก 13 คลองวัดใหม่ยายนุ้ย 1 (คลองศาลเจ้าตันโพธิ์) คลองด่าน และคลองบางหลวงน้อย เป็นเส้นแบ่งเขต

ประวัติศาสตร์

เขตธนบุรีเดิมมีฐานะเป็นอำเภอชั้นในขึ้นกับกรมนครบาล ตั้งที่ว่าการอำเภอในพื้นที่ของวัดราชคฤห์ จึงเรียกอำเภอนี้ว่า อำเภอราชคฤห์ (ปัจจุบันสำนักงานเขตย้ายมาตั้งอยู่บริเวณวัดเวฬุราชิม) ต่อมาเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2459 ได้มีพระบรมราชโองการเปลี่ยนชื่ออำเภอราชคฤห์เป็นอำเภอบางยี่เรือ จังหวัดธนบุรี เนื่องจากมีที่ตั้งอำเภออยู่ในเขตตำบลบางยี่เรือ และในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2482 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการยุบจังหวัดธนบุรีรวมกับจังหวัดพระนครให้มีฐานะเป็นนครหลวงกรุงเทพธนบุรี ดังนั้น เพื่อรักษาคำว่า “ธนบุรี” ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวง และเพื่อเฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ประกอบกับอำเภอบางยี่เรือนี้เคยเป็นศูนย์กลางการปกครองของจังหวัดธนบุรีด้วย จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนชื่ออำเภอบางยี่เรือเป็น อำเภอธนบุรี และได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็น สำนักงานเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ในเวลาต่อมา ครั้นในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ได้มีประกาศกรุงเทพมหานครเปลี่ยนแปลงพื้นที่แขวงและตั้งแขวงใหม่ในสำนักงานเขตธนบุรีเนื่องจากผู้บริหารกรุงเทพมหานครมีนโยบายให้แบ่งแขวงขนาดใหญ่ให้ย่อยลง เพื่อความชัดเจนในการให้บริการของสำนักงานเขต โดยได้เปลี่ยนแปลงพื้นที่แขวงบุคคลโล แขวงบางยี่เรือ และแขวงตลาดพลู นำมาจัดตั้งเป็นแขวงสำเหร่และแขวงดาวคะนอง

การแบ่งเขตการปกครอง

วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 นายสมัคร สุนทรเวช ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ขณะนั้นได้ลงนามในประกาศจัดตั้งแขวงสำเหร่และแขวงดาวคะนอง แยกจากพื้นที่แขวงบุคคลโล แขวงบางยี่เรือ และแขวงตลาดพลู สำนักงานเขตธนบุรีโดยมีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 ธันวาคม ปีเดียวกัน ทำให้ปัจจุบัน เขตธนบุรีแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 7 แขวง ได้แก่แขวงวัดกัลยาณ์ แขวงหิรัญรูจี แขวงบางยี่เรือ แขวงบุคคลโลแขวงตลาดพลู แขวงดาวคะนอง และ แขวงสำเหร่

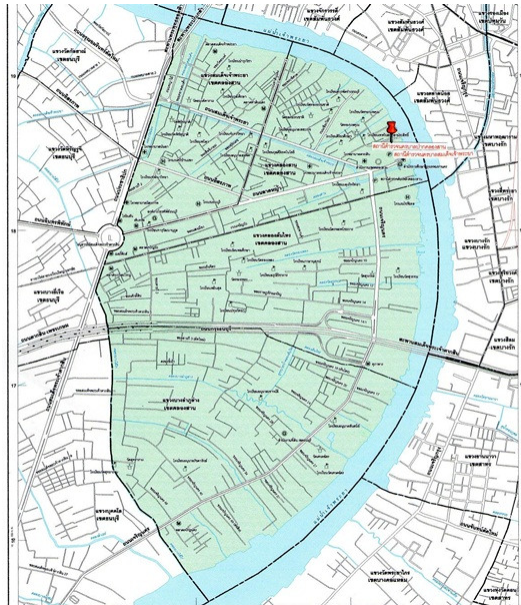
ชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนของชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกส ชุมชนบ้านลาว ชุมชนของชาวไทยเชื้อสายลาวที่มีชื่อเสียงในการทำชุล่ย และชุมชนตากสินสัมพันธ์

สถานที่สำคัญ ได้แก่ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วงเวียนใหญ่ วัดกัลยาณมิตร วัดบุปผาราม วัดอินทาราม วัดโพธิ์นิมิตรสถิตมหาสีมาราม วัดบางยี่เรือ โบสถ์ซางตาครู้ส มัสยิดต้นสน มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โรงเรียนประถมสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โรงเรียนศึกษานารี โรงเรียนวัดอินทาราม โรงเรียนธนบุรีวรเทพีพลารักษ์ และสถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ (วิกิพีเดีย. 2554 : เว็บไซต์)

4. สำนักงานเขตคลองสาน

คำขวัญ

แผ่นดินพระเจ้าตากสิน ถิ่นเดิมผลไม้ดัง
 ดิດฝั่งเจ้าพระยา โบราณสถานเด่นสง่า
 อุทยานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

ที่มา : (สำนักงานเขตคลองสาน (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 4 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สำนักงานเขตคลองสาน

เขตคลองสาน เป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มเขตกรุงธนบุรี ซึ่งถือเป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมทางฝั่งธนบุรี พื้นที่ 6.051 ตร.กม. ประชากร 80,894 คน

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตั้งอยู่บริเวณตะวันออกสุดของ ฝั่งธนบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การปกครองต่าง ๆ ดังนี้ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตพระนครและเขตสัมพันธวงศ์ มีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตบางรักและเขตสาทร มีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขตทิศใต้ ติดต่อกับเขตบางคอแหลม มีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขตเช่นกัน ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตธนบุรี มีคลองบางไส้ไก่ ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน และถนนประชาธิปไตยเป็นเส้นแบ่งเขต

ประวัติศาสตร์

เขตคลองสานเดิมมีฐานะเป็น อำเภอบางลำภูล่าง อยู่ในเขตปกครองของจังหวัดธนบุรี และได้เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอบุปผาราม ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามอำเภอบุปผารามเป็น อำเภอคลองสาน ในปี พ.ศ. 2459 เนื่องจากมีชื่อนั้นที่ตั้งอำเภออยู่ที่วัดทองนพคุณในเขตตำบลคลองสาน ในปี พ.ศ. 2481 ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรียุบรวมอำเภอ

และยุบอำเภอลงเป็นกิ่งอำเภอ โดยอำเภอคลองสานได้ถูกลดฐานะลงเป็น กิ่งอำเภอคลองสานขึ้นกับอำเภอบางยี่เรือ (พ.ศ. 2482 อำเภอบางยี่เรือได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอธนบุรี) ต่อมาในพื้นที่กิ่งอำเภอคลองสานมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ. 2500 จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาตั้ง อำเภอคลองสานขึ้นอีกครั้ง ครั้นในปี พ.ศ. 2514 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติให้รวมจังหวัดพระนครกับจังหวัดธนบุรีเข้าเป็นจังหวัดนครหลวงกรุงเทพมหานครและมีฐานะเป็นกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2515 แบ่งพื้นที่ออกเป็นเขตและแขวงแทนอำเภอและตำบล อำเภอคลองสานจึงเปลี่ยนฐานะเป็น เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

การแบ่งเขตการปกครอง

เขตคลองสานแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 4 แขวง ได้แก่ แขวงสมเด็จเจ้าพระยาแขวงคลองสาน แขวงบางลำพูล่าง แขวงคลองตันไทร (วิกิพีเดีย. 2554 : เว็บไซต์)

5. สำนักงานเขตบางกอกน้อย

คำขวัญ

สมเด็จพระโตวัดระฆัง วังหลังตั้งอยู่ อุเรือพระราชพิธี สถานีรถไฟ
คลองใหญ่มีชื่อ เลื่องลือเครื่องลงหิน นามระบิลช่างหล่อ งามล่อวัดวา

ที่มา : แผนที่ไทยดอทคอม (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 5 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สำนักงานเขตบางกอกน้อย

เขตบางกอกน้อย เป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มเขตกรุงธนเหนือ ซึ่งถือเป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมทางฝั่งธนบุรี

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเก่าแห่งธนบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับเขตต่าง ๆ ดังนี้ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตบางพลัด มีถนนบรมราชชนนีและถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้าเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตพระนคร มีแนวกำแพงกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศใต้ ติดต่อกับเขตบางกอกใหญ่ มีคลองมอญเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตตลิ่งชัน มีคลองชักพระและคลองบางกอกน้อยเป็นเส้นแบ่งเขต

ประวัติศาสตร์

เขตบางกอกน้อยเดิมมีชื่อเรียกว่า อำเภอมรินทร์ เป็นอำเภอที่ 21 ใน 25 อำเภอชั้นในของพระนครตามประกาศกระทรวงนครบาลในปี พ.ศ. 2458 จากนั้นในปี พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่ออำเภอมรินทร์เป็น อำเภอบางกอกน้อย (พร้อมกับเปลี่ยนชื่ออำเภองสารามเป็นอำเภอบางกอกใหญ่ เปลี่ยนชื่ออำเภอราชคฤห์เป็นอำเภอบางยี่เรือ และเปลี่ยนชื่ออำเภอบุพผารามเป็นอำเภอลงสาน) เนื่องจากชื่อเดิมยังไม่เหมาะสมกับตำบลที่ตั้งอันเป็นหลักฐานโบราณ ในขณะนั้นอำเภอบางกอกน้อยมีเขตปกครอง 8 ตำบล คือ ตำบลบางอ้อ ตำบลบางพลัด ตำบลบางบำหรุ ตำบลบางยี่ขัน ตำบลบางขุนนนท์ ตำบลบางขุนศรี ตำบลศิริราช และตำบลบ้านช่างหล่อ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ยกเลิกหน่วยการปกครองจังหวัด เทศบาล สุขาภิบาลในเขตจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีเป็นหน่วยการปกครองเดียว คือ “กรุงเทพมหานคร” ซึ่งได้เปลี่ยนคำว่าอำเภอเป็น “เขต” และตำบลเป็น “แขวง” ดังนั้น อำเภอบางกอกน้อยจึงได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็น เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2532 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตบางกอกน้อย โดยแบ่งพื้นที่แขวงบางพลัด แขวงบางอ้อ แขวงบางยี่ขัน และแขวงบางบำหรุ ไปจัดตั้งเป็นเขตบางพลัด เพื่อให้หน่วยงานราชการดูแลปกครองพื้นที่ได้สะดวกขึ้น และได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยอีกครั้งในปี พ.ศ. 2534 ตัดพื้นที่เขตบางพลัดเฉพาะฝั่งใต้ถนนบรมราชชนนีและถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า กลับมาเป็นพื้นที่ของเขตบางกอกน้อย และได้รับการจัดตั้งเป็นแขวงอรุณอมรินทร์

การแบ่งเขตการปกครอง

เขตบางกอกน้อยแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 5 แขวง ได้แก่ แขวงศิริราช แขวงบ้านช่างหล่อ แขวงบางขุนนนท์ แขวงบางขุนศรี แขวงอรุณอมรินทร์ (วิกิพีเดีย. 2554 : เว็บไซต์)

6. สำนักงานเขตภาษีเจริญ

คำขวัญ

แห่งประเทศไทย	บาร์มีหลวงพ่
วัดปากน้ำ	ศิลปกรรมอารามมากมี
ศาลขุนด่านเจ้าพ่อเสือเกื้อหนุนความดี	ชมของดีที่ภาษีเจริญ

ที่มา : แผนที่ไทยดอทคอม (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 6 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สำนักงานเขตภาษีเจริญ

เขตภาษีเจริญ เป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มเขต
กรุงธนใต้ สภาพโดยทั่วไปมีลักษณะกึ่งชนบทกึ่งชุมชนเมือง แต่ในพื้นที่เนื่องจากการขยายตัวของระบบ
สาธารณูปโภค (โดยเฉพาะด้านการคมนาคม) จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเกษตรเป็นชุมชนเมือง
มากขึ้น

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาหรือฝั่งธนบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่
การปกครองข้างเคียง ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับเขตตลิ่งชัน มีคลองบางเชือกหนังเป็นเส้นแบ่งเขต
ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตบางกอกใหญ่และเขตธนบุรี มีคลองบางกอกใหญ่ คลองบางหลวงน้อย
และคลองदानเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศใต้ ติดต่อกับและเขตจอมทองและเขตบางบอน มีคลองวัดนางชี
(คลองวัดเพลง) คลองตาม่วง คลองวัดโคนอน (คลองวัดอ่างแก้ว) คลองบางหว้า คลองสวนหลวงใต้
คลองรางบัว คลองตาฉ่ำ คลองบางประทุน ลำรางสาธารณะ คลองวัดสิงห์ และคลองบางโคลด์เป็นเส้น
แบ่งเขต ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตบางแค มีคลองพระยาราชมนตรี คลองบางแวก คลองบางไผ่ และ
คลองลัดตากลิ้นเป็นเส้นแบ่งเขต

ประวัติศาสตร์

นับจากนั้นได้มีผู้คนย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ริมคลองภาษีเจริญมากขึ้นจนเป็นชุมชนใหญ่
ทางราชการจึงได้จัดตั้ง อำเภอภาษีเจริญ ขึ้นในปี พ.ศ. 2442 มีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดธนบุรี
และในปี พ.ศ. 2498 กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งสุขาภิบาลบางแคขึ้นในพื้นที่บางส่วนของตำบลบางแค
บางหว้าและบางด้วนที่ตั้งอยู่ริมคลองสายนี้และในปี พ.ศ. 2513 ได้ขยายเขตออกไปจนครอบคลุมพื้นที่เกือบ
ทั้งอำเภอ (เหลือเพียงตำบลบางไผ่ ตำบลบางแวก ส่วนตำบลคูหาสวรรค์และตำบลปากคลองภาษีเจริญ
อยู่ในเขตเทศบาลนครธนบุรีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2479)

ภายหลังได้มีการรวมจังหวัดธนบุรีกับจังหวัดพระนครเข้าด้วยกันเป็นจังหวัดนครหลวง
กรุงเทพธนบุรี และเปลี่ยนเป็นกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2515 ซึ่งได้ยุบการปกครองท้องถิ่นแบบ
สุขาภิบาลและเทศบาล รวมทั้งได้เปลี่ยนการเรียกตำบลและอำเภอใหม่ อำเภอภาษีเจริญจึงได้รับการ
เปลี่ยนแปลงฐานะเป็น เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 มีหน่วยการปกครองย่อย
10 แขวง ต่อมาพื้นที่ทางทิศตะวันตกของเขตภาษีเจริญมีความเจริญ และมีประชากรหนาแน่น
กรุงเทพมหานครได้จัดตั้งสำนักงานเขตภาษีเจริญ สาขา 1 ดูแลแขวงบางแค บางแคเหนือ และบางไผ่
และในปี พ.ศ. 2540 กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศแบ่งพื้นที่ปกครองของสำนักงานเขตภาษีเจริญ
สาขา 1 ดังกล่าวออกไปตั้งเป็นเขตบางแค

การแบ่งเขตการปกครอง

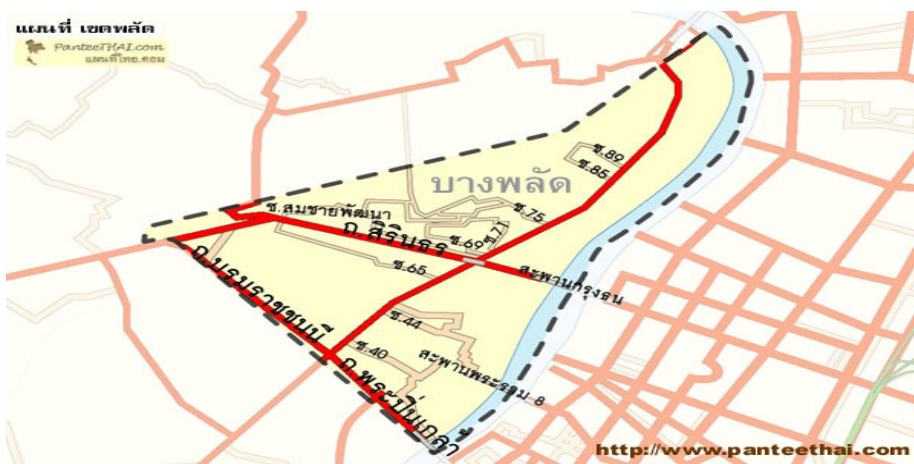
แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 7 แขวง คือ แขวงบางหว้า แขวงบางด้วน แขวงบางจาก
แขวงบางแวก แขวงคลองขวาง แขวงปากคลองภาษี แขวงเจริญ และแขวงคูหาสวรรค์ (วิกิพีเดีย.
2554 : เว็บไซต์)

7. สำนักงานเขตบางพลัด

คำขวัญ

พระแซกคำล้ำค่า แข่งเรือพายเจ้าพระยา

งามสง่าพระราม 8

ที่มา : แผนที่ไทยดอทคอม (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 7 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่สำนักงานเขตบางพลัด

เขตบางพลัด เป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มเขตกรุงธนเหนือ เดิมถือเป็นพื้นที่รอบนอก แต่ปัจจุบันมีความเจริญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สภาพทั่วไปเป็นแหล่งการค้าและแหล่งที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก แต่ก็มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ตั้งอยู่ด้วยเช่นกัน

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของฝั่งธนบุรี) มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การปกครองต่างๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางกรวย (จังหวัดนนทบุรี) มีทางรถไฟสายใต้เป็นเส้นแบ่งเขตทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตบางซื่อ เขตดุสิต และเขตพระนคร มีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขตทิศใต้ ติดต่อกับเขตบางกอกน้อย มีถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้าเป็นเส้นแบ่งเขตทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตบางกอกน้อยและเขตตลิ่งชัน มีถนนบรมราชชนนีและคลองบางกอกน้อยเป็นเส้นแบ่งเขต

ประวัติศาสตร์

เดิมเขตบางพลัดมีฐานะเป็นอำเภอชั้นในอำเภอหนึ่งของพระนคร มีชื่อว่า อำเภอบางพลัด ต่อมาถูกลดฐานะเป็น ตำบลบางพลัด ขึ้นอยู่กับอำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี ภายหลังได้มีการรวมจังหวัดธนบุรีกับจังหวัดพระนครเข้าด้วยกันเป็นจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรี และเปลี่ยนเป็นกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2515 ตำบลบางพลัดจึงเปลี่ยนฐานะเป็น แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ต่อมาในเดือนมกราคม พ.ศ. 2532 กรุงเทพมหานครได้จัดตั้งสำนักงานเขตบางกอกน้อย สาขาบางพลัด ขึ้นดูแลพื้นที่แขวงบางพลัด บางอ้อ บางบำหรุ และบางยี่ขัน ซึ่งต่อมาท้องที่ทั้ง 4 แขวงนี้ได้ยกฐานะขึ้นเป็น เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ในวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตบางกอกน้อยและจัดตั้งเขตบางพลัด และเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตบางพลัด โดยตัดพื้นที่แขวงบางบำหรุและบางยี่ขัน เฉพาะส่วนที่อยู่ทางทิศใต้ของถนนบรมราชชนนีและถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า กลับไปเป็นพื้นที่ในการปกครองของเขตบางกอกน้อยอีกครั้ง

การแบ่งเขตการปกครอง

เขตบางพลัดแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 4 แขวง ได้แก่ แขวงบางพลัด แขวงบางอ้อ แขวงบางบำหรุ และแขวงบางยี่ขัน (วิกิพีเดีย. 2554 : เว็บไซต์)

8. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เกิดขึ้นจากการริเริ่มของกรุงเทพมหานคร โดยสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว ที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นในทุกพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร และเผยแพร่แก่ประชาชน นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยมีอาคารอันทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุข้าวของเครื่องใช้ ชุมแสดงวิถีชีวิต และนิทรรศการ อันเป็นเอกลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งจัดแสดงไว้ (กรุงเทพมหานคร. 2553 : 10)

โครงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครขึ้นครั้งแรก ในพื้นที่ 4 เขตนำร่อง ประกอบด้วย เขตบางรัก เขตสัมพันธวงศ์ เขตบางกอกน้อย และเขตบางขุนเทียน ต่อมาปีพ.ศ. 2547 ดำเนินการจัดตั้งเพิ่มอีก 23 แห่ง และในปีพ.ศ. 2551 ได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตมีนบุรี ปัจจุบันกรุงเทพมหานคร เปิดให้บริการพิพิธภัณฑ์กรุงเทพมหานคร 26 แห่ง ใน 25 พื้นที่เขต รวมทั้งพิพิธภัณฑ์ “บ้านจिरายู-พูนทรัพย์” ด้วยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล ประวัติศาสตร์ความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น
2. เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และตระหนักถึงคุณค่าที่จะรักษาไว้ให้คงอยู่
3. เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชน และเป็นคลังปัญญาของคนในท้องถิ่น และผู้สนใจทั่วไป และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้กับกรุงเทพมหานคร
4. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการให้บริการด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร ทั้งด้านกายภาพ บุคลากร และองค์ความรู้ภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร

9. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร

นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร ด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยรวบรวมความเป็นเลิศในกรุงเทพมหานคร มาจัดเป็นกิจกรรมตามกรอบวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์การพัฒนา 2 ด้าน คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานระดับสากลส่งเสริมการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครให้ได้มาตรฐานในระดับสากล โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน และส่งเสริมการท่องเที่ยวของกรุงเทพฯ ให้ได้มาตรฐานในระดับสากล เพิ่มแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เป็นโครงการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน 12 แห่ง ได้แก่ ชุมชนเกษตรปลอดสารเคมี เขตหนองจอก ย่านตลาดน้ำตลิ่งชัน-คลองมหาสวัสดิ์ เขตตลิ่งชัน-ทวีวัฒนา ถนนสุขุมวิท (มาบุญครอง-เอ็มโพเรียม) เขตปทุมวัน ย่านชาวจีนเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ ชุมชนบ้านบุ เขตบางกอกน้อย ชุมชนมอญบางกระบือ เขตบางขุนเทียน ย่านสามแพร่ง เขตพระนคร ย่านบางยี่ขัน เขตบางพลัด ชุมชนพูนบำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ ชุมชนบางลำพู เขตพระนคร ชุมชนกุฎีจีน เขตบางกอกใหญ่ และชุมชนนางเลิ้ง เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย นอกจากนี้จะพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยว ส่งเสริมการบริการและประชาสัมพันธ์

การประสานเครือข่ายการท่องเที่ยวเกี่ยวกับสมาคมต่าง ๆ เช่น การลดราคาที่พักโรงแรม ค่าพาหนะ และ โปรแกรมท่องเที่ยวต่าง ๆ มีการตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร 27 แห่ง เพื่อรวบรวมวัตถุสิ่งของที่จะสื่อถึงการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นในเขตต่าง ๆ ซึ่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ดำเนินการสำเร็จไปแล้ว ได้แก่ ที่เขตบางกอกน้อย เขตบางขุนเทียน เขตบางรัก และเขตสัมพันธวงศ์ (กรุงเทพมหานคร. 2551 : 14-15)

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural – functional theory)

การศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคมในรูปแบบบูรณาการ (Integration) ซึ่งต้องศึกษาหน้าที่ของโครงการของสังคมทุกๆ สังคม โครงสร้างในขณะเดียวกันให้สัมพันธ์กันจึงจะเข้าใจสังคมหนึ่งๆ ได้อย่างลึกซึ้งและถ่องแท้ เพราะสังคมหนึ่งประกอบขึ้นด้วยโครงสร้างต่าง ๆ โครงสร้างของสังคมก็คือ ส่วนประกอบของสังคมนั้นเอง แต่ละโครงสร้างจะทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กัน ถ้าขาดโครงสร้างใด โครงสร้างหนึ่งก็จะล้มสลายหรือหากโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งทรุดโทรมหรือเสื่อมสลายลง โครงสร้างนั้นก็ทำหน้าที่ไม่ได้ดี จะเป็นผลกระทบไปถึงโครงสร้างอื่นๆ เป็นลูกโซ่สุดท้ายจะทำให้สังคมนั้นเสื่อมทรามหรือล่มสลายลงไป

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2544 : 96-102) ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural and functional theory) ดังนี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากคือ พาร์สันส์ (Parsons) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ซึ่งได้ให้ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับสังคมว่า การที่มนุษย์เข้าไปอยู่ในสังคมและสังคมมีการจัดระเบียบขึ้นนั้น เนื่องจากสมาชิกในสังคมมีความสมัครใจที่จะเข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมนั้น ความสัมพันธ์ที่สมาชิกมีต่อกันสามารถวิเคราะห์บุคคลต่าง ๆ ในสังคมได้ และจะเกิดเป็นระบบสังคมขึ้น การที่จะเกิดเป็นระบบสังคมขึ้นมีเงื่อนไขใหญ่ ๆ 2 ข้อ คือ 1) ผู้กระทำจะต้องมีแรงจูงใจที่จะกระทำตามสถานภาพและบทบาทของตน 2) ระบบสังคมต้องพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากสังคม

ในระบบสังคมมีกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้ระบบสังคมเกิดขึ้นอย่างมีระเบียบพาร์สันส์เรียกกระบวนการนั้นว่า “สถานะการเปลี่ยนแปลงเป็นสถาบัน (Institutionalization)” ซึ่งมีความหมายว่าการที่บุคคลมีบทบาทต่างๆ เนื่องจากบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นค่านิยมและความเชื่อของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเหล่านี้ได้แทรกซึมอยู่ภายในระบบบุคลิกภาพของบุคคลได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และเป็นระยะเวลาานาน ตลอดจนมีบทลงโทษและการให้รางวัลซึ่งช่วยสนับสนุนสถานะการเปลี่ยนเป็นสถาบันขึ้น และได้กล่าวถึงหลักการของการมีสถานะการเปลี่ยนเป็นสถาบันไว้ ดังนี้

1. ผู้กระทำทั้งหลายกระทำระหว่างกันภายใต้สถานการณ์ต่างๆ
2. วิธีการที่ผู้กระทำปฏิบัติกัน ได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างสังคม
3. บรรทัดฐานเกิดขึ้นจากการปรับตัวของผู้กระทำต่อคนอื่น จนสร้างเป็นบรรทัดฐาน

ขึ้นมา

4. ในขณะที่บรรทัดฐานที่สร้างขึ้นมาจากการกระทำระหว่างกันแล้ว บรรทัดฐานเหล่านี้ถูกจำกัดอยู่ภายใต้แบบแผนวัฒนธรรม

5. ในทางกลับกันบรรทัดฐานเป็นตัวกำหนดการกระทำระหว่างกัน

ระบบสังคมมีหน้าที่เพื่อให้สังคมนั้นดำรงอยู่ ซึ่งระบบสังคมที่จะสามารถรักษาระบบไว้นั้น จะต้องทำหน้าที่สำคัญ 4 ประการ คือ (สนธยา พลศรี. 2547 : 142)

1. ระบบสังคมจะต้องมีวัตถุประสงค์และดำเนินไปเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ (Goal attainment) วัตถุประสงค์ของสังคมมีความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดแห่งสังคม สมาชิกในสังคมจะอยู่ได้อย่างสงบสุข ทำอย่างไรที่จะถ่ายทอดวัตถุประสงค์ของสังคมนี้ไปสู่สมาชิกในสังคมมีการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และมีการควบคุมอย่างไรที่จะทำให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสังคม สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ ได้แก่ สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา

2. ระบบสังคมจะต้องมีการปรับตัว (Adaptation) การปรับตัวมีความจำเป็นและสำคัญมากต่อการมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การที่สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์และการทำระหว่งกันนั้น จำเป็นต้องคิดหาเทคนิควิธีต่างๆ ที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของสังคม และเสริมสร้างพลังต่าง ๆ ภายในระบบให้ดีขึ้น สถาบันทางสังคมที่จะช่วยทำหน้าที่นี้อย่างมาก ได้แก่ สถาบันเศรษฐกิจ

3. ระบบสังคมจะต้องมีการบูรณาการรวมหน่วย หรือการประสมประสานส่วนต่าง ๆ (Integration) การบูรณาการรวมหน่วยมีความสำคัญต่อระบบ ก็เพราะเพื่อสร้างความเข้าใจภายในระบบ เพื่อช่วยการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่จุดหมายของสังคมและเพื่อป้องกันภาวะความตึงเครียดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในระบบ สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่นี้ ได้แก่ สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

4. ระบบสังคมจะต้องมีการจัดการกับความตึงเครียด (Tension management of latency) ภายในระบบสังคมย่อมจะมีความขัดแย้งหรือความตึงเครียดอยู่เป็นธรรมดาจากบุคคล กลุ่มคน สถาบันหรือชุมชน ระบบสังคมจะต้องมีหน้าที่แก้ไขหรือจัดการกับสิ่งเหล่านั้นเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลในสังคม สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่ดังกล่าว ได้แก่ สถาบันศาสนา สถาบันศาล เป็นต้น

สิ่งสำคัญที่บุคคลปฏิบัติตามสถานภาพและบทบาทในระบบสังคมได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ นั้น จะต้องมีความนิยมหรือแนวความคิด ความเชื่อที่ได้ยึดเหนี่ยวผูกพันระหว่างบุคคลในสังคมกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดเป็นระบบสังคมขึ้นนั้น เพราะมีระบบต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ระบบการติดต่อ (Communication) มีภาษาเป็นสื่อสำคัญในการเกิดการกระทำระหว่างกันขึ้น

2. ระบบการรักษาขอบเขตทางสังคม (Boundary maintenance) จะต้องมีการควบคุมการรักษาความสมดุลในสังคม เพื่อให้สมาชิกในระบบสังคมมีส่วนร่วมในบรรทัดฐานค่านิยมความเชื่อ ฯลฯ

3. ระบบบุคลิกภาพวัฒนธรรม และสังคม เป็นระบบที่เกื้อกูลสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

4. ระบบการควบคุมทางสังคมก็มีความจำเป็น เพื่อมิให้สมาชิกฝ่าฝืนบรรทัดฐานในสังคม

5. ระบบการจัดอบรมขัดเกลา มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะถ่ายทอดเจตนารมณ์ของสมาชิกในสังคมไปยังสมาชิกรุ่นต่อ ๆ ไป

6. ระบบมีสภาวะเปลี่ยนเป็นสถาบัน กระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลยอมรับค่านิยมความเชื่อและซึมซาบในบุคลิกภาพ ทำให้มีการบูรณาการรวมหน่วยระหว่างบุคลิกภาพและวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอและเป็นระยะเวลานาน ด้วยการมีระบบการลงโทษและการให้รางวัลทำให้เกิดเป็นสภาวะเปลี่ยนเป็นสถาบันขึ้น

ดังจะเห็นได้ว่า ระบบสังคมประกอบด้วยสถาบันต่างๆ ครอบคลุมเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญต่อสมาชิกในสังคมที่จะถ่ายทอดบุคลิกภาพ อบรมสั่งสอนบทบาท จนมีสภาวะเปลี่ยนเป็นสถาบันขึ้น โดยทั่วไปการกระทำของบุคคลในสังคมจะต้องมีลักษณะการสมัครใจ ต้องการที่จะกระทำเพื่อมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งผู้กระทำนั้นจะต้องมีความเชื่อค่านิยมที่เป็นแนวทางไปสู่เป้าหมายนั้น จากนั้นสถานการณ์ต่างๆ ก็จะเป็นเครื่องชี้ว่าผู้กระทำต่อเป็นระบบสังคมซึ่งระบบสังคมมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ระบบสังคมประกอบขึ้นมาจากความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็บบทบาท องค์การ สถาบัน ฯลฯ ซึ่งได้ทำหน้าที่อย่างสม่ำเสมอและระยะเวลาานพอสมควร
2. ระบบสังคมนี้มีแนวโน้มที่จะรักษาขอบเขตสังคม เพื่อป้องกันมิให้เกิดการแทรกแซงหรือการทำลายจากระบบอื่น
3. หากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นภายในส่วนต่างๆ ของระบบ ก็เพื่อความอยู่รอดหรือทำหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น
4. ระบบแต่ละระบบในสังคมทำหน้าที่เพื่อรักษาคุณภาพของสังคม
5. หากระบบไม่สามารถดำรงไว้ซึ่งคุณภาพแห่งสังคม ก็อาจสลายตัวกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบหรือเปลี่ยนเป็นระบบใหม่

ข้อสมมติของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ คือ สังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง (Biological organism) ซึ่งเป็นตัวแบบ (Model) ใช้อุปมา (Analogy) เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์สังคม (Social analysis) หรือวิเคราะห์ระบบ (System analysis) โดยมีฐานคติ (Assumptions) เกี่ยวกับสังคม คือ เป็นระบบๆ หนึ่งที่ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีระบบขอบเขตแน่นอน พร้อมทั้งมีกระบวนการรักษาบูรณาการ (Integration) และอาณาเขตนั้นไว้เสมอ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2536 : 25-26) ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นั้นมองสังคมส่วนรวมเป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่างๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กันการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย นักการหน้าที่นิยมเห็นว่า สังคมจะมีโครงสร้างทำหน้าที่ของสังคมทุกสังคมจะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกปฏิบัติตาม สังคมจะสร้างสถาบันเพื่อให้สถาบันทำหน้าที่สำคัญ ในการช่วยเหลือปัญหาต่างๆ ของสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีสังคมใดที่สถาบันต่างๆ ในสังคมที่จะทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์เสมอไป เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เกิดความตึงเครียด (Tension) ขึ้น และสังคมจะต้องปรับตัวให้เข้าสู่ภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น (ยนต์ ชุ่มจิต. 2528 : 107)

ลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นั้น (ชนิตา รักษ์พลเมือง. 2532 : 33) ได้สรุปไว้ว่าระบบสังคมซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่างๆ จะต้องประกอบด้วย

1. หน้าที่ของสังคม (Social functions)
2. ดุลยภาพของสังคมหรือระบบ (System equilibrium and homeostasis) หรือระเบียบสังคม (Social order)
3. การพึ่งพาอาศัยของระบบย่อย (Social interdependence)

อย่างไรก็ตาม ดุลยภาพที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นมีลักษณะเป็นดุลยภาพเคลื่อนที่ (Moving equilibrium) ทั้งนี้เพราะความเป็นจริงสังคมไม่ได้อยู่นิ่งหรือคงอยู่กับที่ ความเจริญหรือความเสื่อมของ

สังคมก็ขึ้นอยู่กับหน้าที่หรือโครงสร้างนี้เอง ถ้าโครงสร้างเพิ่มส่วนประกอบมากขึ้นส่วนประกอบเหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่แตกต่างหรือเฉพาะเรื่อง เฉพาะด้านไม่เหมือนกับส่วนที่แยกออกมา ก็เรียกว่าสังคมมีความเจริญเติบโต ถ้าส่วนต่าง ๆ ของโครงสร้างหดหายไป โดยไม่ปฏิบัติหน้าที่ก็จำเป็นสังคมนั้นก็เสื่อมลง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2536 : 163)

บ็องออร์ ทาประเสริฐ (2552 : 83) ได้สรุปทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ไว้ว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ที่มีความสำคัญ 2 ประการ คือ ลักษณะที่บ่งชี้เจตนาเพื่อการดำรงอยู่ได้ของสังคม และความมีบูรณาการทางสังคม เมื่อระบบย่อยต่างๆ มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างประสานกลมกลืนก็จะรักษาองค์รวม คือสังคมไว้ได้ สังคมจะกระทบกระเทือนก็เมื่อระบบย่อยที่เป็นองค์ประกอบเปลี่ยนแปลง ซึ่งจุดเน้นที่สำคัญในการนำเอาทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มาใช้ในการวิเคราะห์ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า เมื่อระบบใดระบบหนึ่งในสังคมหากเปลี่ยนแปลงไประบบอื่นๆ ในสังคมนั้นๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เป็นลักษณะของการปรับตัวเพื่อให้เกิดบูรณาการของระบบในสังคมนั่นเอง ซึ่งจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สรุปได้ว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural – functional theory) สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิจัยได้โดยการศึกษาองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมเพื่อศึกษาว่าสังคมจะประกอบด้วยอะไรบ้าง และแต่ละระบบทำหน้าที่ประสานกันกันอย่างไร และจะนำไปในการพัฒนาสังคมได้อย่างไร และจะทำให้โครงสร้างต่าง ๆ ของสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมหรือเพื่อการพัฒนาให้เต็มศักยภาพและประสานสัมพันธ์กัน จนเกิดเป็นความร่วมมือในชุมชนเพื่อพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ยังศึกษาถึงเป้าหมายของชุมชนเพื่อร่วมกันในการประสานสัมพันธ์กันของโครงสร้างในสังคมทำให้เกิดแนวทาง การวางแผน และแผนยุทธศาสตร์เพื่อจัดการวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนอย่างยั่งยืน

2. ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

Julian Steward เป็นนักมานุษยวิทยาคนสำคัญของทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมนุษย์ มีความสนใจเกี่ยวกับนิเวศวิทยาหรือสภาพแวดล้อมมานานแล้ว ผู้คนในยุคก่อนประวัติศาสตร์สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดมาได้โดยอาศัยความเคยชินกับสภาพแวดล้อมในการหาอาหารด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะการหาของป่าและล่าสัตว์ นอกจากนี้ยังใช้ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเพื่อหาที่อยู่อาศัย ซึ่งมักเป็นสิ่งที่มีความชื้นและแหล่งธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก และหาอาหารตามธรรมชาติ นอกจากนั้นมนุษย์ยังหาวิธีป้องกันภัยจากธรรมชาติอีกด้วย นี่คือตัวอย่างที่ยืนยันได้ว่ามนุษย์ได้พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเพื่อการปรับและดำเนินชีวิต โดยที่มนุษย์ได้สะสมประสบการณ์และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่มีต่อการดำเนินชีวิตเช่นนี้ สืบต่อกันเรื่อยมาจนกลายเป็นความเชื่อที่ว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพมีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ ผู้ที่เชื่อมโยง ในแนวความคิดนี้ก็คือเชื่อว่า สภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพ ศิลธรรม จรรยา การเมืองการปกครอง รัฐบาล ศาสนา จึงทำให้วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะที่ต่างกันไป ต่อมาในแนวความคิดว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ทำให้วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นที่ต่างกัน สิ่งที่กำหนดความแตกต่างนั้นคือการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและยังมีแนวคิดอีกกลุ่มหนึ่งที่คิดว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ต่างเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน ซึ่งแนวคิดพื้นฐานทั้งสามแนวคิดนี้กลายเป็นแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมเป็นการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีความสำคัญและปรากฏเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 19 ปัญหาสภาพแวดล้อมของมนุษย์กลายเป็นปัญหาใหญ่ที่หลายประเทศให้ความสนใจ โดยได้มีประกาศร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือนิเวศวิทยาไม่เพียงแต่จะมีความสำคัญต่อมนุษย์ในอดีตและในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังคงมีความสำคัญต่อมนุษยชาติในอนาคตอีกด้วย

คำว่า “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” เป็นคำศัพท์ได้มาจากการผสมกันระหว่างคำว่านิเวศวิทยากับวัฒนธรรม เป็นนิเวศวิทยาวัฒนธรรมซึ่งความหมายของคำศัพท์ได้อธิบายมาแล้วแต่เมื่อเอา 2 คำศัพท์มารวมกันเข้ากันแล้วจึงได้ความหมายที่แท้จริงของคำนิเวศวิทยาวัฒนธรรมคำว่า “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” เป็นศัพท์ที่กำเนิดขึ้น เมื่อไม่นานมานี้โดยนักมานุษยวิทยาได้อาศัยความคิดทางนิเวศวิทยาไปใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ นิเวศวิทยาเป็นศาสตร์ที่แพร่หลายในคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่ส่วนใหญ่จะเน้นเฉพาะการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพืชและสัตว์มากกว่าที่จะพูดถึงมนุษย์ จนถึงช่วง ปี พ.ศ. 2473 นักมานุษยวิทยาได้ยืมเอาแนวความคิดนิเวศวิทยามาใช้อธิบายทางมานุษยวิทยา ซึ่งเรียกว่า “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม”

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม Julian Steward นักมานุษยวิทยาอเมริกาได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมโดยมีพื้นฐานสำคัญ คือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคมและลักษณะของสภาพแวดล้อม ธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมและวัฒนธรรม

Steward มอง “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษามานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่ Steward เสนอว่า เราไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกส่วนหนึ่ง

การอธิบายพฤติกรรม Steward ปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่งเสนอว่าวัฒนธรรมของทุกเผ่าพันธุ์จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่างๆ เหมือนกันหมด Steward แย้งว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้หลายสาย (Multiline evolution) และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบวิวัฒนาการหลายสายนี้เป็นแนวความคิดใหม่ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า แนวความคิดนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและทำให้สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมแต่เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมให้มากขึ้นอิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็

ลดถอยลง หากแต่รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสบการณ์ และความเคยชิน ในอดีตตลอดจน วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวความคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของ Steward นั้น เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์

3. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 35 ; อ้างอิงมาจาก Steward. 1955 : 178-209) ในผลงานสำคัญของ Steward ที่ว่าด้วยวิธีการของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมนั้น Steward ชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นมีความเกี่ยวพันต่อกันและกันอย่างยิ่งในความเข้าใจของ ชนัญ วงศ์วิภาค (Steward. 1955 : 178-209 ; อ้างอิงมาจาก ชนัญ วงศ์วิภาค (2547 : ไม่มีเลขหน้า) หลักของวัฒนธรรม ประกอบด้วยเรื่องราวที่ว่าด้วยเศรษฐกิจ เหตุนี้ในข้อเขียนของ Steward ที่ว่าด้วย “วิธีการของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม” นั้นจึงรวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม และทัศนคติที่มนุษย์ใช้เพื่อหาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม

2. ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนพฤติกรรมและเทคนิคที่มนุษย์ใช้หาประโยชน์จากสภาพแวดล้อม

3. ผลกระทบที่แบบแผนของพฤติกรรมหนึ่งส่งไปถึงส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรม สมศักดิ์ ศรีสันตสุข (2544 : 101) มีความสนใจวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรม สรุปได้ว่า วิวัฒนาการวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากปัจจัยพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ เพื่ออธิบายนิเวศวัฒนธรรม ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อม และต้องวิเคราะห์ประสิทธิภาพของวัฒนธรรม ที่สามารถนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด เช่นมาใช้เป็นอาหาร และที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในสังคม

2. การศึกษารูปแบบพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีวัฒนธรรมโดยวิเคราะห์วิธีการที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างวัฒนธรรม กำหนดพฤติกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาวิธีการทำงานเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดได้หรือไม่ เพียงใด

3. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบพฤติกรรมและระบบวัฒนธรรม วิเคราะห์ พฤติกรรม และกิจกรรมคนในสังคมว่ามีส่วนทำให้สังคมอยู่รอดได้หรือไม่ มีผลกระทบต่อทัศนคติและโลกทัศน์ของคนในสังคมเพียงใด พฤติกรรมเพื่อการอยู่รอดของมนุษย์ในสังคมมีความเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมอย่างไร

สุริชัย หวันแก้ว (2547 : 67) ได้กล่าวถึงแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) ว่าเป็นมิติใหม่ที่นำสนใจอันหนึ่งในการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ แนวคิดนี้พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมโดยรวมของชุมชนและให้ความสนใจกับการปรับตัวของภูมิปัญญา และการจัดการของชุมชนเองที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้บริบททางสังคมเศรษฐกิจการเมือง โดยมองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

และการเปลี่ยนแปลงก็เป็นผลมาจากการปรับตัว(Ad-addition) ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานที่สำคัญ คือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างทางสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ อันเป็นเงื่อนไขหลักที่กำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวทางวัฒนธรรม

บ็องอร์ ทาประเสริฐ (2552 : 89) กล่าวถึงแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมโดยสรุป ดังนี้ นักมานุษยวิทยาในกลุ่มนิเวศวิทยาวัฒนธรรมพยายามที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในสังคม โดยเข้าไปศึกษาวิธีการที่วัฒนธรรมแต่ละชนิดปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และหรือการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างไร นอกจากนี้ ยังมุ่งอธิบายถึงลักษณะประเพณีวัฒนธรรมแบบใดควรมีอิทธิพลต่อการอยู่รอดของสังคมและหากไม่สามารถปรับตัวได้ในทันทีต่อวัฒนธรรมใหม่ สังคมนั้นจะมีปฏิกริยาตอบโต้อิทธิพลที่มาจากภายนอกอย่างไร

ดังนั้น กล่าวโดยสรุปแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นการศึกษาดังภาพรวมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยังคงรักษาสภาพความเป็นชุมชน และจะต้องศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชนที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการปรับตัวของผู้คนในชุมชน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

3. ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์

ทิตยา สุวรรณะชฎ (2544 : 79-81) ได้กล่าวถึงทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ว่าเป็นทฤษฎีริเริ่มโดย George Herbert Mead (เจอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีดด์) และ Herbert Blumer (เฮอร์เบิร์ต บลูเมอร์) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความหมายและการแปลความของสัญลักษณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความลึกซึ้งมากกว่าเพียงการศึกษาปฏิกริยาตอบสนองของมนุษย์ต่อสิ่งเร้าเท่านั้น แนวคิดนี้เน้นว่าบุคคลจะประพฤติปฏิบัติในเรื่องที่เขาตีความว่าสิ่งนั้นมีความหมาย (คือ สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการปรับแต่งและตีความที่บุคคลใช้ในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีต) และมีความสำคัญต่อเขาเพียงใด และการตีความว่าสิ่งใดมีความหมายหรือมีความสำคัญย่อมเกิดจากการประสบการณ์ของเขาในการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรง กับบุคคลอื่นๆ ซึ่งเป็นโลกแห่งความจริงของตัวเอง ดังนั้นการศึกษาในแนวนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและการตีความหมายต่าง ๆ ของบุคคลกับโลกของเขาเหล่านั้น โดยมุ่งตอบคำถามที่ว่า อะไรคือสัญลักษณ์พื้นฐานที่ทำให้มนุษย์เกิดความเข้าใจมีความหมาย และเกิดปฏิกริยาโต้ตอบในการวิจัยเชิงคุณภาพจะมีมุมมองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.1 การให้ความสำคัญกับโลกเชิงประสบการณ์ เช่นจริงๆ แล้วมีการกระทำอะไร ประสบการณ์ในสิ่งที่ทำเป็นอย่างไร มีกระบวนการสร้างความหมายอย่างไร บางมุมมองด้านเป็นอย่างไร การตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างไร สถานการณ์ทางสังคมเกิดขึ้นได้อย่างไร การแก้ไขปัญหาใช้กลยุทธ์อย่างไร ผลกระทบที่มีต่อทัศนคติ และพฤติกรรมอย่างไร ความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมหลัก วัฒนธรรมย่อย เป็นอย่างไร ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อประเด็นต่างๆ เป็นอย่างไร เป็นต้น

3.2 การมองความจริงเป็นเชิงซ้อน โดยมองสังคมว่ามีทั้งด้านกว้าง ความหลากหลาย ความลึก โดยมองว่าความจริงมีอยู่หลายชั้นที่ทับซ้อนกันอยู่ เมื่อค้นพบความจริงแต่ละชั้น การรับรู้ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไป

3.3 การสวมบทบาทผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในประสบการณ์ที่ศึกษา แต่ต้องพยายามรักษาความสมดุลระหว่างความเข้าใจแบบคนใน และการรักษาระยะห่างทางสังคมวิทยา เพื่อให้การวิเคราะห์สามารถดำเนินการได้อย่างน่าเชื่อถือ

3.4 อื่น ๆ เช่น การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม การเรียนรู้สัญลักษณ์ของกลุ่มที่ศึกษา เช่น ภาษา คำศัพท์ การกระทำ เครื่องหมาย พฤติกรรมการแสดงออก เป็นต้น การเข้าใจบริบทของการปฏิสัมพันธ์ การมองปฏิสัมพันธ์เป็นกระบวนการ การเข้าใจถึงอัตตาของบุคคล เช่น อารมณ์ ความรู้สึก แรงกระตุ้น ความลุ่มหลง แรงแบบตาลใจ เป็นต้น

หัวใจของทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคมอยู่ที่คติดิการกระทำระหว่างกันและสัญลักษณ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic interactions) มีสมมุติฐานสำคัญว่ามนุษย์ติดต่อกัน หรือ มีการกระทำระหว่างกันโดยอาศัยสัญลักษณ์เป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจ

นักทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคม นำเอาความรู้เหล่านี้มาใช้กับสังคมมนุษย์โดยสร้างเป็นทฤษฎีขึ้นมาว่า ตัวมนุษย์นั้นเป็นสัญลักษณ์ มีความหมายได้หลายอย่างในสายตาของผู้อื่น มนุษย์จึงพัฒนาตัวตนขึ้นมาจากความรู้สึกหรือสายตาของผู้อื่น ทำตัวดีงามตามสายตาหรือมาตรฐานของสังคม ตัวตน จึงเป็นตัวตนทางสังคม (Social self) คือเป็นผลผลิตของสังคม (Social product) แน่นอนจะเป็นตัวตนตามสายตาของผู้อื่นได้ต้องอาศัยจิต (Mind) ช่วยคิด จิตจะรู้จักคิดได้ ก็ต้องอาศัยสื่อ คือสัญลักษณ์ ๆ สำคัญในที่นี้คือ ภาษา จึงกล่าวได้ว่า ภาษาทำให้เกิดจิต จิตทำให้เกิดตัวตน แล้วตัวตน (อาศัยสัญลักษณ์อีก) ก็สร้างสังคมขึ้น สังคมจะอยู่หรือจะไปก็แล้วแต่มนุษย์เหล่านี้เอง ทฤษฎีนี้จึงให้ความสำคัญแก่มนุษย์มาก

สัญลักษณ์ต่างกับสัญญาณ (Signal) ซึ่งมีความหมายอย่างเดียว แต่สัญลักษณ์แต่ละอันมีความหมายได้หลายอย่าง สัตว์มีความสามารถแค่ใช้สัญญาณ แต่มนุษย์มีความสามารถใช้ทั้งสัญญาณและสัญลักษณ์ สัญลักษณ์มีได้หลายแบบ เช่น ภาษา กิริยาท่าทางหรือการกระทำ ภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มีความสลับซับซ้อน ยากแก่การเข้าใจ ต้องอาศัยการฝึกฝนอบรมเรียนรู้เป็นเวลานาน มีความเข้าใจจึงจะใช้ได้ แต่กระนั้นก็ยังมิผิดพลาดอยู่เสมอ เพราะต้องอาศัยการตีความตามสถานการณ์ (Context) ในขณะนั้น ๆ กิริยาท่าทางหรือการกระทำแต่ละอย่างก็มีความหมายได้หลายอย่างตามความคิดของมนุษย์ เช่น การร้องไห้ อาจแปลว่า ดีใจ เสียใจ หรือเจ็บแค้นใจก็ได้ หัวเราะ ก็ทำนองเดียวกัน มนุษย์รู้ความหมายได้โดยอาศัยการตีความในบริบทนั้น ๆ

ผู้นำทางทฤษฎี ได้แก่ George Herbert Mead (เจอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีดด์) Herbert Blumer (เฮอร์เบิร์ต บลูเมออร์) Erving Goffman (เออร์วิง กอฟฟ์แมน) Goerge Simmel จอร์จ ซิมเมล W. James (ดับบลิว.เจมส์) C.H. Cooley (ซี.เอส.คูลีย์) J.M. Balwin (เจ.เอ็ม บาลวิน) J. Dewey (เจ.ดีวีย์) และ W.I. Thomas (ดับบลิว.ไอ.โทมัส)

ฐานคติ

1. มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักใช้สัญลักษณ์
2. มนุษย์ใช้สัญลักษณ์สร้างบำรุงรักษาและพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม
3. มนุษย์ใช้สัญลักษณ์ ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้มนุษย์รุ่นหลัง
4. มนุษย์เกิดจากสัญลักษณ์ที่มนุษย์รุ่นก่อนเป็นผู้สร้างและสะสมพัฒนามา
5. บุคลิกของคนขึ้นอยู่กับการหล่อหลอมของสังคม ซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น
6. การเกิดการเจริญเติบโต หรือการเสื่อมสลายของสังคมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของสมาชิกสังคม

7. พฤติกรรมทางสังคม ขึ้นอยู่กับความคาดหวังของสังคม
8. พฤติกรรมเบี่ยงเบน (deviance) เกิดจากการให้ความหมายเข่นนั้นของมนุษย์

บางกลุ่ม

9. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดจากการกระทำระหว่างมนุษย์
10. อำนาจของบุคคลหรือกลุ่มคนใดๆ ขึ้นอยู่กับการมอบหมายของอีกคน

หรืออีกกลุ่มหนึ่ง

11. มนุษย์ติดต่อกัน (หรือจะเรียกว่ามีการกระทำระหว่างกันก็ได้) โดยอาศัย สัญลักษณ์เป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจ

จุดเด่น

เป็นทฤษฎีที่เน้นหลักจิตวิสัย (Subjectivity) คือการให้ความหมาย (Meaning) สิ่งใดๆ ของคนที่นักวิจัยศึกษาซึ่งแตกต่างจากทฤษฎีอื่น ๆ ที่เน้นหลักวัตถุวิสัย (Objectivity) ในการศึกษา พฤติกรรมมนุษย์ส่งผลให้นักวิจัยเชิงคุณภาพที่มีความสามารถในการเข้าใจระบบสัญลักษณ์อย่างแท้จริง สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์โดยผ่านสัญลักษณ์ได้อย่างหลากหลาย การปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ มี 2 ประการ คือ มนุษย์สร้างตัวตนขึ้นมาและ มนุษย์สะท้อนตัวเองจากผู้อื่น ทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม จึงแยกกันไม่ได้ ถ้าปราศจากการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์ที่มีการตีความหมายร่วมกัน กระบวนการทางสังคมจะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นมนุษย์ที่จึงอยู่ในโลกแห่งสัญลักษณ์ที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อชีวิต และพื้นฐานหลักของการมีปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์

4. แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ เช่น ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจการเดินทางระหว่างประเทศ ธุรกิจร้านอาหาร เป็นต้น ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นที่มาของรายได้หลักที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ ที่ผ่านมา การท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่มักพบปัญหาความขัดแย้งระหว่าง “การพัฒนา” กับ “การอนุรักษ์” ดังนั้น แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวแนวใหม่จึงเกิดขึ้น โดยมีรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับการพัฒนาและรักษาสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ใน 3 ด้านคือ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว โดยปกป้องและรักษาโอกาสให้กับคนในรุ่นต่อ ๆ ไปในอนาคต ซึ่งจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งหมดที่จะสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในขณะที่จะสามารถดำรงรักษาเนื้อหาทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเกื้อหนุนและระบบต่าง ๆ ที่เกื้อหนุนชีวิต พืช สัตว์ และมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งจากกรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถเป็นหลักการได้ 5 ข้อ คือ (World Tourism Organization. 1998 : 21-22)

1. ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และทรัพยากรอื่น ๆ ในการท่องเที่ยว จะต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องในอนาคต โดยจะยังสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่สังคมปัจจุบันได้

2. จะต้องมีการวางแผนและจัดการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและสังคม วัฒนธรรมในพื้นที่แห่งท่องเที่ยว

3. คุณภาพของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวโดยภาพรวมจะยังคงได้รับการรักษาไว้ได้ และปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ เมื่อจำเป็นที่จะต้องจัดทำ

4. จะต้องรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเอาไว้เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยว นั้นจะยังคงสามารถรักษาความเป็นที่นิยมอยู่ได้ และสามารถทำการตลาดต่อไปได้

5. ผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวจะต้องแผ่หรือกระจายไปในทุกภาคส่วนของสังคม
เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552 : 54) ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน
2. ความร่วมมือของกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. การสร้างโอกาสการจ้างงานที่มีคุณภาพ
4. การกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว
5. การใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าเกิดประโยชน์สูงสุด
6. การวางแผนระยะยาว
7. ความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
8. ความสอดคล้องกันระหว่างแผนการท่องเที่ยวและแผนพัฒนาในด้านต่างๆ
9. ความร่วมมือระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับผู้ปฏิบัติ
10. การประสานความร่วมมือระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ
11. การประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยว
12. การสร้างหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบ
13. การเน้นผลประโยชน์ชุมชน คุณค่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
14. การพัฒนาคน การศึกษาและหลักสูตรต่างๆ
15. การเสริมสร้างลักษณะเด่นอัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่
16. การคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากร
17. การดำรงรักษาทรัพยากรมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมและ
18. การทำการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สรุปการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสร้างความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยวได้เกิดจิตสำนึกรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางการท่องเที่ยว เพื่อให้มีการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ที่ดึงดูดของท้องถิ่น และผลตอบแทนที่ยั่งยืนของชุมชน

5. แนวคิดการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ (Strategic planning)

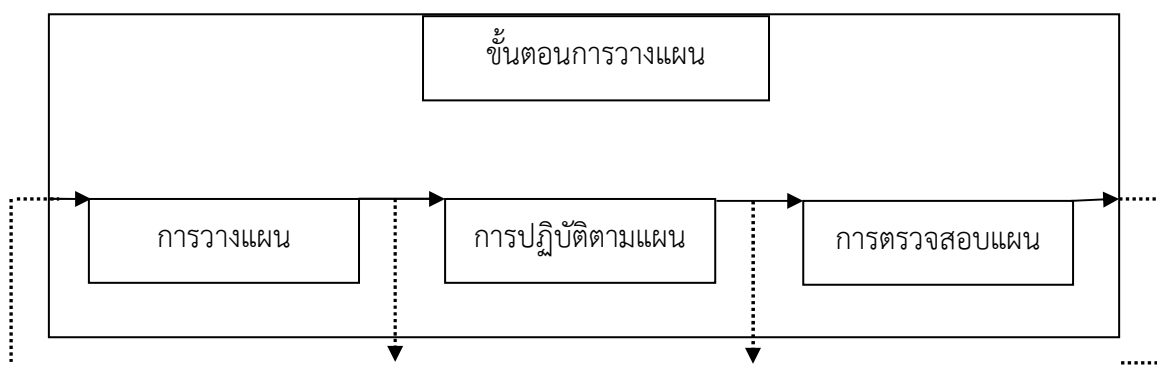
5.1 การวางแผน

แนวความคิดที่จะนำมาอธิบายในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่แนวคิดในการวางแผน ซึ่งมีบุคคลได้ให้แนวคิดและความหมายในการวางแผนไว้ดังนี้

Howard P Mold (ไกรสร บัญญัติศิลป์. 2551 : 11 ; อ้างอิงมาจาก Howard P Mold. n.d.) กล่าวว่า “โดยหลักทั่ว ๆ ไป หากจะพิจารณาวิธีการวางแผนด้วยแนวคิดของกระบวนการ (Process) แล้วจะเห็นได้ว่ามีกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติทีละขั้นตอน (Step by step) ที่ต่อเนื่องหมุนเวียนกันไปอย่างเป็นระเบียบ โดยไม่ขาดตอนจากกันอยู่ 3 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นวางแผน (Formulation of Plans)
2. ขั้นปฏิบัติตามแผน (Execution or Implementation of Plans)
3. ขั้นตรวจสอบและการประเมินผลแผน (Review of Plans)

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (ไกรสร บัญญัติศิลป์. 2551 : 12 ; อ้างอิงมาจาก ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. ม.ป.ป.) กล่าวว่า “ขั้นตอนของการปฏิบัติตามแผนพัฒนา (Execution or implementation of plans) หรือการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ จะต้องเริ่มต้นด้วยกระบวนการวางแผนเสียก่อน” ดังภาพประกอบ 8 (ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. ม.ป.ป. ; อ้างอิงมาจาก ไกรสร บัญญัติศิลป์. 2551 : 12)

ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback)

ภาพประกอบ 8 แผนภูมิกระบวนการวางแผนพัฒนา

อุทัย หิรัญโต (ไกรสร บัญญัติศิลป์. 2551 : 12 ; อ้างอิงมาจาก อุทัย หิรัญโต. ม.ป.ป.) ได้กล่าวไว้ว่า “การวางแผน คือ การตัดสินใจที่กำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะทำกิจกรรมใดๆ หรือการกำหนดการกระทำอย่างหนึ่งไว้ล่วงหน้าและเมื่อดำเนินการจนได้เค้าโครงที่แสดงถึงการเตรียมการที่จะทำให้อนาคตปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรที่เรียกว่าแผน”

ประเสริฐ โต๊ะยา (ไกรสร บัญญัติศิลป์. 2551 : 12 ; อ้างอิงมาจาก ประเสริฐ โต๊ะยา. ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงการวางแผนว่ามีองค์ประกอบที่มีหลักตรงกันอยู่คือ

1. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนาคต (Futurity) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระทำ (Action) หรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง
2. สำคัญที่บ่งสาเหตุที่ก่อให้เกิดการกระทำ เช่น วัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย เพราะ ฉะนั้น ถ้าพิจารณาความหมายของคำว่า การวางแผน คือ การที่เราต้องการให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งในอนาคต ซึ่งเราเรียกว่า วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายแล้ว ก็มีการคิดค้นหาวิธีว่า ถ้าจะให้บังเกิดผลตามที่ต้องการนั้นจะอย่างไรบ้าง แล้วเลือกตัดสินใจวิธีที่ดีที่สุดในการดำเนินงาน

ประเสริฐ โตะยา (ไกรสร บัญญัติศิลป์. 2551 : 13 ; อ้างอิงมาจาก ประเสริฐ โตะยา. ม.ป.ป.) ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดในเรื่องข้อตกลงนี้นับว่ามีความสำคัญอย่างในการ กำหนดขอบเขตของการวางแผนเพื่อให้แผนนั้นเป็นแผนที่ดี เป็นการลดความไม่แน่นอน และปัญหา ความซับซ้อนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งนี้เพราะการวางแผนเป็นการจัดโอกาสทางการจัดการ ให้ผู้วางแผน มีสายตากว้างไกล มองเหตุการณ์ต่างๆ ในอนาคตที่อาจเกิดขึ้น เช่นการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี รสนิยม (Taste) และแฟชั่น (Fashion) ของประชาชนในสังคมนั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจ ส่งผลกระทบต่อการบรรลุ เป้าหมายของธุรกิจ ดังนั้น องค์การจึงจำเป็นต้องเตรียมตัวให้สามารถปรับตัวและเผชิญกับสิ่งที่ เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความผันผวนของสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ สภาพเศรษฐกิจ สังคมการเมือง

อุทิศ ขาวเขียว (2549 : 24) ได้กล่าวถึงการวางแผนกลยุทธ์ว่า การวางแผน กลยุทธ์เป็นการวางแผนอย่างมีระบบเชื่อมโยงให้องค์ประกอบในด้านต่างๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อย่างสอดคล้องกับสถานะแวดล้อมขององค์กร ให้ได้แนวทางช่วยชี้นำการปฏิบัติที่เหมาะสมเพื่อบรรลุเป้าหมาย ที่วางไว้การวิเคราะห์ที่สำคัญของการวางแผนกลยุทธ์มี อาทิ

1. การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมภายนอกที่สำคัญ มีอิทธิพล ต่อความอยู่รอดและแข่งขันได้ขององค์กร (โอกาส อุปสรรค รู้เขา) ที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน ขององค์กรทั้งในด้านลบและด้านบวก เพื่อให้สามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงได้ทันทั่วทั้ง
2. การศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสถานะแวดล้อมภายในที่สำคัญ (จุดแข็ง จุดอ่อน: รู้เรา) อันจะเป็นปัจจัยบวกหรือปัจจัยลบภายในองค์กรที่ต้องแก้ไขหรือเสริมสร้าง อย่างไร
3. การวิเคราะห์ คาดการณ์/จินตนาการ “อนาคตที่ดีกว่า” จากสถานะแวดล้อม ในช่วงปัจจุบัน เพื่อให้เห็นภาพหมายที่พึงประสงค์และเงื่อนไขที่ต้องทำให้ได้ เพื่อองค์กรสามารถฟันฝ่า สถานการณ์ไปสู่วิสัยทัศน์ที่ต้องการ ภาพจินตนาการอนาคตยังสามารถช่วยการกำหนดเกณฑ์การพัฒนา ที่บรรลุได้ในอนาคต ที่จะเป็นประเด็นชี้นำการกำหนดเป้าประสงค์และแนวทางชี้นำการพัฒนาของ องค์กร
4. การกำหนดเป้าประสงค์ (วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์หลักของแผนฯ) เพื่อเป็นเป้าหมายหรือธงชัยของการดำเนินการที่ชัดเจน ทั้งในระยะยาว เป็นวิสัยทัศน์ และพันธกิจ และ ในระยะที่แผนสามารถบรรลุได้เป็นวัตถุประสงค์หลักของแผน ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตกลงจะร่วมกันให้ บรรลุเพื่อความอยู่รอดและการเติบโต ตลอดจนความสามารถในการแข่งขันขององค์กร
5. การพิจารณาลำดับความสำคัญสถานะแวดล้อมและกำหนดทางเลือกหรือ ยุทธศาสตร์ฉะนั้น การวางแผนเป็นกิจกรรมสำคัญ และเป็นกิจกรรมเริ่มแรกในหน้าที่และความรับผิดชอบของ ผู้บริหาร มูลเหตุของการที่ทำให้มีการวางแผนเกิดขึ้นนั้น เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลมีกิจกรรม ที่จะต้องเร่งรัดจัดทำเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ทรัพยากรที่จะใช้ดำเนินการมีจำนวนจำกัด การวางแผน จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการวางแผนขอบเขตการดำเนินงานภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ เพื่อจะได้ใช้ทรัพยากร อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดและเกิดประโยชน์สูงสุด ในส่วนที่เกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นเรื่อง ของการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่และที่อาจหาได้โดยการจัดหารายได้แล้วนำมาดำเนินกิจกรรมหรือโครงสร้าง ที่จะให้ผลประโยชน์ตอบแทนสูงหรือได้รับความพึงพอใจจากการให้บริการสาธารณะโดยปกติแล้วจะต้อง พิจารณาลำดับความสำคัญ และมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงคุณภาพความเป็นอยู่ของประชาชน การสร้าง ความเจริญทางเศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น เมื่อพิจารณา

ประกอบกับการพัฒนาแล้ว การวางแผนจึงเป็นกระบวนการเพื่อสร้างความเจริญเติบโต ทั้งในด้านรายได้ ประชาชาติ สภาวะ ค่าครองชีพและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น

การวางแผนเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและมีประโยชน์มาก เพราะเป็นสิ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงทิศทางของการดำเนินชีวิต หรือการกระทำกิจกรรมใด ๆ อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ถ้าการวางแผนนั้นเป็นไปอย่างใช้ดุลพินิจมีขั้นตอนเป็นกระบวนการและมีข้อมูลรอบด้านประสิทธิผล (Effectiveness) คือ การบรรลุเป้าหมายที่กำหนด ส่วนประสิทธิภาพ (Efficiency) คือ การบรรลุถึงเป้าหมายด้วยความพึงพอใจซึ่งสามารถประหยัดเวลา แรงงานและเงินทุน

5.2 การจัดทำแผนยุทธศาสตร์

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ หมายถึง การกำหนดแนวทางดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ ตามพันธกิจ (Mission) ขององค์กร โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะผู้ที่ได้ผลประโยชน์จากองค์กร (Stakeholders) นับเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจ และการกำหนดนโยบายขององค์กร ซึ่งประกอบด้วย ผู้รับบริการ (Customer) บุคลากร (Employee) ชุมชนในท้องถิ่น (Community) ผู้ถือหุ้น (Stockholder) องค์กรประชาสังคม (Civil society) ฯลฯ โดยแนวคิดพื้นฐานในการจัดทำแผนกลยุทธ์ จะเป็นการตอบคำถามที่สำคัญ 3 คำถาม คือ องค์กรในปัจจุบันอยู่ที่ไหน องค์กรต้องการไปที่ไหน และองค์กรจะไปถึงสิ่งนั้นได้อย่างไร

5.2.1 ความหมายของยุทธศาสตร์

Hax และ Majluf (1996 : 2-12) ได้แสดงความคิดเห็นว่า คำว่า “ยุทธศาสตร์ (Strategy)” สามารถพิจารณาได้ในลักษณะที่เป็นแนวความคิดที่มีหลายมิติ (Multidimensional concept) กล่าวคือ

1. ยุทธศาสตร์ หมายถึง วิธีของการสร้างเจตจำนงหรือ การสร้างจุดมุ่งหมายขององค์กรในแง่ของวัตถุประสงค์/เป้าหมายในระยะยาว แผนงานเชิงปฏิบัติการและการจัดลำดับความสำคัญในการจัดสรรทรัพยากร ด้วยเหตุนี้ ในมิตินี้ ยุทธศาสตร์ จึงหมายถึง การสร้างวัตถุประสงค์และเป้าหมายในระยะยาว โดยแนวทางการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องกำหนดแผนงานเชิงปฏิบัติการเพื่อเป็นกลไกในการแปลงเจตจำนงมาสู่แนวทางการปฏิบัติงาน และในแนวทางการปฏิบัติงานดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องตระหนักถึงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ด้วยการจัดสรรทรัพยากรตามลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์/เป้าหมายที่ได้กำหนดขึ้นมา

2. ยุทธศาสตร์ หมายถึง ขอบเขตการดำเนินงานหรือขอบเขตการแข่งขันขององค์กรในมิตินี้ ยุทธศาสตร์ จะถูกพิจารณาว่าเป็นการกำหนดขอบเขตการดำเนินงานขององค์กร ว่ามีขอบเขตการดำเนินงานกว้างขวาง หรือครอบคลุมพื้นที่ในการดำเนินงานมากน้อยเพียงใด ดังนั้น การกำหนดกลุ่มเป้าหมายจึงจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดอย่างชัดเจน มีการกำหนดตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ว่าควรจะให้กลุ่มเป้าหมายดังกล่าว ระบุว่าองค์กรมีจุดยืนในการดำเนินงานอย่างไร ตลอดจนมีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินงานภายในขอบเขตดังกล่าวมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด

3. ยุทธศาสตร์ คือ การพยายามตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของโอกาสและอุปสรรคอันเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอก และการเปลี่ยนแปลงของจุดแข็งและจุดอ่อนอันเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายในองค์กร เพื่อที่จะให้บรรลุถึงความได้เปรียบเชิงการแข่งขันอย่างยั่งยืน หรือเพื่อที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร

4. ยุทธศาสตร์ คือ แนวทางแห่งการกำหนดงานด้านบริหารในแต่ละระดับ ดังนั้นในมิตินี้ จึงพิจารณาว่า ยุทธศาสตร์คือแนวทางในการกำหนดขอบเขตงานด้านบริหารในแต่ละระดับขององค์กร เช่น การกำหนดยุทธศาสตร์ในระดับองค์กร การกำหนดยุทธศาสตร์ในระดับหน่วย และการกำหนดยุทธศาสตร์ในระดับหน้าที่

5. ยุทธศาสตร์ คือ การผสมผสานกลมกลืนของรูปแบบการตัดสินใจ ที่มีทิศทางที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีความเป็นบูรณาการ ดังนั้น ยุทธศาสตร์ในมิตินี้ จึงพิจารณาถึงแนวทางในการตัดสินใจขององค์กรว่า มีการตัดสินใจในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานขององค์กรอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ แนวทางการดำเนินงานดังกล่าวจำเป็นต้องมีการการสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีทิศทางไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องประสานซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

6. ยุทธศาสตร์ คือ รูปแบบของผลตอบแทนทั้งในรูปแบบเชิงเศรษฐกิจ หรือ ไม่ใช่รูปแบบเชิงเศรษฐกิจที่มีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กล่าวคือ ในมิตินี้ จะพิจารณาว่า ยุทธศาสตร์มีการมุ่งไปที่เป้าหมายเป็นสำคัญ แต่ประเด็นสำคัญก็คือเป้าหมายในที่นี้ ก็คือการพยายามตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในที่นี้ อาจจะอยู่ในรูปแบบเชิงเศรษฐกิจ หรือไม่ใช่ในเชิงเศรษฐกิจก็ตาม ดังนั้น ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของยุทธศาสตร์ในมิตินี้

7. ยุทธศาสตร์ คือ การแสดงจุดมุ่งหมายเชิงกลยุทธ์ (Strategic intent) ในมิตินี้ ยุทธศาสตร์ คือ การแสดงเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ขององค์กร ซึ่งเป็นเป้าหมายที่องค์กรใฝ่ฝันที่จะบรรลุในอนาคต หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือการบรรลุวิสัยทัศน์ (Vision) ขององค์กรที่ได้กำหนดไว้

8. ยุทธศาสตร์ คือ วิถีทางแห่งการพัฒนาความสามารถอันเป็นแก่นแท้ขององค์กร (Core competencies) ดังนั้น ยุทธศาสตร์ในมิตินี้ จึงเป็นการแสวงหาแนวทางในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านความสามารถขององค์กรที่โดดเด่นเหนือองค์กรอื่น ๆ โดยความสามารถอันเป็นแก่นแท้ขององค์กรนั้น ควรจะมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้

8.1 ส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในบริการหรือผลิตภัณฑ์เหนือกว่าองค์กรอื่น

8.2 ความสามารถนั้นควรจะยากต่อการเลียนแบบ

8.3 เพิ่มศักยภาพในการขยายฐานกลุ่มเป้าหมายให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

9. ยุทธศาสตร์ คือ วิถีแห่งการค้นหาทรัพยากรทั้งที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ เพื่อการพัฒนาความสามารถที่ทำให้แน่ใจได้ว่า จะเกิดความได้เปรียบเชิงการแข่งขันอย่างยั่งยืน ดังนั้น ยุทธศาสตร์ ในมิตินี้ จึงเป็นแนวทางการดำเนินงานที่มุ่งเน้นในการค้นหาและพัฒนาทรัพยากรที่สำคัญต่อความได้เปรียบเชิงการแข่งขันอย่างต่อเนื่อง เพื่อวัตถุประสงค์และเป้าหมายด้านความได้เปรียบเชิงการแข่งขันอย่างยั่งยืน

5.2.2 ลักษณะของแผนยุทธศาสตร์

อุทิศ ชาวเขียว (2549 : 24) ได้อธิบายลักษณะของแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Planning) ไว้ว่า

1. เน้นในองค์กร (องค์กร) มียุทธการดำเนินการและปรับพฤติกรรมสู่ภาวะที่เหนือกว่า

2. แก้ไขปัญหาโดยมีเป้าประสงค์ร่วม (วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์หลัก) เป็นหนึ่งเดียวกัน จากการระดมสมองของทุกฝ่ายอย่างมีส่วนร่วม

3. ยึดหลัก “รู้เขารู้เรา” (วิเคราะห์สถานการณ์ทุกฝ่ายทั้งบวกและลบ)

4. การวางแผนเน้นกระบวนการ/องค์ประกอบและความสัมพันธ์มากกว่า

ขั้นตอน

5. เน้นที่ผลลัพธ์จากการปฏิบัติอย่างคล่องตัวมากกว่าขั้นตอนหรือวิธีการที่ตายตัว โดยการติดตามประเมินสถานการณ์ ปรับลำดับความสำคัญ และปรับแผนงานได้ให้สอดคล้องกับที่อาจผิดแปลกไปจากการคาดการณ์หรือความเข้าใจที่มีอยู่เดิม

6. บรรลุผลปฏิบัติการผ่านการบริหารจัดการเชิงยุทธ์ (Strategic management : ระบบ – คน)

5.3 แนวคิดการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (ไกรสร บัญญัติศิลป์. 2551 : 22 ; อ้างอิงมาจาก กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. 2551) ได้กล่าวถึงแนวคิดการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ว่า ในปัจจุบันสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงไปมากทำให้องค์การต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมีการแข่งขันกันมาก จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงตนเอง หรือองค์การที่ตนรับผิดชอบให้เข้มแข็งมีคุณภาพและก้าวหน้าอยู่เสมอ การเสริมสร้างและการรักษาไว้ซึ่งความเข้มแข็งขององค์การนี้ ทำให้นักบริหารขององค์การต้องพยายามเตรียมพร้อมที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพของงานอยู่ตลอดเวลา เพื่อความอยู่รอดและความก้าวหน้าขององค์การ โดยจะต้องคิดอ่านและวางแผนเชิงยุทธศาสตร์หรือแผนกลยุทธ์ ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Strategic plan หรือ Corporate plan เพื่อปรับปรุงพัฒนาองค์การเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความมั่นใจในความเข้มแข็งและความก้าวหน้าขององค์การตามศักยภาพขององค์การที่มีอยู่ แม้ว่าสถานการณ์และสภาพแวดล้อมภายนอกจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมากและรวดเร็วกว่าที่เป็นมาในอดีตก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่งการบริหารจัดการสมัยใหม่ เน้นที่การตัดสินใจและการดำเนินการใด ๆ อันจะช่วยทำให้องค์การสามารถปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนา ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ โดยผู้บริหารองค์การจะต้องพยายามหาจุดยืนที่เหมาะสมขององค์การในปัจจุบัน และภาพลักษณ์ที่ปรารถนาในอนาคตที่เกิดจากผลกระทบของสภาพแวดล้อมภายนอกและศักยภาพภายในองค์การ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารองค์การมีวิสัยทัศน์ (Vision) และทิศทางเกี่ยวกับองค์การที่ชัดเจน สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและยังสามารถจัดสรรทรัพยากรและประสานกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนสามารถบริหารองค์การให้ก้าวไปข้างหน้า บรรลุความสำเร็จได้อย่างมั่นใจ

ทั้งนี้ โดยอาศัยการนำที่เข้มแข็งของผู้บริหารทุกระดับประกอบกับเทคนิคการบริหารที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง องค์การที่ประสบความสำเร็จจะพบว่าการบริหารงาน โดยมีแผนยุทธศาสตร์หรือแผนกลยุทธ์ (Strategic plan) ที่ชัดเจนจะช่วยทำให้การบริหารองค์การประสบผล สำเร็จ โดยเฉพาะจะช่วยให้การปรับปรุงทิศทางการให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้บริหารที่จะช่วยทำให้ผลงานเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลคุ้มค่าการลงทุน (Cost attentive) การวางแผนยุทธศาสตร์เป็นกระบวนการตัดสินใจกำหนดทิศทาง เป้าหมาย แนวทาง การดำเนินการ รวมทั้ง การดำเนินงาน

อย่างมีระบบ เพื่อให้ห้องค์การบรรลุเป้าหมายที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นอนาคต (Future oriented) ด้วยการมองภาพรวมที่เน้นการวิเคราะห์ที่ห้องค์การ โดยสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) ที่ยาวไกลด้วยการคาดการณ์ การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อจะได้นำมาปรับแผนงานของห้องค์การและปรับทิศทางการดำเนินงานหรือยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานให้ชัดเจน ตลอดจนตัดสินใจในการพิจารณา ทบทวนกลุ่มผู้รับบริการของห้องค์การในอนาคตและความต้องการของกลุ่มผู้รับบริการเหล่านั้น รวมทั้ง ทบทวนวิเคราะห์และพัฒนาผลผลิตหรือบริการให้สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มผู้รับบริการของห้องค์การ โดยมีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานของห้องค์การที่ชัดเจนสำหรับอนาคต (ประมาณ 10,15 ปีข้างหน้า) ที่เน้นความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง (Change-oriented) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับโครงสร้างของห้องค์การกระบวนการทำงาน เทคโนโลยี และบุคลากร ตามทิศทางการดำเนินงานใหม่ที่แปรผันไปตามสภาพแวดล้อมต่างๆ ซึ่งต้องการความยืดหยุ่นคล่องตัวในการดำเนินงานค่อนข้างสูง รวมทั้งความกล้าของผู้นำที่กล้าเสี่ยงการตัดสินใจ โยกย้าย ถ่ายเททรัพยากร หรือยกเลิกกิจกรรมบางอย่างที่หมดความจำเป็นออกไปและเริ่มกิจกรรมใหม่ที่มีความสำคัญและจำเป็นมากกว่า ซึ่งวัตถุประสงค์ของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประกอบไปด้วย

1. เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ที่ถูกต้องยาวไกลในอนาคต
 2. เพื่อหาจุดยืนที่เหมาะสมระหว่างจุดมุ่งหมาย สภาพการณ์ปัจจุบัน สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในของห้องค์การ รวมทั้งผลลัพธ์ที่ปรารถนาหรือคาดหวังในอนาคต
 3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ กำหนดภารกิจหลัก ประเด็นยุทธศาสตร์ วัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมายและกลยุทธ์ แนวทางการดำเนินงานของแผนยุทธศาสตร์ให้เหมาะสม ชัดเจนและทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองการปกครอง เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 4. เพื่อให้ทุกคนในของห้องค์การทราบทิศทางหรือกรอบของการบริหารงานของห้องค์การว่าจะปฏิบัติงานไปในแนวทางใดและเพื่อให้มีการวางแผนปฏิบัติการให้บรรลุผลสำเร็จตามภารกิจ วัตถุประสงค์ กลยุทธ์ เป้าหมายที่กำหนดในแผนกลยุทธ์นั้น
 5. เพื่อให้การบริหารของห้องค์การก้าวไปข้างหน้าสู่ความสำเร็จได้อย่างมั่นใจ
- สาระสำคัญของแผนยุทธศาสตร์การวางแผนยุทธศาสตร์ จะเป็นการตัดสินใจล่วงหน้าเกี่ยวกับทิศทาง (Direction) หรือความตั้งใจ (Intention) ของห้องค์การในอนาคตโดยการระบุดังนี้

1. วิสัยทัศน์ (Vision) เป็นการสร้างภาพในอนาคตที่ผู้นำหรือผู้บริหาร ประสงค์ให้เกิดเป็นจริงขึ้นมาเพื่อสร้างค่านิยมร่วมให้เกิดความกระตือรือร้นของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความคาดหวังที่ต้องการหรือกำหนดเป้าหมายที่พึงประสงค์ในอนาคตว่าจากสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองการปกครอง เทคโนโลยี และจากข้อจำกัดที่มีอยู่จะกำหนดความคาดหวังหรือเป้าหมายที่พึงประสงค์ซึ่งเป็นทิศทางของห้องค์การให้ชัดเจนได้อย่างไร จะได้ปรับการทำงานให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ โดยต้องบันทึกวิสัยทัศน์ของห้องค์การขึ้นไว้ให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรู้และเข้าใจตรงกันว่าวิสัยทัศน์ของห้องค์การขณะนั้นคืออะไร ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่มุ่งสู่ความคาดหวังที่ต้องการของห้องค์การในทิศทางเดียวกัน

2. ภารกิจหลัก (Basic mission) เป็นเจตจำนงหรืองานหลักหรือปณิธานหลักที่ห้องค์การนั้นได้คาดหวังว่าจะทำให้บรรลุผลสำเร็จในอนาคต ซึ่งต้องยึดหลักสำคัญก่อนว่าห้องค์การนั้นถูกจัดตั้งมาเพื่อวัตถุประสงค์ใดและควรจะต้องทำอะไร โดยกำหนดกรอบภารกิจกว้างๆ ของห้องค์การไว้โดยคำนึงถึงลูกค้า ความต้องการของลูกค้าผู้รับบริการของห้องค์การ จุดมุ่งหมาย (Purpose) และปรัชญา

การดำเนินงาน (Philosophy) ขององค์การ แนวคิดเกี่ยวกับตัวองค์การ ตลอดจนภาพลักษณ์ (Public image) ขององค์การประกอบด้วย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ควรจะต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ด้วย ภารกิจหลักนี้จะต้องมีการเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับพิจารณาประเด็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมต่อไป

3. ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic issue) กำหนดขึ้นเพื่อแสดงจุดเน้นของภารกิจที่เป็นทิศทางในอนาคตในเด่นชัดยิ่งขึ้นหรือให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นและช่วยทำให้ทุกฝ่ายในองค์การเข้าใจตรงกันและยอมรับร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นยุทธศาสตร์หรือทิศทางในอนาคตขององค์การ ซึ่งจะทำให้แต่ละฝ่ายต่างผนึกและประสานสรรพกำลังในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งช่วยให้การพิจารณากำหนดวัตถุประสงค์และกลยุทธ์ของภารกิจได้ตรงประเด็นยิ่งขึ้นมีขั้นตอนในประเด็นยุทธศาสตร์ดังนี้

- 3.1 ด้านการกำหนดแนวทางการจัดทำแผนยุทธศาสตร์
- 3.2 ด้านการจัดทำแผนยุทธศาสตร์
- 3.3 ด้านการติดตามและประเมินผลแผนยุทธศาสตร์

4. วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย (Objective goal) เป็นการกำหนดถึงสิ่งที่ต้องการ จะให้ประเด็นยุทธศาสตร์นั้นๆ บรรลุผลสำเร็จไว้อย่างชัดเจนซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานทราบแน่ชัดว่าจะ ต้องทำอะไร เป็นจำนวนมากน้อยเพียงใด ภายในระยะเวลาเท่าใดเป็นต้น

5. กลยุทธ์ (Strategy) เป็นการระบุถึงแนวทาง วิธีการหรือขั้นตอนการดำเนินงานว่าควรจะทำอย่างไร ที่ควรจะทำให้ดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ ซึ่งมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เข้าใจและสามารถรับไปปฏิบัติได้หรือนำไปถ่ายทอดเป็นแผนปฏิบัติการได้

6. การมีส่วนร่วมของชุมชน

6.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

Bernard (1958 : 142) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในสังคมว่า การมีส่วนร่วมในสังคม หมายถึง การแสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) ต่อการร่วมในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation)

Reeder (1974 : 39) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

United Nation (1975 : 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำ และเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1. ในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากร

2. ในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ

Erwin (1976 : 138) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาพร้อมกับการให้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์การ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

T. White (1982 : 18) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 3 มิติด้วยกัน คือ มิติที่หนึ่งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่สองมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาการ ลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สามมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

ประภาพร ศรีสถิตธรรม (เจตน มงคล. 2547 : 10 ; อ้างอิงมาจาก ประภาพร ศรีสถิตธรรม. 2543) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ในลักษณะของการเข้าร่วมการจัดการตั้งแต่การเข้าร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล

เจตน มงคล (2547 : 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาโครงการ ที่มีผลต่อสังคมในอนาคต บนพื้นฐานของการพัฒนาตนเองในลักษณะของการเข้าร่วมการจัดการตั้งแต่เข้าร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล

วินัย โวหาร (2547 : 18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกบุคคล หรือระดับกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน ร่วมรับผิดชอบหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและต้องกระทำด้วยความสมัครใจ โดยการกระทำที่ผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือนโยบายที่วางไว้

ชลัช จงสีพันธ์ (ปฐมพงศ์ ตุ่มสุวรรณ. 2548 : 32 ; อ้างอิงมาจาก ชลัช จงสีพันธ์. 2547) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้เสียได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน กิจกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนอันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน และประชาชนต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจและมีความเสมอภาค

ปฐมพงศ์ ตุ่มสุวรรณ (2548 : 33) ได้ให้ความหมายและทัศนะแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่หมายความเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนาไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่า เป็นความคิดหรือโครงการของตน

ไกรสร บัญญัติศิลป์ (2551 : 5) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มของกลุ่มบุคคล ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกขั้นตอนของโครงการและงานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้น จนกว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการอย่างแท้จริงและมีความมั่นใจมากยิ่งขึ้น โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนจะได้รับประโยชน์โดยเสมอหน้ากัน นอกจากนั้นความหมายของความแตกต่างกันระหว่างการมีส่วนร่วมกับการให้ความร่วมมือจะมีความหมายแตกต่างกันอีกประการ

หนึ่งคือ การมีส่วนร่วมจะต้องควบคู่กับความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่วนการที่คนอื่นหรือฝ่ายอื่นเข้ามาช่วยด้วยนั้นถือว่าเป็นการให้ความร่วมมือ

ทวนธง ครุฑจ้อน (ปฐมพงศ์ ตุ่มสุวรรณ. 2548 : 6 ; อ้างอิงมาจาก ทวนธง ครุฑจ้อน. 2545) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมในการพิจารณาตัดสินใจร่วมปฏิบัติงานทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการบริหารจัดการ

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (พฤกษ์ พัฒโน. 2549 : 33 ; อ้างอิงมาจาก นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2547) การมีส่วนร่วมคือ กระบวนการที่ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม โดยจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ มิใช่เข้าร่วมเพราะการหวังรางวัลตอบแทน และที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องสอดคล้องกับชีวิตความเป็น ความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย

ทวิทอง หงส์วิวัฒน์ (พฤกษ์ พัฒโน. 2549 : 33 ; อ้างอิงมาจาก ทวิทอง หงส์วิวัฒน์. 2527) ให้ความเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรกลยุทธการสื่อสารในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นแบบประชาชนมีส่วนร่วมและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความเป็นจริงอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม โดยในการมีส่วนร่วมนั้น ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง

การมีส่วนร่วมของประชาชนปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (2525-2529) เป็นต้นมา และรัฐได้ใช้การมีส่วนร่วมนี้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการของรัฐ โดยที่คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมมีจำนวนมาก แต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งในแง่การเมืองการปกครองที่เห็นว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้าน เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังเป็นการปูพื้นฐานมั่นคง สำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในบั้นปลาย และได้กล่าวถึง จุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เริ่มต้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่แต่ละคนมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องและสนใจเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น การสร้างแหล่งกักเก็บน้ำฝน การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ข้อสำคัญกิจกรรมเหล่านี้จะต้องสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน การมีส่วนร่วม ยังอธิบายได้ในหลายมิติทั้งในแง่ของมิติเชิงลึก และเชิงกว้าง

1. การมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชน ต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ หรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ

2. การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัว เพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

3. ในเรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมกับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ ด้วย

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจอย่างกว้าง ๆ ได้ว่าเป็น การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

5. การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้ง สิทธิ และหน้าที่ที่จะ เข้าร่วมในการแก้ปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่อง ต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษา องค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายามตลอดจนความเป็นตัวของ ตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

7. การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่ม ความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ ในสภาพสังคมนั้นๆ ทั้งนี้ โดยกลุ่มที่ ดำเนินการ และความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่าง ๆ

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมาย โดยรวม เพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดง ความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอ หรือนโยบายรัฐ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดี ที่สุดสำหรับทุก ๆ คน

จากแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ เกิดขึ้นจากประชาชน รวมกลุ่มกันกระทำหรือเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ซึ่งเป็นการกระทำด้วยความสมัครใจ โดยมีกำหนดแนวทาง เป้าหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ วางไว้

6.2 แนวคิดและหลักการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตาม หลักการธรรมมาภิบาลที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน และผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใสและเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับ ร่วมกันของทุกๆ ฝ่ายในการบริหารราชการเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 และพระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 จึงต่างให้ความสำคัญต่อการบริหาร ราชการอย่างโปร่งใส สุจริต เปิดเผยข้อมูล และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ กำหนดนโยบายสาธารณะ การตัดสินใจทางการเมือง รวมถึงการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐในทุกๆ ระดับ

หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนและ ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐการณ์ International association for public participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็น การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การตีพิมพ์ และ การให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3. การเกี่ยวข้องเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

4. ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นส่วนหนึ่งกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้านที่มอบอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจทั้งหมด เป็นต้น

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจทำได้หลายระดับและหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้ง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่ายและความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะและศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย จากหลักการและความจำเป็นดังกล่าวทำให้การพัฒนากระบวนการที่ผ่านมาได้รับการพัฒนากระบวนการบริหารราชการที่สนับสนุนการปรับกระบวนการทำงานของส่วนราชการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น หรือที่เรียกว่า “การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม”

ในส่วนภาคราชการ การส่งเสริมการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ถือได้ว่าเป็นเงื่อนไข และเป็นกุญแจดอกสำคัญของความสำเร็จของการพัฒนาระบบราชการให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและเอื้อต่อประโยชน์สุขของประชาชน เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุน และส่งเสริมให้ระบบราชการมีพลังในการพัฒนาประเทศอย่างสร้างสรรค์ อันเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาราชการยุคใหม่ที่เป็นราชการระบบเปิด การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของภาคราชการที่มาจากทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชุมชนท้องถิ่น จะช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชนได้รับทราบความต้องการ และปัญหาที่แท้จริง ลดความขัดแย้งและต่อต้าน ทั้งยังเป็นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เสริมสร้าง

ให้ประชาชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ ซึ่งเป็นบทบาทที่หน่วยงานภาครัฐจะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและเครือข่ายภาคประชาสังคมทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นหุ้นส่วน จะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับหน่วยงานราชการต่าง ๆ จะสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากน้อยเพียงใด รวมทั้งต้องอาศัยกระบวนการความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคมที่เป็นพันธมิตรของภาครัฐ ซึ่งถึงเวลาแล้วที่ภาครัฐจะต้องร่วมมือกันเปิดระบบราชการให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อทำให้เกิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เกิดการแบ่งสรรทรัพยากรอย่างยุติธรรม และลดความขัดแย้งในสังคม และที่สำคัญที่สุด คือการสร้างกลไกของการพัฒนาระบบราชการที่ยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนนั่นเอง (กระทรวงสาธารณสุข. 2549 : ไม่มีเลขหน้า)

6.3 เจเนอซพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ประการ คือ

6.3.1 ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

6.3.2 ต้องมีความเสมอภาค ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

6.3.3 ต้องมีความสามารถ ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

6.4 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมี 3 ด้านคือ

6.4.1 ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆ จะต้องมีความชัดเจนและเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

6.4.2 ต้องมีกิจกรรมเป้าหมายการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

6.4.3 ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม โดยแท้จริงนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจไม่สามารถทำได้ในทุก ๆ ประเด็น ดังนั้น จึงมีแนวทางทั่ว ๆ ไปบางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนได้แก่ (วันชัย วัฒนศัพท์. 2543 : 43-45)

6.4.3.1 การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ

6.4.3.2 การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น

6.4.3.3 การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม

6.4.3.4 การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว

6.4.3.5 ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคม ขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณา แต่มีเจเนอซพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าประชาชนต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การมีส่วนร่วมต้องมีวัตถุประสงค์หรือ

จุดมุ่งหมาย ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย และต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public participation) จึงเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหาร เกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นการเสริม สร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่น่ารังเกียจที่สุด” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้ง เป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน (วันชัย วัฒนศัพท์. 2543 : 25-28)

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนและส่งเสริมธรรมาภิบาล ตลอดจนการบริหารงาน หากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหาร และทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นกาป้องกันนักการเมืองจากการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมกับสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนรับฟัง อีกทั้งทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนก็จะได้รับการตอบสนองระดับขั้นและเครื่องมือของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

6.5 ระดับขั้นของการมีส่วนร่วม

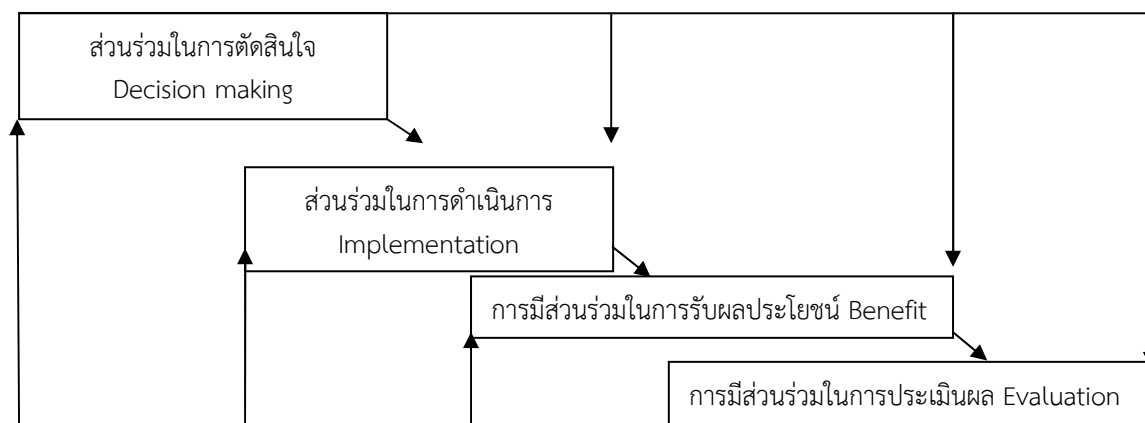
ระดับขั้นของการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ และนักวิชาการต่าง ๆ ได้กำหนดไว้หลากหลาย แต่ในสาระสำคัญมีความคล้ายกันซึ่งจะขอนำเสนอ ดังนี้

Cohen และ Uphoff (ถวิลวดี บุรีกุล. 2550 : ไม่มีเลขหน้า ; อ้างอิงมาจาก Cohen and Uphoff. 1980 : 219-222)

ได้จำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

เพื่อช่วยให้เข้าใจระดับขั้นของการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff ได้ง่ายขึ้น จึงขอนำเสนอวงจรของการมีส่วนร่วม ดังปรากฏในภาพประกอบ 9 (ถวิลวดี บุรีกุล. 2550 : ไม่มีเลขหน้า ; อ้างอิงมาจาก Cohen and Uphoff. 1980 : 219-222)

ภาพประกอบ 9 วงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphof

การให้ประชาชนมีส่วนร่วมนั้นสามารถทำได้ในหลายระดับ ขึ้นอยู่กับรัฐบาลแต่ละยุค
ว่าจะให้ความสำคัญต่อประชาชนมากน้อยต่างกันคือ

1. ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจ หมายถึงให้ประชาชนเข้าจัดการหรือดำเนินการเอง โดยไม่มีการติดต่อกับรัฐบาลก่อน ซึ่งอาจมีการโต้ตอบจากรัฐบาล ตัวอย่างเช่น การตั้งศาลเตี้ย การเดินขบวน การเข้ายึดสถานที่ของทางราชการเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม เป็นต้น
2. ประชาชนและรัฐบาลร่วมกันแก้ปัญหา โดยมีอำนาจเท่าเทียมกัน ตัวอย่างเช่น โครงการทำความสะอาดหมู่บ้าน การสร้างถนน และขุดบ่อน้ำในหมู่บ้าน เป็นต้น
3. ประชาชนเป็นที่ปรึกษา หมายถึง รัฐบาลขอความคิดเห็นจากประชาชน และตั้งใจที่จะกระทำการตามความเห็นนั้น แต่ก็ยังมีอำนาจที่จะไม่รับความคิดเห็นนั้นไปปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น การตั้งคณะกรรมการเพื่อการประสานงานระหว่างประชาชนและส่วนราชการ การแต่งตั้งคณะที่ปรึกษา การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเฉพาะกลุ่ม เป็นต้น
4. ประชาชนแสดงความคิดเห็น รัฐบาลให้โอกาสประชาชนได้แสดงความคิดเห็นในบางเรื่องแต่จะไม่นำความเห็นไปปฏิบัติและยังมีอำนาจที่จะไม่รับฟังความคิดเห็นนั้น ตัวอย่างเช่น การประชุมใหญ่ที่ให้โอกาสประชาชนทุกคนได้แสดงความคิดเห็น การขอความเห็นในกฎระเบียบที่กำลังจะนำออกมาใช้
5. ประชาชนรับทราบ เป็นการแถลงข่าวสาร และ/หรือมติของรัฐบาลให้ประชาชนได้ทราบ ประชาชนอาจมีปฏิกิริยาโต้ตอบหรือไม่ก็ได้ เช่น การแถลงถึงโครงการต่าง ๆ ที่รัฐบาลได้มีมติให้ดำเนินการ การริเริ่มกฎหมายต่างๆ และการเวนคืนที่ดิน เป็นต้น
6. รัฐบาลใช้อำนาจ กล่าวคือ รัฐบาลใช้อำนาจจัดการโดยไม่แจ้งให้ประชาชนทราบล่วงหน้า ตัวอย่างเช่นการสืบสวน จับกุมผู้กระทำความผิดกรณีต่าง ๆ โดยไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้า เป็นต้น

จากการศึกษาลำดับขั้นตอนของการให้ประชาชนมีส่วนร่วมนั้น พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมดำเนินการ และมีส่วนร่วมสนับสนุน ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีหลายระดับขึ้นอยู่กับให้ความสำคัญของรัฐบาลด้วย ซึ่งสามารถจัดลำดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจ ประชาชนมีส่วนร่วม ประชาชนเป็นที่ปรึกษา ประชาชนแสดงความคิดเห็น ประชาชนรับทราบ และรัฐบาลใช้อำนาจ วิธีการแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ และความละเอียดของการแบ่ง เป็นสำคัญ การแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้จากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุด ออกเป็น 7 ระดับ และจำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชากรที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใดจำนวนประชากรที่เข้ามามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

1. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับต่ำสุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่าง ผู้วางแผนโครงการกับประชาชน เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใด ๆ วิธีการให้ข้อมูลอาจกระทำได้หลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ อย่างไรก็ตาม เพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจดุลพินิจในการให้หรือไม่ให้ข้อมูลดังกล่าวแก่ประชาชน จึงควรมีข้อกำหนดให้รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่รัฐต้องกระทำและกระทำอย่างทั่วถึงด้วย ยกเว้นข้อมูลบางประเภท เช่น เรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ เป็นต้น

2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการริเริ่มโครงการต่างๆ และการบรรยายให้ประชาชนฟังเกี่ยวกับโครงการต่างๆ แล้วขอความคิดเห็นจากผู้ฟัง เป็นต้น

3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สูงกว่าเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นการเจรจกันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการและการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าการปรึกษาหารือ กล่าวคือ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้น จากการดำเนินโครงการ เหมาะสมที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยาก ซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อนุญาโตตุลาการ เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นอาทิ

5. ระดับการร่วมปฏิบัติเป็นระดับขั้นสูงถัดไปจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือเป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6. ระดับร่วมติดตามตรวจสอบ ประเมินผล เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่มีผู้เข้าร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบสามารถมาคอยติดตามการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ได้ รูปแบบของการติดตามตรวจสอบหรือประเมินผล อาจอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการติดตาม

ประเมินผล ที่มาจากหลายฝ่าย การสอบถามประชาชน โดยการทำการสำรวจเพื่อให้ประชาชนประเมิน เป็นต้น

7. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น ข้อสังเกตเกี่ยวกับการลงประชามติ มี 2 ประการ คือ ประการแรกการลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด อย่างน้อยขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติ และการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดี ข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์ และทั่วถึงเพียงใด และประการที่สอง ในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับกรณีของประเทศไทย ตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนฉบับพุทธศักราช 2540 ผลของการลงประชามติ เป็นเพียงข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาลเท่านั้น ไม่มีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด (ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 165) ผลของการลงประชามติอาจมีผลบังคับให้รัฐบาล ต้องปฏิบัติตามหรือเป็นการให้คำปรึกษาก็ได้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับเรื่องที่จะดำเนินการให้ออกเสียงประชามติ เพื่อช่วยให้เข้าใจระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ความแตกต่างและเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในแต่ละ ระดับได้ง่ายขึ้น จึงได้นำเสนอในรูปต่อไปนี้ และแสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

โดยสรุปหลักการหรือองค์ประกอบสำคัญของคำว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมได้ ดังนี้ คือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร มีการกระจายอำนาจในการตัดสินใจและการ จัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ในระหว่างประชาชนให้เท่าเทียมกัน อำนาจในการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากร ต่าง ๆ นั้น จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน มีการเพิ่มการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของ ประชาชน มีความยืดหยุ่นได้ กล่าวคือ มีโครงสร้างการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส และ คำนึงถึงความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมของประชาชนมีทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ เนื่องจากประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการมีส่วนร่วมของ ประชาชนเป็นสำคัญ โดยที่การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ มีโอกาสแสดงทัศนะและการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ ประชาชน รวมทั้งมี การนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมี ส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่าง เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็น การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเพิ่มคุณภาพของ การตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาเป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่ร้ายแรงที่สุด” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความ ซอซอธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการ พัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญใน การสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน และส่งเสริมธรรมาภิบาล ตลอดจนการบริหารงาน หากการมีส่วนร่วม ของประชาชนมากขึ้นเพียงใด ก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหาร และทำให้ผู้บริหาร มีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันนักการเมืองจากการกำหนดนโยบายที่ไม่ เหมาะสมกับสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียง ของประชาชนจะมีคนรับฟัง อีกทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนก็จะได้รับการ ตอบสนอง

7. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT)

7.1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (SW)

สภาพแวดล้อมภายในประกอบด้วย ปัจจัยที่อยู่ในองค์กร ได้แก่ โครงสร้าง วัฒนธรรมและทรัพยากรขององค์กร โครงสร้างจะแสดงให้เห็นถึงการรวมกลุ่มงานความสัมพันธ์ทางอำนาจหน้าที่ การไหลเวียนของงานการติดต่อสื่อสารภายใน ซึ่งวัฒนธรรมองค์กร (Corporate culture) จะหมายถึงความเชื่อความคาดหวังและค่านิยมร่วมกัน โดยทั่วไปจะปรากฏขึ้นมาเป็นบรรทัดฐานที่ระบุถึงพฤติกรรมที่ยอมรับกันของบุคคลตั้งแต่ผู้บริหารลงมาจนถึงพนักงานระดับล่างสุด ส่วนทรัพยากรขององค์กร (Corporate culture) จะหมายถึงทรัพย์สินทุกอย่างภายในองค์กร ได้แก่ คน เงินทุน วัตถุดิบ เทคโนโลยี และทักษะ เป็นต้น (วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ. 2546 : 127-128) ซึ่งการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในประกอบด้วย

1. จุดแข็ง (Strengths) หมายถึง การดำเนินงานภายในองค์กรที่ต้องวิเคราะห์ การดำเนินงานภายใน เช่น การบริหารการเงิน การตลาด การวิจัยและพัฒนาเพื่อการพิจารณาถึงจุดแข็งของการดำเนินงานภายในเหล่านี้เป็นระยะ และใช้ประโยชน์จากจุดแข็งของการดำเนินงานเหล่านี้อยู่เสมอ

2. จุดอ่อน (Weakness) หมายถึง การดำเนินงานภายในองค์กรที่ไม่สามารถกระทำได้ดี เช่น การบริหาร การเงิน การตลาด การวิจัยและพัฒนา จะเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จ

7.2 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก (OT)

สภาพแวดล้อมภายนอกประกอบด้วยปัจจัยที่อยู่ภายนอกและไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมระยะสั้นของผู้บริหารระดับสูง ซึ่งสภาพแวดล้อมภายนอกจะมีอยู่สองส่วนคือสภาพแวดล้อมการดำเนินงานและสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป สภาพแวดล้อมการดำเนินงาน (Task environment) จะประกอบด้วยปัจจัยที่กระทบและถูกกระทบโดยตรงต่อการดำเนินงาน ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รัฐบาล ผู้จำหน่ายวัตถุดิบ ชุมชน คู่แข่งขัน และกลุ่มผลประโยชน์

สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป (General environment) จะประกอบด้วยปัจจัยที่ไม่กระทบโดยตรงต่อการดำเนินงานระยะสั้น ปัจจัยเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจระยะยาวได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี การเมืองและกฎหมาย ซึ่งการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกประกอบด้วย

1. โอกาส (Opportunities) หมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งต้องคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการแข่งขันเพื่อการแสวงหาประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเหล่านี้ เช่น การพัฒนาของคอมพิวเตอร์ การเปลี่ยนแปลงของประชากร และการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและทัศนคติ และการแข่งขันจากต่างประเทศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจจะทำให้ความต้องการของลูกค้าเปลี่ยนแปลงไป

2. อุปสรรค (Treats) หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่คุกคามต่อการดำเนินงานขององค์กรสภาพแวดล้อมเหล่านี้ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและการแข่งขันจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (จุดแข็งและจุดอ่อน) และสภาพแวดล้อมภายนอก (โอกาสและอุปสรรค) สามารถแสดงเป็นตาราง SWOT ได้ดังนี้ (สมัยศ นาวิการ. 2546 : 80-81)

ตาราง 1 แสดงการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT)

ปัจจัยภายใน	S = ระบุจุดแข็งภายใน	W = ระบุจุดอ่อนภายใน
ปัจจัยภายนอก	SO = ยุทธศาสตร์เชิงรุก	WO = ยุทธศาสตร์เชิงพัฒนา
O = ระบุโอกาสภายนอก	ST = ยุทธศาสตร์เชิงรับ	WT = ยุทธศาสตร์เชิงถอย
T = ระบุอุปสรรคภายนอก		

ตารางวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ซึ่งให้เห็นว่ายุทธศาสตร์ทางเลือกขององค์กรจะมีอยู่ 4 อย่าง ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วอาจจะดำเนินยุทธศาสตร์ผสมกันได้

ยุทธศาสตร์เชิงรุก (SO Strategies) เมื่อผลของการพิจารณาปัจจัยที่เป็นกุญแจแห่งความสำเร็จทั้งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกอยู่ในช่องจุดแข็งและโอกาส (O) เป็นยุทธศาสตร์เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เมื่อผู้ดำเนินการมีจุดแข็งและโอกาสเอื้ออำนวย

ยุทธศาสตร์เชิงพัฒนา (WO Strategies) เมื่อปัจจัยแห่งความสำเร็จของสภาพแวดล้อมภายในไปอยู่ในช่องจุดอ่อน (W) แต่ปัจจัยแห่งความสำเร็จของสภาพแวดล้อมภายนอกอยู่ในช่องโอกาส (O) เป็นยุทธศาสตร์ที่ปรับจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็ง เพื่อให้สามารถดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกได้เมื่อโอกาสเอื้ออำนวยแต่ผู้ดำเนินการมีจุดอ่อน

ยุทธศาสตร์เชิงรับ (ST Strategies) เป็นยุทธศาสตร์ที่ปรับอุปสรรคให้เป็นโอกาส เพื่อให้ดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกได้ หากผู้ดำเนินการมีจุดแข็งแต่โอกาสไม่เอื้ออำนวยให้เนื่องจากปัจจัยแห่งความสำเร็จของสภาพแวดล้อมภายในอยู่ในช่องจุดแข็ง (S) แต่ปัจจัยแห่งความสำเร็จของสภาพแวดล้อมภายนอกในช่องอุปสรรค (T)

ยุทธศาสตร์เชิงถอย (WT Strategies) เป็นยุทธศาสตร์ที่ปรับการดำเนินงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ไปเป็นรูปแบบอื่น เนื่องจากปัจจัยแห่งความสำเร็จของสภาพแวดล้อมภายในอยู่ในช่องจุดอ่อน (W) และปัจจัยแห่งความสำเร็จของสภาพแวดล้อมภายนอกอยู่ในช่องอุปสรรค (T)

ข้อพิจารณาในการตัดสินใจเลือกยุทธศาสตร์

ในการตัดสินใจเลือกยุทธศาสตร์ใด ๆ จำเป็นต้องคำนึงถึงบรรทัดฐานและเงื่อนไขบางประการดังต่อไปนี้ (ปกรณ ปรียากร. 2530 : ไม่มีเลขหน้า)

1. บรรทัดฐานหลัก
 - 1.1 ต้องตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมภายนอก
 - 1.2 ต้องคำนึงถึงการรักษาสถานภาพและความได้เปรียบในการแข่งขัน
 - 1.3 ในแต่ละด้านที่กำหนดต้องมีความสอดคล้องกัน
 - 1.4 ต้องคำนึงถึงความยืดหยุ่น
 - 1.5 ต้องสอดคล้องกับภารกิจและวัตถุประสงค์
 - 1.6 ต้องมีความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน
2. เงื่อนไขที่ต้องพิจารณา
 - 2.1 ความเพียงพอของทรัพยากรโดยเฉพาะทางการเงิน
 - 2.2 ทักษะคนในเชิงบวก

2.3 สมรรถนะขององค์การโดยรวมความไวในการตอบโต้หรือโต้กลับ ในสถานการณ์ที่นอกเหนือความคาดหมาย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

กิริติพงษ์ มหิทธาฤทธิไกร (2542 : 5) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง ทักษะคตินของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มาพักอยู่ในย่านบางลำภูต่อมาตรการรักษาความปลอดภัย สรุปได้ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่า ปัญหาอาชญากรรมในประเทศไทยไม่ใช่ปัญหาร้ายแรงและมีความประทับใจในประเทศไทยคาดว่าจะกลับมาท่องเที่ยวอีก

กัญญา ชุณหศิริรักษ์ (2543 : 1-4) ทำการศึกษาเรื่อง “ถนนข้าวสาร ย่านที่พักราคาถูกดึงดูดนักท่องเที่ยวสะพายเป้” จากการศึกษาพบว่า ถนนข้าวสารเป็นแหล่งท่องเที่ยวราคาประหยัดที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก ทำให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวสะพายเป้ หรือที่นิยมเรียกกันว่า Backpacker จากประเทศต่างๆ ให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว และพำนักสถานที่พักแรมถนนข้าวสารเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมพักตามเกสต์เฮาส์เพราะมีราคาถูก และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อย่างครบวงจร นอกจากนี้ยังได้พบปะผู้คนชาวต่างภาษาจำนวนมาก รวมทั้งยังสามารถเดินทางท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญๆ ในกรุงเทพฯ อาทิ วัดพระแก้ว พระบรมมหาราชวัง วัดโพธิ์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ท่าเทียบเรือด่วนเพื่อท่องเที่ยวทางน้ำ เป็นต้น รวมทั้งมีบริการรถทัวร์ไปยังแหล่งท่องเที่ยวแห่งอื่น ๆ ในต่างจังหวัด

รัฐทิติยา หิรัณยหาด (2544 : 81-85) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าบ้านหนองขาวเป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีความเหมาะสมสำหรับจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากเป็นชุมชนโบราณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงเกิดการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมของชนหลายชาติพันธุ์ได้อย่างกลมกลืน จนเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชุมชนขึ้นและมีการสืบทอดดำรงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี ทั้งการสืบทอดงานประเพณีที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกเดือนในรอบปี และประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย การประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ ภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ วิธีการดำรงชีวิต โบราณสถาน โบราณวัตถุ ได้รับการอนุรักษ์เป็นอย่างดี

พูลทรัพย์ สวนเมืองตุลาพันธ์ และคณะ (2544 : 25-28) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีกับการท่องเที่ยวที่ผ่านมา กล่าวคือ ชุมชนเชื่อว่าการท่องเที่ยวที่ผ่านมาทำลายความเข้มแข็งและวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนั้นรัฐยังแย่งการจัดการท่องเที่ยวไปจากประชาชนชุมชนโดยส่วนใหญ่ ไม่รู้จักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่ก็คาดหวังว่า การท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนจะช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ ถ้าชุมชนจะจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง วัตถุประสงค์อันดับแรกที่ชุมชนต้องการ คือการสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อันดับที่สอง คือเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ส่วนการเผยแพร่ของดีของชุมชนและการศึกษาร่วมกันของชุมชนเป้าหมายกับนักท่องเที่ยวเป็นวัตถุประสงค์อันดับรองลงมาชุมชนเป้าหมาย 5 แห่ง ได้ทดลองจัดการท่องเที่ยวขึ้น

และพบว่า 1) รูปแบบการจัดกิจกรรมในชุมชน เช่น การสาธิตการทอผ้า และย้อมสี การนั่งช้าง การแสดงดนตรี การจัดอาหารพื้นบ้าน การนวด และการอบสมุนไพรนั้นมีลักษณะเป็นทางการ หรือเป็นวิชาการเหมือนการจัดดูงานมากกว่าการจัดการท่องเที่ยว การผสมผสานระหว่างความรู้และความเพลิดเพลินยังต้องมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น 2) บ้านพักและการจัดอาหารพื้นบ้าน ยังมีมาตรฐานที่แตกต่างกัน 3) ชุมชนมีข้อจำกัดในการเป็นมัคคุเทศก์ 4) การเตรียมตัวของชุมชนค่อนข้างดี มีเพียงสองชุมชนที่การประสานงานระหว่างตัวแทนที่เข้าร่วมประชุมกับคนในชุมชนยังชุลกชลัก แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวก็ยังน้อย รายได้ส่วนที่ชาวบ้านได้รับค่อนข้างน้อย แต่นักท่องเที่ยว ก็ยังรู้สึกว่าราคาค่าท่องเที่ยวอาจจะแพงเกินไป 5) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับพอใจ แต่ชุมชนมีความพึงพอใจในการที่ได้จัดการท่องเที่ยว เพราะชุมชนพบว่าการท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดความร่วมมือกันในชุมชน เกิดรายได้ช่วยให้ชุมชนสะอาด สร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนทัศนะกับคนภายนอก และทำให้เกิดความภาคภูมิใจในหมู่บ้านและวัฒนธรรมของตน 6) ชุมชนมีความรู้และมีส่วนร่วมน้อยมาก ในด้านการจัดการตลาดการท่องเที่ยว และการวิจัยได้เสนอแนะให้มีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นที่สำคัญ คือ

1. รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว
2. พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวและพยายามสร้างกลไกการตลาดให้เกิดขึ้น
3. สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเป้าหมายและเครือข่ายการท่องเที่ยว

ดารุณี บุญธรรม และคณะ (2544 : 96-100) ได้ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยชุมชนชาวม้ง บ้านน้ำคะ - ลานก้วย ตำบลผาซำน้อย อำเภอปาง จังหวัดพะเยา วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนชาวม้ง ในการเข้าร่วมจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม ผลการวิจัยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ 1) ชุมชนบ้านน้ำคะ - ลานก้วย มีศักยภาพของพื้นที่ เช่น ระบบนิเวศป่า ภูเขา ความหลากหลายทางชีวภาพ น้ำตก ถ้ำ เหมาะสมแก่การจัดการท่องเที่ยว 2) ชุมชนบ้านน้ำคะ - ลานก้วย มีวัฒนธรรม ประเพณี ที่น่าประทับใจของการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว 3) การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมในเรื่องทรัพยากรการท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้อง 4) ชุมชนต้องสำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งปัจจุบันให้ความสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม 5) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ต้องมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม 6) เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนต้องมีบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบตามความสามารถของตัวเอง 7) ชุมชนควรมีความพร้อม รู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก รับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้ 8) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มากและยาวนานที่สุด

สุมณฑา บุญปลุก (2544 : 62-63) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่กำหนดการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจท่องเที่ยวในประเทศไทยได้แก่ 1) ความสนใจในประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนอรรถาธิบายของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ 2) ความต้องการความรู้หรือการเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ อันได้แก่สถานที่โบราณคดี ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ 3) ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

ธนิต สุภาแสน (2544 : 50-95) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของประชาสังคมในการจัดทำแผนพัฒนาในระยะ 5 ปี กรณีศึกษาอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ในการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชนในเขตอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ในการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอ และเพื่อทราบปัญหาอุปสรรคขององค์กรประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอ พบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549) คือมีบทบาทผ่านประชาคมหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ ตามคำแนะนำของราชการ เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็น ค้นหาปัญหา จัดลำดับความต้องการของหมู่บ้าน และตำบล ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเพื่อกำหนดกรอบแผนพัฒนาหลัก บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาคมควรได้รับการสนับสนุนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ด้วยการเข้าร่วมดำเนินโครงการงานและประเมินแผนพัฒนาของอำเภอ ตลอดจนกิจกรรมอื่น ๆ ภายในชุมชน ส่วนปัญหาอุปสรรคสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอคือ การขาดความพร้อมของประชาชนและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาการจัดทำแผนพัฒนาทุกกำหนดมากระชั้นชิด จังหวัดเชียงรายให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการกำหนดให้กระตุ้นประชาชนดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และจัดปัญหาที่เกี่ยวข้องอื่นที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว

ศมา ณ ระนอง (2545 : 279) ได้ศึกษาการจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนท้องถิ่น ศึกษากรณี ชุมชนศิรีวัง ตำบลโกล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่าการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนศิรีวัง มี 3 ลักษณะ คือ 1) กลุ่มทุน มีหน้าที่ในการจัดหาและระดมทุนเพื่อให้เกิดมีทุนหมุนเวียนในชุมชนมากที่สุด นอกจากนั้นยังเปิดให้สมาชิกกู้ยืมเงินนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย รวมไปถึงการจัดสวัสดิการในส่วนของการรักษาพยาบาลการศึกษาและการพัฒนาชุมชนด้วย 2) กลุ่มอาชีพ มีหน้าที่ในการส่งเสริมอาชีพให้สมาชิกภายในชุมชนมีอาชีพเสริม นอกจากทำเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชนกลุ่มอาชีพเอง เป็นเสมือนแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งภายในชุมชนด้วย 3) กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีหน้าที่หลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีหน้าที่หลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมไปถึงการปลูกจิตสำนึกให้คนภายในชุมชนรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่ดูแลเส้นทางการท่องเที่ยว ในเรื่องการทำให้เกิดผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การทำงานเป็นทีม การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ความรู้สึกรักชุมชนเพิ่มขึ้น เกิดความภูมิใจในชุมชนของตนเอง ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ คือ ควรเพิ่มรูปแบบและกิจกรรมต่าง ๆ ในการท่องเที่ยวเสริมเข้ามาให้มากกว่าเดิม เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกเพลิดเพลินกับการท่องเที่ยวในศิรีวัง และควรจัดให้มีการประกวดผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนของตนเองเพื่อเป็นการพัฒนาฝีมือและรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ให้มีความทันสมัย และมีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนศิรีวัง ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ควรคำนึงถึงเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนด้วย ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวภายในชุมชนมีความมั่นคง และยั่งยืนต่อไป

อุตร วงษ์ทับทิม และคณะ (2545 : 76-87) ได้ศึกษาชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป้าหมายของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การวิจัยยังต้องการหาองค์ความรู้เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจากการปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับชุมชน ได้ข้อสรุปที่สำคัญดังนี้ 1) ชุมชนเห็นคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ผืนป่า ต้นน้ำ มีความสำคัญต่อ

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ชุมชนมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ โดยดำเนินการสำรวจเส้นทางทางท่องเที่ยว และกำหนดเส้นทางทางท่องเที่ยว ไม่ให้มีการจัดถนนเข้าไปให้น้อยที่สุดทั้งในทางตรงและทางอ้อม 2) ชุมชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการศึกษาปัญหาการท่องเที่ยว และผลกระทบที่ชุมชนอาจได้รับจากการท่องเที่ยว การเดินป่าศึกษาธรรมชาติในชุมชน นักท่องเที่ยวต้องเดินเข้าไปโดยมีชาวบ้านเป็นคนนำทาง 3) โครงสร้างฐานรากเศรษฐกิจชุมชนเป็นการเกษตรกรรมปลูกข้าว ถั่วเหลืองกระเทียม และสัตว์เลี้ยง ต้องการให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริมของชุมชนเท่านั้น 4) ชุมชนต้องการรักษาซากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิม มีการตั้งรับและปรับตัวให้เข้ากับกระแสของการท่องเที่ยวที่ขยายเข้ามาในชุมชน ด้วยการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนเผยแพร่วิถีแห่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมมิใช่เป็นการขายวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ซากเหง้าทางวัฒนธรรมและฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม ทั้งนิทานพื้นบ้าน (ปλοเลอปโล) และลำนำพื้นบ้าน (ทา) 5) ในด้านการตลาดชุมชนพื้นที่วิจัยเตรียมดำเนินการประสานงานด้านการตลาดด้วยการเจรจากับบริษัทท่องเที่ยวในแนวอนุรักษ์ให้จัดส่งนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวยังน้ำตกแม่เย็นน้ำตกแม่ปิง โบราณสถานของชนชาติลัวะ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมกับชนเผ่าปกากะญอ 6) ในด้านปัญหาและข้อจำกัด ชาวบ้านมีข้อจำกัดในด้านภาษาต่างประเทศทำให้การสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนไม่ชัดเจนเท่าที่ควร บางครั้งนักท่องเที่ยวต่างชาติเกิดความสับสนไม่เข้าใจ หรือเข้าใจคลาดเคลื่อนผิดไปจากเจตนาที่มุ่งจะสื่อ 7) มีความแตกต่างกันในด้านภาษาและวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น

กิติรัตน์ สืบพันธ์ (2545 : 255) ได้ศึกษาการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีและแนวทางการพัฒนา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีที่มีคุณลักษณะดังกล่าว ได้แก่ ภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม แหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง ปราสาทบ้านเบญจ หอไตรหนองขุหลุ ธรรมมาสน์สิงห์ และจิตรกรรมฝาผนังวัดศรีนวล แสงสว่างอารมณ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี พระเจ้าใหญ่อินทร์แปง หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง หอพระบาทวัดทุ่งศรีเมือง อุโบสถวัดสุปฏิหาราม พระแก้วบุษราคัม สิมวัดแจ้ง วัดบูรพาราม วัดหนองป่าพง วัดป่านานาชาติ แหล่งผลิตทองเหลืองบ้านปะอ่าว แหล่งปั้นหม้อบ้านท่าซ้องเหล็ก แหล่งปั้นไต่บ้านท่าไต่ และแหล่งผลิตซ้อบ้านทรายมูล เหล่านี้ล้วนแต่เข้าหลักเกณฑ์ด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านไปพร้อมกัน ส่วนการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น ในส่วนการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อยู่ในระดับการเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวมีความสะดวก สิ่งที่ต้องให้ความสนใจในอนาคต ได้แก่ การจัดทำแผนการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น การจัดทำแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่นหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสมบัติของตน เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี มีศักยภาพมากขึ้นในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต

วาสิกา แสนคำ (2545 : 70-76) ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า บ้านเปียงหลวงมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น และพบว่าบ้านเปียงหลวงมีระบบ

สาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วนเพียงพอสำหรับรองรับการท่องเที่ยว แต่ควรจะปรับปรุงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น อันได้แก่ ศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว และห้องน้ำสาธารณะตามแหล่งท่องเที่ยว

พชระ พิพัฒน์โยธะพงศ์ (2547 : 242) ได้ศึกษาการจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า สภาพทั่วไปในหมู่บ้านโคกโก่ง ได้เปิดโฮมสเตย์ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) นับเป็นเวลา 6 ปี มีรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีที่พักแบบโฮมสเตย์ มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางและการปฏิบัติ สภาพทั่วไปในหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านชนบทที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทย และดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน ประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร พื้นที่ในหมู่บ้านร้อยละ 90 ใช้ทำนา แหล่งพักอาศัยส่วนใหญ่เป็นอาคารครึ่งอิฐครึ่งไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูงเช่นเดียวกับบ้านโดยทั่วไปในภาคอีสาน ในหมู่บ้านมีวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และชาวบ้านมีชีวิตผูกพันกับป่าและภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ การจัดการการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่งพบว่า 1) มีการจัดการองค์การแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม ชุมชนให้ความร่วมมือ และพอใจในกระบวนการที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน แต่มีจุดอ่อน คือ ไม่มีการแบ่งงานให้มีผู้รับผิดชอบด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และการให้คำปรึกษาของที่ปรึกษาไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง 2) การจัดการด้านกายภาพพบว่าหมู่บ้านโคกโก่งไม่มีเอกลักษณ์ทางด้านกายภาพที่ชัดเจนของสถาปัตยกรรมผู้ไทย จึงไม่นำเสนอลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านเป็นจุดเด่นในการท่องเที่ยว มีการจัดการเพียงบำรุงรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบของบ้านพักโฮมสเตย์ โดยเจ้าของบ้านเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนใหญ่สามารถทำได้เรียบร้อย และนักท่องเที่ยวพอใจ 3) การประชาสัมพันธ์ที่ดำเนินการเองโดยชุมชนในปัจจุบันยังไม่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายหลัก ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวน้อย จึงต้องการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจน และเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว 4) ชุมชนมีความต้องการเงินทุนสำหรับบำรุงรักษาบ้านพักที่เป็นโฮมสเตย์ และแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้าน จึงควรให้การสนับสนุนเงินกองทุนเพิ่มเติม สำหรับใช้จ่ายในการบำรุงรักษาบ้านพัก และแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวจากเดิมที่มีการจัดสรรสำหรับกิจกรรมการต้อนรับนักท่องเที่ยวเท่านั้น 5) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เน้นการนำเสนอด้านวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยที่สัมพันธ์กับป่าและภูเขา และควรส่งเสริมให้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น ในช่วงฤดูเกี่ยวข้าวให้ นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อเพิ่มจุดเด่นในกิจกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน 6) ชิดความ สามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของชุมชนขึ้นอยู่กับจำนวนที่พักที่ชุมชนสามารถจัดให้นักท่องเที่ยวเข้าพักได้ แต่จะต้องคำนึงถึงความสามารถในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และมีการจัดการขยะ และน้ำเสียในหมู่บ้านเพิ่มเติม เพื่อให้รองรับนักท่องเที่ยวได้ตามจำนวนที่พักที่มีอยู่ ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ควรเร่งดำเนินการได้แก่ การจัดให้มีการรวมกลุ่มของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง และจัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อเพิ่มศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชน

สนธยา พลศรี (2547 : 54-55) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และมีความสุขจะต้องทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน

เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจัดกระจายกันก็ได้แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community organization) และมีความเชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายย่อย ๆ ขึ้น (Community network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กัน ในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Civil community) ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ คือ 1) มีจิตสำนึกชุมชน (Community consciousness) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือสมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกันและมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน 2) มีจิตวิญญาณชุมชน (Community spirituality) การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครื่องยึดเหนี่ยวหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง 3) เป็นชุมชนเรียนรู้ (Community learning) สมาชิกช่วยกันเรียนรู้หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา และมีความรู้เกี่ยวกับชุมชน 4) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ 5) มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community management) สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้วางแผน จัดกระบวนการ ดำเนินงานและประเมินผล

สายันต์ ไพรชาญจิตร (2548 : 409-430) ได้ศึกษาเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน ดำเนินการในพื้นที่ตำบลสวกและตำบลนาซาว อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน โดยใช้แนวทางการจัดการและการพัฒนาตามแบบแผนโบราณคดีชุมชนที่เป็นการบูรณาการ ปรัชญา หลักการและวิธีการของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ประกอบเข้ากับปรัชญา หลักการ และวิธีการทางการพัฒนาชุมชนในการปฏิบัติงานวิจัย โดยเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง ความเสมอภาค ความแตกต่างหลากหลาย ความประทับใจ การปฏิบัติงานวิจัยและพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตปกติของชาวบ้านในการจัดการแหล่งเตาเมืองน่านบ้านบ่อสวกที่เป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณอายุ 500-750 ปี อยู่ในท้องที่ตำบลสวก และแหล่งผลิตเครื่องมือหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ดอยภูซางอายุราว 4,000 - 8,000 ปี อยู่ในท้องที่ตำบลนาซาว อำเภอเมืองน่าน รวมทั้งการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษา ในลักษณะที่เรียกว่า “มรดกที่มีชีวิต : Living heritage” การดำเนินงานวิจัยพบว่าชาวบ้านและคนในชุมชนท้องถิ่นบางกลุ่มที่มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2542 จนถึง พ.ศ. 2547 และคนส่วนใหญ่ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยระหว่างปี พ.ศ. 2545 - 2547 มีความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีความรู้เรื่องราวของแหล่งโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น มีทักษะในการจัดการและใช้ประโยชน์จากแหล่งโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนในลักษณะที่เน้นการพึ่งตนเองได้ พึ่งกันเองได้ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับคนอื่น ๆ กับชุมชนอื่นๆ ได้ ซึ่งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และเชื่อว่าจะสามารถก่อให้เกิดความเข้มแข็งในทางวัฒนธรรมชุมชนได้ในระยะยาว

ข้อผกา อุ๋นอบ (2548 : 3) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้าน โดยการศึกษาของคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านคลองเก่า หมู่ที่ 5 ตำบลบ่อนอก อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยศึกษาผลของกระบวนการสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนฯ ในเรื่องความรู้ ความเข้าใจในการเรื่อง การวางแผน และความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการยอมรับแผนยุทธศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้าน ประกอบด้วย 2 หน่วยระบบทำงาน คือ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างแผน และกระบวนการสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้าน ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) การพัฒนาส่งเสริมอาชีพให้สมาชิกมีรายได้เพิ่ม 2) การสร้างที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน 3) ทุนการศึกษาสำหรับบุตรของสมาชิก ที่เรียนดีแต่ยากจน 4) ค่าใช้จ่ายไปประชุมของคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนฯ 5) การรณรงค์เพื่อเพิ่มสมาชิกกองทุนฯ การฝากเงินสัจจะและเงินออมทรัพย์

พฤกษ์ พัทโณ (2549 : 210-229) ได้ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในกระบวนการจัดทำ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นแบบประชาชนมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า 1) กลยุทธ์ด้านการวางแผนการสื่อสารในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นแบบประชาชนมีส่วนร่วม ได้มีการรวบรวม ทบทวนปัญหา ให้ความรู้แก่ประชาชน สร้างแรงจูงใจ เกิดการยอมรับและมีส่วนร่วม ผู้ส่งสารต้องมีทักษะ ความชำนาญและความเชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์นโยบาย สารที่นำเสนอในภาวะปกติ คือ วิสัยทัศน์ พันธกิจ นโยบาย และจุดมุ่งหมาย ในภาวะวิกฤตจะเปิดโอกาสให้ประชาชนสอบถามข้อเท็จจริง มีการชี้แจงข้อเท็จจริงในการจัดทำแผน และหามาตรการแก้ไขปัญหา การใช้สื่อ มีการลงทุนน้อย มีการสื่อสารสองทาง สื่อเพื่อความใกล้ชิด และเกิดความสัมพันธ์ที่ดี สื่อที่ใช้มากที่สุดคือสื่อบุคคล สื่อที่ใช้ น้อยที่สุดคือสื่อมวลชน ผู้รับสารคือประชาชนทั่วไป ชุมชน กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ภาครัฐ และเอกชน กลยุทธ์ด้านการดำเนินการสื่อสารในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นแบบประชาชนมีส่วนร่วม มีการจัดโครงสร้างองค์การเรียบง่าย จัดแบบไม่เป็นทางการ จัดแบบเฉพาะกิจคือ มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง การจัดคนเข้าทำงานดูจากประสบการณ์การทำงาน คุณวุฒิ ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง กลยุทธ์ด้านการประเมินผลการศึกษาสื่อสารในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นแบบประชาชนมีส่วนร่วม มีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 2) ปัญหาปัจจัยแห่งความสำเร็จ และแนวทางการปรับปรุงการสื่อสารในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นแบบประชาชนมีส่วนร่วม ปัญหาที่พบคือ ประชาชนขาดความเข้าใจ การไม่ทราบความต้องการแท้จริงของประชาชน ขาดคนทำงานที่มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะเรื่อง งบประมาณด้านการสื่อสารมีจำกัด แนวทางการปรับปรุงในการวางแผนการสื่อสาร คือ การมีส่วนร่วมจากการตอบรับของประชาชน โดยตรง แนวทางการปรับปรุงในการดำเนินการสื่อสารนายกเทศมนตรีควรลงพื้นที่พบประชาชนด้วยตนเอง เพื่อพูดคุยทำความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง ควรใช้สื่อทุรูปแบบทำความเข้าใจ ควรใช้สื่อบุคคล คือ เครือข่ายผู้นำสร้างความเข้าใจในชุมชน และเพิ่มความถี่ในการประชาสัมพันธ์

ไกรสร บัญญัติศิลป์ (2551 : 55-61) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้าน: ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล แบบมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ใช้สิทธิการมีส่วนร่วมในการพัฒนาส่วนท้องถิ่นเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เพื่อให้การปฏิบัติงานขององค์การบริหาร

ส่วนตำบล สอดคล้องตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ทำให้รู้ถึงปัญหาและอุปสรรคของชุมชนในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบล แก้ไขปัญหาตรงตามความต้องการของชุมชนได้ดีมากยิ่งขึ้น

सानิต กฤตลักษณ์ (2551 : 296-311) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาพบว่า ประชาชนในชุมชนมีความต้องการเข้าร่วมทำกิจกรรมการอนุรักษ์โบราณสถานด้วยความสมัครใจ โดยมีกระบวนการเข้าร่วมทำกิจกรรมคือ จัดการประชุม ทำความเข้าใจให้ชุมชนได้รับทราบถึงกิจกรรมที่จะทำ แสดงความคิดเห็นและหาแนวทางที่ชัดเจนเป็นมติที่ประชุม จัดหาคณะกรรมการทำงาน ทางงบประมาณ ติดตามการทำงาน การเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชนมีขั้นตอน มีวิธีการ มีที่ปรึกษา เพราะในชุมชนมีผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความสามารถ เช่น ครู พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนผู้สูงอายุที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน มาร่วมให้คำแนะนำ การมีส่วนร่วมเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบของคนในชุมชนที่มีต่อมรดกทางวัฒนธรรมเครือข่ายที่มีส่วนช่วยให้การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในชุมชนประสบความสำเร็จ คือ ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน ครู นักเรียน พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หน่วยงานราชการในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์การเอกชนที่มีความสนใจทางด้านอนุรักษ์โบราณสถาน กลุ่มอาชีพและนักท่องเที่ยว รูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถาน คือ การบำรุงรักษาให้โบราณสถานคงสภาพเดิม ให้มากที่สุดโดยคนในชุมชน ด้วยความสมัครใจ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อม ไม่ขัดต่อ การดำรงชีวิต หาพันธมิตรช่วยทำ ด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยาก ทำได้ทุกวัน เช่น การทำความสะอาด ฝ้าระวางรักษา และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโบราณสถานให้กับชุมชน รูปแบบการฟื้นฟูโบราณสถานคือใช้วัฒนธรรมพื้นบ้าน จัดงานประเพณีเพื่อสร้างความสำคัญให้แก่โบราณสถาน เพื่อให้โบราณสถานอยู่ในจิตใจของคนในชุมชน เป็นการจัดงานประเพณีการสงฆ์ และงานท่องเที่ยว รูปแบบการพัฒนาโบราณสถาน คือ การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบโบราณสถาน ให้มีความสะอาด สะดวกสบาย ต่อผู้มาใช้บริการ เพื่อทำให้เกิดความประทับใจและมีความมีคุณค่าของโบราณสถาน เช่น จัดหาที่จอดรถ สร้างห้องน้ำ ศาลาพักผ่อนหรือป้ายแสดงประวัติของโบราณสถาน

สุพล ชัยทร (2552 : 331-347) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบโฮมสเตย์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและลาวโซ่ง ผลการวิจัยพบว่าลาวเวียงและลาวโซ่งในภาคกลางของประเทศไทย จำแนกการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบโฮมสเตย์ เป็นสองรูปแบบตามกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ลาวเวียงบ้านดอนคา มีเป้าประสงค์เพื่อการบริการที่พักและนำเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นชาติพันธุ์ลาวเวียง โดยยึดหลักการอนุรักษ์และการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนไทยทรงดำโคกสำโรง มีเป้าประสงค์เพื่อการบริการที่พักและนำเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นชาติพันธุ์ลาวโซ่ง โดยยึดหลักการ สำคัญ 5 หลักการคือ 1) การอนุรักษ์และการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น 2) จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน 3) บริการที่ยึดนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ 4) การสัมผัสวิถีชีวิตจริง และ 5) ความโปร่งใสและเป็นธรรม โดยสรุป การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบโฮมสเตย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวเวียงและลาวโซ่ง ทั้งสองรูปแบบมีองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวคล้ายคลึงกัน แต่มีกิจกรรม การท่องเที่ยวแตกต่างกันตามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ต้องอาศัยความร่วมมือ ของชุมชนและผู้นำท้องถิ่นเป็นเงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญ

วันสาต ศรีสุวรรณ (2553 : 291-304) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนลุ่มน้ำตาปีมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา วรรณกรรม การละเล่นพื้นบ้าน ศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในด้านแนวทางการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปีประกอบด้วย 1) ผนวกรงค์สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ มีความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ความสะอาดของสถานที่ และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 2) สร้างคุณค่าให้แก่ชุมชน โดยร่วมกันศึกษาค้นคว้าหาสิ่งที่ดีและมีประโยชน์เพื่อนำมาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งความมีอัตลักษณ์ไมตรีของชุมชน 3) มีการวางแผนรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินงานและการแบ่งปันผลประโยชน์ และ 4) จัดเตรียมความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ด้านศูนย์ข้อมูล เส้นทางท่องเที่ยว ด้านอาหารเครื่องดื่ม ห้องน้ำ จุดชมวิว การสื่อสาร และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี เป็นการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการระดับตำบล ร่วมกันพัฒนา โดยเลือกตั้งจากสมาชิกของชมรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ 1) ชุมชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและร่วมมือดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง 2) ชุมชนต้องรักและหวงแหนวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น 3) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องได้รับการยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 4) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและรัฐบาลต้องมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและ 5) ผู้มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาการท่องเที่ยวได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม

ศักดิ์สิน ช่องดารากุล (2553 : 227-265) ได้ศึกษาการละเล่นพื้นบ้านไทยของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง : การจัดการความรู้เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ความมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม และองค์ความรู้เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านไทยในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง 2) ศึกษาประโยชน์ การสืบสานและปัญหาการละเล่นพื้นบ้านไทยในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง 3) ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้การละเล่นพื้นบ้านไทยในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชั้นศึกษารูปแบบการจัดการความรู้การละเล่นพื้นบ้านไทย ใช้เครื่องมือในการวิจัยที่สร้างขึ้นอย่างเป็นระบบเชื่อถือได้ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่ม (Focus groups) การสัมภาษณ์ (Interview) ตลอดจนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) และเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้รูปแบบสหสาขาวิชา (Multi disciplinary approach) เพื่อนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชนที่ศึกษาได้ถูกต้องตรงตามความมุ่งหมายการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า บริบทของพื้นที่ในจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และสมุทรสงคราม มีประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกัน ตามสภาพธรรมชาติและวัฒนธรรมของชนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นยาวนาน มีการสร้างสรรค์ความรู้เกี่ยวกับการละเล่นขึ้นในท้องถิ่น อันเป็นระบบความรู้ที่มีการพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ผ่านมิติของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

ของแต่ละท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้านไทย มีประโยชน์ทำให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว การละเล่นพื้นบ้านมีประโยชน์หลายมิติ ประโยชน์และข้อดีในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ส่งเสริมด้านความคิด ความสนุกสนานรื่นเริงใช้ปฏิภาณไหวพริบ การจัดการให้มีการสืบสานความรู้ด้วยการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ การศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างทายาทคนรุ่นใหม่ การเข้าถึงแหล่งบ่มเพาะทางปัญญา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการจัดการความรู้และใช้บริบทของท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ ชัดขึ้น การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การสืบเสาะความรู้ สร้างความหมายในสิ่งที่เรียนรู้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์กัน ซึ่งจะส่งผลต่อการถ่ายทอดประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ กระบวนการเพื่อให้มีความรู้ฝังลึกในตัวตนคนผู้รู้ (Tacit knowledge) ที่ซ่อนเร้นอยู่ในการละเล่นแต่ละชนิด และความรู้เปิดเผย (Explicit knowledge) ที่มีการเผยแพร่อยู่ในรูปแบบสื่อต่างๆ นั้น แก่เยาวชน และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม รูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการสืบสานการละเล่นพื้นบ้านไทยในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลองของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องประกอบด้วย 1) มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย ตัวบ่งชี้ ความคิดรวบยอด เนื้อหาสาระการละเล่นพื้นบ้านว่ามีหรืออยู่ที่ใดบ้าง 2) มีการสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ 4) การประมวลผลความรู้ 5) การเข้าถึงความรู้และการต่อยอดความรู้ให้ความสำคัญ ตระหนัก แก้ไขปรับปรุง กิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีการสอดแทรกในกิจกรรมต่าง ๆ จัดการเรียนการสอนที่มีการคิดวิเคราะห์ตัดสินใจอย่างมีคุณภาพ จัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียนตามบริบทของพื้นที่นั้นๆ 7) ระบบเสริมสร้าง สืบสานวิถีเรียนรู้การละเล่นพื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง ด้วยการพัฒนากิจกรรม สื่อ นวัตกรรมทั้งของโรงเรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยจัดการความรู้และส่งเสริมปัจจัยที่เกี่ยวข้องจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม การเรียนรู้การละเล่นพื้นบ้านก็จะไม่สูญหายไปจากชุมชน

พันทิพา มาลา และลำยอง ปลั่งกลาง (2553 : 106-131) ได้ศึกษาแนวทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา ชุมชนอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าชุมชนอำเภอบ้านแพรกมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีการขุดพบโบราณวัตถุ เครื่องเคลือบ เครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก และพบสมุดข่อยโบราณตามวัดเก่าของชุมชน ที่มีบันทึกกล่าวถึงบ้านแพรกตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำลพบุรีสายเก่า ความเป็นอยู่ตามวิถีการเกษตร มีหัตถกรรมสำคัญคือ พัดสาน มีตานาน มีความเชื่อที่จารึกในสมุดข่อยที่ถูกเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานบ้านแพรกที่สามารถสืบค้นได้ถึงปัจจุบัน ที่ชาวชุมชนและสถาบันการศึกษาในชุมชนได้ร่วมจัดกิจกรรมนำเสนอแก่บุคคลภายนอก ให้รู้จักในงาน “วันรักบ้านแพรก” ส่วนผลวิจัยด้านวัตถุประสงค์ข้อสอง พบว่า ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะมีคุณค่าทางการศึกษา มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีความปลอดภัย แต่ยังขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดศักยภาพความพร้อมของบุคลากรอยู่บ้าง แต่สามารถพัฒนาได้ ซึ่งงานวิจัยนี้ได้เสนอแนวทางพัฒนาศักยภาพไว้ประกอบด้วย การจัดการบริหาร ในรูปคณะกรรมการ พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางท่องเที่ยว และจัดการทางการตลาด ตามความต้องการและความพร้อมของชุมชน ก็จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Cohen และ Uphoff (1980 : 659) ได้ศึกษาแนวทางในการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น พบว่า ในระบบของทรัพยากรธรรมชาติ ถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินร่วม มีความสำคัญต่อการนำมาพิจารณาเพราะเป็นทรัพย์สินส่วนรวม ชุมชนจะต้องลงทุนร่วมกัน แม้ว่าจะเป็นการลงทุนที่มีใช้

ตัวเงินก็ตาม ถ้าหากมีการบุกรุกเข้ามาใช้ประโยชน์ในที่สาธารณะอย่างเสรี สมาชิกภายในชุมชนจะต้องสืบให้ทราบข้อเท็จจริงในปัญหานั้น แล้วหามาตรการแก้ไขร่วมกัน อาจจะมีการสร้างข้อตกลงหรือระเบียบกฎเกณฑ์จากความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนโดยรวม

Gunn (1987 : 229-249) ได้ศึกษาการวางแผนการท่องเที่ยว พบว่า การวางแผนควรเริ่มจากกิจกรรมของคนเข้ามาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และต้องรวบรวมข้อมูลในการหากิจกรรมของนักท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือสามารถหาความชัดเจนของความสามารถรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ตลอดจนสามารถคาดการณ์ถึงแนวโน้มการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรตระหนักถึงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ควรมีการพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่เฉพาะเจ้าบ้าน หรือคนในท้องถิ่นเท่านั้น ยังรวมถึงแขกหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่อีกด้วย

Eber (1992 : 255-257) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน พบว่า หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ดังนี้ 1) การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนเป็นการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางในการทำธุรกิจในระยะยาว 2) การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย เป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว 3) การรักษาความหลากหลาย เป็นการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในระยะยาว และจะช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 4) การผสมผสานการท่องเที่ยวเข้ากับการวางแผน เป็นการผสมผสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนงาน กลยุทธ์ทั้งระดับชาติและท้องถิ่น โดยการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้การท่องเที่ยวคงอยู่ต่อไปได้ในระยะยาว และ 5) การสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทั้งเป็นการประหยัดและหลีกเลี่ยงที่จะทำให้อาณาเขตสิ่งแวดล้อมถูกทำลายอีกด้วย

Pamela (1996 : 100-104) ได้ศึกษา “North America Ecotourism : Market Profile and Trip Characteristics” โดยทำการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนักท่องเที่ยวทั่วไป และนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำนวน 1,400 และ 1,200 ตัวอย่างตามลำดับ ด้วยวิธีสัมภาษณ์ และส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์พบว่า นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีกลุ่มอายุที่สูงกว่านักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ทั้งชายและหญิงมีความสนใจที่เท่าเทียมกันใน ประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งหมดแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันเล็กน้อยในเรื่องเพศต่อ กิจกรรมเฉพาะอย่าง ระดับการศึกษาของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะสูงกว่านักท่องเที่ยวทั่วไป และสูงกว่าอย่างชัดเจนในกรณีที่มีประสบการณ์ ส่วนใหญ่เป็นผู้จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แผ่ขยายสู่ผู้มีการศึกษาดำเนิน สำหรับค่าใช้จ่ายพบว่า มีความแปรผัน ตามลักษณะการเดินทาง ระยะเวลา และจุดหมายปลายทาง โดยแปรผันตามระยะเวลามากที่สุด สรุปได้โดยรวมว่า คุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แผ่ขยายสู่ประชากรกลุ่มต่าง ๆ มากมาย

Sproule (1996 : 255-257) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน โดยให้ความหมายของชุมชนท้องถิ่นว่า เป็นกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน และจำแนกได้ว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวพันกันทางสายเลือดหรือการสมรส หรืออาจจะมีการนับถือศาสนา อยู่ในกลุ่มทางการเมืองชนชั้น หรือเป็นเพื่อนฝูงใน วงสังคม

เดียวกันได้ และพบว่าหลักการของท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีส่วนสำคัญ คือ 1) ชุมชนท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและการจัดการทัวร์ 2) ควรมีการแบ่งปันผลประโยชน์กลับคืนสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของโครงการของชุมชน เช่นสถานีนอนมัย โรงเรียน เป็นต้น 3) ต้องคำนึงว่าการทำงานส่วนบุคคลสามารถส่งผลกับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม 4) สิ่งแวดล้อมจะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม 5) ให้ความเคารพต่อขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคมของท้องถิ่น 6) จะต้องมียกเกื้อที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถควบคุมผลกระทบจากนักท่องเที่ยวตะวันตก 7) กำหนดกลุ่มให้มีขนาดเล็กที่สุด ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรม 8) ควรชี้แจงเรื่องพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ควรกระทำก่อนที่มีการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ 9) ไม่ควรให้มีการแสดงการเล่นของคนในท้องถิ่นเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว และ 10) ชุมชนควรมีสิทธิ์ในการที่จะปฏิเสธการท่องเที่ยวหากไม่ต้องการ

Muzaffer Uysal และ Claudia Jurowski (1997 : 77-79) ได้ศึกษา “Environmental attitude by trip and visitor characteristics” ที่ “Virgin Island National Park” โดยเป็นการศึกษา ถึงทัศนคติทางสิ่งแวดล้อมกับลักษณะของนักท่องเที่ยว (อายุ, เพศ, สถานภาพสมรส, สถานที่พัก, และ สถานที่ชอบ) ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า พฤติกรรมการเดินทางและสถานที่ชอบมีผลต่อทัศนคติทางสิ่งแวดล้อมมากกว่าคุณลักษณะประชากร ในการศึกษาเรื่อง “An Evaluation of Ecotourism in amazons Brazil” โดย George N. Wallace and Susan M. Pierce (1996) ซึ่งทำการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวลูกจ้างในสถานที่พักเชิงนิเวศ และประชาชนท้องถิ่นพบว่าสถานที่พักเชิงนิเวศกระตุ้นให้เกิดการจ้างงานและธุรกิจบริการใหม่ ๆ แต่จะจำกัดภาวะทางธุรกิจของประชาชนท้องถิ่น นอกจากนี้สถานที่พักเหล่านี้ยังไม่บรรลุความเป็นสถานที่พักเชิงนิเวศอย่างเต็มที่ โดยยังให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม การจ้างงานและการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นน้อยเกินไป

Sprecher (2000 : 1442) ได้วิจัย Village-Based Tourism Monitors Tourism Change on the Makong River พบว่าการพัฒนาเป็นตัวบ่งชี้และวัดว่าการท่องเที่ยวในบริเวณแถบกลุ่มแม่น้ำโขงมีการเจริญเติบโตอย่างมีศักยภาพที่ยั่งยืนเพราะแม่น้ำโขงไหลผ่านหลายประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้แม่น้ำโขงมีความสำคัญในการพัฒนาทางตรงและมีโครงการนำร่องในหลายประเทศที่ต้องสร้างกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวแถบกลุ่มน้ำโขง เช่น ประเทศพม่า ไทย ลาว เวียดนาม และกัมพูชา ทั้งนี้ปรากฏว่าหมู่บ้านมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนและสามารถส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนในอัตราที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นผลดีต่อการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น

Xie (2004 : 3843-A) ได้วิจัยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ไหหลำ ประเทศจีน (Authenticating Cultural Tourism : Folk Villages in Hainan, China) จากการวิจัยพบว่า การไปเที่ยวที่ไหหลำ เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมประจำเผ่าที่สืบทอดต่อกันมา ในขณะเดียวกัน ก็มีการพิจารณาว่ามีความเหมาะสมกับการลงทุนหรือไม่ นักวิจัยได้ทำการวิจัยโดยแสดงให้เห็นว่า เกาะไหหลำเป็นสถานที่เปี่ยมไปด้วยวัฒนธรรมอันเก่าแก่ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือ การนำเอาวัฒนธรรมของชนเผ่าลี ในเกาะไหหลำ ประเทศจีน พัฒนาให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญคือ รัฐบาล นักลงทุน นักท่องเที่ยว และกลุ่มชนพื้นเมืองโดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานการพัฒนา ปี ค.ศ. 1989 เกี่ยวกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสินค้า วิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ตัวการที่เก็บบริษัทวัฒนธรรม ความมีเสรีภาพของชนเผ่า และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ทางวัฒนธรรมมีข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ แม้ว่าวัฒนธรรมหลายอย่างค่อนข้างจะสมบูรณ์และสวยงาม มีเอกลักษณ์ แต่นักลงทุนบางคนมีความคิดเห็นขัดแย้ง ก่อความตึงเครียดในกลุ่มนักลงทุน เนื่องจากรัฐบาลสนใจเรื่องเสรีภาพของประชาชนมากกว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ฝ่ายนักลงทุนเข้าใจในเจตนาของชนเผ่าผิดไปว่า พวกเขาต้องการงานและเงิน แต่พวกเขาต้องการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของพวกเขามากกว่า งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ติดอยู่แล้วไม่ควรจะไปให้ใครประเมินค่าเพื่อทำให้เกิดความสนใจ อีกทั้งเกาะไทลันนี้ ควรยึดความเป็นธรรมชาติและเอกลักษณ์ของตนเองไว้ไม่ควรยึดมาตรฐานพื้นฐานการพัฒนา

Forristal (2009 : 53-58) ได้ศึกษาลักษณะที่เป็นเสน่ห์และแง่มุมต่าง ๆ ทางโอกาสการใช้วัฒนธรรมเป็นฐานสำหรับการท่องเที่ยวของเมืองโปรเฟต (Perceived Attractiveness and Dimensionality of Culture-Based Tourism Opportunities for Prophetstown) มีสาระสำคัญว่าวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจมีทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประวัติความเป็นมาของชนเผ่าอินเดียนแดงซอร์วีนิ กิจกรรมทางวัฒนธรรม แหล่งวัฒนธรรม งานมหกรรม การทำอาหาร และการเล่นิทานพื้นบ้าน

งานเอกสารเหล่านี้จะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
2. วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. เนื้อหาการวิจัย

1.1 ศึกษาความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพมหานคร ได้แก่ 1) สภาพทั่วไปของวัฒนธรรมชุมชน 2) สภาพความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ประเด็นศึกษา 6 ด้าน ได้แก่ (1) สถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและร่มรื่น (2) ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี (3) อาหารการกิน (4) แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก (5) ความเป็นมิตรของผู้คน (6) ความคุ้มค่าของเงิน

1.2 ศึกษาแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1.3 การพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2. วิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยกำหนดความมุ่งหมายการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

3. ระยะเวลาการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ดำเนินการในพื้นที่กรุงเทพมหานคร กำหนดรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผสมผสานกับการเน้นให้ประชาชนในชุมชนกรุงเทพมหานคร สามารถเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้ด้วยตนเอง จึงกำหนดระยะเวลาการดำเนินการ 1 ปี 3 เดือน ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 - สิงหาคม พ.ศ. 2555

4. พื้นที่วิจัย

พื้นที่ในการศึกษาวิจัย คัดเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจงจากพื้นที่กลุ่มกรุงเทพมหานคร โดยมีคุณสมบัติเป็นเขตนครเก่ากรุงเทพมหานคร แหล่งวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์การสถาปนากรุงเทพมหานคร มีวัด โบสถ์ มัสยิด ที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม ยังคงวิถีชีวิตของชุมชนนานาชาติ (จีน ฝรั่งเศส

แขก เขมร ลาว) และชนบประเพณีไทยดั้งเดิม ประกอบด้วย 5 สำนักงานเขต ได้แก่ สำนักงานเขตธนบุรี สำนักงานเขตคลองสาน สำนักงานเขตบางกอกน้อย สำนักงานเขตภาษีเจริญ และสำนักงานเขตบางพลัด

5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

5.1 ประชากร

ประชากร ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำทางภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชน สื่อมวลชน เยาวชน ครู อาจารย์ พระสงฆ์ แม่บ้าน และผู้สนใจ

5.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 110 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย

5.2.1 กลุ่มผู้รู้ (KI-Key informants) จำนวน 10 คน ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำทางภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ

5.2.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (CI-Casual informants) จำนวน 30 คน ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยได้แก่ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชน สื่อมวลชนและผู้สนใจ

5.2.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (GI-General informants) จำนวน 70 คน ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่ม ประกอบด้วย เยาวชน ครู อาจารย์ พระสงฆ์ แม่บ้าน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชน สื่อมวลชนและผู้สนใจ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1.1 แบบสังเกต (Observation) ใช้สำหรับสังเกต (ความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร)

1.1.1 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทำการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพวัฒนธรรมชุมชน

1.1.2 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน องค์กรหรือกลุ่มที่ทำการวิจัย เพื่อสังเกตสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนและแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview) แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-structured interview) และสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้ข้อมูลคำตอบตามความมุ่งหมายการวิจัย รายละเอียดดังนี้

1.2.1 สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non structured interview) เป็นสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) ใช้สัมภาษณ์ผู้รู้ เพื่อให้ได้ข้อมูลของแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1.2.2 สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interviews) ประกอบด้วย 3 ตอน มีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 ด้านข้อมูลส่วนตัว (เช่น สถานภาพ ระดับการศึกษา ศาสนาที่นับถือ และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการนำไปวิเคราะห์ข้อมูล)

ตอนที่ 2 แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน แบ่งเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) สถานที่ ทักษะสภาพ ความสวยงามและร่มรื่น 2) ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี 3) อาหารการกิน 4) แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก 5) ความเป็นมิตรของผู้คน 6) ความคุ้มค่าของเงิน

ตอนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ

1.3 แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline) เป็นกรอบประเด็นหลักที่เตรียมใช้ในการสนทนา ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมชุมชนแต่ละชุมชน และแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร โดยกำหนดผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มประมาณ 7-8 คน ในแต่ละกลุ่มที่มีการสนทนา

1.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการหาแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร โดยการนำผลที่ได้จากการศึกษาสภาพวัฒนธรรมชุมชนและแนวทางการพัฒนาใช้ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค การแบ่งกลุ่มกำหนดยุทธศาสตร์ และนำเสนอประเด็นยุทธศาสตร์ (วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จ กลไกการขับเคลื่อน) โดยมีผู้ร่วมประชุมประมาณ 30-35 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการจัดทำยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรม ผู้นำชุมชน ผู้นำทางภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ เยาวชน ครู อาจารย์ แม่บ้าน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชน สื่อมวลชนและผู้ที่มีสนใจ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล ดังต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานเขตธนบุรี สำนักงานเขตคลองสาน สำนักงานเขตบางกอกน้อย สำนักงานเขตภาษีเจริญ และสำนักงานเขตบางพลัด ที่ได้จัดทำเอกสารไว้จากหน่วยราชการ เอกชนและสถาบัน การศึกษา ประเภทหนังสือ ตำรา รายงานการประชุม งานวิจัยปริญญานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ วิทยุทัศน์ รวมทั้งข้อมูลออนไลน์จากอินเทอร์เน็ตในประเด็นความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดและทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ข้อมูลพื้นฐานเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย ประวัติความเป็นมา เป็นต้น

2.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามในพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย ด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

3. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาจัดหมวดหมู่แยกแยะตามประเด็นความมุ่งหมายของการวิจัย ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยนำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงโดยตรวจสอบ

3.1.1 ด้านข้อมูล (Data triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล เช่นข้อมูลต่างเวลาจะเหมือนกันหรือไม่ ข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ บุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

3.1.2 ด้านผู้ศึกษาวิจัย (Investigator triangulation) ตรวจสอบว่าการเปลี่ยนตัวผู้สังเกต หรือผู้สัมภาษณ์จะได้ข้อมูลที่ตรงกันหรือไม่

3.1.3 ด้านทฤษฎี (Theory triangulation) คือ การตรวจสอบว่าถ้าผู้ศึกษาวิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

3.1.4 ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน เช่นใช้แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ หรือการสนทนากลุ่ม เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันจะได้ข้อมูลที่เหมือนกันหรือไม่

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) จากแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการในการวิจัยมีดังนี้

3.2.1 วิเคราะห์ข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยโดยการเขียนบรรยายแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

3.2.2 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological triangulation) ตามระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้วิธี Investigator triangulation โดยการนำข้อมูลกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่าน

3.2.3 วิเคราะห์ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อเสริมสร้างความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้

3.2.3.1 ขั้นตอนที่ 1 (R1) วิเคราะห์ข้อมูลจากตัวแปรเหตุ

- 1) ความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชน
- 2) สภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ประกอบด้วย สถานที่ ทักษะภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี อาหาร การกิน แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ความเป็นมิตรของผู้คน และความคุ้มค่าของเงิน

3.2.3.2 ขั้นตอนที่ 2 (D1) วิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหา ตามประเด็นซึ่งประกอบด้วย สถานที่ ทักษะภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี อาหารการกิน แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ความเป็นมิตรของผู้คนและความคุ้มค่าของเงิน

2) วิเคราะห์สภาพแวดล้อมเพื่อหาปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก โดยใช้เทคนิค SWOT วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อใช้กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนา

3) กำหนดค่าน้ำหนักคะแนนตามลำดับค่าปัจจัยของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค นำผลมาวิเคราะห์ในตาราง TOWS Matrix เพื่อวิเคราะห์ยุทธศาสตร์เชิงรุก ยุทธศาสตร์เชิงพัฒนา ยุทธศาสตร์เชิงรับ และยุทธศาสตร์เชิงถอย

4) Workshop เพื่อแบ่งกลุ่มกำหนดยุทธศาสตร์

5) นำเสนอประเด็นยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จและกลไกการขับเคลื่อน

3.2.3.3 ขั้นตอนที่ 3 (R2) ทดสอบยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยวิธีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อการวิพากษ์ยุทธศาสตร์และรับฟังความคิดเห็น

3.2.3.4 ขั้นตอนที่ 4 (D2) ประเมินผล แก้ไขเพื่อให้เกิดยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้มานำเสนอในรูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) เป็นหลัก โดยจำแนกเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ตอนที่ 1 ความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 2 แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ประเด็นที่จะศึกษาประกอบด้วย สถานที่ ทัศนียภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี อาหารการกิน แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ความเป็นมิตรของผู้คนและความคุ้มค่าของเงิน

ตอนที่ 3 การพัฒนายุทธศาสตร์เสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในครั้งนี ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ และใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการศึกษาสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชน แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน และการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อการส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของกรุงเทพมหานคร ทั้งจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำมาตอบประเด็นตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยทั้ง 3 ข้อ การนำเสนอผลการศึกษาคือผู้วิจัยขอเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 2 แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ประเด็นที่จะศึกษาประกอบด้วย สถานที่ ทัศนียภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี อาหารการกิน แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ความเป็นมิตรของผู้คนและความคุ้มค่าของเงิน

ตอนที่ 3 การพัฒนายุทธศาสตร์เสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ดำเนินการโดย 1) ทบทวนผลการศึกษาสภาพทั่วไปของวัฒนธรรมชุมชนและแนวทางการพัฒนา 2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) 3) แบ่งกลุ่มกำหนดยุทธศาสตร์ 4) นำเสนอยุทธศาสตร์และประเด็นยุทธศาสตร์ 5) กำหนดกลไกการขับเคลื่อน

ตอนที่ 1 ความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร

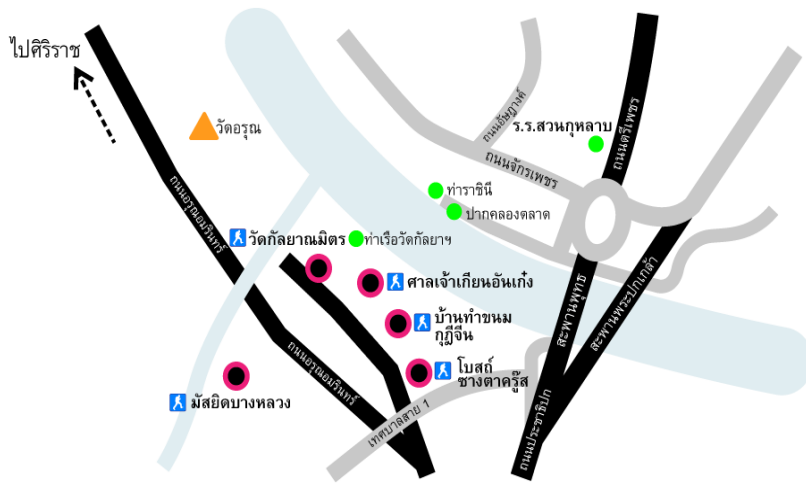
ศึกษาสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกลุ่มกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 ชุมชน ที่อาศัยอยู่ใน 5 สำนักงานเขต ประกอบด้วย ชุมชนกุฎีจีน สำนักงานเขตธนบุรี ชุมชนสวนสมเด็จย่า สำนักงานเขตคลองสาน ชุมชนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สำนักงานเขตภาษีเจริญ และชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด

บริบทพื้นที่วิจัย

1. ชุมชนกุฎีจีน สำนักงานเขตธนบุรี

สภาพทั่วไป

สถานที่ตั้งของชุมชนชุมชนกุฎีจีนเป็นชุมชนที่อยู่ในย่านฝั่งธนบุรี ปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่สำนักงานเขตธนบุรี ในชุมชนมีผู้คนอาศัยอยู่หลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วย คนไทย จีน แขก มอญ ลาว ฝรั่งเศส มีการนับถือศาสนาที่ต่างกัน เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม อาณาเขตติดต่อของชุมชน ทิศเหนือจรดแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศใต้จรดซอยวัดกัลยาณ์ ทิศตะวันออกจรดถนนเทศบาลสาย 1 ทิศตะวันตกจรดชุมชนวัดกัลยาณ์

ที่มา : ทริปปาคเกอร์ (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 10 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนกุฎจีน

ชุมชนกุฎจีน มีประวัติความเป็นมาช้านาน ตั้งแต่ครั้งที่พม่าบุกเข้าทำลาย กรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2310 ชาวตรีสตั้งในกรุงศรีอยุธยาต่างหนีกระจัดกระจายไปในที่ต่าง ๆ จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกู้เอกราชจากพม่าได้สำเร็จ และได้ทำพิธีราชาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้ากรุงธนบุรี คุณพ่อกอร์ ซึ่งลี้ภัยไปที่เขมรได้เดินทางกลับมาพร้อมชาวตรีสตั้ง และชาวโปรตุเกสจำนวนหนึ่ง และมีโอกาสได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ได้พระราชทานเงิน และเรือลำหนึ่งรวมทั้งพระราชทานที่ดินสำหรับสร้างวัดในปี พ.ศ. 2312 และตั้งชื่อที่ดินนี้ว่า “ค่ายซางตาครู้ส” ต่อมาได้สร้างวัดชั่วคราวขึ้น และเรียกว่าวัดซางตาครู้ส ต่อมาได้รื้อวัดเดิม และสร้างใหม่อีก 3 ครั้ง ซึ่งครั้งที่ 3 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2456 แล้วเสร็จปีพ.ศ. 2459 ซึ่งประชาชนรอบ ๆ วัดส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ เมื่อรวมตัวกันเป็นชุมชนจึงเรียกว่าชุมชนกุฎจีน

ข้อมูลด้านสังคม ชุมชนกุฎจีนมีชาวบ้านอาศัยอยู่ทั้งสิ้นจำนวน 280 หลังคาเรือน จำนวนครอบครัว 346 ครอบครัว จำนวนประชากรประมาณ 1,850 คน มีวัดและมัสยิดมีการปกครอง โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์ อาชีพของชุมชนส่วนใหญ่ ค้าขายประเภทขายขนม ผลไม้ ร้านขายของชำ รับราชการ รัฐวิสาหกิจ และประกอบธุรกิจส่วนตัว ประเพณีที่สำคัญของชุมชนคือ ประเพณีทิ้งกระจาด เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวจีนจัดขึ้นเพื่อเป็นการทำบุญให้แก่ผู้ยากไร้ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือวัฒนธรรมการทำอาหารและขนมที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ขนมฝรั่งกุฎจีน ซึ่งเป็นขนมเก่าแก่มากกว่า 200 ปี นอกจากนี้ชุมชนยังมีการทำขนมโปรตุเกส เช่น ขนมกุตลั้ง ขนมบดิน (เป็นเค้กสูตรโบราณตระกูลเค้กเนย) และการทำแป้งข้าวหมาก วัฒนธรรมการแต่งกายที่โดดเด่นของชุมชนนี้คือ การแต่งกายแบบชาวแขก ได้แก่ แขกแพ แขกจาม แขกยewa และแขกมลายู เป็นต้น

ที่มา : ธนาภรณ์ ไกล่ซิด และคณะ (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 11 สภาพปัจจุบันของชุมชนกุฎีจีน

สภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สภาพวัฒนธรรมชุมชนกุฎีจีนในปัจจุบัน เป็นชุมชนที่เก่าแก่วิถีชีวิตที่อาศัยอยู่กันอย่างเครือญาติ ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิด ความเชื่อ เชื้อชาติ วัฒนธรรม การนับถือศาสนา ถึงแม้วันเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป คนในชุมชนก็ยังรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ได้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน เช่น การทำขนมฝรั่งกุฎีจีน ซึ่งเป็นขนมที่มีเอกลักษณ์และสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน หรือแม้แต่อาหารโปรตุเกส ที่ยังหลงเหลืออยู่ในชุมชนแห่งนี้ ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งมีบาทหลวงเป็นผู้นำมีวัดซางตาครู้ส เป็นศูนย์กลางของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการนับถือศาสนาพุทธ และอิสลาม อีกด้วย แต่คนในชุมชนก็ยังรักใคร่สามัคคีกัน ผู้นำแต่ละศาสนามีการสานสัมพันธ์ร่วมกัน จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคี ยิ่งทำให้คนในชุมชนมีความรักใคร่กันมากขึ้น เช่น จัดกิจกรรมวันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น แต่ก็มีวัฒนธรรมหรือประเพณีที่แตกต่างจากชุมชนอื่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน ได้แก่ เทศกาลเข้าโบสถ์ จะจัดขึ้นในเดือนมีนาคม และเดือนเมษายนของทุกปี เป็นพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ที่ประชาชนจะเข้าโบสถ์เพื่อระลึกถึงความผิดที่ตนทำมาตลอดปี พิธีแม่พระมารีจัดขึ้นในเดือนพฤษภาคมและเดือนตุลาคม มีการอ่านพระคัมภีร์ พิธีฉลองโบสถ์เพื่อระลึกถึงการก่อสร้างโบสถ์ซางตาครู้ส และพิธีวันพระเกิด จัดขึ้นในวันที่ 24 ธันวาคมของทุกปี เพื่อระลึกถึงวันประสูติของพระเยซู เป็นต้น

ภาพประกอบ 12 ศาลาริมน้ำของชุมชนกุฎีจีน

ชุมชนกุฎีจีนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น วัดซางตาครู้ส (Santa Cruz Church) หรือวัดมหาทรางเขน วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ศาลเจ้าเกียนอันเกง และบ้านวินเซอร์ เป็นต้น ด้านเทศกาลและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ และด้านอาหารการกิน มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว เช่น ที่จอดรถ ศาลาทำน้ำ ทำเทียบเรือ ทางเดินเท้า ป้ายชี้ทาง ร้านอาหารของชำ มีองค์กรและเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมมือกันช่วยฟื้นฟู และจัดกิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น สำนักงานเขตธนบุรี กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร เครือข่ายทำงานส่งเสริมการอนุรักษ์ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี คือ ชมรมสยามทัศน์ ชมรมเรารักธนบุรี ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักพิมพ์สารคดี สถาบันไทยคดีศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เป็นต้น

ภาพประกอบ 13 ถนนทางเดินและจักรยาน ทางเข้าชุมชนกุฎีจีน

ด้านสถานที่ ทักษะภาพ ความสวยงามและร่มรื่นของชุมชน สถานที่ตั้งของชุมชน กุฎีจีน ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้มีทัศนียภาพที่สวยงาม โดยเฉพาะการปรับปรุงสภาพบริเวณ ทางเดินรอบ ๆ ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา การปรับปรุงทางสัญจรให้นักท่องเที่ยวสามารถใช้จักรยานเป็น พาหนะได้ การตกแต่งไฟรอบ ๆ บริเวณทางเดิน ทำให้ในเวลาช่วงค่ำคืน มีความสวยงามมาก และ ที่สำคัญมีโบสถ์ซันตาครูส ซึ่งเป็นจุดเด่นที่สามารถมองเห็นได้ในระยะไกล และนักท่องเที่ยวนิยม มาถ่ายภาพเป็นที่ระลึก สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญภายในชุมชนได้แก่

1. วัดซางตาครูส (Santa cruz church)

วัดซางตาครูสหรือวัดมหาทางเขน เป็นวัดในคริสตศาสนานิกาย

โรมันคาทอลิก ชื่อวัดเป็นภาษาโปรตุเกส อาคารโบสถ์มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอิตาลี ก่อเป็นอาคาร ชั้นเดียว เฉพาะด้านหน้าซึ่งหันสู่แม่น้ำเจ้าพระยาก่อสูงเป็นหอคอยยอดโดม รูปอาคารทรงสี่เหลี่ยม ผืนผ้า ด้านหน้าเป็นโถงประกอบด้วยซุ้มโค้งกลมประดับปูนปั้นลายพวงมาลัย เหนือขึ้นไปเจาะช่องลมติด บานเกล็ดไม้เป็นช่องๆ สลับกับเสากลมแบบ Corinthian ขนาดเล็ก ส่วนหลังคาทำด้วยแนวลูกกรงก่อ หัวเสารูปกรวย ส่วนที่เป็นหอคอยประกอบด้วยหอทรงสี่เหลี่ยมรองรับหอแปดเหลี่ยมยอดโดม หรือโดม ประดับด้วยซุ้มแปดเหลี่ยมเล็กๆ ยอดสุดติดตั้งไม้กางเขน ส่วนหอคอยนี้ประดับปูนปั้นอย่างงดงาม อาคารของวัดซางตาครูสมีส่วนประกอบที่สำคัญและน่าสนใจประกอบด้วย อาคารด้านหน้าหรือส่วนโดม ส่วนที่เป็นตัวอาคาร ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดใช้ในการประกอบพิธีทางศาสนาและส่วนของห้องสังฆภัณฑ์ ปัจจุบันวัดซางตาครูส ถือได้ว่าเป็นอาคารสถาปัตยกรรมในคริสต์ศาสนาที่สวยงามแห่งหนึ่ง ในประเทศไทย

ภาพประกอบ 14 วัดช่างตากุ้ง

2. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ปากคลองบางกอกใหญ่ หน้าวัดหันสู่แม่น้ำเจ้าพระยา สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ผู้สร้างคือเจ้าพระยานครบิดนทร์ (โต) ต้นสกุลกัลยาณมิตร เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2368 แล้วเสร็จและถวายเป็นพระอารามหลวงเมื่อ พ.ศ. 2370 มีโบราณสถานที่สำคัญภายในวัด ได้แก่

2.1 พระอุโบสถ ตัวอาคารสร้างตามสถาปัตยกรรมแบบจีน ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันปั้นลายดอกไม้ประดับกระเบื้องเคลือบสลักสี ชุ่มประตู่หน้าต่างปั้นลายดอกไม้ประดับกระจก ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติ เสาเขียนลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ มีพระพุทธรูปหล่อปางปาลิไลยก์เป็นพระประธานภายในพระอุโบสถ

2.2 พระวิหารหลวง (พระวิหารหลวงพ่อโต หรือช่าปออง) สร้างเมื่อ พ.ศ. 2380 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง เป็นพระวิหารที่สร้างได้สัดส่วนงดงาม ลักษณะเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทย หลังคามุงกระเบื้องเคลือบประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เเชิงชาย หน้าบันสลักลายดอกไม้ปูนปั้นประดับกระจก ประตู่หน้าต่างเป็นไม้สักแผ่นเดียวลายรดน้ำรูปทวารบาล ด้านในมีผนังเป็นลายดอกไม้ร่วง เสาภายในพระวิหารเขียนเป็นลายดอกไม้ หน้าพระวิหารมีชุ่มประตู่หิน และตุ๊กตาทิน ศิลปะจีน มีพระพุทธรูปรัตนนายก หรือที่เรียกกันว่า “หลวงพ่โต” เป็นพระประธานในวิหารหลวง

ที่มา : ไหว้พระ (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 15 วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

2.3 พระพุทธไตรรัตนนายก เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลวง เมื่อสร้างเสร็จได้พระราชทานนามว่า “พระโต” ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่ว่า “พระพุทธไตรรัตนนายก” ชาวจีนเรียกว่า “ซำปอกง” หรือ “ซำปอฮุดกง”

2.4 หอพระธรรมมณเฑียรเถลิงพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2408 แทนหอไตรเดิมเพื่อเป็นที่เก็บพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ เป็นอาคาร 2 ชั้น ก่ออิฐ ถือปูน มีระเบียงล้อมรอบ หน้าบันสลักลายเปลวปิดทองประดับกระจก ตรงกลางสลักรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ชุ่มประตูปะรำต่างปั้นลายดอกไม้ ตรงกลางสลักรูปมหาเมฆเหนือพานแว่นฟ้า ซึ่งเป็นพระราชลัญจกรของรัชกาลที่ 4 บานประตูปะรำต่างสลักลายดอกไม้ปิดทองประดับกระจก

2.5 หอระฆังพระสุนทรสมาจาร (พรหม) สร้างไว้เมื่อ พ.ศ. 2476 มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมกว้าง 9 เมตร สูง 30 เมตร ชั้นบนประดิษฐานพระพุทธรูปปางห้ามญาติ ชั้นล่างแขวนระฆังใบใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 192 เซนติเมตร หนัก 13 ตัน

3. ศาลเจ้าเกียนอันเกง

ประวัติศาสตร์เจ้าเกียนอันเกง แต่ดั้งเดิมนั้นไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ตามคำบอกเล่าสืบทอดกันมาจากผู้ใหญ่ กล่าวกันว่าเป็นศาลเจ้าที่ สร้างขึ้นโดยคนจีนที่ตามเสด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ปากคลองบางหลวง หรือคลองบางกอกใหญ่ทางฝั่งตะวันออก เมื่อคราวที่พระองค์ทรงสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี ครั้นต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงย้ายพระนครหลวงไปตั้งยังฝั่งพระนคร คนจีนเหล่านี้ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ฝั่งพระนคร

บริเวณตลาดน้อยมาจนจรดสามเพ็ง ศาลเจ้าที่สร้างในสมัยนั้นมีอยู่สองศาล ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน จะมีชื่อว่า กระจ่างไม่ปรากฏ ศาลหนึ่งประดิษฐานเจ้าพ่อโจวซือกง ส่วนอีกศาลนั้นประดิษฐานเจ้าพ่อกวนอู เมื่อคนจีนย้ายไปอยู่ที่ฝั่งพระนครแล้ว ศาลเจ้าทั้งสองศาลนี้ก็ถูกทอดทิ้งชำรุดทรุดโทรมลง

ที่มา : รสสุคนธ์ ไตรรงค์ (2552 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 16 ศาลเจ้าเกียนอันกง

ครั้นเมื่อเจ้าพระยานิกรบดินทร เจ้าสัวโต ต้นสกุลกัลยาณมิตร อุทิศที่บ้านกับซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อสร้างวัดกัลยาณมิตร ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2368 ซึ่งเป็นปีที่ 2 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ชาวจีนจากมณฑลฮกเกี้ยน ตำบลเจียงจิว และจิวจิว ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของสกุลตันติเวชกุล และสกุลสิมะเสถียร ได้เดินทางมากราบไหว้ที่ศาลเจ้าทั้งสองนี้ ครั้นแลเห็นชำรุดทรุดโทรมหนักก็ไม่คิดที่จะซ่อมแซม แต่ได้ร่วมกันรื้อศาลเจ้าทั้งสองแต่เดิมนั้นลง แล้วสร้างศาลเจ้าใหม่ในที่เดิมเป็นศาลเดียว แต่จะอัญเชิญเจ้าพ่อโจวซือกง และเจ้าพ่อกวนอูไปประดิษฐานที่ใดไม่ปรากฏ ส่วนศาลเจ้าที่สร้างใหม่ได้เปลี่ยนองค์พระประธานเป็นเจ้าแม่กวนอิม และชื่อศาลเจ้าแห่งนี้ เป็นชื่อที่ใช้ติดต่อกันมาจนปัจจุบันว่า “ศาลเจ้าเกียนอันกง”

ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ชุมชนกุฎีจีนเป็นย่านที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณที่ตั้งของชุมชนกุฎีจีน มีการผสมผสานของผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนา มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยาวนาน และที่สำคัญจากความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์หลายเชื้อชาติศาสนา เช่น ไทย จีน ฝรั่งเศส แวก มอญ ลาว และมีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันทั้ง ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม แต่กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองไว้ ทั้งแบบแผน ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งคนในชุมชนต่างยึดศาสนาสถานเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด และศาลเจ้า รวมทั้งมีการรวมกลุ่มของชุมชนในการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมทำให้ชุมชนกุฎีจีนมีทุนทางทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่สามารถส่งเสริมให้เกิดรายได้กับ

คนในชุมชน และการเข้าไปสัมผัสกับคนในชุมชนทำให้พบว่า มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เข้าไปช่วยสนับสนุน ศึกษาค้นคว้า วิจัย และรวบรวมองค์ความรู้ทั้งด้านเอกสาร ภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคคลสำคัญ สถานที่ท่องเที่ยว และของดีท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีนเพื่อเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 17 โปสเตอร์โครงการปรับปรุงพื้นที่ชุมชนกุฎีจีน

ด้านอาหารการกิน ชุมชนกุฎีจีนเป็นแหล่งผลิตขนมที่มีชื่อเสียง และเป็นเอกลักษณ์เป็นที่รู้จักในชื่อขนมฝรั่งกุฎีจีน ซึ่งเป็นขนมโบราณเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่สมัยอยุธยาและได้สืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ ตัวขนมเป็นต้นตำรับแบบโปรตุเกส เป็นของว่างทานเล่นเป็นที่นิยมรับประทานกันทั้งในอดีตและในปัจจุบัน เอกลักษณ์ของขนมชนิดนี้อยู่ที่เป็นขนมลูกผสมระหว่างจีนกับฝรั่ง ขณะที่หน้าขนมเป็นแบบจีน โรยด้วยฟักเชื่อม ลูกพลับอบแห้ง ลูกเกด ซึ่งชาวจีนเชื่อว่ารับประทานแล้วจะร่มเย็น และมีคุณค่าทางอาหาร ส่วนน้ำตาลทรายทานแล้วมั่งคั่งไม่รู้เจ็บเหมือนน้ำตาลที่นับเม็ดได้ไม่ถ้วน นอกจากนี้ยังมีขนมและอาหารโปรตุเกสที่ขึ้นชื่อ เช่น ขนมฝอยทอง ขนมกุสร้ง ขนมจินแกง ไก่คั่ว ต้มยำโปรตุเกส เนื้อแซนโม่ ต้มมะฝ่ำ เป็นต้น

ภาพประกอบ 18 ขนมฝรั่งกุฎีจีน

ด้านแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ชุมชนกุฎีจีนมีแหล่งจำหน่ายของฝากเพียง 2-3 ร้านเท่านั้น แต่ร้านที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับได้แก่ ร้านธนูสิงห์ ซึ่งเป็นร้านขายขนมฝรั่งกุฎีจีนที่สืบทอดกันมายาวนานกว่า 200 ปี ซึ่งทางร้านยังรักษาสถูตรดั้งเดิม ซึ่งมีส่วนผสมหลักอยู่ 3 อย่าง ได้แก่ แป้งสาลี น้ำตาล และไข่เป็ด นอกจากนี้ยังมี กุดสลึง ขนมกวยตัด ขนมทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ไว้บริการให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อซื้อกลับบ้าน ซึ่งทางร้านจะเปิดขายทุกวันตั้งแต่เวลา 07.00 – 18.00 น.

ด้านความเป็นมิตรของผู้คน ลักษณะเด่นของชุมชนกุฎีจีนมีความโดดเด่นโดยเฉพาะ “สัมพันธภาพ” ภายใต้อิทธิพลของความแตกต่างของ “เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม” เป็นย่านที่คงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ 3 ศาสนา 4 ความเชื่อ ได้แก่ พุทธเถรวาท พุทธมหายาน คริสต์ และมุสลิม แต่กลับอยู่ร่วมกันอย่าง “สมานฉันท์” จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับชุมชนกุฎีจีน พบการให้สัมพันธภาพของผู้ที่มีบทบาทในชุมชนทั้งประธานชุมชน ผู้แทนฝ่ายพุทธ ผู้แทนฝ่ายคริสต์ และผู้แทนฝ่ายอิสลามทำให้ทราบว่าชุมชนอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างมานานกว่า 200 ปี และชุมชนอยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันมาตลอด เช่น เวลาชุมชนวัดกัลยาณี่ที่เป็นชุมชนชาวพุทธมีงานอะไร ทุกคนในชุมชนย่านกะดีจีนก็จะให้ความช่วยเหลือ แม้กระทั่งชุมชนกุฎีขาวที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยไม่มีการแบ่งแยกศาสนา ซึ่งเราเคารพและเข้าใจผู้อื่น ไม่ก้าวร้าวกันทั้งความคิดและศาสนา และจากการลงพื้นที่พบว่าคนในชุมชนมีความเป็นมิตร เป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส และมีการทักทายนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมชุมชน

ด้านความคุ้มค่าของเงิน การเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนกุฎีจีน ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะโดยสารทางเรือ เพราะสะดวกและไม่ต้องกังวลเรื่องจราจร ประหยัดค่าใช้จ่าย และในการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น รวมทั้งอาหาร เครื่องดื่ม ที่คนในชุมชนจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวก็มีราคาไม่แพง ของฝากที่ขึ้นชื่อของชุมชนได้แก่ ขนมฝรั่งกุฎีจีน ก็จำหน่าย

ตั้งแต่ราคา 20-50 บาท นอกจากนี้นักท่องเที่ยวสามารถเดินเท้าเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ที่สำคัญในชุมชนได้โดยทางเท้า ซึ่งถือได้ว่าการมาเที่ยวในชุมชนกุฎีจีนมีความคุ้มค่าของเงินเป็นอย่างมาก

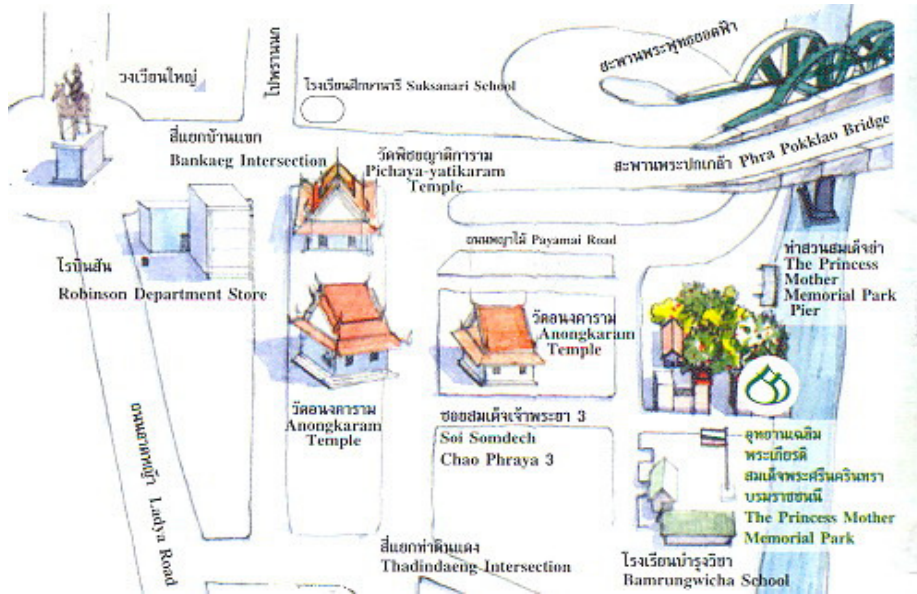

ภาพประกอบ 19 เส้นทางเดินลัดเลาะริมแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าสู่ชุมชนกุฎีจีน

2. ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า สำนักงานเขตคลองสาน

สภาพทั่วไป

สถานที่ตั้งของชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า ปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่สำนักงานเขตคลองสาน ซอยสมเด็จพระเจ้าพระยา 1 และซอยสมเด็จพระเจ้าพระยา 3 ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา แขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนขนาดใหญ่ พื้นที่โดยประมาณ 30 ไร่ สภาพบ้านเรือนในปัจจุบันเป็นอาคารพาณิชย์ ในชุมชนมีผู้อยู่อาศัยอยู่หลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วย คนไทย จีน มลายู และลาว คนส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ อาณาเขตติดต่อของชุมชน ทิศเหนือจรดแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศใต้จรดถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา ทิศตะวันออกจรดชุมชนซอยช่างนาค-สะพานยาว ทิศตะวันตกจรดถนนพญาไม้

ที่มา : อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
(2549 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 20 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า

ประวัติความเป็นมาของชุมชน ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้าเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในย่านวัดอนงคาราม ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่สำนักงานเขตคลองสาน ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตั้งแต่ทรงจำความได้จนถึงก่อนถวายตัวเป็นข้าหลวงในสมเด็จพระราชปิตุจฉาเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร ซึ่งประกอบด้วยชุมชนใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา 2 ชุมชนที่เรียกกันว่า ย่านตึกแดงและย่านตึกขาวเลยเข้าไปถึงวัดอนงคาราม ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมขนาด 0.3072 ตารางกิโลเมตร ด้านตะวันออกจดแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านตะวันตกจดถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา ด้านใต้จดถนนขนานกับสะพานพระปกเกล้า ชื่อถนนพระยาไม้ และด้านเหนือจดถนนท่าดินแดง ทางมุมตะวันตกเฉียงเหนือจะต้องรวมอาณาเขตข้ามถนนสมเด็จพระเจ้าพระยามาถึงเขตสังฆาวาสของวัดอนงคาราม และรวมวัดพิษณุยาศิตการามด้วยเพราะเกี่ยวเนื่องกับกำหนดของชุมชนย่านวัดอนงคารามในยุคต้นรัตนโกสินทร์

ประวัติความเป็นมาของชุมชนตรงกับช่วงก่อนสมัยรัตนโกสินทร์แต่ก็ยังไม่พบในเอกสารใด แต่หากพิจารณาจากสภาพที่ตั้ง รวมทั้งศึกษาการเกิดการขยายตัวของเมืองธนบุรีที่สมัยโบราณเรียกเมืองบางกอก ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมทั้งฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีในปัจจุบันแล้ว ก็อาจอนุมานได้ว่าย่านชุมชนสมเด็จพระเจ้านี้ จะต้องเป็นชุมชนมาแต่โบราณอย่างช้าก็ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากเรือเดินทะเลของชาวต่างประเทศที่ประสงค์จะเดินทางเข้าสู่กรุงศรีอยุธยาจะต้องจอดทอดสมอที่ปากน้ำเจ้าพระยา แล้วลงเรือเล็กเข้ามาตามลำน้ำเจ้าพระยาแต่ไม่ถึงหัววันก็ถึงย่านชุมชนนี้ บริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจากปากคลองบางกอกใหญ่ไปจนถึงปากน้ำเจ้าพระยาจึงเป็นชุมชนอยู่อาศัยและแหล่งค้าขายมาช้านาน ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องเป็นที่พำนักของชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายและเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารด้วย ถึงสมัยธนบุรีเป็นราชธานี ชุมชนย่านนี้กลายเป็นชุมชนหน้าศูนย์กลางของประเทศ

เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเลือกสร้างพระราชวังที่หลังป้อมปากคลองบางหลวง ซึ่งพระราชทานนามใหม่ว่า ป้อมวิชัยประสิทธิ์ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พื้นที่ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า เป็นที่ดินพระราชทานแก่ขุนนางตระกูลขุนาค สายสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) หรือที่เรียกกันว่าสมเด็จพระยาองค์น้อย เจ้ากรมพระคลังสินค้าตั้งแต่รัชกาลที่ 3 และผู้สำเร็จราชการพระนครในรัชกาลที่ 4 ดังปรากฏในตำนาน การก่อสร้างสถานที่สำคัญของชุมชน จะอยู่ในความอุปถัมภ์ของท่านแทบทั้งสิ้น ในการสร้างวัดพิชัย ญาติการาม สมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อย ได้ให้ขุดคลองจากคลองสาน ซึ่งไหลผ่านหน้าวัดตัดตรงออก แม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเป็นเส้นทางเรือบรรทุกวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างและหินสลักจากเมืองจีนมาประดับ ตกแต่งอารามคลองนี้ในยุคแรกเรียกคลองตลาดหรือคลองสมเด็จพระเจ้า เพราะที่ปากคลองใกล้ออกแม่น้ำ เจ้าพระยา มีตลาดใหญ่เรียกตลาดบ้านสมเด็จพระเจ้า ต่อมาเรียกคลองสมเด็จพระเจ้าพระยา เรียกย่อว่าคลอง สมเด็จพระเจ้าก็มี หรือคลองวัดอนงค์ารามตามชื่อทางการในปัจจุบัน

ที่มา : โอภาส กิจศิริสิน (2553 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 21 สภาพบ้านเรือนของชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้าในอดีต

ข้อมูลด้านสังคมชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้าเป็นชุมชนที่มีความเจริญมาแต่อดีต เพราะเป็น ปากทางที่ได้รับความเจริญจากใจกลางพระนคร ซึ่งอยู่ห่างกันแค่ช่วงแม่น้ำข้าม ดังนั้นในอดีตชุมชนจึง พรั่งพร้อมไปด้วยตึกกรม บ้านเรือน อาคารร้านค้า โรงเรียน ตลาดขนาดใหญ่ โรงมหรสพที่เปิดแสดง ละคร และภาพยนตร์ที่หมุนเวียนจากฝั่งพระนคร ปัจจุบันชุมชนมีคนอาศัยอยู่อย่างแออัด ผู้ที่อาศัยอยู่ ตั้งเดิมมีการอพยพไปหาที่อยู่ใหม่ และเมื่อมีการสร้างตึกใหม่โดยเฉพาะจะเป็นอาคารพาณิชย์เข้ามา แทนที่บ้านเรือนเก่าที่ผุพังไปตามกาลเวลา ผู้คนจากแหล่งอื่นก็เข้ามาอยู่ในชุมชนปะปนกับผู้ที่เคยอาศัย

อยู่แต่เดิม ปัจจุบันจำนวนประชากรมีประมาณ 2,400 คน มีครอบครัว 620 ครอบครัว และจำนวน
หลังคาเรือน 591 หลังคาเรือน (วิโรจน์ กิจไชยา. 2555 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 22 สัมภาษณ์คุณวิโรจน์ กิจไชยา ประธานชุมชนสวนสมเด็จย่า

สภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองนำท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สภาพวัฒนธรรมชุมชนสวนสมเด็จย่าในปัจจุบันนี้ เป็นชุมชนที่ผู้คนมีวิถีชีวิตอย่าง
เรียบง่ายและอาศัยอยู่ในอาคารไม้เก่าแก่ที่สร้างขึ้นตั้งแต่อดีต ภายในชุมชนจะแบ่งออกเป็นชุมชนย่าน
ตึกแดงและย่านตึกขาว เป็นชื่อที่เรียกตามอาคารส่วนใหญ่ที่ปรากฏในชุมชน และมีอาคารพาณิชย์
แต่บางส่วนก็เป็นเรือนไม้เก่าแก่ มีคนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและมีหลายเชื้อชาติ เช่น ไทย จีน มลายู
ลาว อาชีพและลักษณะการดำรงชีวิตในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป มีคนจากต่างจังหวัดเข้ามาพักอาศัยอยู่
เป็นจำนวนมาก มีบ้านเช่า ห้องเช่า และคนในชุมชนดั้งเดิมได้ล้มหายตายจาก และย้ายไปอยู่ที่อื่นทำให้วิถี
ชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งดั้งเดิมจะมีความผูกพันกับสายน้ำ เมื่อมีถนนตัดผ่าน และถมคลองเพื่อสร้างถนน
ความเจริญเข้ามาแทนที่ กลายเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์กันของคนในชุมชนเริ่มน้อยลง คนใน
ชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีการปกครองชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการชุมชนมีมัสยิด ศาลเจ้า
โรงเรียน สวนสาธารณะ หอกระจายข่าวศูนย์บรรเทาสาธารณภัย โทรศัพท์สาธารณะ เรื่องของศาสนพิธี
คนในชุมชนจะมีเสรีภาพมากในเรื่องการนับถือศาสนา มีพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติตั้งแต่โบราณในศาสนาพุทธ
เช่น ทำบุญในเทศกาลเข้าพรรษา ตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา และเทศน์มหาชาติ การละมาด
เทศกาลถือศีลอด วันตรุษอัฐิลพิตริ และฉลองวันคล้ายวันประสูติของพระศาสดา ของชาวมุสลิม ส่วนชาว
จีนที่นับถือศาสนาพุทธจะมีวันตรุษสารท เช่นไหว้เทพเจ้า ส่วนการละเล่นพื้นบ้านที่ยังคงมีให้เห็นใน
ชุมชนสวนสมเด็จย่าคือ การเล่นหมากเกมสยูด หรือหมากฮอตแขก เป็นต้น

ภาพประกอบ 23 สภาพบ้านเรือนในชุมชนสวนสมเด็จย่า

ชุมชนสวนสมเด็จย่า มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ด้านอาคารสถานที่ เช่น อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี วัดอนงค์ารามวรวิหาร ศาลเทพเจ้ากวนอู ศาลเจ้าพ่อเสือ มัสยิดกุฎิลอิสลาม (มัสยิดตึกแดง) มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว) และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตคลองสาน ด้านเทศกาลและประเพณี จะเกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น เทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลออกพรรษา การตักบาตรเทโว การเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ในส่วนของศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ในชุมชนมีคณะกรรมการชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานเขตคลองสานให้มีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยของคนในชุมชน และในชุมชนยังเป็นที่ตั้งของอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี หรือที่เรียกว่ากันว่า “อุทยานสมเด็จย่า” ซึ่งเป็นสถานที่ย่านนิเวศสถานเดิมครั้งทรงพระเยาว์ของสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ในปัจจุบันมีองค์กรเอกชนเข้ามาบริหารจัดการภายในอุทยาน ทำให้มีระบบการบริหารจัดการที่ดี มีพนักงานคอยให้คำแนะนำ และที่สำคัญมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รู้จักและมาเที่ยวชมอุทยานสมเด็จย่ามากขึ้น

ภาพประกอบ 24 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมในอุทยานสวนสมเด็จพระเจ้า

ด้านสถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า เป็นชุมชนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีทัศนียภาพที่สวยงาม มีความร่มรื่นเหมาะแก่การพักผ่อนในวันหยุด สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญภายในชุมชน ได้แก่

1. อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือที่ประชาชนทั่วไปเรียกกันว่า “อุทยานสมเด็จพระเจ้า” ตั้งอยู่ด้านหลังวัดดอนงคารามวรวิหาร จัดสร้างขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่ออนุรักษ์ย่านนิวาสสถานเดิมครั้งทรงพระเยาว์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในย่านนี้ พร้อมกับพัฒนาพื้นที่โดยรอบ เป็นสวนสาธารณะเพื่อให้ประชาชนทั่วไปและผู้สนใจได้ใช้ประโยชน์พื้นที่อุทยานแต่เดิมนั้นเคยเป็นจวนของเจ้าพระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาธิบดี (แพ บุนนาค) อธิบดีกรมพระคลังสินค้าในรัชกาลที่ 5 ซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาจากสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) บิดาของท่าน สภาพพื้นที่ก่อนจะมีการสร้างอุทยานนั้น เป็นซากอาคารเก่าขนาดใหญ่จำนวนหลายหลัง โดยรอบปกคลุมด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่จำนวนมาก ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าร้อยปี ก่อสร้างในลักษณะแบบสถาปัตยกรรมช่วงต้นรัตนโกสินทร์ถึงรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานแนวทางให้มีการอนุรักษ์ทั้งตัวอาคารเก่าและต้นไม้ใหญ่เอาไว้ เนื่องจากเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประกอบไปด้วยส่วนที่สำคัญ ดังนี้

1.1 พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จัดสร้างขึ้นในพระอิริยาบถประทับนั่งอยู่ท่ามกลางแมกไม้ในบริเวณสวนส่วนหน้าของอุทยาน ซึ่งเป็นสถานที่ที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของสวนสมเด็จพระเจ้า

ภาพประกอบ 25 พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

1.2 บ้านจำลอง จัดแสดงขึ้นโดยมีลักษณะใกล้เคียงกับที่พระองค์เคยประทับอยู่ครั้งทรงพระเยาว์ โดยอ้างอิงจากความในพระนิพนธ์ “แม่เล่าให้ฟัง” ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งขณะดำเนินการจัดสร้างได้มีการทำหุ่นบ้านจำลองนำขึ้นทูลเกล้าฯสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเพื่อทอดพระเนตร และมีการแก้ไขให้ถูกต้องตามพระราชประสงค์มากที่สุด

ภาพประกอบ 26 บ้านจำลอง

1.3 อาคารพิพิธภัณฑ์ ประกอบไปด้วยอาคารสองหลัง พัฒนาปรับปรุงขึ้นจากอาคารเก่าที่เคยเป็นจวนของเจ้าพระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาธิบดี (แพ บุนนาค) ภายในอาคารหลังแรกจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตั้งแต่ครั้งทรงพระเยาว์ รวมถึงบอกเล่าประวัติความเป็นมา และภาพถ่ายในอดีตของสถานที่สำคัญในบริเวณใกล้เคียง

อาคารหลังที่สองจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทั้งด้านการศึกษา งานแพทย์อาสา การเยี่ยมเยียนพสกนิกรในท้องที่ต่าง ๆ และพระจริยาวัตรในยามว่างของพระองค์ รวมถึงกีฬาแบดมินตัน และเปตองที่ทรงโปรดอีกด้วย

ภาพประกอบ 27 อาคารพิพิธภัณฑ์

1.4 แผ่นหินแกะสลัก ตั้งอยู่บริเวณส่วนกลางอุทยานต่อจากบ้านจำลอง มีจุดเริ่มต้นของการดำริสร้าง สืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพอพระทัยในภาพหินแกะสลักที่กองทัพอากาศจัดสร้างถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ณ พระมหาธาตุเจดีย์นภพลภูมิสิริ จึงมีพระราชดำริให้จัดสร้างภาพแผ่นหินแกะสลักลักษณะเดียวกันนี้ ณ อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีด้วย ด้านหนึ่งของแผ่นหินแสดงถึงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ส่วนอีกด้านแสดงริ้วขบวนไหว้สาแม่ฟ้าหลวง เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ นอกจากนี้ภายในอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนียังมีส่วนที่สำคัญอื่น ๆ อีก เช่น ศาลาแปดเหลี่ยม ซึ่งประกอบขึ้นจากโครงไม้เดิมของจวนเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกศาธิบดี อาคารวิชาการ อาคารศูนย์ศิลปศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) เป็นต้น

ภาพประกอบ 28 แผ่นหินแกะสลัก

2. วัดอนงคารามวรวิหาร

วัดอนงคารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ริมถนน สมเด็จพระเจ้าพระยา แหวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร เดิมเรียกว่าวัดใหม่บ่าง วัดน้อยบ่าง วัดท่านผู้หญิงน้อยบ่าง ในครั้งหลังสุดเรียกว่ากัน “วัดน้อยขำแถม” เนื่องจากเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยท่านผู้หญิงน้อย ภริยาสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) โดยอุทิศที่สวนกาแพของท่านสร้างเป็นวัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2393 เพื่อให้คู่กันกับวัดพิชัยญาติการาม ที่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ สร้างขึ้นอยู่ริมคลองสานฝั่งตรงข้าม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง

การสร้างวัดในครั้งนั้นอาจจะยังไม่สมบูรณ์ทั้งหมด ต่อมาเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) บุตรชายของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานชายของท่านผู้หญิงน้อยเป็นผู้สร้างส่วนต่างๆ ของวัดแห่งนี้ให้เพิ่มเติมจนแล้วเสร็จ จึงเรียกกันว่า “วัดน้อยขำแถม” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานนามวัดขึ้นใหม่ว่า “วัดอนงคาราม” เพื่อเป็นเกียรติแก่ท่านผู้หญิงน้อย ผู้สร้างวัดแห่งนี้ของท่านแรก

พระอุโบสถของวัดอนงคารามวรวิหาร เป็นอาคารทรงไทยขนาดย่อมก่ออิฐถือปูน เครื่องบนมุงกระเบื้องเคลือบ มีช่อฟ้า ใบระกา และเสาศาพาไลโดยรอบ ภายในประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัยขนาดเล็ก ที่ซุ้มประตูหน้าต่างด้านนอกของพระอุโบสถทำเป็นลวดลายปูนปั้นรูปพรรณพฤกษาต่างๆ ปิดทองคำเปลวได้รับการยกย่องว่างดงามมาก พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงไทย สถาปัตยกรรมแบบอาคารสมัยอยุธยา ภายในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยหล่อโลหะขนาดใหญ่ได้อัญเชิญมาจากสุโขทัยในปี พ.ศ. 2492 มีพระนามว่า “พระพุทธรูปจุลนาคร”

ที่มา : ธรรมะไทย (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 29 พระอุโบสถวัดอนงคารามวรวิหาร

นอกจากนี้ยังเป็นทีประติษฐานของ “พระแก้วขาว” ที่มีประวัติเล่าสืบกันมาว่า ตั้งแต่ครั้งที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) ยังคงเป็นเพียงพระอันดับลูกวัดอยู่ วันหนึ่งขณะที่ท่านไปกิจนิมนต์นอกวัด ก็มีผู้นำห่อผ้ามาถวายท่าน โดยไม่บอกชื่อและที่อยู่ว่าเป็นผู้ใด เมื่อท่านกลับมาได้ตรวจดูในห่อผ้า พบว่าเป็นพระพุทธรูปปั้นธรรมดาองค์หนึ่ง ต่อมาภายหลังปูนได้กะเทาะออกเผยให้เห็น องค์พระทำด้วยแก้วสีขาวใสบริสุทธิ์ มีพุทธลักษณะที่งดงามมาก ซึ่งกล่าวกันว่าองค์พระสามารถเปลี่ยนสีได้ตามเวลาอีกด้วย ภายหลังสมเด็จพระพุฒาจารย์ จึงได้สร้างบุษบกไม้ปิดทองประดับกระจกเป็นที่ประติษฐานและได้สร้างเครื่องทรงประดับองค์พระด้วย พระแก้วขาวนี้ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในวัด มีการเปิดให้บุคคลทั่วไปเข้าชมได้เพียงปีละ 2 ครั้งเท่านั้น คือในวันขึ้นปีใหม่ และวันเข้าพรรษา

3. ศาลเทพเจ้ากวนอู

ศาลเทพเจ้ากวนอู เป็นศาลเจ้าที่มีความเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย และยังมีตำนานความเชื่อเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าพระองค์ได้เคยเสด็จมาสักการะเทพเจ้ากวนอูที่ศาลเจ้าแห่งนี้ก่อนที่จะกรีธาทัพออกไปในการสงครามด้วย ศาลเทพเจ้ากวนอูแห่งนี้ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในชุมชนหลังวัดอนงคาราม ผังธนบุรี ชาวจีนโดยทั่วไปจะรู้จักกันในชื่อศาลเจ้ากวนอู ตลาดสมเด็จพระเจ้าพระยา

ภาพประกอบ 30 ศาลเทพเจ้ากวนอู

4. ศาลเจ้าพ่อเสือ

ประวัติศาลเจ้าพ่อเสือ จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน ได้เล่าว่า “ศาลเจ้าพ่อเสือ (พระภูมิบาล)” ได้มีการก่อสร้างจัดตั้งศาลไม่มากกว่า 100 ปี แต่ก่อนบริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของตลาดสดที่มีชื่อว่า “ตลาดสมเด็จ” ซึ่งเป็นตลาดสดที่ใหญ่ที่สุดในย่านคลองสานทำให้ชาวบ้านจากย่านใกล้เคียงและเมื่อก่อนชาวบ้านจากฝั่งเยาวชน ทรงวาดและเจริญกรุง ยังต้องข้ามเรือข้ามฟากมาซื้อข้าวและของสด ที่ตลาดแห่งนี้ “ตลาดสมเด็จ” เกิดภาวะซบเซาช่วงหนึ่งจากสาเหตุของสงครามโลกครั้งที่ 2 ครั้นในปี พ.ศ. 2485 เกิดน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพมหานคร บริเวณศาลเจ้าพ่อเสือได้รับผลกระทบจากภาวะน้ำท่วมในครั้งนั้นทำให้บริเวณโดยรอบของศาล ซึ่งทำจากไม้เป็นส่วนใหญ่ได้รับความเสียหายไปด้วย และถูกปล่อยปะละเลย ขาดการดูแลและจนกระทั่งมาปี พ.ศ. 2490 ได้มีการซื้อที่ดินบริเวณโดยรอบศาลเจ้าสร้างเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้น เมื่อมีการเข้าอยู่ของผู้คนมากขึ้น “ตลาดสมเด็จ” ก็กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง หลังจากนั้นก็ได้มีการบูรณะซ่อมแซมบริเวณศาลเจ้ามาเรื่อยๆ จนกระทั่งนายวิเชียร บุรณอนันต์ ซึ่งรู้จักและสนิทสนมกันดีกับเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อเสือ จึงพากันไปพบกับคุณพันธศักดิ์ บุตรชายของนายบุญส่ง บุญพงสา เพื่อติดต่อขอซื้อที่ดินผืนนี้ เพื่อการจัดสร้างซุ้มหลัง 8 เหลี่ยม เสาฟ้าดิน (ที่กง) มีมังกรและหงส์เป็นที่สวยงามและมั่นคง โดยมีส่วนย่อมบริเวณรอบ ๆ ครั้นคุณพวงศักดิ์ ได้ทราบวัตถุประสงค์ในการซื้อที่ดินผืนนี้แต่แม่สั่งไว้ว่า ห้ามขายเด็ดขาด แต่จะเอาไว้สร้างความเจริญเป็นคุณประโยชน์แก่ส่วนร่วม ยินดีมอบให้โดยไม่คิดมูลค่าใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ต้องไปดำเนินการขออนุญาตออกแบบก่อสร้างจากเขตคลองสานเอง ซึ่งก็ได้รับความอนุเคราะห์อย่างดีจาก ผู้อำนวยการประสิทธิ์ ทองภูเบศร์ จึงเริ่มดำเนินการก่อสร้างเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2536 และสร้างเสร็จเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2537 รวมใช้เวลาในการก่อสร้างทั้งสิ้น 1 ปี และมีพิธีสมโภชฉลองศาลเจ้าพ่อเสือ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2537

ภาพประกอบ 31 ศาลเจ้าพ่อเสือ

5. มัสยิดกุฎิลอิสลาม (มัสยิดตึกแดง)

มัสยิดกุฎิลอิสลาม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซอยสมเด็จเจ้าพระยา1

(ด้านหลังอุทยานสมเด็จพระเจ้า) มัสยิดตึกแดงและชุมชนมุสลิมตึกแดง มีประวัติความเป็นมาย้อนหลังไปในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เนื่องจากบริเวณนี้มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ติดริมแม่น้ำสายหลักคือแม่น้ำเจ้าพระยา (เชิงสะพานพระพุทธรยอดฟ้า ฝั่งธนบุรี) การคมนาคมสะดวกสบายทั้งทางบกและทางน้ำ จึงกลายเป็นแหล่งติดต่อค้าขายสืบเนื่องกันมาเป็นระยะเวลาช้านาน มีชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามจากหลายภูมิภาครวมกันอยู่ ณ บริเวณนี้ ด้วยเหตุผลหลายประการ อาทิเช่น ล่องเรือแพมาจากกรุงศรีอยุธยาเพื่อมาค้าขายสินค้าในบางกอก และได้มาจอดเรือแพเพื่อพักเป็นครั้งคราว หรือบ้างก็มาสร้างหลักปักฐานอยู่เป็นการถาวรก็มี บ้างก็มาไกลจากต่างบ้านต่างเมือง แต่ส่วนมากคือชาวไทยมุสลิมที่เป็นบรรพบุรุษของชาวชุมชนตึกแดงในปัจจุบันนี้ เป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายมาจากประเทศอินเดีย และอีกกลุ่มหนึ่งมีเชื้อสายมาจากไทรบุรี-ปัตตานี สืบเนื่องมาจากสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่งเป็นพระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาธิบดี ท่านเป็นเจ้านายที่โปรดปรานในเรื่องวิชาการช่างฝีมือต่างๆ เป็นอย่างยิ่งคราใดที่ท่านเดินทางลงไปว่าราชการที่หัวเมืองปักษ์ใต้ ท่านก็มักจะนำช่างฝีมือดี กลับมาด้วยคราวหลายๆ คน ซึ่งช่างฝีมือเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นชาวมุสลิมทั้งสิ้น ท่านได้ชุบเลี้ยงเมตตาให้ปลูกสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ชาวมุสลิมจึงเรียนท่านอย่างสนิทสนมว่าสมเด็จพระยาองค์น้อย ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นของชุมชนมุสลิมในบริเวณนี้อย่างชัดเจน สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ท่านสืบตระกูลมาจากท่านเจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหมัด ต้นสกุล บุนนาค) ซึ่งเป็นชาวมุสลิมเปอร์เซีย และเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ แห่งกรุงศรีอยุธยาแต่เดิมบริเวณนี้ปากคลองบ้านสมเด็จนี้เป็นที่ตั้งของอาคารพักสินค้า ซึ่งก่อสร้างด้วยอิฐมอญหรือที่เราเรียกกันว่า อิฐแดง โดยไม่มีปูนฉาบทับผิวนอกของอาคาร เมื่อมองจากด้านแม่น้ำเจ้าพระยามาแต่ไกลก็เห็นเป็นกลุ่มตึกสีแดงสลับลายตาไปหมด จึงได้เรียกบริเวณนี้กันจนตึกปากมาแต่เดิมว่าบ้านตึกแดง ปัจจุบันมัสยิดกุฎิลอิสลามมีอายุยาวนานถึง 154 ปี (พ.ศ. 2555) ตระกูลศาสนิก

ได้สืบทอดตำแหน่งอิหม่ามประจำมัสยิดกุฎิลอิสลามแล้วถึง 6 รุ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งอิหม่ามท่านที่ 4 คือ ท่านฮัจยี ยูฟูฟ สาสนกุล (อาจารย์ หวังโชะ) ท่านเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับการยอมรับจากชาวมุสลิมอย่างมากว่าท่านได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ หลายตำแหน่งที่น่าภาคภูมิใจที่สุดคือท่านได้รับตำแหน่งประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดธนบุรีในขณะนั้นเทียบเท่าตำแหน่งประธานกรรมการกลางอิสลามประจำกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน

ที่มา : สำนักงานเขตคลองสาน (2554 : 86)

ภาพประกอบ 32 มัสยิดกุฎิลอิสลาม (มัสยิดตึกแดง)

6. มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว)

มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว) ตั้งอยู่ในซอยสมเด็จพระเจ้าพระยา 5 ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเขตคลองสาน (ตรงข้ามกับท่าน้ำราชวงศ์) เป็นสุเหร่าที่ตั้งโดยพ่อค้าชาวมืองสุพรรณจากประเทศอินเดีย ใช้ชื่อกลุ่มว่าดา-วุติโบริาะห์ ซึ่งเป็นนิกายชีอะห์อีกสาขาหนึ่งประกอบพิธีกรรมเจ้าเซ็น เช่นเดียวกับสายเปอร์เซียหากแต่ไม่มีการควั่นศีรษะ พ่อค้ากลุ่มนี้เป็นคนในบังคับอังกฤษที่เดินทางเข้ามาค้าขายช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ คนไทยมักเรียกว่านักกุดาหรือนาซูด้า ที่มาจกภาษาเปอร์เซียแปลว่าเจ้าของเรือสินค้า เช่นกุดาสระวะสี (หลวงสนิทภูบาล) นักกุดามอหามัดฟอเรศ (หลวงประเทศไมตรี) เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้ล้วนเคยทำมาค้าขายอยู่บริเวณตึกขาว-ตึกแดงย่านอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนีในปัจจุบัน ก่อนที่จะขยายสะพานข้ามโรงสีถนนเฟื่องนครสุเหร่า

ตึกขาวสร้างขึ้นก่อนสุเหร่าตึกแดงของนิกายสุหนี่ที่อุบลไ้โดยกลุ่มนายห้างชาวอินเดียหลายคนมี อับดุล กราฮิม เจ้าของห้างอับดุลราฮิม นายห้างมัสกาตี เป็นอาทิ ได้ช่วยกันซื้อที่ดินและสร้างสุเหร่าขึ้น

ที่มา : สำนักงานเขตคลองสาน (2554 : 90)

ภาพประกอบ 33 มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว)

ปัจจุบันสุเหร่าแห่งนี้ยังเป็นทีประกอบพิธีกรรมเช่นที่เคยเป็นมาแต่ว่าไม่มีสัตบุรุษอาศัยอยู่รอบเหมือนอดีตเนื่องจากพ่อค้ากลุ่มนี้ส่วนใหญ่ได้เดินทางกลับประเทศอินเดีย คงเหลือเพียงชั้นลูกหลานอันเกิดจากภรรยาคนไทย ซึ่งต่อมาได้ขายที่ดินและโยกย้ายไปตั้งรกรากที่อื่นกันหมด ว่ากันว่าที่มาของชื่อตึกขาวมาจากสีของตึกกรมส่วนใหญ่ในละแวกนี้ซึ่งทาสีขาว แต่บ้างก็ว่ามาจากสีคฤหาสน์ของพระยารัตนบดินทร์ (รอด กลยามมิตร) สมุหนายกในสมัยรัชกาลที่ 5 ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนการตัดถนนเจริญกรุงย่านตึกขาวเป็นแหล่งธุรกิจการค้าและที่อยู่อาศัยแหล่งใหญ่ของชาวมุสลิมอินเดีย ซึ่งติดต่อยาวไปจนถึงย่านตึกแดงมีโกดังข้าวโรงเก็บสินค้า และร้านค้าขายผ้า แพรพรรณผเพชรดลอย เครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ที่นำเข้ามาจากอินเดียตั้งอยู่อย่างหนาแน่น

7. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตคลองสาน

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตคลองสาน ตั้งอยู่ที่อาคารหอสมุดประชาชนวัดอนงคารามวรวิหาร จัดสร้างขึ้นจากความร่วมมือของกรุงเทพมหานครและประชาชนชาวคลองสาน เมื่อปีพ.ศ. 2548 โดยใช้อาคารหอสมุดซึ่งเดิมเป็นหอสมุดอุดมวิทยาน ที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงสร้างพระราชทานให้แก่วัดอนงคารามวรวิหาร ในอดีตพิพิธภัณฑ์แห่งนี้จัดแสดงเรื่องราวประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคคลสำคัญ และสถานที่ที่น่าสนใจในเขตคลองสาน โดยใช้รูปแบบนำเสนอแบบนิทรรศการถาวร รวมถึงภาพถ่ายเก่า และยังมีวัตถุสิ่งของเครื่องใช้โบราณที่ได้รับบริจาคจากประชาชนในพื้นที่เขตคลองสานจัดแสดงอยู่ด้วย ภายในตัวพิพิธภัณฑ์แบ่งการจัดแสดง

ออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ เช่นก่อนจะเป็นกรุงเทพมหานคร จัดแสดงเรื่องราวพัฒนาการในภาพรวมของพื้นที่ กรุงเทพมหานคร กว่าจะเป็นคลองสานจัดแสดงเรื่องราวและความสำคัญในอดีตของบริเวณนี้จนพัฒนา มาเป็นพื้นที่เขตคลองสานในปัจจุบัน

ที่มา : สำนักงานเขตคลองสาน (2554 : 95)

ภาพประกอบ 34 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตคลองสาน

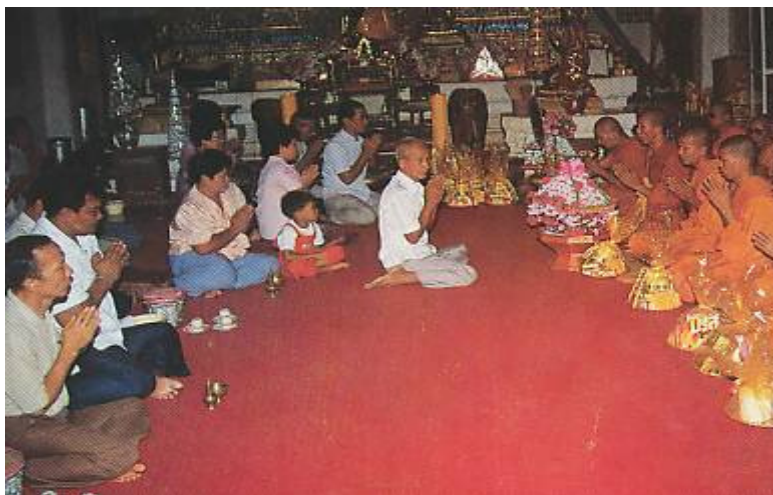
นอกจากนี้ยังจัดแสดงพัฒนาการความเจริญในย่านคลองสาน รวบรวมข้อมูล รวมถึงรูปถ่ายที่สื่อถึงความเจริญตั้งแต่ในอดีตของพื้นที่คลองสาน อาทิเช่น ป้อมป้องกันจามิตร การเป็น ศูนย์กลางการเดินทางทางน้ำในอดีต ทางรถไฟสายท่าจีน สะพานพระพุทธรูปยออดฟ้า เป็นต้น รวมทั้ง อุตุสภกรรมยุคแรกเริ่มในย่านคลองสาน เช่น ท่าเรือกลไฟช่วยจูงโล่ง โรงเกลือแหลมทอง โกดังแข่งกี มีการจัดแสดงผู้คนชาวคลองสาน ชาวไทยพุทธ ชาวมุสลิม ชาวจีน 5 กลุ่มภาษา (แต้จิ๋ว ฮกเกี้ยน และ ไทหล้ากวางตุ้ง) มีการจัดแสดงสถานที่สำคัญย่านคลองสาน วัดทั้ง 8 แห่งในย่านคลองสาน ศาลเจ้าของ ชาวจีน มัสยิด โบสถ์ฮินดู ภูมิปัญญาของชาวคลองสาน บ้านโชนไทย โต๊ะหมู่บูชาไม้สัก ศาลพระภูมิ เรือนไทย

ผู้ที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้จะได้เข้าใจถึงเรื่องราวและประวัติ ความเป็นมาในแต่ละด้านของพื้นที่เขตคลองสาน รวมถึงเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการที่จะสืบค้นข้อมูลเชิงลึก เพื่อการท่องเที่ยวหรือเพื่อการศึกษาในพื้นที่ย่านคลองสานต่อไป นอกจากนี้ในตัวอาคารพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเดิมคือหอสมุดอุดมวิทยายน ยังเก็บรวบรวมหนังสือเก่า หนังสืออ้างอิง และหนังสือหายากเพื่อการ สืบค้นอยู่จำนวนมาก และยังมีศิลปวัตถุซึ่งเป็นของเก่าอันทรงคุณค่าที่เป็นสมบัติเดิมของวัดอนงคาราม วรวิหาร จัดแสดงอยู่ที่นี้ด้วย อาทิเช่น ตู้พระธรรมลายรดน้ำสมัยอยุธยาตอนกลาง คัมภีร์ ไบลาน และ สมุดข่อยโบราณ เป็นต้น พิพิธภัณฑ์เปิดทำการ วันอังคาร-วันเสาร์ เวลา 09.00 -17.00 น. ปิดทำการ วันอาทิตย์-วันจันทร์ และวันนักขัตฤกษ์

ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ชุมชนสวนสมเด็จย่าส่วนใหญ่นับถือศาสนา พุทธ และจัดเป็นชุมชนที่มีเสรีภาพและขันติธรรมในการนับถือศาสนา มาแต่อดีตกาล ผู้คนหลากหลาย เผ่าพันธุ์ อาทิ ไทย จีน แขก และลาว สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ ต่างมีอิสระที่จะประกอบพิธีกรรม ทางศาสนา โดยไม่ถือเป็นการรบกวนผู้นับถือศาสนาอื่น นิกายอื่น พิธีกรรมแต่โบราณมากมายที่ยังยึดถือ ปฏิบัติสืบมาในชุมชนประวัติศาสตร์แห่งนี้ เช่น เทศกาลเข้าพรรษาและเทศกาลออกพรรษา วัดอนงคารามยังคงมีประเพณีทำบุญในเทศกาลเข้าพรรษาถึงออกพรรษาสืบทอดมาตั้งแต่ยุคสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม) ในพรรษาทุกหัวค้ำมีพระธรรมเทศนา และเจริญวิปัสสนากรรมฐานก่อนวันออกพรรษามีเทศน์ 3 ธรรมาสน์ และในวันออกพรรษามีตักบาตรเทโว และเทศน์มหาชาติ การตักบาตรเทโว

การทำละหมาด ชาวมุสลิมในชุมชนยังคงปฏิบัติกิจทางศาสนาคือทำละหมาด สวดขอพรจากพระเจ้าวันละ 5 ครั้ง ทุกวันศุกร์ เวลา 12 นาฬิกา 30 นาที หากว่างจากภารกิจ ชาวมุสลิมในชุมชนหรือที่เคยอยู่ในชุมชนจะร่วมพิธีละหมาดที่มีสยิดกุวตลิลอิสลาม และมัสยิดเซฟี และ จะพร้อมใจกันมาร่วมสวดมนต์ทำบุญในวันตรุษและวันสำคัญทางศาสนา เช่น ในค่ำของวันนิจฟูชะบาน ก่อนวันถือศีลอด 15 วัน วันตรุษอิฎลิลฟิตรี วันรุ่งขึ้นจากเทศกาลถือศีลอด และวันเมาลิดินนบี ผลองวัน คล้ายวันประสูติของพระศาสดาและพิธีกรรมของชาวจีน ชาวจีนในชุมชนวัดอนงคารามที่นับถือศาสนา พุทธ นอกจากจะร่วมทำบุญรักษาศีลที่วัดสำคัญทั้ง 2 แห่ง คือ วัดอนงคารามและวัดพิชัยญาติการาม เช่นเดียวกับชาวไทยและลาวแล้ว ในวันตรุษสารท และทุกวันพระตามวันทางจันทรคติของจีน ก็จะไปเซ่นไหว้ ทำบุญทำทานยังศาลเจ้าในชุมชนซึ่งมีอายุเก่าแก่มียูถึง 3 แห่งคือ ศาลเจ้ากวนอู ศาลเจ้าพ่อเสือ และศาลข่าไนกึง

นอกจากศาสนพิธีและประเพณีการทำบุญทำทานในย่านชุมชนสวนสมเด็จย่า ก็ได้ปรับปรุงเพิ่มเติมไปตามกาลสมัย เช่น การออกร้านในงานสหภูมิภาคทักษิณ ในเทศกาลออกพรรษา ทางมัสยิดในพิธีละหมาดหลังเที่ยงวันศุกร์ ก็ได้มีชาวมุสลิมต่างประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวหรือติดต่อ ธุรกิจในประเทศไทย เดินทางข้ามฟากจากย่านพาหุรัดมาร่วมพิธีเป็นจำนวนไม่น้อย

ที่มา : โอเคนชั้นบล็อก (2552 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 35 ประเพณีทอดกฐิน

ด้านอาหารการกิน ชุมชนสวนสมเด็จย่า เป็นชุมชนที่มีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และในปัจจุบันนี้ มีคนต่างถิ่นมาพักอาศัย และรับจ้างทำงาน ทำให้เรื่องอาหารการกินก็เปลี่ยนแปลงไปตามผู้พักอาศัย จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่า ในชุมชนมีอาหารให้เลือกซื้อเพื่อรับประทาน ส่วนใหญ่จะเป็นแผงแบบรถเข็น เช่น ข้าวขาหมู ข้าวหมูแดง ข้าวหมูกรอบ ก๋วยเตี๋ยว กวยจั๊บน้ำข้น กระจ่างปลา ส่วนร้านเครื่องดื่มนิยมก็จะมีร้านขายชา กาแฟโบราณ ที่ตั้งอยู่ด้านหลังศาลเจ้าพ่อเสือ

ภาพประกอบ 36 รถเข็นจำหน่ายอาหาร

ด้านแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ในชุมชนสวนสมเด็จย่า ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี ซึ่งก่อสร้างเป็นเรือนไม้ ภายในตกแต่งอย่างสวยงาม และมีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการ ซึ่งจะจำหน่ายน้ำดื่ม และเครื่องดื่มที่ทำจากสมุนไพร เหยี่ยูที่ระลึกอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ พ.ศ. 2538 สินค้าจากโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา และสินค้าที่ผลิตขึ้นโดยเจ้าหน้าที่ภายในอุทยาน

ภาพประกอบ 37 อาคารจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก

ด้านความเป็นมิตรของผู้คน จากการลงพื้นที่ สังเกต สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ทำให้พบว่าคนในชุมชนสวนสมเด็จย่า เป็นคนที่มีอัธยาศัยดีเยี่ยม ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล ที่เกี่ยวกับสถานที่สำคัญในชุมชน ยิ้มแย้มแจ่มใส มีการเข้ามาทักทายนักท่องเที่ยว ตลอดจนชักชวนให้เดินทางกลับมาเยี่ยมเยือนคนในชุมชนอีก

ภาพประกอบ 38 ความเป็นมิตรของคนในชุมชนสวนสมเด็จย่า

ด้านความคุ้มค่าของเงิน จากการลงพื้นที่สังเกต และสัมภาษณ์ ทำให้ทราบว่า การเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนสวนสมเด็จย่า สามารถเดินทางโดยสารรถประจำทาง หรือรถส่วนตัว ส่วนในการเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น รวมทั้งอาหาร เครื่องดื่ม ที่คนในชุมชนจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวก็มีราคาไม่แพง และสถานที่สำคัญต่างๆ ก็เป็นประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย ควรค่าแก่ศึกษา ทำให้มีความคุ้มค่าเงินและสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

3. ชุมชนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย สภาพทั่วไป

ชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นชุมชนเก่าแก่นับแต่สมัยอยุธยา คนในชุมชนจะผูกพันกับวัดทองหรือวัดสุวรรณารามเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีศาลากลางหรือศาลาโรงธรรมเป็นศูนย์กลางกิจกรรมร่วมกันของชุมชน มีตลาดวัดทองเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ซึ่งคลี่คลายจากวิถีชีวิต “ชุมชนริมน้ำ” และกลายเป็น “ชุมชนชาวตรอก” เนื่องจากเส้นทางคมนาคม สำคัญ มีทางรถไฟและถนนเข้ามาแทนที่ สถานที่ตั้งของชุมชนวัดสุวรรณารามในปัจจุบัน ทิศเหนือติดลำคลองบางกอกน้อย ฝั่งตรงข้ามคือ ชุมชนสันติชนสงเคราะห์และชุมชนไทย ทิศตะวันออก จรดสถานีรถไฟบางกอกน้อย (เดิม) และวัดอมรินทราราม ทิศตะวันตกคือ “บ้านบุบन” ซึ่งชาวบ้านเรียกบริเวณเหนือวัดสุวรรณารามขึ้นไปจนถึงถนนจรัญสนิทวงศ์ และทิศใต้ติดกับชุมชนบ้านข้าวเม่าและบ้านเนิน

ภาพประกอบ 39 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนวัดสุวรรณาราม

ประวัติความเป็นมาของชุมชนวัดสุวรรณาราม ชุมชนตั้งอยู่บริเวณริมคลองบางกอกน้อย ฝั่งใต้ หลังสถานีรถไฟธนบุรี ยาวขนานไปกับลำคลองราว 800 เมตร ถึงบริเวณวัดสุวรรณาราม ในสมัยโบราณเรียกชุมชนด้านวัดสุวรรณารามว่าบ้านบุบน และเรียกชุมชนด้านปากคลองว่า บ้านบุล่าง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งที่ว่าการเขตบางกอกน้อย เป็นชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยกว่า 100 หลังคาเรือน ชุมชนนี้เป็นย่านที่ทำขนลงหินหรือขนบумаแต่โบราณ ปรากฏหลักฐานในเอกสารสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา โดยมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาในชุมชนว่าบรรพบุรุษเป็นชาวกรุงศรีอยุธยา ได้อพยพมาตั้งหมู่บ้าน ภายหลังจากเสียกรุงเมื่อ พ.ศ. 2310 ชุมชนจึงอาจจะก่อตั้งขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี หรือสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพประกอบ 40 สภาพปัจจุบันของชุมชนวัดสุวรรณาราม

เมื่อมีการตั้งราชธานีเป็นการมั่นคงแล้วโดยชาวบ้านผู้เคยประกอบอาชีพช่างบุ
ทำเครื่องได้รวมกลุ่มกันเลือกที่ตั้งบ้านเรือนขึ้นในทำเลนอกคลองคูเมืองราชธานี บริเวณปากคลอง
บางกอกน้อยอันเป็นที่ตั้งของชุมชนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีวัดอมรินทราราม (วัดบางหว้า)
และวัดสุวรรณาราม (วัดทอง) วัดโบราณสมัยอยุธยาตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางของชุมชนมาแต่เดิม ชาวบ้าน
คงดำรงชีพด้วยการทำภาชนะเครื่องทองลงหินเช่นเดียวกับเมื่อครั้งบ้านเมืองยังดี และสืบเชื้อสาย
ถ่ายทอดวิชาช่างบุต่อเนื่องกันมาในชุมชนหมู่บ้านหลายชั่วอายุคนจนถึงปัจจุบัน

ข้อมูลด้านสังคม ชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นชุมชนริมคลองบางกอกน้อย ตั้งอยู่บริเวณ
ริมคลองบางกอกน้อยฝั่งใต้ หลังสถานีรถไฟธนบุรี ยาวขนานไปกับลำคลองราว 800 เมตร ถึงบริเวณวัด
สุวรรณาราม ในสมัยโบราณเรียกชุมชนด้านวัดสุวรรณารามว่าบ้านบุบ และเรียกชุมชนด้านปากคลองว่า
บ้านบุล่าง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งที่ว่าการเขตบางกอกน้อย เป็นชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยกว่า
100 หลังคาเรือน

สภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สภาพของวัฒนธรรมชุมชนวัดสุวรรณารามในปัจจุบันนี้ ยังคงเป็นชุมชนที่มีความ
ผูกพันและยังคงรักษาวินัยชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ตลอดจนการร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญ
ทางศาสนาและเทศกาลต่าง ๆ ในอดีตคนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพช่างบุ และมีการสืบเชื้อสายต่อ ๆ
กันมา แต่ในปัจจุบันนี้มีครอบครัวที่ยังคงประกอบอาชีพช่างบุ มีเพียงรายเดียว ซึ่งอาจเป็นเพราะวัตถุดิบ
ที่มีราคาแพง และความนิยมของคนในปัจจุบันที่มีต่อเครื่องเงินก็น้อยลง จึงทำให้คนเลิกผลิตและไป
ประกอบอาชีพอื่น นอกจากนี้ในเรื่องความเชื่อของชุมชนวัดสุวรรณารามที่ยังคงรักษาและ

สืบทอดประเพณีมาตั้งแต่โบราณและเป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่น ได้แก่ การวิ่งม้าแก้บน ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงมีให้เห็น นอกจากนี้ยังมีการแสดงกระบี่กระบอง ซึ่งเป็นกระบี่กระบองของตระกูลครูทองอยู่ ที่สืบทอดจนถึงสำนักกระบี่กระบองของครูต๋อง ซึ่งเป็นทายาทคนปัจจุบันและคนเดียวที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชนวัดสุวรรณาราม

ภาพประกอบ 41 การทำชิ้นลงหินของชุมชนวัดสุวรรณาราม

ชุมชนวัดสุวรรณาราม มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร ตลาดวัดสุวรรณาราม โรงรถจักรธนบุรี ร้าน สงวนไอสด ศาลาโรงธรรม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางกอกน้อย ด้านเทศกาลและประเพณีเช่น ประเพณี ตักบาตรเทโว ด้านการละเล่นและความเชื่อ เช่น กระบี่กระบองบ้านบุ และการวิ่งม้า แก้บน ด้าน ทัศนกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ การทำชิ้นลงหิน และการผลิตภาชนะลงหินที่ใช้วัสดุสแตนเลส

ด้านสถานที่ ทัศนียภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นชุมชนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่น มีทัศนียภาพที่สวยงาม มีความร่มรื่นเหมาะแก่การพักผ่อนในวันหยุด สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญภายในชุมชน ได้แก่

1. วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร

วัดสุวรรณารามเป็นวัดโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เคยใช้เป็นที่ประหารชีวิตเชลยและทหารพม่าจำนวนพันคนเศษ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงบูรณปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมและพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดสุวรรณาราม” มีการจัดสร้างเมรุพูนแห่งแรกขึ้นที่นี่ เพื่อใช้เป็นที่พระราชทานเพลิงศพเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ขุนนาง ประชาชนทั่วไป สิ่งที่สำคัญภายในวัดสุวรรณารามได้แก่ พระอุโบสถทรงสำเภา หน้าบันจำหลักไม้รูปนารายณ์ทรงครุฑ ศิลปะแบบอยุธยา

ตอนปลาย ฝีมืองดงามมาก ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ช่างหลวงมาวาดไว้เมื่อคราวที่ทรงบูรณะวัดนี้ เป็นที่กล่าวขวัญถึงฝีมือช่างที่งามวิจิตร โดยเฉพาะการประชันฝีมือระหว่างจิตรกรรมระดับอาจารย์สองท่าน คือหลวงวิจิตรเจษฎาหรืออาจารย์ทองอยู่ ซึ่งเขียนผนังเต็มราชชาดก กับอาจารย์คงแป๊ะที่เขียนมโหสถชาดกที่ผนังใกล้ๆ กัน ว่ากันว่าทั้งสองท่านเคยเขียนภาพประชันกันมาหลายครั้ง อาทิ ในพระอุโบสถวัดบางยี่ขัน วัดดาวดึงส์ และวัดอรุณราชวราราม แต่ก็ถูกซ่อมแซมและลบเลือนไป เหลือเพียงที่นี่แห่งเดียวที่ยังคงสภาพสมบูรณ์อยู่

ภาพประกอบ 42 พระอุโบสถวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร

2. ตลาดวัดสุวรรณาราม

ชาวบ้านเรียกว่าตลาดวัดทอง หรือตลาดไร่คาน ตั้งอยู่หลังสำนักงานเขตบางกอกน้อย เป็นตลาดเก่าแก่ อยู่คู่ชุมชนบางกอกน้อยมานานร่วมร้อยปี คนเก่าแก่เล่าว่าเดิมตลาดตั้งอยู่ริมน้ำ ต่อมาปี พ.ศ. 2467 จึงย้ายมาตั้งที่ปัจจุบัน ซึ่งเป็นช่วงเวลาตลาดวัดทองคึกคักมาก มีทั้งตลาดบกและตลาดน้ำ ปัจจุบันตลาดวัดทองยังติดตลาดอยู่ทุกวัน ในช่วงเย็นถึงค่ำ บรรยากาศจะคึกคักกว่าช่วงเช้า แต่กระนั้นสินค้าที่ม่าวางขายก็มีไม่มากแฉงนั้ก เหตุเพราะมีตลาดเกิดขึ้นใหม่หลายแห่ง ในระแวกนี้ ความโดดเด่นของตลาดวัดทองอยู่ที่ตัวอาคารซึ่งมีลักษณะเป็นโรงขนาดใหญ่ เสาและโครงสร้างหลักเป็นไม้ ยกพื้นเป็นล๊อคๆ สำหรับวางสินค้า เมื่อเงยหน้าขึ้นมองชุดเครื่องบนของหลังคาจะสะดุดตาไปกับชื่อทรงโค้ง วางขวางอาคารจากหัวเสาหนึ่งไปยึดกับหัวเสาอีกด้านหนึ่ง เรียงกันเป็นแถวโค้งตลอดความยาวของอาคาร

ภาพประกอบ 43 ตลาดวัดสุวรรณาราม

เมื่อเข้าไปสังเกตใกล้ ๆ จะเห็นว่าวงโค้งของชื่อนี้เกิดจากการนำไม้ท่อนสั้น ๆ นับสิบท่อนมาประกบกันด้วยหมุดเหล็ก ปลายของแต่ละท่อนที่นำมาประกบกันค่อย ๆ หักมุมจนเกิดเป็นช่อวงโค้งอย่างที่เห็น พื้นที่ตรงกลางของหลังคาจึงมีแต่ช่อ โดยปราศจากคานรองรับน้ำหนักเช่นอาคารทั่วไป นับเป็นผลงานอันเกิดจากฝีมืออันประณีตของช่างไม้ นอกจากความงามแปลกตาแล้ว ช่อรูปทรงนี้ยังช่วยเพิ่มพื้นที่ภายในอาคาร ทำให้ดูโปร่งตากว่าโรงเรือนทั่วไปด้วย สถานที่ตั้งของตลาดวัดสุวรรณ ตั้งอยู่เลขที่ 33 ซอยจรัญสนิทวงศ์ 32 ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงบางขุนนนท์ สำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

3. โรงรถจักรธนบุรี

โรงรถจักรธนบุรี ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกน้อย ถนนเลียบบคลองบางกอกน้อย แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับ สถานีรถไฟบางกอกน้อยเดิม หรือเรียกว่าสถานีรถไฟหลวงบางกอกน้อย ซึ่งมีลักษณะสถานีเป็นทรงบ้านชั้นเดียวมีไม้ทำรั้วกันล้อมรอบ สร้างในปี พ.ศ. 2444 ปัจจุบันยังเป็นที่ซ่อมบำรุงรถจักรไอน้ำจำนวน 5 คัน ที่การรถไฟแห่งประเทศไทย ได้อนุรักษ์ไว้ใช้งานในวันสำคัญต่าง ๆ

ภาพประกอบ 44 โรงรถจักรธนบุรี

4. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางกอกน้อย

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางกอกน้อย ตั้งอยู่ในโรงเรียน สุวรรณารามวิทยาคม ซอยจรัญสนิทวงศ์ 32 ถนนจรัญสนิทวงศ์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์ แห่งนี้เป็นหนึ่งในพิพิธภัณฑ์ 4 แห่งที่กรุงเทพมหานครนำร่องสร้างขึ้น ตั้งอยู่ชั้นล่างของอาคารเรียน ภายในประกอบด้วยเนื้อหาที่บอกเล่าถึงอดีตและสภาพปัจจุบันของสำนักงานเขตบางกอกน้อย ซึ่งแบ่งออกเป็นเรื่องใหญ่ ๆ 9 ส่วน ได้แก่ ภาพรวมของกรุงเทพมหานคร เมืองธนบุรีศรีมหาสมุทร บางกอกน้อย ชุมชนชาวสวน กรุงเทพมหานคร บางกอกน้อยในยุคต้นรัตนโกสินทร์ สถานที่สำคัญของบางกอกน้อย บุคคลสำคัญของบางกอกน้อย ศิลปะและภูมิปัญญาและชุมชนอาชีพ วันเวลาทำการ วันพุธ-วันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 09.30-16.30 น. ไม่เก็บค่าเข้าชม

ที่มา : อพยิมตอทคอม (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 45 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางกอกน้อย

5. ร้านสงวนโอสถ

นายสงวน เหล่าตระกูล ซึ่งชาวบ้านเรียกขานว่า “หมอหงวน” คือผู้ก่อตั้งร้านสงวนโอสถเมื่อกว่า 75 ปีที่แล้ว หมอหงวนติดตามพ่อเข้ามาค้าขาย และอาศัยอยู่หน้าวัดทอง ต่อมาได้ขยับขึ้นมาค้าขายที่ห้องแถวข้างตลาดวัดทอง และมีโอกาสเรียนรู้อยาไทยและสอปลั้ววิชาแพทย์แผนโบราณของกระทรวงสาธารณสุขได้ใบประกอบวิชาศิลป์ จึงเปิดร้านขายยาไทยแผนโบราณ สงวนโอสถหลังตลาดวัดทอง “หมอหงวน” มีความสามารถและเชี่ยวชาญในการปรุงยา คิดตำรายาเองและรักษาคนไข้ย่านบ้านบุและใกล้เคียง เมื่อท่านเสียชีวิตบุตรชายคือ “หมอแดง” หรือนายนิพนธ์ เหล่าตระกูล จึงได้สืบสานภูมิปัญญานี้ ปัจจุบันงานการสืบสานสงวนโอสถได้ตกทอดมาสู่ รุ่นหลาน คือ นางกรภัทร เหล่าตระกูล และนางสาวสุมณฑา เหล่าตระกูล เพราะคำพูดของปู่ว่า “อย่าให้เป็นตาลอยอดด้น” ยาไทยแผนโบราณหลายอย่างที่ยังทำอยู่และมีชื่อเสียงของร้านสงวนโอสถ ได้แก่ ยาหอมอินทจักร มีสรรพคุณ บำรุงหัวใจแก้วิงเวียนศีรษะ แก้อ่อนเพลีย ยานิลโอสถ ยาเขียวหอม ยาหอมสมมิตรกุมาร ยาหอมสมมิตรกุมารน้อย และยาแก้ไขทับระดู ปัจจุบันถึงแม้ว่าการแพทย์และสาธารณสุขจะก้าวหน้าไปไกลเพียงใด สำหรับชาวบ้านบุและใกล้เคียงยังคงเชื่อมั่นในสรรพคุณของยาไทยแผนโบราณ

ภาพประกอบ 46 ร้านสงวนโอสถ

6. ศาลาโรงธรรม

ศาลาโรงธรรมที่บ้านบุไม่ปรากฏผู้สร้าง เดิมเป็นศาลาไม้ชั้นเดียวใต้ถุนสูงในอดีต ใช้เป็นที่ทำบุญเลี้ยงพระ นิมนต์พระมาเทศน์ทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา จัดเทศน์มหาชาติในวันออกพรรษา หรือใช้เป็นที่ชุมนุมสวดมนต์ สอนปริยัติธรรมให้กับพระสงฆ์ สามเณร กระทั่งเป็นที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลของคนในหมู่บ้านที่ไม่สะดวกจัดงานที่บ้านตน แต่ในปัจจุบันเมื่อค่าครองชีพสูงขึ้น ผู้คนมีฐานะมากขึ้น การทำบุญจึงเปลี่ยนมาทำเฉพาะวันพระในช่วงเข้าพรรษา ใช้ศาลาเป็นที่จัดประชุมกิจกรรมต่าง ๆ ในลักษณะศาลาประชาคม และเปิดเป็นศูนย์สุขภาพชุมชน นอกจากนี้ที่บ้านบุแล้วบริเวณนี้ยังพบศาลาโรงธรรมอื่น ๆ อีกได้แก่ ศาลาโรงธรรมบ้านปูน ศาลาแดงในซอยบ้านช่างหล่อ ศาลาดินสอ

ภาพประกอบ 47 ศาลาโรงธรรมของชุมชน

7. เกษรbronซ์แอนด์สแตนเลส

บ้านชั้นหรัญ ของนางเกษร ชั้นหรัญ 1 ใน 2 ของงานชั้นลงหนบ้านบุทที่ สืบสานมานับตั้งแตหหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ต้องประสบปัญหาความต้องการของตลาดที่ลดลงจึงพลิกผัน หนมาบุกเบิกผลิตภษณะลงหนที่ใช่วัสตุสแตนเลสแทน พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ทันสมัยและเป็นไปตามความนิยมของตลาดความหลากหลายของรูปแบบสแตนเลส ซึ่งล้วนเป็นงานภูมิปัญญาของ บ้านบุทที่ไม่มีใครเหมือน ทำให้นายอุดม ชั้นหรัญ บุตรชายที่บุกเบิกและสานงานนี้ต่อมาจากมารดา ก้าวไปข้างหน้าได้ดีในฐานะผู้ริเริ่มงานลงหนสแตนเลสเป็นเจ้าแรกในประเทศไทย

ภาพประกอบ 48 ร้านเกษรbronซ์แอนด์สแตนเลส

ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ชุมชนวัดสุวรรณาราม มีศิลปวัฒนธรรมและ ประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน และปัจจุบันก็ยังมีกรอนุรักษ์และปรากฏให้เห็น ได้แก่

1. ประเพณีตักบาตรเทโว ซึ่งเป็นงานบุญที่สำคัญของชุมชนในวันออกพรรษา ที่นำดูและงดงาม โดยพิธีจะจัดขึ้นบริเวณพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม ชาวบ้านจะเตรียมข้าวปลาอาหาร โดยเฉพาะข้าวต้มลูกโยนและนั่งเรียงแถวคู่นานรอบลานพระอุโบสถ เพื่อรอใส่บาตรพระสงฆ์ ที่เดินลงมาจากพระอุโบสถ สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้าน ยังยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น

2. ระเบียบระบอง ในอดีตเมื่อว่างจากการทำงานชาวบ้านจะนิยมฝึกซ้อมกระบี่ กระบองเพื่อเตรียมพร้อมในภาวะสงคราม บ้านบุจึงมีสำนักกระบี่กระบองหลายสำนัก มีลูกศิษย์ แยกออกไปตั้งสำนักใหม่หลายแห่ง แต่ในปัจจุบันได้ล้มเลิกไปแล้วเกือบหมด เหลือสืบทอดเพียงแห่งเดียว เท่านั้น คือ บ้านกระบี่กระบองของครูตอง หรือ นายบุญเทิด บัวทองคำ

กระบี่กระบองสำนักนี้ถือว่าบรมครูของกระบี่กระบองเป็นทหารมุสลิมใน กองทัพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พิธีไหว้ครูและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ จึงห้ามมีสุราและเนื้อหมู โดยเด็ดขาด ส่วนครูใหญ่ที่สืบทอดสำนักกระบี่กระบองของตระกูลคือครูทองอยู่ วาจาเสนาะ (ตาทวด)

ครุฑนาค วาจาเสนาะ (ตา) จนถึงรุ่นลูกและแม่คือ พ่อบุญทอน บัวทองคำ หรือ “ครูเป็ม” และแม่ท้อย้อย บัวทองคำ กระทั่งสืบทอดจนมาถึงครูต๋องในที่สุด

ภาพประกอบ 49 การแสดงกระเป๋ากะบอง

3. วึ่งม้าแก่น

การบนบาน และการแก่น ทั้ง 2 เรื่องนี้ สำหรับคนต่างชาติที่ไม่ใช่คนไทย แล้วนั้น อาจจะถูกมองว่าเรื่องตลกขบขันเป็นเรื่องงมงาย ไร้สาระ ที่พิสูจน์ไม่ได้ด้วยหลักการทาง วิทยาศาสตร์ แต่ถ้าสำหรับชาวไทยแล้ว การบนบานและการแก่น ถือว่าจะเป็นเรื่องใกล้ตัวสำหรับคนไทยเป็นอย่างมาก อาจจะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมมา อย่างยาวนานก็ว่าได้ เพราะการบนบานนั้นเป็นพฤติกรรมปกติอย่างหนึ่งของคนไทยโดยทั่วไป ที่แสดงออกถึงความเชื่อ ความศรัทธาต่อผีสงเทวดา หรือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันอาจจะเป็นพระพุทธรูป เทพเจ้า หรือศาลเจ้าพ่อ เจ้าแม่ต่าง ๆ ที่ตนเองเคารพและหวังให้เป็นที่ยิ่งใหญ่

สำหรับ “การบนบาน” นั้นเป็นการไปขอความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีการให้คำมั่นสัญญาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะให้บางสิ่งบางอย่างที่เชื่อ หรือคาดว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ โปรดปรานเป็นเครื่องตอบแทน ซึ่งเมื่อสัมฤทธิ์ผลแล้วก็ต้องมีการทำตามคำสัญญาที่ได้ตั้งจิตอธิษฐานไว้ โดยมีการนำเครื่องตอบแทนที่วางนั้นมาทำตามที่บนบานไว้ ซึ่งเรียกว่าเป็นการ “แก่น” นั้นเอง และ “การแก่น” ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแต่ละสถานทีนั้น ก็มักจะมีเรื่องราวและรูปแบบของการแก่น แบบต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การบนถวายดอกไม้ ถวายไข่ต้ม หัวหมู ถวายละครรำ และอื่น ๆ อีกมากมาย ตามแต่ละบุคคลที่จะทำการบนบานและแก่นกัน และการแก่นก็อาจจะมีเรื่องราวของการแก่น

แบบแปลก ๆ ที่มีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อย อย่างเช่นการแก้บนที่ “วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร” ซึ่งมีการแก้บนแบบแปลก ๆ เฉพาะท้องถิ่นที่ชาวบ้านบุ ซึ่งเป็นชุมชนริมคลองบางกอกน้อยนับถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน

การวิ่งม้าแก้บนต่อองค์หลวงพ่อด้านนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้านที่ไม่มีใครกล้าหลบหลู่ต่อความเชื่อนี้ ซึ่งทุกวันนี้ความเชื่อของการวิ่งม้าแก้บนได้กลายเป็นช่องทางของการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนของชาวบ้านบุเอง เพราะหลาย ๆ คนเมื่อทราบว่าหลวงพ่อด้านมีความศักดิ์สิทธิ์และชื่นชอบการแก้บนด้วยการวิ่งม้า ต่างก็พากันมาบนบานและมาแก้บนด้วยการวิ่งม้า ซึ่งอันที่จริงการวิ่งม้านั้นคนบนอาจจะแก้บนวิ่งม้าเองหรือว่าจะจ้างคนอื่น มาวิ่งแทนก็ได้ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

ภาพประกอบ 50 การสาธิตวิ่งม้าแก้บน

4. ชั้นลงหิน

งานเครื่องทองลงหินของบ้านชั้นลงหิน เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ต้องอาศัยความชำนาญสูง เพราะมีขั้นตอนมากมายทั้งการหลอมทอง และการตีขึ้นรูป (ทองสำริดคือการผสมทองแดงกับดีบุกในอัตราส่วน 7:2) การลาย (การแต่งเก็บรอยค้อน แต่เนื้อภาชนะให้เรียบตึง) การกรลึง (การเอาผิววนอกสีดาออกให้เห็นเนื้อสำริด สีทองที่สวยงาม) การกรอปาก (การนำตะไบมากรอหรือถูกรอปากภาชนะให้เรียบเสมอกัน) การเจียร (การแต่งเนื้อภาชนะให้เรียบอีกครั้ง)

และนำไปสู่การขัด (ขั้นตอนสุดท้ายให้เนื้อเกิดความมันวาว) ซึ่งต้องผลิตด้วยมือทุกขั้นตอน มีเอกลักษณ์ที่ผิวของภาชนะจะไม่เรียบ แลเห็นร่องรอยการ “บุ” เมื่อนำมาเคาะจะมีเสียงดังก้องกังวานราวกับระฆังชั้นลงหิน เป็นภาชนะที่ใช้กันอย่างแพร่หลายของสังคมไทยในสมัยก่อน ใช้ใส่ข้าวสำหรับตักบาตร สำหรับใส่น้ำดื่ม และปัจจุบันได้พัฒนารูปแบบและลวดลายของชั้นลงหิน เช่น ทำเป็นภาชนะอื่น ๆ เช่น ชั้นน้ำพานรอง หรือชั้นข้าว มาเป็นชามผลไม้ ชามสลัด ชุดกาแฟ และส่งจำหน่ายในต่างประเทศแต่ในปัจจุบันนี้สังคมและยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนในชุมชนบ้านบุได้หันไปทำอาชีพอื่น และช่างฝีมือก็ล้มตายหายจาก ทำให้มีที่สืบทอดการทำชั้นลงหินเหลืออยู่น้อยมาก

ปัจจุบันมีนักเรียน นักศึกษา มาศึกษาประวัติความเป็นมาและเลือกทำรายงานเกี่ยวกับการทำชั้นลงหินบ้านบุ เพื่อค้นคว้าหาความรู้ และเผยแพร่ภูมิปัญญาของชุมชนให้สาธารณชนได้รับทราบทางสื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อร่วมอนุรักษ์ไม่ให้การทำชั้นลงหินสูญหายไปตามกาลเวลา นอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวและคนที่ชื่นชอบในผลงานหัตถกรรม มาเยี่ยมชมและซื้อผลิตภัณฑ์ ชั้นลงหินบ้านบุ ตั้งอยู่เลขที่ 133 ตรอกบ้านบุ ถนนจรูญสนิทวงศ์ 32 แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ภาพประกอบ 51 คุณเมตตา เสลานนท์ ทายาทกิจการชั้นลงหินบ้านบุ

ด้านอาหารการกิน ชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นชุมชนโบราณที่มีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แหล่งอาหารการกินส่วนใหญ่จะอยู่ที่ตลาดวัดสุวรรณาราม หรือคนในชุมชนส่วนใหญ่เรียกว่า ตลาดไร่คาน อาหารที่จำหน่ายจะประกอบด้วยผักสด ผลไม้สด เนื้อสัตว์ต่าง ๆ ขนมและอาหารสำเร็จรูปทั่วไป ส่วนอาหารที่ขึ้นชื่อและมีรสชาติดีรองรับนักท่องเที่ยวได้ เหมาะสำหรับคนที่ชอบทานเนื้อ ได้แก่ ร้านกวยเตี๋ยวเนื้อบ้านบุ ซึ่งร้านจะเป็นบ้านไม้โบราณ เมนูแนะนำของร้านได้แก่ เนื้อเปื่อยและเนื้อสด สถานที่ตั้งของร้าน เลขที่ 463/1 ซอยจรูญสนิทวงศ์ 32 แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

ที่มา : บล็อกแก๊งตอทคอม (2550 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 52 ก๋วยเตี๋ยวเนื้อ ในชุมชนวัดสุวรรณาราม

ตำแหน่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก จากการลงพื้นที่ สังกัด สัมภาษณ์ พบว่าชุมชนวัดสุวรรณาราม มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นของฝากที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ชั้นลงหิน (ทองเหลือง) ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมมือที่มีการแกะสลักลายสวยงามมาก เหมาะสำหรับของฝากหรือของที่ระลึก สถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ เลขที่ 133 ตรอกบ้านบุ ถนนจรัลสนิทวงศ์ 32 แขวงศิริราช สำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์ตกแต่งบ้านซึ่งทำจากสแตนเลส ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จำพวกของใช้บนโต๊ะอาหาร ประกอบด้วย ช้อน ส้อม จาน และของตกแต่งบ้าน เช่น แจกัน และภาชนะใส่ผลไม้ สถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์คือ ร้านเกษรบรอนซ์แอนด์สแตนเลส

ด้านความเป็นมิตรของผู้คน จากการลงพื้นที่ สังกัด สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ทำให้พบว่าคนในชุมชนเป็นคนที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ถ้ามีการติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน เพื่อขอเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชนหรือเป็นกลุ่มคณะ ทางชุมชนจะจัดเตรียมวิทยากร เพื่อนำเสนอขั้นตอนการทำชั้นลงหิน สาธิตการแสดงด้านศิลปวัฒนธรรม และเตรียมน้ำดื่มหรือขนมว่าง เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 53 บริการน้ำดื่มสำหรับนักท่องเที่ยว

ด้านความคุ้มค่าของเงิน จากการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ และสังเกต ทำให้ทราบว่า การเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนวัดสุวรรณาราม ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ ต้องติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน การเดินทางสามารถเดินทางโดยสารรถประจำทาง หรือรถส่วนตัว แต่ที่นิยมส่วนใหญ่จะจัดการท่องเที่ยวและศึกษาดูงานด้านวัฒนธรรม ของชุมชนชาวบางกอกน้อย ซึ่งประกอบด้วย บ้านมะตูม บ้านช่างหล่อ บ้านข้าวเม่า และบ้านบุ โดยจะเริ่มต้นการเดินทางที่ท่าเรือข้ามฟาก ท่าช้างวังหลวง และลงเรือข้ามฟากไปวัดระฆัง เยี่ยมชมชุมชนต่าง ๆ และสิ้นสุดกิจกรรมที่ชุมชนวัดสุวรรณาราม ในการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น รวมทั้งอาหาร เครื่องดื่ม ที่คนในชุมชนจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวก็มีราคาไม่แพง ทำให้มีความคุ้มค่าเงินและสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

4. ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สำนักงานเขตภาษีเจริญ

สภาพทั่วไป

สถานที่ตั้งของชุมชน ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ ตั้งอยู่หลังวัดคูหาสวรรค์ และอาศัยอยู่ริมคลองบางกอกใหญ่ หรือที่เรียกว่าคลองบางหลวงเป็นชุมชนเก่าแก่ริมน้ำ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอาศัยอยู่ริมคลอง บ้านแบบเรือนเก่าโบราณ สถานที่ตั้งดั้งเดิมเป็นที่พำนักของบรรดาขุนนาง ผู้ดี และเศรษฐีในสมัยก่อน คนในชุมชนจะมีการผสมผสานวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งมีทั้งวัดไทย วัดจีน มัสยิด และศาลเจ้า แต่คนในชุมชนก็อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข อาณาเขตติดต่อของชุมชน ทิศเหนือติดกับสำนักงานเขตบางกอกน้อย มีคลองมอญเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศใต้ติดสำนักงานเขตธนบุรี ทิศตะวันออกติดสำนักงานเขตธนบุรีและสำนักงานเขตพระนคร ทิศตะวันตกติดสำนักงานเขตภาษีเจริญ

ที่มา : ฉัตรวิวัฒน์ (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 54 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์

ประวัติความเป็นมาของชุมชน ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ คือชุมชนเก่าแกริมน้ำ ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา คลองบางกอกใหญ่เดิมเคยเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมมาก่อนแต่ เพราะเป็นแม่น้ำช่วงที่โค้งอ้อมกินบริเวณกว้าง เวลาแล่นเรือผ่านมาจึงทำให้เสียเวลาในการเดินทางไป มากครั้งนั้น สมเด็จพระชัยราชาธิราชพระมหากษัตริย์ในแผ่นดิน กรุงศรีอยุธยาจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการ ขุดคลองลัดขึ้น ในปี พ.ศ. 2065 เพื่อร่นระยะทางและระยะเวลา สำหรับบรรดาพ่อค้าต่างชาติที่จะมา ค้าขายเจริญ สัมพันธ์ไมตรีกับอาณาจักรอยุธยา ภายหลังจากขุดคลองแล้ว คลองที่ขุดกลับมีขนาด ใหญ่โตขึ้นเพราะกระแสน้ำไหลมากัดเซาะชายฝั่งให้กว้างขึ้น ขณะที่แม่น้ำสายดั้งเดิมค่อย ๆ เล็กลง กลาย สภาพเป็นคลองสายหนึ่งเท่านั้น ปัจจุบันปากคลองทางฝั่งโรงพยาบาลศิริราชเรียกกันว่า “คลองบางกอก น้อย” ส่วนปากคลองอีกด้านหนึ่งทางป้อมวิไชยประสิทธิ์เรียกกันว่า “คลองบางกอกใหญ่” ส่วนเหตุที่ เรียกคลองบางกอกใหญ่ว่าคลองบางหลวงก็เนื่องจาก เมื่อคราวที่สมเด็จพระเจ้าตากสิน มาสร้าง ราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรีนั้นข้าราชการขุนนางชั้นผู้ใหญ่หลายคนมาจับจองสร้างบ้านกันอยู่ริมคลอง บางกอกใหญ่ เพราะเป็นบริเวณใกล้เคียงกับพระราชวังกรุงธนบุรี ชาวบ้านจึงเรียกคลองแถบนี้ อีกชื่อหนึ่งว่า “คลองบางข้าหลวง” และเหลือเพียง “คลองบางหลวง” ในที่สุด

ข้อมูลด้านสังคม ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ ทุกวันนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนที่เรียกว่า “ชุมชนริมคลองบางหลวง” ปัจจุบันยังเต็มไปด้วยกลิ่นอายในอดีต เราสามารถพบเห็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ของชาวบ้านแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวรูปทรงเก่าแก่ วัดวาอารามที่แสนสงบร่มเย็น ตลอดทั้ง ลำคลองมีปลาสาวยตัวโต ๆ จำนวนมากคำพูดคำว่าอยู่ในน้ำ เด็ก ๆ วิ่งเล่น กันสนุกสนาน ส่วนคนเฒ่า คนแก่คอยมองตามและยิ้มด้วยความเอ็นดู ในขณะที่เรือหางยาวสีสวยและเรือแม่แล่น ผ่านไปมาเกือบ ตลอดทั้งวัน และนี่ก็คือเสน่ห์และความน่าสนใจของที่นี่ สำหรับการเยี่ยมชม ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เริ่มจากวัดคูหาสวรรค์ หรือหากมาทางจรัญสนิทวงศ์ซอย 3 เข้ามาสู่ตลิ่ง และข้ามสะพาน มาก็จะเจอ

บ้านเก่าที่นำมาปิดโฉมใหม่เป็นร้านค้า ร้านกาแฟ สำหรับนั่งทานชมวิวยิมคลอง เป็นระยะทางเดินสั้น ๆ ไปจนถึงบ้านศิลปิน ร้านค้าและบ้านไม้ที่น่าสนใจภายในชุมชน

ภาพประกอบ 55 บรรยากาศของชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์

สภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สภาพของวัฒนธรรมชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ ชาวบ้านที่อยู่ริมคลองมีชีวิตที่เรียบง่าย ดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมตามแบบของความเป็นชาวสวนริมคลอง มีตลาดน้ำสองข้างทาง ซึ่งเต็มไปด้วยของขายมากมาย ซึ่งส่วนมากจะเป็นของที่ผลิต สร้าง หรือปลูกขึ้นเองในชุมชน รวมทั้งขนมหวานที่ทำทานยาก ผลไม้ที่มีรสชาติหวานฉ่ำ ผักพื้นบ้านสด ๆ จากสวนของชาวบ้าน พริกขี้หนูสวน มะดัน ต้นไม้ และกล้วยไม้ยี่นาพาพันธุ์ที่เพาะส่งตรงมาจากสวนส่วนตัว มาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวในราคาย่อมเยา ซึ่งเป็นที่ถูกใจของนักท่องเที่ยว และจากการได้สัมภาษณ์ สังเกตและเข้าพักในโฮมสเตย์ ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ที่อยู่ริมคลองบางกอกใหญ่ ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน การดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายของชุมชน ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ มีศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น วัดคูหาสวรรค์ ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ บ้านศิลปิน หุ่นละครเล็ก และร้านค้าริมคลองบางกอกใหญ่

ภาพประกอบ 56 เรือหางยาวให้บริการนักท่องเที่ยว

สถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่น มีทัศนียภาพที่สวยงาม ร่มรื่นเหมาะแก่การพักผ่อนในวันหยุด สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญภายในชุมชน ได้แก่

1. บ้านศิลปิน เป็นบ้านเก่าของ “ตระกูลรักสำราจ” ซึ่งเป็นตระกูลช่างทองที่เก่าแก่ ทายาทรุ่นสุดท้ายได้ขายบ้านให้กับคุณชุมพล อักพันธ์านนท์ ซึ่งต่อมาคุณชุมพล ได้ปรับปรุงบ้านให้เป็นสถานที่แสดงงานศิลปะต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่รวมตัวของกลุ่มศิลปินที่รักงานศิลปะ บ้านศิลปินเป็นอาคารไม้ที่สร้างล้อมรอบเจดีย์เก่าซึ่งเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ซึ่งได้มีการสันนิษฐานว่าคงเป็นหนึ่งในสี่ของเจดีย์แต่ละทิศที่กำหนดเขตพื้นที่เก่าของวัดกำแพง ด้านล่างมีการจัดที่นั่งเพื่อให้ผู้คนที่มาเยี่ยมชมบ้านและการแสดงของหุ่นละครเล็กคณะ “ค่านาย” โดยแยกตัวมาจากคณะโจหลุยส์ซึ่งปัจจุบันถือได้ว่ามีนักท่องเที่ยวจำนวนมากทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ มารอเยี่ยมชม

บ้านศิลปินเปิดให้ชมฟรี ซึ่งในด้านล่างแสดงประวัติความเป็นมาของหุ่นละครเล็กคณะ “ค่านาย” ที่มีการนำเสนอทางหนังสือพิมพ์และสื่ออื่น ๆ เพื่อให้ทราบความเป็นมาและที่มาจัดแสดงที่บ้านศิลปิน นอกจากนี้ด้านล่างยังมีการจำหน่ายรูปภาพ การจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มของที่ระลึก พวงกุญแจ เสื้อที่สกรีนเป็นชื่อหุ่นละครเล็กคณะค่านาย กระเป๋าผ้าเขียนคำว่าคลองบางหลวงหรือแม้แต่วางรูปถ่ายในบริเวณริมคลองบางหลวงก็มีจำหน่ายในราคาย่อมเยา ภาพวาดใบโพธิ์บนปูนพลาสเตอร์ และสามารถสร้างภาพพิมพ์ด้วยตนเองได้อีกด้วย ด้านบนของตัวบ้าน จัดเป็นแกลเลอรีแสดงงานศิลปะทั้งภาพวาดและภาพถ่าย เมื่อพิจารณาจากสภาพโดยทั่วไปแล้ว พบว่าอาคารหลังนี้ได้ถูกปรับปรุงใหม่และตกแต่งอย่างสวยงาม มีเอกลักษณ์ และสามารถจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว และยังคงรักษาสภาพของตัวอาคารได้อย่างสมบูรณ์ ปัจจุบันบ้านศิลปินเปิดให้เข้าเยี่ยมชมดังนี้ วันจันทร์ และ

วันอังคาร เริ่มตั้งแต่เวลา 10.00 – 18.00 น. วันพุธ วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ เริ่มตั้งแต่เวลา 09.00 – 18.00 น. และวันเสาร์ วันอาทิตย์ เริ่มตั้งแต่เวลา 09.00 -19.00 น.

ภาพประกอบ 57 บ้านศิลปิน

2. ร้านค้าริมคลองบางกอกใหญ่มีร้านค้าที่ตกแต่งเพื่อต้อนรับและจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากอาทิเช่น

2.1 ร้าน RimKlong Gallery เป็นร้านที่แสดงผลงานรูปถ่ายซึ่งภาพส่วนใหญ่เป็นภาพเก่าของกรุงเทพมหานครในอดีต ภาพแสดงวิถีชีวิตริมคลองบางหลวง ภาพการแต่งกายสมัยก่อน ซึ่งบางภาพมีไว้จำหน่ายด้วย

2.2 ร้านดีเลิศ เป็นร้านขายกาแฟและเครื่องดื่มประเภทต่าง ๆ ซึ่งภายในร้านตกแต่งอย่างสวยงาม การตกแต่งโดยนำข้าวของเครื่องใช้ในอดีตที่เจ้าของสะสมไว้มาจัดแสดงได้อย่างลงตัว พร้อมทั้งมีโปสการ์ดเพื่อการจัดจำหน่ายด้วย

2.3 ร้าน River of Alphabets เป็นร้านขายหนังสือที่มีทั้งจำหน่ายและให้เช่า โดยเฉพาะวรรณกรรมเด็ก นอกจากนี้ยังมีสมุดบันทึก ดินสอ ปากกา ให้เลือกซื้อเพื่อนำไปเขียนบันทึกความทรงจำได้อีกด้วย

2.4 ร้านบางหลวงแกลอรี เป็นร้านที่ขายของที่ระลึก เช่น กระเป๋า พวงกุญแจ เสื้อ ผลิตภัณฑ์สมุนไพร ผ้าพันคอ กระเป๋าผ้า เป็นต้น

2.5 ร้าน ศ จิตรกร เป็นบ้านที่โชว์งานศิลปะต่าง ๆ รวมทั้งมีการจำหน่ายภาพวาด และรับวาดภาพเหมือนทั้งขาวดำ และสี โดยใช้เวลาเพียง 15-20 นาที ราคาเริ่มตั้งแต่ 100-500 บาท

2.6 ร้านบ้านของเล่น เป็นร้านที่นำของเล่นที่สะสมไว้มากจัดเรียงไว้ในตู้โชว์อย่างสวยงาม บางชิ้นก็จำหน่าย และยังมีเครื่องใช้เก่าๆ เช่น ปิ่นโตโบราณ กระป๋องนมตราหมีโบราณ เป็นต้น

ภาพประกอบ 58 ร้าน RimKlong Gallery

3. วัดคูหาสวรรค์วรวิหาร

วัดคูหาสวรรค์วรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร สังกัดมหานิกาย ตั้งอยู่ในแขวงคูหาสวรรค์ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา วัดคูหาสวรรค์วรวิหาร เดิมเรียกชื่อว่า “วัดศาลาสีหน้า” เป็นวัดโบราณสร้างมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยังเป็นราชธานี แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง สิ่งที่ยังคงหลงเหลือและแสดงความเป็นสิ่งของสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ “ลายหน้าบันสลักไม้ทั้งด้านหน้าและด้านหลังของพระอุโบสถ ปีกของหน้าบันเล็กตามหลังคา ลดชั้นอีกด้านละสองปีก เป็นฝีมือช่างสมัยกรุงศรีอยุธยา และใบสีมาที่เป็นสีมาคู่ ทำด้วยหินทรายแดง ฝีมือช่างอยุธยาตอนปลาย ส่วนซุ้มสีมานั้นสร้างเพิ่มเติมขึ้นทีหลังแบบเดิมใบสีมาประดิษฐานอยู่บนแท่นปูนเท่านั้น” ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้บูรณะขึ้นใหม่แล้วทรงสถาปนาให้เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร พร้อมทั้งเปลี่ยนนามวัดใหม่จาก วัดศาลาสีหน้า เป็น วัดคูหาสวรรค์วรวิหาร ตามหลักฐานรับรองสภาพวัดของกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ปรากฏว่า วัดนี้ตั้งขึ้นและรับวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2320 สิ่งที่สำคัญของวัดได้แก่ พระอุโบสถ บานประตู บานหน้าต่างประดับซุ้มลงรักปิดทองแบบศิลปะจีน พระประธาน ร.1 โปรดให้สร้าง และพระราชทานนามว่า พระพุทธทเวศ ศาลาพรหมสีหน้า

ภาพประกอบ 59 วัดคุหาสวรรค์วรวิหาร

ด้านสถานที่ ทศนียภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ชุมชนหลังวัดคุหาสวรรค์ เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ ริมคลองบางกอกใหญ่ ทุกวันนี้คนในชุมชนยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะ บ้านไม้ชั้นเดียวที่ยังคงรักษารูปทรงที่เก่าแก่ แต่ปรับปรุงตกแต่งให้มีความสวยงาม แต่ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนคือ จะนิยมใช้ไม้ในการสร้างบ้านแทนการใช้ปูน ทำให้ผู้คนที่เดินทางโดยเรือ สามารถสัมผัสบรรยากาศและความสวยงามของธรรมชาติรอบ ๆ ริมคลองบางกอกใหญ่ นอกจากนี้คนในชุมชนยังนิยมปลูกต้นไม้ประดับบริเวณหน้าบ้านของตนยิ่งทำให้บรรยากาศสวยงามยิ่งขึ้น และในคลองมีปลาสวยเป็นจำนวนมาก อาจเป็นเพราะในชุมชนมีวัดอยู่ใกล้ๆ ซึ่งเป็นเขตอภัยทาน ทำให้ไม่มีใครสามารถจับปลาได้ และการที่มีนักท่องเที่ยวให้อาหารปลาบ่อยๆ เลยทำให้มีปลาโดยเฉพาะปลาสวยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ในชุมชนแห่งนี้มีการสร้างสะพานเพื่อข้ามคลอง ถ้านักท่องเที่ยวมานั่งกินกาแฟแล้วมองไปที่สะพานหรือนั่งมองเรือหางยาวที่บริการนักท่องเที่ยวต่างชาติ ทำให้เห็นวิถีชีวิตและคอยนั่งโบกมือทักทายนักท่องเที่ยวต่างชาติที่นั่งเรือหางยาวผ่าน ทำให้มีความสุขจนลืมนั่งอยู่กลางใจเมืองกรุงเทพมหานคร

ภาพประกอบ 60 บรรยากาศริมคลองบางกอกใหญ่

ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ความโดดเด่นของชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ ด้านศิลปวัฒนธรรมและการแสดงเกิดขึ้นจากคุณชุมพล อักพันธานนท์ ได้ซื้อบ้านเก่าของตระกูล รักษาร่วง ซึ่งเป็นตระกูลช่างทองที่เก่าแก่ จากทายาทรุ่นสุดท้าย แล้วได้ปรับปรุงบ้านให้เป็นสถานที่ แสดงงานศิลป์ต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่รวมตัวของกลุ่มศิลปินที่รักงานศิลปะ นอกจากนี้ในตัวบ้านศิลปิน ซึ่งเป็นอาคารไม้ที่สร้างล้อมรอบเจดีย์เก่าซึ่งเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ซึ่งสันนิษฐานว่าคงเป็นหนึ่งในสี่ของ เจดีย์แต่ละทิศที่กำหนดเขตพื้นที่เก่าของวัดกำแพง ซึ่งทำให้ตัวบ้านมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ภายในตัวบ้านมีการจัดแสดงภาพศิลปะ การจัดจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึก พวงกุญแจ เสื้อที่ระลึก ภาพโปสเตอร์ และสามารถสร้างภาพพิมพ์ด้วยตนเองได้อีกด้วย และที่สำคัญที่สุดคือมีการ จัดการแสดงของหุ่นละครเล็กคณะ “ค่านาย” ซึ่งได้แยกตัวมาจากคณะโจทูลย์ มาจัดแสดงในชมพรี ทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก

ภาพประกอบ 61 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์หุ่นละครเล็ก คณะค่านาย

ด้านอาหารการกิน จากการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ สังเกต ทำให้ทราบว่าชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีจุดเด่นด้านร้านอาหารการกิน เช่น ร้านขายกาแฟ ขนมหวาน ก๋วยเตี๋ยวลูกชิ้นปลา ก๋วยเตี๋ยวน้ำตก ก๋วยจั๊บน้ำข้น ก๋วยจั๊บน้ำใส สาकुไส้หมู ข้าวเกรียบปากหม้อ ผัดไทกุ้งสด กระจายสารทขนมทองม้วน ขนมวอฟเฟิลไส้ลูกเกด มะพร้าว และข้าวโพด ข้าวสอย ขนมจีนน้ำยา ผลไม้ตามฤดูกาล และเครื่องดื่มประเภทต่าง ๆ ไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชม จะนิยมมารับประทานอาหารกลางวันและซื้อของฝากกลับบ้าน

ด้านแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ร้านค้าในชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ มีความโดดเด่นในเรื่องการตกแต่งร้านเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งแต่ละร้านจะมีการจัดจำหน่ายสินค้าตามความถนัด ความชอบ และของสะสมต่าง ๆ เช่น ร้าน Rimklong Gallery จะแสดงผลงานรูปถ่ายเกี่ยวกับภาพเก่าของกรุงเทพมหานครในอดีต ภาพวิถีชีวิตริมคลองบางหลวง รวมทั้งการแต่งกายของผู้คนในสมัยก่อน ร้านดีเลิศ จะขายกาแฟและเครื่องดื่มประเภทต่างๆ ภายในร้านจะตกแต่งเครื่องใช้ต่างๆ ที่เจ้าของได้สะสมไว้มาจัดแสดง ร้าน River of Alphabets เป็นร้านขายหนังสือที่มีทั้งจำหน่ายและให้เช่า ร้านบางหลวงแกลลอรี่ จำหน่ายกระเป๋า พวงกุญแจ เสื้อ ผลิตภัณฑ์สมุนไพร คล้าย ๆ กับร้าน OTOP ของชุมชน ร้าน ศ จิตรกร เป็นร้านที่โชว์ผลงานทางศิลปะ จัดจำหน่ายและมีบริการวาดภาพทั้งชาวตาและสี ร้านบ้านของเล่น เป็นการนำเครื่องใช้เก่า ๆ เช่น ปืนโตโบราณ กระป๋องนมตราหมีโบราณ

และอื่น ๆ อีกมากมาย มีทั้งโซว์และจัดจำหน่าย นอกจากนี้เสน่ห์ของชุมชนคือ ความเป็นมิตรของผู้คนในชุมชน รอยยิ้ม การทักทาย ความเป็นกันเอง และการบริการที่อ่อนน้อมต่อนักท่องเที่ยว ทำให้เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวต้องกลับไปเยี่ยมเยือนและอุดหนุนสินค้าทุกครั้งที่ได้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้

ภาพประกอบ 62 ร้าน ศ จิตรกร

ด้านความเป็นมิตรของผู้คน คนในชุมชนเป็นคนที่มียุทธศาสตร์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส และมีใจบริการ คอยให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นกันเองมีการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว อาหารการกินในชุมชน การเชิญชวนให้มาพักโฮมสเตย์ การเข้าชมการแสดงโขนที่บ้านศิลปิน การใช้บริการวาดภาพเหมือน และการซื้ออาหารให้ปลา ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและพึงพอใจในการมาเที่ยวในชุมชนแห่งนี้

ด้านความคุ้มค่าของเงิน จากการลงพื้นที่ และเข้าพักโฮมสเตย์ในชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ ทำให้ทราบว่าคุ้มค่าสำหรับเงินที่จ่ายไปกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะได้สัมผัสกับธรรมชาติและได้เรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ ที่อาศัยอยู่ริมคลองบางกอกใหญ่ การได้สัมผัสกับคนในชุมชนที่ยังคงรักษาศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ สภาพบ้านเรือนที่ยังคงเป็นบ้านไม้เก่าที่อนุรักษ์ไว้ และได้เยี่ยมชมบ้านศิลปินที่มีการจัดแสดงศิลปะ การแสดงหุ่นละครเล็กที่บ้านศิลปินที่เปิดให้ชมฟรี การเลือกซื้อสินค้าของฝาก ของที่ระลึก ที่มีให้เลือกมากมาย และการเดินทางสามารถเดินทางได้สะดวกทั้งทางบกและทางเรือ รวมทั้งอาหาร เครื่องดื่ม ที่คนในชุมชนจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวก็มีราคาไม่แพง ทำให้มีความคุ้มค่าเงินและสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 63 ของที่ระลึก

5. ชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด

สภาพทั่วไป

สถานที่ตั้งของชุมชน ชุมชนวัดเทพากร ตั้งอยู่ที่ซอยจรัญสนิทวงศ์ 68 แขวงบางพลัด สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ที่ตั้งอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา เดิมเป็นพื้นที่ทำสวนปลูกผลไม้ และเป็นที่ตั้งของวัดเทพากร ปัจจุบันมีประชาชนย้ายมาจากต่างจังหวัดเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้มีลักษณะเป็นชุมชนที่แออัด และมีแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปะ ศูนย์ฝึกอบรมด้านงานฝีมือหัตถกรรมเกี่ยวกับโขน ซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชน อาณาเขตชุมชนวัดเทพากร ทิศเหนือจรดคลองบางพลู ทิศตะวันออกจรดแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตกจรดถนนจรัญสนิทวงศ์ และทิศใต้จรดภัตตาคารเรือนแพซอยกลาง (ตลาดใหม่)

ภาพประกอบ 64 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนวัดเทพากร

ประวัติความเป็นมาของชุมชน ชุมชนวัดเทพากร ได้เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณ พ.ศ. 2517 แต่เดิมชุมชนจะมีอาชีพเป็นชาวนาสวน ปลูกเงาะ ทุเรียน มะพร้าว แต่ในชุมชนจะมีปัญหาในเรื่องน้ำท่วมขังโดยเฉพาะตั้งแต่เดือนกรกฎาคมจนถึงเดือนธันวาคม ทำให้ชุมชนรวมตัวกันก่อตั้งเป็นคณะกรรมการวัด และแก้ไขปัญหาน้ำท่วม โดยการถมที่และปรับสภาพพื้นที่ของชุมชนและมีการดำเนินการบริหารชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการวัด จนถึงปี พ.ศ. 2528 กรุงเทพมหานครได้จดทะเบียนรับรองเป็นชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถขอขบประมาณสนับสนุนเพื่อปรับปรุงชุมชนให้ดียิ่งขึ้น ปัจจุบันการบริหารชุมชนจะดำเนินการในรูปแบบประธานชุมชน (สุวัฒน์ชัย สมเนตร. 2555 :สัมภาษณ์)

ข้อมูลด้านสังคมชุมชนวัดเทพากรมีเนื้อที่โดยประมาณ 25 ไร่ คนในชุมชนวัดเทพากรส่วนใหญ่อพยพมาจากต่างจังหวัด เช่น จังหวัดอ่างทองจังหวัดอยุธยา และได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นชุมชนขึ้นโดยได้รับความร่วมมือจากแขวงบางพลัด ที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวและสองชั้น ปัจจุบันมีจำนวนครอบครัว 328 ครอบครัว มีคนอาศัยอยู่ 1,324 คน ความโดดเด่นของชุมชนได้แก่ การทำเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยได้แก่ การทำหัวโขน เช่น หัวยักษ์ หัวลิง และเครื่องประดับอื่นๆ นอกจากนี้ในชุมชนยังมีศูนย์ฝึกอาชีพวัดเทพากร ตั้งอยู่ในบริเวณวัดเทพากร ซึ่งใช้เป็นสถานที่ในการจัดแสดงเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยต่างๆ เปิดบริการให้เข้าชมฟรี และถ้าสนใจที่จะเรียนการทำเครื่องประดับนาฏศิลป์เพื่อฝึกเป็นอาชีพก็เปิดสอนให้ฟรี แต่จะคิดเฉพาะค่าวัสดุที่ใช้ประกอบการฝึกเท่านั้น (สุวัฒน์ชัย สมเนตร. 2555 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 65 สภาพทั่วไปของชุมชนวัดเทพากร

สภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สภาพของวัฒนธรรมชุมชนวัดเทพากร เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นในเรื่องของงานฝีมือหัตถกรรมเกี่ยวกับโขน ซึ่งโขนเป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่งของประเทศไทย ที่มีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่และมีมาอย่างยาวนาน การทำเครื่องประดับโขนและการแสดงโขนในชุมชนวัดเทพากรเริ่มมาจากนายสถาพร เลี้ยงสอนและภรรยา ได้ย้ายถิ่นจากจังหวัดอยุธยา เข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานครและอาศัยอยู่ในชุมชนวัดเทพากร ทำให้นายสถาพร ซึ่งเดิมมีอาชีพการแสดงโขนและการทำโขนมาก่อนจึงได้นำศิลปะและวิธีการทำโขนมาถ่ายทอดให้กับลูกสาว เช่น วิธีการปักชุดโขน การทำเศียรของโขน ท่ารำ และการแสดงต่างๆ และเผยแพร่ให้เยาวชนหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษาหาความรู้ นอกจากนี้ยังเปิดศูนย์ฝึกชื่อว่า “ศูนย์ฝึกอาชีพศิลปหัตถกรรมหัวโขน วัดเทพากร (ของดีบางพลัด)” เพื่อฝึกอบรมให้แก่ผู้สนใจและเพื่อสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมชนิดนี้ให้อยู่คู่ชุมชนตลอดไป

ชุมชนวัดเทพากร มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น วัดเทพากร ด้านหัตถกรรม ได้แก่ การประดิษฐ์หัวโขน เครื่องประดับโขน อาวุธที่ใช้ในการแสดง และอุปกรณ์ประกอบฉากที่ใช้ในการแสดง

ภาพประกอบ 66 ผลิตภัณฑ์หัวโขน ชุมชนวัดเทพากร

ด้านสถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ชุมชนวัดเทพากร เป็นชุมชนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีทักษะคุณภาพที่สวยงาม มีความร่มรื่น สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญภายในชุมชน ได้แก่

1. วัดเทพากร

วัดเทพากรหรือ วัดท้าวเทพากร เป็นวัดราษฎร์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2329 โดยมีชาวมอญ 2 พี่น้อง ที่ได้มาพึ่งพระโพธิสมภารตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณด้วยความดีความชอบได้เป็น “ท้าวท้าว” ผู้พี่ได้นามว่าเงิน ผู้น้องได้นามว่าทอง โดยใช้นามผู้สร้างเป็นนามวัด ซึ่งชาวบ้านมักเรียกวัดเทพนารี หรือวัดเงินว่าวัดบางพลูล่าง หรือวัดล่างและเรียกวัดเทพากรว่าวัดบางพลูบนหรือวัดบนหน้าวัดติริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก ปัจจุบันเนื้อที่เฉพาะของวัดประมาณ 20 ไร่เศษ

ภาพประกอบ 67 โบสถ์วัดเทพากร

2. ศูนย์ฝึกอาชีพศิลปหัตถกรรมหัวโชน

จัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการฝึกอาชีพให้กับผู้ที่สนใจเพื่อเรียนรู้การทำงานฝีมือหัตถกรรมการทำหัวโชนและการประดิษฐ์เครื่องประดับนาฏศิลป์ไทย โดยมีพ่อครูสถาพร เลี้ยงสอน เป็นผู้สอนโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายในการสอน แต่จะคิดเฉพาะในส่วนของวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกเท่านั้น ปัจจุบันศูนย์ฝึกอาชีพศิลปหัตถกรรมหัวโชน วัดเทพากรไม่ได้เปิดสอนทุกวัน แต่จะเปิดสอนเฉพาะผู้ที่สนใจรวมกลุ่มหรือนักศึกษาที่ติดต่อเข้ามาเรียนรู้การทำหัวโชนและเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยเท่านั้น

ภาพประกอบ 68 ศูนย์ฝึกอาชีพศิลปหัตถกรรมหัวโชน วัดเทพากร

ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ชุมชนวัดเทพากรเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์และความโดดเด่นในเรื่องการทำหัวโขนและเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยปัจจุบันยังมีการประกอบอาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชน แต่มีอยู่เพียง 4-5 ครัวเรือนเท่านั้นที่ยังประกอบอาชีพนี้ จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า การทำหัวโขนและเครื่องประดับที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ไทยในชุมชนวัดเทพากรนั้น ได้เริ่มมาตั้งแต่บรรพบุรุษได้อพยพมาจากต่างจังหวัดโดยเฉพาะจังหวัดอยุธยา แรกเริ่มมีอาชีพเล่นโขนสด ทำให้ต้องเช่าเครื่องประดับในราคาที่แพง จึงมีแนวคิดที่จะทำเครื่องประดับเพื่อใช้เอง จนถึงปัจจุบันนี้ไม่มีการแสดงโขนสดแล้ว แต่ก็ยังประดิษฐ์หัวโขนและเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยเพื่อการจำหน่าย โดยแบ่งการประดิษฐ์หลักๆ ได้แก่ การทำหัวโขน ซึ่งเป็นเครื่องสวมศีรษะประเภทหนึ่งสำหรับนักแสดงหรือผู้แสดงมหรสพอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “โขน” ใช้สวมใส่ในการแสดง หัวโขนนอกจากจะใช้สวมศีรษะหรือปิดบังหน้าผู้แสดงโขนแล้ว หัวโขนยังเป็นศิลปวัตถุประเภทประณีตศิลป์ เป็นงานศิลปะที่ได้รับการสร้างขึ้นอย่างวิจิตรประณีต ด้วยกระบวนการช่างแบบไทยประเพณีที่แสดงออกให้ประจักษ์ในภูมิปัญญาและ เอกลักษณ์ในงานศิลปะแบบไทยประเพณีประเภทหนึ่ง หัวโขนจึงเป็นศิลปวัตถุที่มีรูปลักษณะควรแก่การดูชม และเก็บรักษาไว้เพื่อการชื่นชมในรูปสมบัติและคุณสมบัติในฐานะศิลปกรรมไทย นอกจากนี้ยังมีการปักชุดโขนตามตัวละครและการทำเครื่องประดับโขน

ภาพประกอบ 69 หัวโขน ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนวัดเทพากร

ด้านอาหารการกิน จากการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ และสังเกต และสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าในชุมชนวัดเทพากรมีแหล่งจำหน่ายอาหารหรือของกินน้อยมาก คนในชุมชนส่วนใหญ่จะออกไปซื้อของที่ตลาดหน้าปากซอยจรัสสนิทวงศ์ 68 หรือหลังจากทำงานก็แวะซื้อของกินจากที่อื่นแล้วนำกลับมาทานที่บ้าน ส่วนในชุมชนก็มีร้านอาหารตามสั่ง ร้านขายข้าวเหนียวส้มตำ ร้านขายของชำและร้านขายชา กาแฟโบราณ ชาดำเย็น ซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่ร้านเท่านั้น

ภาพประกอบ 70 ร้านขายของชำและอาหารตามสั่ง

ด้านแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ชุมชนมีแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝากที่เกี่ยวข้องกับหัวโขนและเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทย โดยจะจัดทำหัวโขนที่มีขนาดเล็กลงจากขนาดปกติ เพื่อใช้จัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไปเพื่อนำไปบูชา

ด้านความเป็นมิตรของผู้คน คนในชุมชนวัดเทพากร มีความเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส และต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ พร้อมทั้งเล่าถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน ประวัติการเล่นโขนสดภายในชุมชน อธิบายขั้นตอนการทำหัวโขนและเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทย พร้อมทั้งเชิญชวนให้กลับมาท่องเที่ยวหรือเยี่ยมชมชุมชนอีก

ด้านความคุ้มค่าของเงินการเดินทางไปชุมชนวัดเทพากรสามารถเดินทางได้ทั้งทางเรือและทางรถยนต์ แต่ถ้าต้องการมาท่องเที่ยวในวันเสาร์อาทิตย์จะเดินทางได้เฉพาะทางรถยนต์เท่านั้นเพราะการโดยสารทางเรือจะเปิดให้บริการเฉพาะวันจันทร์ถึงวันศุกร์เท่านั้น การเดินทางโดยรถยนต์จะเข้าซอยจรัสสินทวงศ์ 68 และสามารถนำรถมาจอดที่วัดเทพากรได้ ในส่วนการขอเข้าเยี่ยมชมบ้านที่ประดิษฐ์หัวโขนหรือเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทย สามารถเข้าเยี่ยมชมได้ฟรีโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น แต่ถ้ามาท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะควรจะประสานผู้นำชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์หัวโขนก่อน เพราะจะได้เตรียมวัสดุอุปกรณ์ และวิทยากรเพื่อการสาธิตให้ชมเกี่ยวกับการประดิษฐ์หัวโขนและเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทย นอกจากนี้ในชุมชนยังมีศูนย์สุขภาพชุมชนให้บริการยาสามัญประจำบ้าน และมีการเปิดนวดแผนไทยได้แก่ นวดตัว นวดประคบ อบสมุนไพร ซึ่งการคิดบริการเริ่มต้นเพียงชั่วโมงละ 100 บาทเท่านั้น

ภาพประกอบ 71 บริการนวดแผนไทย

สรุปความเป็นมา และสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มกรุงเทพมหานครเป็นกลุ่มเขตอนุรักษเมืองเก่า มีแหล่งวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย 5 สำนักงานเขต ได้แก่ สำนักงานเขตธนบุรี สำนักงานเขตบางกอกใหญ่ สำนักงานเขตคลองสาน สำนักงานเขตภาษีเจริญ และสำนักงานเขตบางพลัด เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ มีวัด โบสถ์ มัสยิด ที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม ยังคงวิถีชีวิตของชุมชนนานาชาติ (จีน ฝรั่งเศส แขก เขมร ลาว) และชนบประเพณีไทยดั้งเดิม สภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมในชุมชนกลุ่มเป้าหมายซึ่งประกอบด้วย 5 ชุมชนได้แก่

1. ชุมชนกุฎีจีน สำนักงานเขตธนบุรี เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในย่านฝั่งธนบุรี มีผู้คนอาศัยอยู่หลากหลายชาติพันธุ์ มีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน คนในชุมชนส่วนใหญ่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาสมัยที่พม่าบุกทำลายในปี พ.ศ. 2310 คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ การแต่งกายแบบชาวแขก ได้แก่ แขกแพ แขกจาม แขกยะวา และแขกมลายู คนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคีกัน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น วัดขวางตาครูส์ วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร ศาลเจ้าเกียนอันเกง และบ้านวินเซอร์ สถานที่ตั้งของชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้มีทัศนียภาพที่สวยงามและร่มรื่น ชุมชนมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มีความโดดเด่นในเรื่องของการทำขนมและอาหารโปรตุเกส โดยเฉพาะอย่างยิ่งขนมฝรั่งกุฎีจีน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และเป็นขนมต้นตำรับแบบโปรตุเกส ชุมชนมีแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝากได้แก่ ขนมฝรั่งกุฎีจีน กุดสลึง ขนมกวยตัด ขนมทองหยิบ ทองหยอด และฝอยทอง เป็นต้น คนในชุมชนมีความเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยวและการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้นทำให้มีความคุ้มค่าของเงินที่จ่ายไป

2. ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า สำนักงานเขตคลองสาน เป็นชุมชนที่เก่าแก่มีย่านที่ประมาณ 30 ไร่ ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้าจะเกี่ยวข้องกับพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเมื่อทรงพระเยาว์ สภาพบ้านเรือนเป็นอาคารพาณิชย์ มีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ วิถีชีวิตของคนในชุมชนจะเรียบง่าย ปัจจุบันมีคนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง มีการสร้างบ้านให้เช่า ห้องเช่า และกลายเป็นสังคมเมืองมากขึ้น คนในชุมชนล้มหายตายจากและย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนได้แก่ อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี วัดอนงค์รามวรวิหาร ศาลเทพเจ้ากวนอู ศาลเจ้าพ่อเสือ มัสยิดกุฎิลอิสลาม (มัสยิดตึกแดง) มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว) และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตคลองสาน

สถานที่ตั้งของชุมชนมีสถานที่ ที่ศึนียภาพ ความสวยงามและร่มรื่นโดยเฉพาะอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนในวันหยุดและใช้เพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ชุมชนมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาได้แก่ เทศกาลเข้าพรรษาและเทศกาลออกพรรษา เช่น การตักบาตรเทโว การเทศน์มหาชาติ การปฏิบัติกิจทางศาสนาอิสลาม เช่น การทำละหมาดทุกวันศุกร์ การเซ่นไหว้บรรพบุรุษในวันตรุษสารทของชาวไทยเชื้อสายจีน ในส่วนของอาหารการกิน ภายในชุมชนจะมีรถเข็นเพื่อจำหน่ายอาหารจำพวก ข้าวขาหมู ข้าวหมูแดง ก๋วยเตี๋ยว กระจ่างปลา เป็นต้น แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ส่วนใหญ่จะจัดจำหน่ายในอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประเภทเครื่องดื่มน้ำที่ทำจากสมุนไพร เหยี่ยวที่ระลึกอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า พ.ศ. 2538 และสินค้าจากโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา คนในชุมชนมีความเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว และมีความคุ้มค่าของเงินเมื่อมาเที่ยวในชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้าเพราะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้นในการเข้าเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนี้อาหาร เครื่องดื่ม และของที่ระลึก ก็จัดจำหน่ายในราคาที่ไม่แพง

3. ชุมชนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย เป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา วิถีชีวิตดั้งเดิมเป็นแบบชุมชนริมน้ำ แต่เมื่อมีคนเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่มีการสร้างถนนแทนที่คลองทำให้ในปัจจุบันกลายเป็นชุมชนชาวตลก บรรพบุรุษของคนในชุมชนเป็นชาวกุรุงศรีอยุธยาที่อพยพมาภายหลังจากเสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. 2310 และมาตั้งบ้านเรือนขึ้นบริเวณปากคลองบางกอกน้อย จากเดิมที่อาศัยอยู่ในกุรุงศรีอยุธยา ชาวบ้านประกอบอาชีพการทำภาชนะเครื่องทองลงหิน เมื่อมีการอพยพถิ่นฐานก็นำวิชาช่างบุมาถ่ายทอดให้คนในชุมชนปากคลองบางกอกน้อยเพื่อนำไปประกอบอาชีพจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันชุมชนวัดสุวรรณารามมีบ้านเรือนอยู่อาศัยกว่า 100 หลังคาเรือน สภาพวัฒนธรรมชุมชนที่โดดเด่นได้แก่การทำอาชีพช่างบุ ซึ่งในปัจจุบันเหลือเพียงรายเดียวที่ยังคงดำเนินการอยู่ เนื่องจากต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูงทำให้คนหันไปประกอบอาชีพอื่น

ในเรื่องความเชื่อคนในชุมชนยังคงรักษาและสืบทอดประเพณีมาตั้งแต่โบราณ ได้แก่ การวิ่งม้าแก้บน และการสืบทอดการแสดงกระบี่กระบองของตระกูลครูทองอยู่ ที่ยังมีให้เห็นเพียงสำนักเดียว ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร ตลาดวัดสุวรรณาราม โรงรถจักรธนบุรี ร้านสงวนโอสด ศาลาโรงธรรม ด้านเทศกาลและประเพณี เช่น การตักบาตรเทโว ด้านความเชื่อและการละเล่น เช่น การรำกระบี่กระบองและการวิ่งม้าแก้บน ส่วนด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทำชั้นลงหินและการผลิตภาชนะลงหินโดยใช้วัสดุสแตนเลส แหล่งอาหารการกินส่วนใหญ่จะอยู่ที่ตลาดวัดสุวรรณาราม ซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ ขน

และอาหารสำเร็จรูป อาหารที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชอบมารับประทานถ้าได้มาเที่ยวในชุมชนได้แก่ ร้านอาหารเดี่ยวเนื้อบ้านบุ ด้านของที่ระลึกและของฝาก ส่วนใหญ่จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ชั้นลงหิน และผลิตภัณฑ์ตกแต่งบ้าน ของใช้บนโต๊ะอาหารที่ทำจากสแตนเลส ส่วนความเป็นมิตร คนในชุมชนมีอัธยาศัยดีเยี่ยม ยิ้มแย้มแจ่มใส และคอยให้บริการกับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นกันเอง ในด้านความคุ้มค่าของเงิน การเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนวัดสุวรรณารามเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์และทางเรือ อาหาร เครื่องดื่มจำหน่ายในราคาอย่างเอร็ดอร่อย ส่วนการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้นทำให้เป็นที่พึงพอใจกับนักท่องเที่ยว

4. ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สำนักงานเขตภาษีเจริญ เป็นชุมชนเก่าแก่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ บ้านแบบเรือนเก่าโบราณ แต่เดิมเป็นที่พำนักของบรรดาขุนนาง ผู้ดีและเศรษฐีในสมัยก่อน ปัจจุบันคนในชุมชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจได้แก่ วัดไทย วัดจีน มัสยิด และศาลเจ้า มีการผสมผสานวัฒนธรรมและประเพณีอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีการดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ผู้คนอาศัยอยู่บ้านไม้ชั้นเดียวทรงเก่าแก่ ปลูกไม้ดอกไม้ประดับหน้าบ้าน และขายของที่ระลึกหรือของฝากให้กับนักท่องเที่ยว ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนได้แก่ วัดคูหาสวรรค์ บ้านศิลปิน ซึ่งเป็นที่จัดแสดงงานศิลปะประเภตต่างๆ โดยเฉพาะภาพวาดและภาพถ่ายบรรยากาศริมคลองบางกอกใหญ่ และการจัดแสดงหุ่นละครเล็กที่เปิดให้นักท่องเที่ยวชมฟรี

ความโดดเด่นของชุมชนอยู่ที่สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ทำให้มีทัศนียภาพสวยงามและร่มรื่น มีโฮมสเตย์ไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ส่วนเรื่องอาหารกิน มีอยู่ในเลือกซื้อ เลือกรับประทานหรือซื้อกลับบ้านเป็นจำนวนมากเช่น ร้านอาหารกาแฟ ขนมหวาน ข้าวเกรียบปากหม้อ กวยจั๊บ น้ำซัน ข้าวสอย ผลไม้ตามฤดูกาล เป็นต้น ด้านแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝาก ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดแข็งของชุมชน ได้แก่ ร้านอาหารผลิตภัณฑ์สมุนไพร ร้าน ศ จิตรกร จัดโชว์ผลงานด้านศิลปะและบริการวาดภาพเหมือนทั้งภาพสีและภาพขาวดำ ร้าน Rimklong Gallery จัดแสดงรูปถ่ายที่เกี่ยวกับกรุงเทพมหานครในอดีต และวิถีชีวิตของคนริมคลองบางกอกใหญ่ ร้านจำหน่ายกระเป๋า พวงกุญแจ เสื้อ กางเกง ผ้าฝ้าย และอื่น ๆ อีกมากมายที่คอยจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อซื้อเป็นของฝากหรือของที่ระลึก นอกจากนี้คนในชุมชนมีความเป็นกันเอง มีการเชิญชวนให้แวะชมสินค้า และทักทายพร้อมทั้งแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน การเดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สามารถเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์และทางเรือ มีความสะดวกสบาย อาหาร เครื่องดื่ม และของที่ระลึกหรือของฝากมีราคาไม่แพง และสามารถชมการแสดงหุ่นละครเล็กฟรี โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ทำให้คุ้มค่าของเงินและเป็นที่พึงพอใจของนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศ

5. ชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งอยู่ที่ซอยจรัสสินทวงศ์ 68 พื้นที่ดั้งเดิมจะทำสวนผลไม้ แต่เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนเป็นที่ราบลุ่มเกิดน้ำท่วมทุกปี ทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการถมพื้นที่เพื่อป้องกันน้ำท่วม ซึ่งทำให้ปัจจุบันนี้เมื่อถึงฤดูน้ำหลากคือในช่วงเดือนกรกฎาคมจนถึงเดือนธันวาคม ทำให้น้ำท่วมในชุมชนลดน้อยลงไปมาก ชุมชนวัดเทพากรได้เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณ พ.ศ. 2517 เนื้อที่ของชุมชนประมาณ 25 ไร่ ปัจจุบันมีจำนวนครอบครัว 328 ครอบครัว มีคนอาศัยอยู่ประมาณ 1,324 คน ลักษณะของบ้านเรือนเป็นบ้านไม้สองชั้นยกสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม ระดับการศึกษาของคนในชุมชนส่วนใหญ่จบระดับชั้นประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อาชีพส่วนใหญ่ค้าขาย

รับจ้าง ประกอบอาชีพส่วนตัวและรับราชการ เป็นต้น ความโดดเด่นของชุมชนวัดเทพากรได้แก่ การทำหัวโขนและการประดิษฐ์เครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยเพื่อการจัดจำหน่าย นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีศูนย์ฝึกเป็นอาชีพเปิดสอนให้ฟรี สำหรับนักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจเพื่อนำไปประกอบอาชีพ โดยจะคิดบริการเฉพาะค่าวัสดุที่ใช้ประกอบการฝึกเท่านั้น

ศักยภาพการเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวของชุมชนส่วนใหญ่เป็นด้านหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับโขน ทั้งเครื่องประดับ อาวุธที่ใช้ในการแสดง เสื้อผ้า รวมทั้งอุปกรณ์ประกอบฉากที่ใช้ในการแสดงในด้านอาหารการกินนั้นภายในชุมชนวัดเทพากรมีแหล่งจำหน่ายอาหารน้อยมาก ส่วนเรื่องแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝากจะมีเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์หัวโขนเท่านั้น ส่วนความเป็นมิตรของคนในชุมชนถือได้ว่ามีอัธยาศัยดีมาก มีความคุ้มค่าของเงินหรือนักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพราะการเยี่ยมชมกระบวนการผลิตการประดิษฐ์หัวโขนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้ยังมีการให้บริการนักท่องเที่ยวในส่วนของการนวดแผนไทยซึ่งคิดค่าบริการในราคาย่อมเยาอีกด้วย

ตอนที่ 2 แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ชุมชนกุฎีจีน สำนักงานเขตธนบุรี

ชุมชนกุฎีจีนเป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานทั้งภาครัฐ สถาบันการศึกษา และเอกชน เข้ามาส่งเสริม ฟันฟู อนุรักษ์ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน เช่นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับชุมชนย่านกะดีจีน สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ และกลุ่มบิกทรี (Bangkok Big Tree) ได้จัดงานศิลปะขึ้นเพื่อรณรงค์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนในย่านนี้ ซึ่งตั้งชื่องานว่า “กะดีจีน-ศิลป์ในซอย ครั้งที่ 3” และชุมชนยังมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ สามารถพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ เช่น วัด โบสถ์ ศาลเจ้าและมัสยิดตลอดจนตรอกซอกซอยเก่าแก่ บ้านโบราณที่มีสถาปัตยกรรมโดดเด่น และคลองสายประวัติศาสตร์ และที่โดดเด่นของชุมชนนี้คือ ความสัมพันธ์ของผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนาที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันทำให้คนในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข จากการสนทนากลุ่มสามารถสรุปเป็นแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้ดังนี้

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนกุฎีจีน

1. ปัญหาด้านสถานที่ ทักษะสภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ชุมชนกุฎีจีนจะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องทางกายภาพของชุมชน เช่นเรื่องความทรุดโทรมของบ้านเรือนเก่า ซึ่งมีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม ทางเดินภายในซอยมีความคับแคบ และมีขยะมูลฝอย รวมทั้งสภาพแวดล้อมของศาลเจ้าเทียนอันกงที่มีทัศนียภาพบดบัง ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน และความทรุดโทรมของอาคารข้างเคียงของโบสถ์ชั้นตาคูร์สูส ที่ทำลายทัศนียภาพโดยรอบบริเวณโบสถ์

ภาพประกอบ 72 สภาพบ้านเรือนในชุมชนกุฎีจีน

2. ปัญหาด้านการขาดเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งคนในชุมชนมีความคิดเห็นว่า หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ยังขาดการส่งเสริมหรือจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอย่างแท้จริง หรือมีการดำเนินการแต่ยังไม่สามารถทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญ การอนุรักษ์ และหวงแหนศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ภายในชุมชนได้

3. ปัญหาด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของดีของชุมชนโดยเฉพาะขนมฝรั่งกุฎีจีน และอาหารโปรตุเกส คนทั่วไปหรือนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่ทราบว่าชุมชนมีของดีอะไรบ้าง และจะสามารถหาซื้อรับประทานหรือซื้อเป็นของฝากได้ที่ใดบ้าง

4. ปัญหาด้านการขาดแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากของชุมชน หรือแหล่งจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนช่วยกันประดิษฐ์แล้วนำมาจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวร่วมทั้งการสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดเด่นหรือสัญลักษณ์ของชุมชนเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

แนวทางที่จะเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนกุฎีจีนเพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านสถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น คนในชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้มีหน่วยงานเข้ามาปรับปรุงแก้ไขสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ เพื่อป้องกันโรคติดต่อรวมทั้งปรับปรุงอาคารบ้านเรือนและทัศนียภาพรอบ ๆ บริเวณชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งปัจจุบันได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาปรับปรุงและทำโครงการปรับปรุงสถานที่ และทัศนียภาพของชุมชนเช่น โครงการนำร่องปรับปรุงพื้นที่สาธารณะรอบบริเวณมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญย่านกะดีจีน แต่ก็ยังมีสถานที่สำคัญที่ต้องอนุรักษ์เพื่อให้คงอยู่กับชุมชนได้แก่ การอนุรักษ์และซ่อมแซมบ้านวินด์เซอร์ ซึ่งเป็นบ้านเก่าแก่ที่มีอายุเกินกว่า 100 ปี ที่อยู่คู่กับชุมชนมาช้านาน และมีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นในสมัยนั้น แต่ปัจจุบันบ้านวินด์เซอร์มีสภาพทรุดโทรมและผุพังไปตามกาลเวลา

ปัจจุบันมีนายสมสุข จุฑะโยธิน เป็นทายาทที่อาศัยอยู่ในบ้านหลังนี้ในวัยเกิน 70 ปี มีความคิดที่อยากอนุรักษ์เรือนโบราณให้เป็นมรดกของครอบครัวและชุมชน นายสมสุขเคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่าตั้งแต่เด็กไม่ได้อยู่ที่นี้ แต่ก็ไป ๆ มา ๆ เลยไม่รู้สึกผูกพันกับบ้านหลังนี้สักเท่าไร จนมีคนบอกว่าบ้านแบบนี้หาไม่ได้อีกแล้วนะครู ถึงได้คิดที่จะซ่อมแซม แต่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากเพื่อการซ่อมแซมบ้าน รวมทั้งการหาช่างฝีมือดีซึ่งมีความรู้พอที่จะบูรณะบ้านโบราณก็เป็นเรื่องยาก และก็เป็นเรื่องยากจนเกินกำลังชายชราในวัย 70 กว่าปี และที่สำคัญปัญหาในเรื่องของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ถ้าต้องการให้กรมศิลปกรเข้ามาบูรณะจะต้องมีการขึ้นทะเบียนเป็นอาคารโบราณสถานเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งถ้าที่ดินเป็นของเอกชนต้องได้รับการยินยอมจากเจ้าของก่อน ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นคือตัวบ้านเป็นกรรมสิทธิ์ของนายสมสุข จุฑะโยธิน แต่กรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของโรมันคาทอลิกมิชซัง ซึ่งเป็นส่วนการปกครองทางศาสนาที่อยู่เหนือวัด ซางตากรู้สึขึ้นไปอีก และถ้าให้กรมศิลปกรเข้ามาบูรณะซ่อมแซมอำนาจในการดูแลและจัดการต้องเป็นของกรมศิลปกรตามกฎหมาย ซึ่งหมายถึงเจ้าของบ้านไม่มีสิทธิ์ในตัวบ้าน ทำให้เจ้าของบ้านไม่ยอมให้ดำเนินการเพื่อต้องการคงสิทธิ์ของตนเองไว้ จึงเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไข

ภาพประกอบ 73 สภาพบ้านวินด์เซอร์

2. ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี คนในชุมชนกุฎีจีนพบว่าแนวทาง การพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ภายในชุมชนควรมีการดำเนินการในรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายเพื่อ การมีส่วนร่วม เพราะมองเห็นว่าการพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนและการมีส่วนร่วมของ คนชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนอยู่รอด มีหลักการ แนวคิดและเป็นกรอบที่จะทำให้การพัฒนา ชุมชนมีพลังสามารถที่จะก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ดังนั้น คนใน ชุมชนต้องการให้มีเครือข่ายเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นรูปธรรมมีความร่วมกันช่วยเหลือและจัด กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งส่งผลให้ เกิดรายได้กับคนในชุมชนอย่างแท้จริง

3. ด้านอาหารการกินของชุมชนโดยเฉพาะชนมกุฎีจีนหรือชนมฝรั่งกุฎีจีน เป็นชนมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน แต่ชนมชนิดนี้ คนในชุมชนกุฎีจีนจะทำจำหน่ายภายในชุมชนและในบริเวณใกล้เคียงหรือมีการสั่งทำเท่านั้น จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ร้านทำชนมกุฎีจีนไม่มีความรู้ทางด้านธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการขาย การบรรจุภัณฑ์ หรือการวิจัยทางการตลาด เพิ่มยอดขาย ดังนั้น เจ้าของร้านขายชนมกุฎีจีน จึงต้องการให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการต่อยอดทางธุรกิจเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน นอกจากนี้ควรมีการอนุรักษ์และเผยแพร่การทำอาหารโปรตุเกส ซึ่งในชุมชนกุฎีจีนเป็นต้นตำรับของอาหารโปรตุเกส และในปัจจุบันคนเก่าแก่ในชุมชนก็ได้ล้มหายตายจากไปเหลืออยู่น้อยมาก ควรมีการอนุรักษ์และเผยแพร่อาหารโปรตุเกสให้คนรุ่นหลังได้รับรู้และสืบทอดต่อไป

4. ด้านแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ชุมชนกุฎีจีนเป็นชุมชนที่มีนักท่องเที่ยว เดินทางมาท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอแต่จากการลงพื้นที่พบว่า แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากมีน้อยมาก คือมีเฉพาะร้านขายชนมฝรั่งกุฎีจีนเพียง 2-3 ร้านเท่านั้น ดังนั้นควรมีการจัดทำของที่ระลึกเพื่อจำหน่าย เช่น เสื้อผ้าที่สกรีนเป็นรูปสัญลักษณ์ของชุมชน เช่น วัดช่างตากุ้งี่ หรือควรมีการจัดจำหน่ายอาหารโปรตุเกสเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวหรือประชาสัมพันธ์ให้เป็นจุดแข็งของชุมชนเพื่อรณรงค์ให้คนมาเที่ยวในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

ภาพประกอบ 74 ป้ายแสดงแหล่งจำหน่ายขนมฝรั่งกุฎีจีน

ชุมชนสวนสมเด็จย่า สำนักงานเขตคลองสาน

ชุมชนสวนสมเด็จย่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เช่นอุทยานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สวนสมเด็จย่า) ศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าพ่อเสือ (พระภูมิบาล) มัสยิดกูตินิกอิสลามหรือ สุเหร่าตึกแดง โรงเรียน บ่อน้ำโบราณ โรงงานทำแป้งหมาก โรงน้ำปลา บางแห่งได้ปิดกิจการแล้ว แต่ก็มีร่องรอยให้สามารถศึกษาได้ ปัจจุบันชุมชนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารชุมชน จากการสนทนากลุ่มสามารถสรุปเป็นแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้ดังนี้

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนสวนสมเด็จย่า

1. ปัญหาด้านสถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ชุมชนสวนสมเด็จย่า จะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องทางกายภาพของชุมชน เช่น เรื่องความทรุดโทรมของโรงงานต่าง ๆ ที่ปัจจุบันได้เลิกกิจการไปแล้ว ความแออัดของที่อยู่อาศัย ขยะมูลฝอย และการปล่อยที่ดินว่างเปล่าของเอกชนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากที่ดิน และสภาพแวดล้อมโดยรอบของชุมชน รวมทั้งไม่มีป้ายแสดงสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อบริการให้กับนักท่องเที่ยว

2. ปัญหาด้านขาดการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนพิธี วันสำคัญทางศาสนา ซึ่งควรจะมีการประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนและบุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยวได้เข้ามาร่วมกิจกรรม รวมทั้งการขาดการอนุรักษ์การเล่นพื้นบ้านที่ยังมีให้เห็นในชุมชนสวนสมเด็จย่า ได้แก่ การเล่นหมากเกมยูโด หรือหมากฮอตแซก

ภาพประกอบ 75 ที่ดินรกร้าง

3. ปัญหาด้านอาหารการกิน แหล่งจำหน่ายอาหารการกินของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นร้านแผงลอย และกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปภายในชุมชน จึงทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนไม่ทราบว่าชุมชนมีอาหารการกินที่โดดเด่นและขึ้นชื่ออะไรบ้าง และมีขายที่ใดบ้าง

4. ปัญหาด้านการขาดแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากของชุมชนหรือแหล่งจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนช่วยกันประดิษฐ์แล้วนำมาจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวรวมทั้งการสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดเด่นหรือสัญลักษณ์ของชุมชนเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 76 สินค้าทั่วไปที่จำหน่ายในชุมชน

แนวทางที่จะเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนสวนสมเด็จย่า เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สรุปลงได้ดังนี้

1. ด้านสถานที่ ทักษะสภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ชุมชนสวนสมเด็จย่า เป็นสถานที่เก่าแก่และมีความเจริญตั้งแต่ในอดีต แต่ขาดการอนุรักษ์ หรือบางแห่งก็เลิกกิจการ ปล่อยให้ร้าง หรือบางแห่งก็ไม่ได้รับการบูรณะ ทำให้เกิดการทรุดโทรม คนในชุมชนเห็นว่าทางรัฐหรือเอกชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีโครงการหรือจัดสรรงบประมาณเพื่อปรับปรุงทัศนียภาพรอบ ๆ บริเวณชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน และให้คนในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

2. ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ชุมชนสวนสมเด็จย่า มีความคิดเห็นว่าการที่ชุมชนมีวัฒนธรรมที่สำคัญด้านศาสนพิธี ที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน และที่ยังยึดถือปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน เช่น วัดอนงคารามยังมีประเพณีทำบุญในเทศกาลเข้าพรรษาถึงออกพรรษา และในพรรษาทุกหัวค่ำมีพระธรรมเทศนา และเจริญวิปัสสนากรรม ก่อนวันออกพรรษามีเทศน์ 3 ธรรมาสน์ ส่วนในวันออกพรรษามีการตักบาตรเทโว และเทศน์มหาชาติ และในวัดพิชัยญาติการาม ยังมีพิธีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา ในส่วนของคนจีนที่นับถือศาสนาพุทธ ก็มีพิธีที่สำคัญได้แก่ ทุกวันพระตามวันจันทร์คตติของคนจีน ก็จะไปเซ่นไหว้ ทำบุญทำทานที่ศาลเจ้าในชุมชนที่มีอายุเก่าแก่อยู่อายุชุนมาอย่างยาวนาน ได้แก่ ศาลเจ้ากวนอู ศาลเจ้าพ่อเสือ และศาลซำโนเก็ง และยังมีการทำพิธีเทกระจาด บริจาคสิ่งของให้กับผู้ยากไร้อีกด้วยในส่วนของชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีการปฏิบัติทางศาสนาคือการละหมาด สวดขอพรจากพระผู้เป็นเจ้าวันละ 5 ครั้ง ทุกวันศุกร์ ในเวลา 12 นาฬิกา 30 นาที จะร่วมทำพิธีละหมาดที่มีสยิดกุวติลอิสลามหรือสุเหร่าตึกแดง และมัสยิดเซฟี มีการร่วมกันสวดมนต์ทำบุญในวันตรุษและวันสำคัญทางศาสนา เช่น ในค่ำของวันนิสฟูชะอูบาน ก่อนวันถือศีลอด 15 วัน วันตรุษอิดิ้ลฟิตรี วันรุ่งขึ้นจากเทศกาลถือศีลอด และวันเมาลิดินนบี ฉลองวันคล้ายวันประสูติของพระศาสดา ดังนั้นคนในชุมชนเสนอแนวทางว่าควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับศาสนพิธีและประเพณีการทำบุญทำทานในย่านชุมชนสวนสมเด็จย่า ให้ทันสมัยและมีการปรับปรุงตามกาลเวลา เช่น ควรมีการจัดงานประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งการออกร้านต่าง ๆ ของชุมชน ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้มาท่องเที่ยวในชุมชน และเพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ชุมชนยังมีการละเล่นพื้นบ้าน ที่คนในชุมชนเห็นว่าควรต้องมีการอนุรักษ์ไว้เพื่อสืบทอดไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ คือ หมากเกมยูโด หรือหมากฮอตแตก ซึ่งการละเล่นชนิดนี้มีมานานแล้ว และปัจจุบันจะมีการเล่นในชุมชนนี้เท่านั้น ซึ่งจะนิยมเล่นใกล้ ๆ ศาลเจ้าพ่อเสือ จากการสัมภาษณ์ได้ทราบว่า คนที่นำเข้ามาเป็นแขกเนปาล เช่น โบเช ในสมัยก่อนเล่นแบบใครแพ้ ก็ต้องเลี้ยงน้ำโอเลี้ยง และในสมัยนี้จะเป็นการเล่นการพนันเสียเป็นส่วนใหญ่ อุปกรณ์จะประกอบด้วย ลูกเต๋า ตัวเดินของผู้เล่น และกระดานเดิน จำนวนผู้เล่นจะมี 4 คนต่อหนึ่งเกม วิธีการเล่น ผู้เล่นจะมีตัวเดินเป็นแผ่นกลม ๆ คนละสี่อัน ทำการทอยลูกเต๋าที่ละคน ใครได้ทำอะไรก็เดินตามจำนวนลูกเต๋าที่ทอยได้ ใครที่เดินได้ครบสี่ตัวก่อนเป็นผู้ชนะ ในแผ่นกระดานเดินจะมีบริเวณบ้านใครบ้านมัน ถ้าเราเดินเข้าบริเวณบ้านใครแล้วเจ้าของบ้านเดินตามหลังเรามา เจ้าของบ้านจะลากเราเข้าบ้านก็หมายความว่า เราต้องไปเดินเริ่มต้นเดินใหม่ ระยะเวลาในการเล่นแต่ละเกมประมาณครึ่งชั่วโมง

3. ด้านอาหารการกิน จากการลงพื้นที่และการสนทนากลุ่มกับคนในชุมชนสวนสมเด็จย่าสรุปได้ว่า คนในชุมชนมองว่าอาหารการกินในชุมชนมีมาก ส่วนใหญ่เป็นรถเข็นและแต่ละร้านค้าที่จำหน่ายมีอยู่ทั่วไปกระจัดกระจายอยู่ภายในชุมชน จึงเห็นว่าควรมีหน่วยงานหรือองค์กรที่ดูแลด้านการท่องเที่ยวจัดทำป้าย ประชาสัมพันธ์หรือแผ่นพับ โปสเตอร์ บอกเส้นทางให้ทราบว่าในชุมชน สวนสมเด็จย่ามีอาหารอะไรอร่อยบ้างและจำหน่ายอยู่ที่ใดบ้างแจกจ่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนหรืออาจจะจัดทำเป็นป้ายติดไว้ที่สวนสมเด็จย่าก็ได้

ภาพประกอบ 77 รถเข็นจำหน่ายอาหาร

4. แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ชุมชนสวนสมเด็จย่าเป็นชุมชนที่มีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างประเทศเดินทางมาท่องเที่ยวโดยมีเป้าหมายคืออุทยานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สวนสมเด็จย่า) ดังนั้นแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากจะมีเพียงเฉพาะในสวนสมเด็จย่าเท่านั้น และมีสินค้าเพื่อการจำหน่ายน้อยมาก ดังนั้น คนในชุมชนเห็นว่าควรมีการจัดตั้ง

กลุ่มเพื่อการจัดทำของที่ระลึกหรือของฝากที่เกิดจากฝีมือของคนในชุมชน หรือสินค้า OTOP ของชุมชน เพื่อจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

5. ด้านความคุ้มค่าของเงิน การสร้างความประทับใจหรือความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว นั้น คนในชุมชนเห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือสถาบันการศึกษา ควรมีการสร้างองค์ความรู้ของชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า ครรศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิจัยทั้งในด้านเอกสาร วัตถุ สิ่งของ บุคคลสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของดีของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ และเผยแพร่ในรูปแบบของงานวิจัย บทความทางวิชาการ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เพื่อนำมาใช้ประกอบการประชาสัมพันธ์ และมีการบูรณาการองค์ความรู้ ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาและการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม ชุมชนให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาพประกอบ 78 กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ชุมชนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย

ชุมชนวัดสุวรรณารามเป็นชุมชนเก่าแก่ และมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพราะมีทรัพยากรศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่ยังอนุรักษ์ไว้ เช่นวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามซึ่งวาดไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 โดยจิตรกรรมระดับอาจารย์ได้แก่ หลวงวิจิตรเจษฎาหรืออาจารย์ทองและอาจารย์คงแป๊ะตลาดวัดทอง ซึ่งเป็นตลาดเก่าแก่กว่าร้อยปี อาคารตลาดมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นสวยงามมีหลังคาโค้งรัศมีความเป็นเอกลักษณ์ ร้าน สงวน โอเอส ซึ่งเป็นร้านขายยาไทยแผนโบราณ บ้านชั้นลงเงิน โรงธรรม และยังมีประเพณีตักบาตรเทโว การวิ่งม้า แก้วบน และการรำกระบี่กระบอง

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนวัดสุวรรณาราม สามารถแบ่งเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านสถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ชุมชนวัดสุวรรณาราม จะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องทางกายภาพของชุมชน เช่น ความแออัดของที่อยู่อาศัย ขยะมูลฝอย สถานที่บางแห่งในชุมชนมีการทรุดโทรม รวมทั้งไม่มีป้ายแสดงสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อบริการให้กับนักท่องเที่ยว

2. ปัญหาด้านขาดการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยเฉพาะงานหัตถกรรม การทำขันลงหินหรือขันบุ ที่ปัจจุบันเหลือผู้ประกอบการเพียงคนเดียวเท่านั้น และไม่มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยบริหารจัดการ การวิจัย การตลาดเพื่อจัดจำหน่ายสินค้ารวมทั้งขาดการถ่ายทอดความรู้ด้านช่างบุให้กับเยาวชนหรือคนที่สนใจทั่วไปเพื่อเป็นการร่วมอนุรักษ์ให้คงอยู่กับชุมชนวัดสุวรรณารามต่อไป

3. ปัญหาด้านอาหารการกิน แหล่งจำหน่ายอาหารการกินของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นร้านที่อยู่ในตลาดวัดสุวรรณาราม ซึ่งปัจจุบันมีร้านค้าจำหน่ายอยู่น้อยมาก นอกจากนี้ร้านค้ามีการขายกระจาดกระจายอยู่ทั่วไปภายในชุมชน จึงทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนไม่ทราบว่าชุมชนมีอาหารการกินที่โดดเด่นและขึ้นชื่ออะไรบ้าง และมีขายที่ใดบ้าง

4. ปัญหาด้านการขาดแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากของชุมชน หรือแหล่งจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนช่วยกันประดิษฐ์แล้วนำมาจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวรวมทั้งการสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดเด่นหรือสัญลักษณ์ของชุมชนเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และสินค้าที่โดดเด่นของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ที่เป็นขันลงหินมีราคาแพงเกินไป ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีกำลังในการซื้อ

แนวทางในการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนวัดสุวรรณาราม เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านสถานที่ ทักษะสภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น คนในชุมชนวัดสุวรรณารามมีความคิดเห็นว่าคุณที่เกี่ยวของทั้งภาครัฐและเอกชนรวมทั้งคณะกรรมการชุมชนควรมีการปรับปรุงพื้นที่ภูมิทัศน์ภายในชุมชนเพื่อให้เกิดความสวยงามและเป็นแรงดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชนควรมีการเขียนป้ายบอกเส้นทางการเดินทางเพื่อไปเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ภายในชุมชน และควรมีการซ่อมแซมสถานที่บางแห่งที่มีความทรุดโทรมเช่น ตลาดวัดสุวรรณ รวมทั้งควรตกแต่งสถานที่ให้เกิดความร่มรื่น เช่น การนำไม้ดอกไม้ประดับมาประดับสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 79 สภาพทั่วไปของชุมชนวัดสุวรรณาราม

2. ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นชุมชนที่มีบ้านเรือนอาศัยอยู่กว่า 100 หลังคาเรือน และเมื่ออดีตในชุมชนนี้จะทำขันลงหิน หรือขันบุญมาตั้งแต่โบราณ แต่ทุกวันนี้มีผู้ที่สืบทอดมรดกทำขันลงหินจากกรุงศรีอยุธยาเพียงหลังคาเดียวคือ “ขันลงหินบ้านบุ เจียม แสงสัจจา” ซึ่งปัจจุบันมีคุณเมตตา เสลานนท์ ทายาทกิจการขันลงหินบ้านบุในรุ่นที่ 6 เป็นผู้สืบทอดกิจการต่อจากมารดา คุณเมตตาได้ให้สัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2552 ปีที่ 32 ฉบับที่ 4101 ไว้ว่า “ประมาณ 60 ปีที่แล้ว ที่ชุมชนนี้ทำขันลงหินทุกบ้าน เหมือนเป็นหัตถกรรมในครัวเรือน ทำเป็นงานอิสระอยู่บ้านหากเป็นโรงงานขนาดใหญ่หน่อยเรียกว่ากงสี พอวันเวลาผ่านไปก็ค่อย ๆ หายไปที่ละหลัง เลิกทำกันไปจนเหลือที่นี้ที่สุดท้าย”

นอกจากนี้ คุณเมตตายังเล่าให้ฟังเกี่ยวกับการทำธุรกิจขันลงหินในปัจจุบันว่า “ทุกวันนี้เรามี order มาจากยุโรปเป็นส่วนใหญ่ ทางอเมริกาเขาจะไม่ใช้ไม่ค่อยนิยมอาจจะเพราะว่าดูแลยาก ราคาสูง ขันลงหินคนที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีฐานะอย่างใบเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 3 นิ้ว ขายส่งใบละ 600 บาท ถ้ามีลวดลายอยู่ราคาใบละ 800 บาท ขันขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 นิ้ว ไม่มีลวดลาย ราคา 5,000 บาท ถ้ามีลายก็เพิ่มอีกพันกว่าบาทการดูแลรักษาก็ห้ามใส่ของร้อนหรือของเปรี้ยว ตอนนี้ก็เริ่มมีหน่วยงานราชการรู้จักบ้างแล้ว จากเว็บไซต์เริ่มมีคนรู้ว่ามันที่เดียวในเมืองไทย และเป็นงาน handmade” คุณเมตตายังเล่าให้ฟังเกี่ยวกับสถานการณ์ของการทำขันลงหินในปัจจุบันให้ทราบว่าช่างบุที่เหลืออยู่ทุกวันนี้ ในฐานะที่เป็นเจ้าของกิจการได้ดูแลช่างทุกคนเหมือนพี่น้อง ที่เขาสามารถหาได้เสมอ อยู่กันแบบครอบครัว เพราะเมื่อเขาไม่ไปไหนยัดงานนี้เป็นอาชีพ เขาก็ต้องมีความสุขด้วย จากการลงพื้นที่ศึกษาวิถีชีวิตและกระบวนการทำขันลงหิน บ้านบุเจียม แสงสัจจา ทำให้ทราบว่าขณะนี้ช่างบุเหลือเพียงไม่กี่คน แต่ละคนจะมีอายุมากแล้ว ทำให้ไม่มีคนที่จะเรียนรู้และสืบทอดต่อไปในอนาคตถ้าไม่มีหน่วยงานหรือโครงการที่จะอนุรักษ์และสืบทอดการทำขันลงหิน อาจกลายเป็นพิพิธภัณฑที่เก็บรักษาไว้แต่ซากหรือตำนานอันรุ่งเรืองในอดีตก็เป็นได้

ภาพประกอบ 80 ผลิตภัณฑ์ขันลงหิน

3. ด้านอาหารการกิน อาหารการกินในชุมชนส่วนใหญ่จะหาซื้อจากตลาดวัดสุวรรณาราม แต่ปัจจุบันแม่ค้าที่นำสินค้ามาขายในตลาดวัดสุวรรณารามมีน้อยมากไม่เหมือนแต่ก่อน และส่วนใหญ่จะเป็นร้านแผงลอยคนในชุมชนเห็นว่าควรต้องมีการปรับปรุงตลาดวัดสุวรรณารามทั้งโครงสร้างของตลาด ความสะอาดการจำกัดขยะที่มีอยู่ทั่วไปในชุมชน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ และการชักชวนหรือหาแนวทางจูงใจให้แม่ค้ากลับมาขายของที่ตลาดเหมือนเดิม หรือควรจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้คนในชุมชนมีการนำผลิตภัณฑ์ หรืออาหารดั้งเดิมในชุมชนเช่น ซาหริ่ม ข้าวหมกไก่ ปอเปี๊ยะทอด มาจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อการเสริมรายได้ให้แก่คนในชุมชน

ที่มา : ผู้จัดการออนไลน์ (2551 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 81 สภาพปัจจุบันของตลาดวัดสุวรรณาราม

4. ด้านแหล่งขายของที่ระลึกของฝาก ชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นในเรื่องของการทำขันลงหินบ้านบุ และการผลิตภาชนะลงหินที่ใช้วัสดุดินเผา แต่ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้จะมีต้นทุนค่อนข้างสูงมากทำให้สินค้าค่อนข้างมีราคาแพง จึงทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในชุมชนไม่มีกำลังที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ คนในชุมชนมีความคิดเห็นว่าควรมีการสร้างผลิตภัณฑ์หรือสินค้าที่เป็นของที่ระลึกเช่น ผลิตเป็นพวงกุญแจ หรือจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่ราคาไม่แพง นอกจากนี้ควรมีการตั้งกลุ่มเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ที่เป็นขนมและอาหารเพื่อจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

5. ด้านความคุ้มค่าของเงิน พบว่าอยากให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อประชาสัมพันธ์ให้คนมาท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายสินค้าอาหารและของที่ระลึก ดังตัวอย่างเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2555 รศ.วราภรณ์ สุรวดี ประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม ได้จัดกิจกรรมเรียนรู้และให้กำลังใจแก่ชาวบางกอกน้อย เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิต และสำนักแห่งความเป็นไทย โดยได้กำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีถิ่น ครั้งที่ 5 ชื่อกิจกรรมว่า “ยลบ้านภูมิปัญญา มรดกวัฒนธรรม ชาวบางกอกน้อย” ณ บ้านมะตูม บ้านช่างหล่อ บ้านข้าวเม่า และบ้านบุ ซึ่งในการจัดกิจกรรมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่า 100 คน โดยมีการ

ประชาสัมพันธ์กิจกรรมทาง Facebook และจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้คนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก จากการเข้าร่วมกิจกรรมและได้สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

“ผมก็เป็นผู้หนึ่งที่ร่วมเดินทางท่องเที่ยวบางกอกน้อยในวันเสาร์ที่ผ่านมา ด้วยวัย 75 ปี แต่ด้วยใจรักก็สามารถร่วมเดินทางได้อย่างราบรื่น ขอชมเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการที่ให้ความรู้และช่วยเหลือเป็นอย่างดี โอกาสหน้าจะมาร่วมกิจกรรมอีกครับ”

(ศตวรรษ ศรีสมบุญ. 2555 : สัมภาษณ์)

คนในชุมชนวัดสุวรรณาราม เห็นว่าการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้ขึ้นกับคนในชุมชน และเป็นการเผยแพร่ ร่วมอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป และเป็นการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจในการมาเที่ยวที่ชุมชนอีกด้วย

ภาพประกอบ 82 นักท่องเที่ยวรับฟังการทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน

ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สำนักงานเขตภาษีเจริญ

ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะความโดดเด่นด้านสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ตั้งอยู่รอบบริเวณริมคลอง แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยังไม่มีแบบแผนและการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึงทำให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวไม่เท่าเทียมกัน ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สามารถแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านสถานที่ ทักษะภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ จะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องทางกายภาพของชุมชน เช่น ความเก่าแก่ของบ้านเรือนความคับแคบของที่อยู่อาศัย ซอยภายในชุมชนมีขนาดเล็กและขรุขระ ภายในชุมชนมีขยะมูลฝอยเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมีขยะและสิ่งปฏิกูลในแม่น้ำลำคลอง นอกจากนี้ป้ายบอกทางเพื่อเป็นเครื่องหมายให้กับนักท่องเที่ยวในการเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ได้มาตรฐานและไม่ชัดเจน

2. ปัญหาด้านการพัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากของชุมชนกระจายไม่ทั่วถึง ซึ่งคนในชุมชนที่มีความพร้อมและมีงบประมาณในการตกแต่งร้านเท่านั้นที่สามารถดำเนินการธุรกิจขายของที่ระลึกหรือของฝากให้กับนักท่องเที่ยวได้ แต่มีคนในชุมชนเป็นจำนวนมากที่ไม่สามารถดำเนินการได้ จึงทำให้เกิดปัญหาการกระจายรายได้ไม่ทั่วคนในชุมชน

แนวทางในการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านสถานที่ ทัศนียภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น ภายในชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีการตั้งบ้านเรือนที่ไม่ถาวรและสถานที่ที่มีความคับแคบไม่เพียงพอต่อสมาชิกที่อยู่อาศัย ถนนและซอยทางเดินเท้าชำรุด มีน้ำท่วมขัง มีขยะตกค้าง ท่อระบายน้ำอุดตัน ยุ้งชุมชนนอกจากนี้ยังมีคูน้ำตื้น ๆ ท่อระบายน้ำมีขนาดเล็กและเก่า บ้านเรือนในริมน้ำมีความแตกต่างกันตามแต่สภาพทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว ทำให้เกิดความแตกต่างกันของชุมชนนอกจากนี้การทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำลำคลอง ยังมีให้พบเห็นอยู่จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนสิ่งที่ต้องการมากที่สุดคือ ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะสำนักงานเขตภาษีเจริญเข้ามาจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สภาพบ้านเรือนเพื่อให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี รวมทั้งการจัดทำป้ายแสดงแผนที่บอกทางเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับชุมชน

ภาพประกอบ 83 สภาพบ้านเรือนชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์

2. ด้านแหล่งขายของที่ระลึกของฝาก แหล่งขายของที่ระลึกหรือของฝากในชุมชนมีเพียงไม่กี่ร้านเท่านั้น เหตุเพราะว่าคนในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้น้อยไม่พอกับรายจ่าย ไม่มีงานทำ ไม่มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ มีหนี้สินทั้งในและนอกระบบ และต้องการฝึกอาชีพเพื่อเสริมรายได้ให้ครอบครัว มีเพียงไม่กี่ครอบครัวเท่านั้นที่มีศักยภาพในการปรับปรุงบ้านเรือน และมีเงินลงทุนในการ

ค้าขาย ทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำกันทางสังคม เกิดการกระจายรายได้ อย่างไม่เท่าเทียมกัน เกิดการคัดแยงกันในกลุ่มชน ทำให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนเกิดปัญหาและไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร จึงอยากให้อยู่ช่วยเหลือในเรื่องเงินลงทุนและการปรับปรุงอาคารสถานที่ที่ทัศนียภาพ

ภาพประกอบ 84 ความแตกต่างกันทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

ชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด

ชุมชนวัดเทพากร เป็นชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะความโดดเด่นด้านงานฝีมือหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับโขนและการทำเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทย แต่จากการลงพื้นที่ทำให้ทราบว่าสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ตั้งอยู่ของชุมชน รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนวัดเทพากร สามารถแบ่งเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. ด้านสถานที่ ที่ทัศนียภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ชุมชนวัดเทพากรจะมีปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายในชุมชนซึ่งเกิดจากน้ำท่วม ทำให้คนในชุมชนต้องร่วมมือกันถมที่เพื่อป้องกันน้ำท่วม และที่ตั้งของชุมชนเป็นบ้านไม้สองชั้นที่อาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น และมีความคับแคบมากทางเดินภายในชุมชนมีขนาดเล็ก ทำให้มีทางเดินค่อนข้างแคบ นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเข้าบริเวณวัดและชุมชนมีถังขยะและส่งกลิ่นเหม็นรบกวนชาวบ้าน

2. ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ชุมชนวัดเทพากรมีความโดดเด่นด้านการจัดทำเครื่องประดับไขนและเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทย จากการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่มกับผู้มีอาชีพในการทำเครื่องประดับไขนทำใหทราบว่ทุกวันนี้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในชุมชนน้อยมาก และหน่วยงานราชการไม่ให้การสนับสนุนเท่าที่ควรหรือขาดความต่อเนื่อง ทำให้แต่ละคนที่ทำอาชีพนี้ต้องช่วยเหลือตนเองทั้งด้านการจัดจำหน่ายสินค้า การประชาสัมพันธ์ การโฆษณาและการติดต่อเพื่อจำหน่ายสินค้า

แนวทางในการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนวัดเทพากร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านสถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและความร่มรื่น คนในชุมชนมีความคิดเห็นว่อยากให้สำนักงานเขตบางพลัดเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องของการปรับปรุงสถานที่ แก้ไขปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ขยะภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดทัศนียภาพที่สวยงาม เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนและนารายได้เข้าสู่ชุมชน

ภาพประกอบ 85 ถึงขยะทางเข้าชุมชนวัดเทพากร

2. ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพการทำเครื่องประดับไขน มีแนวคิดที่จะอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนรวมทั้งสถาบัน การศึกษา เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องการตลาดเพื่อจำหน่าย การประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนเพิ่มมากขึ้น และการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาศูนย์ฝึกออาชีพอบรม และจัดอบรมให้สำหรับผู้สนใจและนักเรียนเพื่อถ่ายทอดการจัดการทำเครื่องประดับไขนและเครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยให้คงอยู่ในชุมชนต่อไป

ภาพประกอบ 86 เครื่องประดับนาฏศิลป์ไทยเตรียมจัดจำหน่าย

ดังนั้นแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของชุมชนทั้ง 5 ชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ปรับปรุงอาคารบ้านเรือน จัดทำโครงการหรือจัดสรรงบประมาณเพื่อปรับปรุงทัศนียภาพรอบ ๆ บริเวณชุมชน จัดทำป้ายแสดงแผนที่บอกทางเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชน ช่อมแซมสถานที่ที่มีความทรุดโทรม ตกแต่งสถานที่ให้เกิดความร่มรื่น จัดทำโครงการเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนและนำรายได้เข้าสู่ชุมชน
2. การพัฒนาเครือข่ายเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน คนในชุมชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นรูปธรรมมีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การปลูกจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในชุมชน การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับศาสนพิธีและประเพณีต่าง ๆ ให้ทันสมัยและมีการปรับปรุงตามกาลเวลา การประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประเพณีต่าง ๆ การจัดทำโครงการและสร้างศูนย์ฝึกอาชีพให้สำหรับนักเรียนและผู้สนใจ เพื่อสืบทอดไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ และให้ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีคงอยู่ในชุมชนต่อไป
3. พัฒนาและปรับปรุงแหล่งจำหน่ายอาหาร พัฒนาผลิตภัณฑ์ของคนในชุมชน มีการส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการขาย การบรรจุภัณฑ์ หรือการวิจัยทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขาย ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ควรมีการอนุรักษ์เผยแพร่อาหารดั้งเดิมของชุมชนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอด ควรมีหน่วยงานหรือองค์กรที่ดูแลด้านการท่องเที่ยวจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์หรือแผ่นพับ โปสเตอร์ บอกเส้นทางให้ทราบว่าในชุมชนมีอาหารอะไรอร่อยบ้างและจำหน่ายอยู่ที่ใดแจกจ่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนควรจัดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้คนในชุมชนได้นำผลิตภัณฑ์ หรืออาหารดั้งเดิมมาจัดจำหน่าย

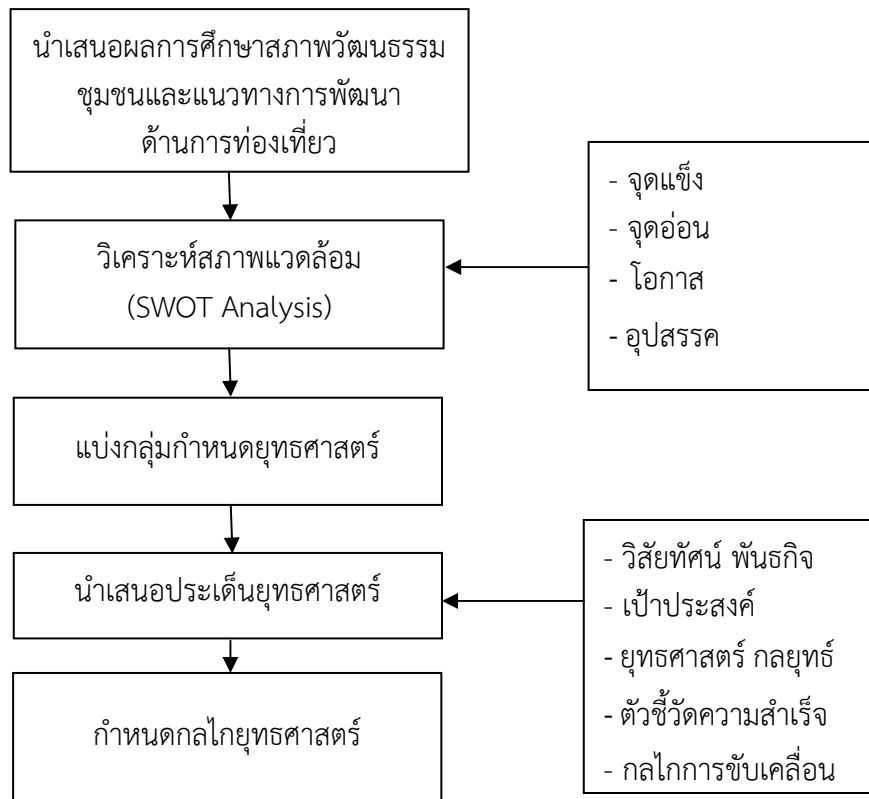
4. การพัฒนาปรับปรุงแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝาก และจัดตั้งกลุ่มเพื่อจัดทำของที่ระลึกหรือของฝากที่เกิดจากฝีมือของคนในชุมชน เช่น เสื้อที่สกรีนเป็นรูปสัญลักษณ์ของชุมชน พวงกุญแจ หรือสินค้า OTOP เพื่อจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และต้องเป็นผลิตภัณฑ์ที่ราคาไม่แพง เพื่อตอบสนองกำลังซื้อของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม และควรให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงินลงทุนเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจด้านการผลิตของที่ระลึกหรือของฝากด้วย

5. การสร้างความประทับใจหรือความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว ยิ้มแย้ม ต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นกันเอง แนะนำวัฒนธรรมชุมชน และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ภายในชุมชน ให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจและต้องการกลับมาเที่ยวที่ชุมชนอีกครั้ง

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและสถาบันการศึกษา ควรมีการสร้างองค์ความรู้ศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิจัยทั้งในด้านเอกสาร วัตถุ สิ่งของ บุคคลสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน ของดีของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ และเผยแพร่ในรูปแบบของงานวิจัย บทความทางวิชาการ พิธีภัณฑ์ท้องถิ่น และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประกอบการประชาสัมพันธ์ และมีการบูรณาการองค์ความรู้ ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาและการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน ให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน

ตอนที่ 3 การพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานครเพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

จากการศึกษาสภาพวัฒนธรรมชุมชนและแนวทางการพัฒนา ผู้วิจัยได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลประกอบการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อหาแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร โดยได้กำหนดขั้นตอนแผนผังการพัฒนายุทธศาสตร์ดังนี้

ภาพประกอบ 87 แผนผังแสดงขั้นตอนการพัฒนายุทธศาสตร์ เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร

1. ผู้วิจัยได้ดำเนินการนำเสนอผลการศึกษาสภาพวัฒนธรรมชุมชน และแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของกลุ่มพื้นที่เป้าหมาย โดยการใช้สภาพพื้นที่หรือลักษณะเด่นของพื้นที่เป็นตัวตั้ง และพัฒนาเครื่องมือและกลไกที่ใช้ในการจัดทำ และรวมทั้งกำหนดขั้นตอนการจัดทำยุทธศาสตร์
2. ดำเนินการการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ประกอบด้วย การศึกษาความต้องการและสภาพปัญหา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่
3. แบ่งกลุ่มกำหนดยุทธศาสตร์
4. นำเสนอประเด็นยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จและกลไกการขับเคลื่อน
5. กำหนดกลไกยุทธศาสตร์

การดำเนินการพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานครเพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่ สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม โดยผลที่ได้มาวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลสภาพแวดล้อมภายใน จุดแข็ง จุดอ่อน และสภาพแวดล้อมภายนอก โอกาส และอุปสรรค และนำไปจัดยุทธศาสตร์มาวิเคราะห์จากการเจ็ลี่ยน้ำหนักระแนเพื่อจัดลำดับความสำคัญ โดยผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ปัจจัยยุทธศาสตร์ดังนี้

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)

จุดแข็ง (Strengths)

S1 ชุมชนมีแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง (5)

S2 ชุมชนมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม มีความโดดเด่นและมีความเป็น

เอกลักษณ์ (4)

S3 ชุมชนมีแหล่งจำหน่ายอาหารที่หลากหลาย (3)

S4 คนในชุมชนมีความเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว (3)

S5 การท่องเที่ยวในชุมชนมีค่าใช้จ่ายถูก (2)

S6 คณะกรรมการชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพสูงต่อการบริหารชุมชน (1)

จุดอ่อน (Weakness)

W1 สิ่งแวดล้อมขาดสุขลักษณะ ความสวยงามและร่มรื่น (5)

W2 ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ขาดการส่งเสริมและอนุรักษ์ (4)

W3 แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก มีไม่เพียงพอและทั่วถึง (3)

W4 คนในชุมชนขาดความตระหนักและการมีส่วนร่วมด้านการจัดการการท่องเที่ยว

ทางวัฒนธรรม (2)

W5 ขาดเครือข่ายการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (1)

โอกาส (Opportunity)

O1 เส้นทางคมนาคมระหว่างชุมชนมีความสะดวก ทั่วถึง (5)

O2 นักท่องเที่ยวมีความหลากหลาย (4)

O3 นโยบายการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา

การท่องเที่ยว (3)

O4 กฎหมายด้านการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน มีผลต่อการบริหารจัดการ

วัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร (2)

O5 เครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชนมีความ

เข้มแข็ง (1)

อุปสรรค (Treat)

T1 สภาพสังคมเมืองไม่เอื้อต่อการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมชุมชน (3)

T2 ขาดการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน (2)

T3 นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และไม่รักษา

สภาพแวดล้อมหรือปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน (1)

ตาราง 2 แสดงน้ำหนักคะแนนรวมการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis)

ปัจจัยภายใน	น้ำหนัก (รวม =1)	คะแนน ตาม ลำดับ ปัจจัย	ปัจจัยภายนอก	น้ำหนัก (รวม =1)	คะแนน ตาม ลำดับ ปัจจัย
<u>จุดแข็ง (Strengths)</u>			<u>โอกาส (Opportunity)</u>		
S1 ชุมชนมีแหล่งทรัพยากร ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง (5)	0.30	5	O1 เส้นทางคมนาคมระหว่าง ชุมชนมีความสะดวก ทัวถึง (5)	0.40	5
S2 ชุมชนมีศิลปวัฒนธรรม และประเพณีดั้งเดิม มีความ โดดเด่นและมีความเป็น เอกลักษณ์ (4)	0.25	4	O2 นักท่องเที่ยวมีความ หลากหลาย (4)	0.30	4
S3 ชุมชนมีแหล่งจำหน่าย อาหารที่หลากหลาย (3)	0.20	3	O3 นโยบายการท่องเที่ยวของ กรุงเทพมหานคร เอื้อ ประโยชน์ต่อการพัฒนาการ ท่องเที่ยว (3)	0.15	3
S4 คนในชุมชนมีความเป็น มิตรกับนักท่องเที่ยว (3)	0.10	3	O4 กฎหมายด้านการจัดตั้ง คณะกรรมการชุมชน มีผลต่อ การบริหารจัดการวัฒนธรรม ชุมชนในกรุงเทพมหานคร (2)	0.10	2
S5 การท่องเที่ยวในชุมชนมี ค่าใช้จ่ายถูก (2)	0.10	2	O5 เครือข่ายความร่วมมือ ด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ และเอกชนมีความเข้มแข็ง (1)	0.05	1
S6 คณะกรรมการชุมชนมี ความเข้มแข็ง และมีศักยภาพ สูงต่อการบริหารชุมชน (1)	0.05	1	<u>อุปสรรค (Treat)</u>		
<u>จุดอ่อน (Weakness)</u>			T1 สภาพสังคมเมืองไม่เอื้อต่อ การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ชุมชน (3)	0.35	5
W1 สิ่งแวดล้อมขาด สุขลักษณะ ความสวยงามและ ร่มรื่น (5)	0.35	5	T2 ขาดการจัดสรร งบประมาณเพื่อพัฒนาการ ท่องเที่ยวของชุมชน (2)	0.50	3
W2 ศิลปวัฒนธรรมและ ประเพณีของชุมชน ขาดการ ส่งเสริมและอนุรักษ์ (4)	0.30	4	T3 นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึก ด้านการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ และไม่รักษา สภาพแวดล้อมหรือปฏิบัติตาม กฎระเบียบของชุมชน (1)	0.30	2
W3 แหล่งจำหน่ายของที่ ระลึกของฝาก มีไม่เพียงพอ และทัวถึง (3)	0.20	3		0.20	1
W4 คนในชุมชนขาดความ ตระหนักและการมีส่วนร่วม ด้านการจัดการการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรม (2)	0.10	2			
W5 ขาดเครือข่ายการบริหาร จัดการด้านการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม (1)	0.05	1			

เมื่อกำหนดค่าน้ำหนักคะแนนตามลำดับค่าปัจจัยของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคเสร็จแล้ว ให้นำผลที่ได้มาวิเคราะห์ในตาราง TOWS Matrix เพื่อวิเคราะห์หายุทธศาสตร์เชิงรุก ยุทธศาสตร์เชิงพัฒนา ยุทธศาสตร์เชิงรับ และยุทธศาสตร์เชิงถอย ดังแสดงในภาพประกอบ 88

TOWS Matrix	จุดแข็ง (Strengths)		จุดอ่อน (Weakness)	
	S1		W1	
	S2		W2	
	S3		W3	
	S4		W4	
	S5		W5	
โอกาส (Opportunity)		SO	WO	
O1	ยุทธศาสตร์เชิงรุก	ยุทธศาสตร์เชิงพัฒนา		
O2				
O3				
อุปสรรค (Treat)		ST	WT	
T1	ยุทธศาสตร์เชิงรับ	ยุทธศาสตร์เชิงถอย		
T2				
T3				

ภาพประกอบ 88 แสดงการวิเคราะห์ TOWS Matrix

จากภาพประกอบ 88 จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์ตาราง TOWS Matrix จะวิเคราะห์จากการเรียงลำดับค่าของปัจจัยแต่ละชนิด โดยให้เริ่มวิเคราะห์จากจุดแข็งที่มีค่ามากที่สุดกับโอกาสที่มีความเป็นไปได้เรียงลำดับไปเรื่อยๆ ซึ่งค่าที่ได้ระหว่างจุดแข็ง (S) กับโอกาส (O) จะได้ SO ได้แก่ ยุทธศาสตร์เชิงรุก ค่าที่ได้ระหว่างจุดอ่อน (W) กับโอกาส (O) จะได้ WO ได้แก่ ยุทธศาสตร์เชิงพัฒนา ค่าที่ได้ระหว่างจุดแข็ง (S) และอุปสรรค (T) จะได้ ST ได้แก่ ยุทธศาสตร์เชิงรับ และค่าที่ได้ระหว่างจุดอ่อน (W) และอุปสรรค (T) จะได้ WT ได้แก่ ยุทธศาสตร์เชิงถอย เมื่อวิเคราะห์ครบแล้ว ให้คุณคะแนนตามลำดับค่าของปัจจัยแต่ละข้อ เพื่อหาลำดับของยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการก่อนหลัง รายละเอียดดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 วิเคราะห์ TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา

SWOT TOWS Matrix	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weakness)
	S1 ชุมชนมีแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง (5)	W1 สิ่งแวดล้อมขาดสุขลักษณะ ความสวยงามและร่มรื่น (5)
	S2 ชุมชนมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม มีความโดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ (4)	W2 ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ขาดการส่งเสริมและอนุรักษ์ (4)
	S3 ชุมชนมีแหล่งจำหน่ายอาหารที่หลากหลาย (3)	W3 แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก มีไม่เพียงพอและทั่วถึง (3)
	S4 คนในชุมชนมีความเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว (3)	W4 คนในชุมชนขาดความตระหนัก และการมีส่วนร่วมด้านการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (2)
	S5 การท่องเที่ยวในชุมชนมีค่าใช้จ่ายถูก (2)	W5 ขาดเครือข่ายการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (1)
	S6 คณะกรรมการชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพสูงต่อการบริหารชุมชน (1)	
โอกาส (Opportunity)	S-O STRATEGIES	W-O STRATEGIES
O1 เส้นทางคมนาคมระหว่างชุมชนมีความสะดวก ทั่วถึง (5)	- พัฒนาเส้นทางแหล่งท่องเที่ยว ($S1 \times O1 = 25$)	- กรุงเทพมหานครกำหนดนโยบายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ($W1 \times O3 = 15$)
O2 นักท่องเที่ยวมีความหลากหลาย (4)	- พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย ($S1 \times O2 = 20$)	- กรุงเทพมหานครกำหนดนโยบายการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ($W2 \times O3 = 12$)
O3 นโยบายการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว (3)	- กรุงเทพมหานครกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ($S1 \times O3 = 15$)	- สร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ($W2 \times O5 = 4$)
O4 กฎหมายด้านการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน มีผลต่อการบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร (2)	- เพิ่มบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ($S1 \times O4 = 10$)	- สร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ($W4 \times W5 \times O5 = 2$)
	- สร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ($S1 \times O5 = 5$)	

ตาราง 3 (ต่อ)

SWOT TOWS Matrix	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weakness)
	S1 ชุมชนมีแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง (5)	W1 สิ่งแวดล้อมขาดสุขลักษณะ ความสวยงามและร่มรื่น (5)
	S2 ชุมชนมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม มีความโดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ (4)	W2 ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ขาดการส่งเสริมและอนุรักษ์ (4)
	S3 ชุมชนมีแหล่งจำหน่ายอาหารที่หลากหลาย (3)	W3 แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก มีไม่เพียงพอและทั่วถึง (3)
	S4 คนในชุมชนมีความเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยว (3)	W4 คนในชุมชนขาดความตระหนักและการมีส่วนร่วมด้านการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (2)
	S5 การท่องเที่ยวในชุมชนมีค่าใช้จ่ายถูก (2)	W5 ขาดเครือข่ายการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (1)
	S6 คณะกรรมการชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพสูงต่อการบริหารชุมชน (1)	
โอกาส (Opportunity)	S-O STRATEGIES	W-O STRATEGIES
O5 เครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชนมีความเข้มแข็ง (1)	<ul style="list-style-type: none"> - กรุงเทพมหานครกำหนดนโยบายการส่งเสริมกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี (S2xO3=12) - พัฒนาคูณภาพมาตรฐานของอาหารการกินเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว (S3xO2=12) - คณะกรรมการชุมชนมีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนเห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยว (S4xO4=6) 	
T1 สภาพสังคมเมืองไม่เอื้อต่อการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมชุมชน (3)	- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (S1xT2 = 10)	- จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว (W1xT2= 10)
T2 ขาดการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน (2)	- ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทราบถึงการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์และการปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน (S4xT3= 3)	- พัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝากให้เพียงพอกับนักท่องเที่ยว (W3xT2= 6)
T3 นักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ไม่รักษาสภาพแวดล้อมหรือปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน (1)		

ตาราง 4 ผังและผลการจัดทำ Matrix SWOT

SWOT TOWS Matrix	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weakness)
โอกาส (Opportunity)	S-O STRATEGIES	W-O STRATEGIES
	<p>ยุทธศาสตร์เชิงรุก (SO STRATEGIES)</p> <ol style="list-style-type: none"> ยกระดับศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน การประกันคุณภาพอาหารการกิน <p>กลยุทธ์</p> <ul style="list-style-type: none"> พัฒนาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ฟื้นฟู และอนุรักษ์อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน พัฒนามาตรฐานอาหารการกินของชุมชน 	<p>ยุทธศาสตร์เชิงพัฒนา (WO STRATEGIES)</p> <ol style="list-style-type: none"> การสร้างมูลค่าและคุณค่าของที่ระลึกของฝาก เสริมสร้างอัตลักษณ์ไทย ใส่ใจนักท่องเที่ยว บริหารจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว <p>กลยุทธ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝากของคนในชุมชน ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนร่วมกันรักษาสภาพแวดล้อมภายในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาแผนงานและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว
	<p>ยุทธศาสตร์เชิงรับ (QUEST Pattern)</p> <ol style="list-style-type: none"> สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากล <p>กลยุทธ์</p> <ul style="list-style-type: none"> พัฒนาแผนงานด้านการเสริมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ส่งเสริมการให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน 	<p>- ยุทธศาสตร์เชิงถอย (WT STRATEGIES)</p>

ผลจากการวิเคราะห์ TOWS Matrix ผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอแผนยุทธศาสตร์ 7 ยุทธศาสตร์ 11 กลยุทธ์ เพื่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยกระดับศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลยุทธ์

1. พัฒนาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
3. จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน

กลยุทธ์ คือ

ฟื้นฟู และอนุรักษ์อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การประกันคุณภาพอาหารการกิน

กลยุทธ์ คือ

พัฒนามาตรฐานอาหารการกินของชุมชนร่วมกับสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างมูลค่าและคุณค่าของที่ระลึกของฝาก

กลยุทธ์ คือ

ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝากของคนในชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากล

กลยุทธ์

1. พัฒนาแผนงานด้านการเสริมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว
2. ส่งเสริมการให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน

ยุทธศาสตร์ที่ 6 เสริมสร้างอัตลักษณ์ไทย ใส่ใจนักท่องเที่ยว

กลยุทธ์

1. ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนเป็นเจ้าบ้านที่ดี
2. ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ยุทธศาสตร์ที่ 7 บริหารจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว

กลยุทธ์ คือ

พัฒนาแผนงานและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

เมื่อผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติได้นำเสนอแผนยุทธศาสตร์เพื่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเสร็จแล้ว ผู้วิจัยได้จัดให้มีการวิพากษ์แผนยุทธศาสตร์ และกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด และกลไกการขับเคลื่อน

การกำหนดกลยุทธ์เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานครเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

วิสัยทัศน์

“ส่งเสริมและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุสุดในโลกอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”

พันธกิจ

1. พัฒนาทัศนียภาพ ภูมิทัศน์เมือง
2. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี
3. ส่งเสริม บริการ และอำนวยความสะดวกด้านอาหารการกิน
4. พัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก
5. สร้างความคุ้มค่าของการให้บริการด้านการท่องเที่ยว
6. สร้างความตระหนักในการให้บริการนักท่องเที่ยว
7. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

เป้าประสงค์

1. อาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม ทัศนียภาพมีความสวยงาม ร่มรื่น เป็นเมืองน่าอยู่
2. แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี มีศักยภาพสูง ดึงดูดใจ

นักท่องเที่ยวและเข้าถึงง่าย

3. อาหารการกิน มีความสะอาด ราคาย่อมเยา
4. แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก สร้างความประทับใจและมีความหลากหลาย
5. นักท่องเที่ยวได้รับการบริการอย่างเท่าเทียมและปลอดภัย
6. คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว เป็นเจ้าบ้านที่ดี เป็นมิตร

และมีส่วนร่วม

7. การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบ มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน โดยการ

มีส่วนร่วมขององค์กรทุกระดับ

ตัวชี้วัด

1. ระดับความสำเร็จของการจัดการอาคารสถานที่ ทัศนียภาพ และความเป็นเมืองน่าอยู่ของกรุงเทพมหานคร (ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90)

2. ร้อยละของการจัดการความเป็นเมืองน่าอยู่

3. ยกย่องระดับศักยภาพการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนทุกประเภทไม่ต่ำกว่าระดับ A

4. ร้อยละของจำนวนศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนได้รับการยกย่อง

ให้อยู่ในระดับ A

5. จัดบริการอาหารการกินอย่างเพียงพอโดยมีสัดส่วนของร้านอาหารต่อจำนวน

นักท่องเที่ยวต่อวัน เท่ากับ 1:50

6. ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจต่ออาหารการกินและการให้บริการ

7. ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจและประทับใจของที่ระลึกของฝากของชุมชน

8. ระดับความสำเร็จของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อจัดจำหน่ายให้กับ

นักท่องเที่ยว

9. ระดับความสำเร็จของการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวภายใน

ชุมชน

10. อัตราค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อหัว ต่อคน ต่อวัน

11. ร้อยละของนักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อความเป็นมิตรของคนในชุมชน

12. ร้อยละของประชาชนในชุมชนที่มีความตระหนักเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว และปฏิบัติตนเป็นเจ้าบ้านที่ดีในการต้อนรับนักท่องเที่ยว
13. ระดับความสำเร็จของการจัดระบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน
14. ระดับการมีส่วนร่วมของเครือข่ายและประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

ยุทธศาสตร์

- ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยกระดับศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน
- ยุทธศาสตร์ที่ 3 การประกันคุณภาพอาหารการกิน
- ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างมูลค่าและคุณค่าของที่ระลึกของฝาก
- ยุทธศาสตร์ที่ 5 สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากล
- ยุทธศาสตร์ที่ 6 เสริมสร้างอัตลักษณ์ไทย ด้านความใส่ใจนักท่องเที่ยว
- ยุทธศาสตร์ที่ 7 บริหารจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว

กลยุทธ์

1. พัฒนาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
3. จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
4. ฟื้นฟู และอนุรักษ์อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน
5. พัฒนามาตรฐานอาหารการกินของชุมชนร่วมกับสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร
6. ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝากของคนในชุมชน
7. พัฒนาแผนงานด้านการเสริมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว
8. ส่งเสริมการให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน
9. ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนเป็นเจ้าบ้านที่ดี
10. ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
11. พัฒนาแผนงานและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 89 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ดังนี้

ตาราง 5 รายละเอียด เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จ และกลไกการขับเคลื่อน

เป้าประสงค์	ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์	ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	กลไกการขับเคลื่อน
1. อาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมทัศนียภาพมีความสวยงามร่มรื่น เป็นเมืองน่าอยู่	ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยกระดับศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน กลยุทธ์ 1) พัฒนาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 3) จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	1) ระดับความสำเร็จของการจัดการ อาคารสถานที่ ทัศนียภาพ และความเป็นเมืองน่าอยู่ของกรุงเทพมหานคร (ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90) 2) ร้อยละของการจัดการความเป็นเมืองน่าอยู่	1) พัฒนาผู้นำชุมชน บุคลากรที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนให้เกิดจิตสำนึกร่วมกัน รักษาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน 2) ปรับปรุงพื้นที่บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นระเบียบ มีความสวยงามและร่มรื่น หน่วยงานรับผิดชอบ - กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร - สำนักงานเขต
2. แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีมีศักยภาพสูงดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและเข้าถึงง่าย	ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน กลยุทธ์ 1) พัฒนาและอนุรักษ์อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน	1) ยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนทุกประเภทไม่ต่ำกว่าระดับ A 2) ร้อยละของจำนวนศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนได้รับการยกระดับให้อยู่ในระดับ A	1) พัฒนากิจกรรมและประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีทิ้งกระจาด ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีการประกวดนางนพมาศ หน่วยงานรับผิดชอบ - กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร - สำนักงานเขต - ชุมชนในกรุงเทพมหานคร

ตาราง 5 (ต่อ)

เป้าประสงค์	ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์	ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	กลไกการขับเคลื่อน
3. อาหารการ กินมีความ สะอาด ราคา ย่อมเยา	ยุทธศาสตร์ที่ 3 การประกันคุณภาพ อาหารการกิน กลยุทธ์ 1. พัฒนามาตรฐาน อาหารการกินของ ชุมชนร่วมกับ สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร	1) จัดบริการอาหารการ กินอย่างเพียงพอโดยมี สัดส่วนของร้านอาหาร ต่อจำนวนนักท่องเที่ยว ต่อวันเท่ากับ 1:50 2) ร้อยละของ นักท่องเที่ยวที่พึงพอใจ ต่ออาหารการกินและ การให้บริการ	1) คณะกรรมการชุมชนและ คนในชุมชน ร่วมกันวางแผน ปรับปรุงและพัฒนาอาหารการ กินให้มีคุณภาพและเพียงพอกับ นักท่องเที่ยว หน่วยงานรับผิดชอบ - สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร - สำนักงานเขต
4. แหล่ง จำหน่ายของที่ ระลึกของฝาก สร้างความ ประทับใจและ มีความ หลากหลาย	ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างมูลค่าและ คุณค่าของที่ระลึก ของฝาก กลยุทธ์ 1) ส่งเสริมและพัฒนา แหล่งจำหน่ายของที่ ระลึกของฝาก ของคน ในชุมชน	1) ร้อยละของ นักท่องเที่ยวที่พึงพอใจ และประทับใจของที่ ระลึกของฝากของชุมชน 2) ระดับความสำเร็จของ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของ ชุมชนเพื่อจัดจำหน่าย ให้กับนักท่องเที่ยว	1) พัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ ระลึกหรือของฝากโดยเป็น ผลิตภัณฑ์จากฝีมือของคนใน ชุมชนเพื่อกระจายรายได้ให้กับ คนในชุมชน หน่วยงานรับผิดชอบ - สำนักงานเขต - สถาบันการศึกษา - ชุมชน
5. นักท่องเที่ยว ได้รับการบริการ อย่างเท่าเทียม และปลอดภัย	ยุทธศาสตร์ที่ 5 การเสริมสร้างสิ่ง อำนวยความสะดวก ด้านการท่องเที่ยว กลยุทธ์ 1) พัฒนาแผนงานด้าน การเสริมสร้างสิ่ง อำนวยความสะดวก ด้านการท่องเที่ยว 2) ส่งเสริมการ ให้บริการนักท่องเที่ยว อย่างเป็นระบบและมี มาตรฐาน	1) ระดับความสำเร็จของ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ในการท่องเที่ยว ภายในชุมชน 2) อัตราค่าใช้จ่ายของ นักท่องเที่ยวต่อหัว ต่อคน ต่อวัน	1) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อ ซ่อมแซมและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านด้านการท่องเที่ยว และป้องกันความปลอดภัย ให้กับนักท่องเที่ยว 2) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก สะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกเส้นทาง สถานที่จอดรถ ห้องสุขา และมีถังขยะไว้ บริการอย่างเพียงพอ หน่วยงานรับผิดชอบ - สำนักงานเขต - ชุมชน

ตาราง 5 (ต่อ)

เป้าประสงค์	ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์	ตัวชี้วัด ความสำเร็จ	กลไกการขับเคลื่อน
6. คนในชุมชน ตระหนักถึง ความสำคัญของ การท่องเที่ยว เป็นเจ้าของที่ดี เป็นมิตรและมี ส่วนร่วม	ยุทธศาสตร์ที่ 6 เสริมสร้างอัตลักษณ์ ไทย ด้านความใส่ใจ นักท่องเที่ยวกลยุทธ์ 1) ส่งเสริมและสร้าง จิตสำนึกให้คนใน ชุมชนเป็นเจ้าของที่ดี 2) ประชาสัมพันธ์การ ท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์	1) ร้อยละของ นักท่องเที่ยวที่มีความ พึงพอใจต่อความเป็น มิตรของคนในชุมชน 2) ร้อยละของประชาชน ในชุมชนที่มีความ ตระหนักเห็นความสำคัญ ของการท่องเที่ยว และ ปฏิบัติตนเป็นเจ้าบ้านที่ดี ในการต้อนรับ นักท่องเที่ยว	1) วางแผนพัฒนาข้อมูล สารสนเทศ บุคลากร มีคฤเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในชุมชน 2) พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อประชาสัมพันธ์การ ท่องเที่ยว 3) พัฒนาผู้นำชุมชน บุคลากร ที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนให้ เกิดจิตสำนึกร่วมกันต้อนรับ นักท่องเที่ยวอย่างเป็นมิตร หน่วยงานรับผิดชอบ - กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร - สำนักงานเขต - ชุมชน
7. การบริหาร จัดการเป็นไป อย่างมีระบบ มี ประสิทธิภาพ อย่างยั่งยืนโดย การมีส่วนร่วม ขององค์กรทุก ระดับ	ยุทธศาสตร์ที่ 7 บริหารจัดการและ สร้างเครือข่ายความ ร่วมมือด้านการ ท่องเที่ยว กลยุทธ์ 1) พัฒนาแผนงานและ กิจกรรมด้านการ ท่องเที่ยว	1) ระดับความสำเร็จของ การจัดระบบการส่งเสริม การท่องเที่ยวในชุมชน 2) ระดับการมีส่วนร่วม ของเครือข่ายและ ประชาชนในการจัดการ ท่องเที่ยวในชุมชน	1) สร้างเครือข่ายความร่วมมือ ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมชุมชน 2) ประสานกับหน่วยงานทั้ง ภาครัฐ เอกชน สถาบัน การศึกษา และหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันโครงการ พัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมชุมชน หน่วยงานรับผิดชอบ - กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร - สำนักงานเขต - ชุมชน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืนครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้พื้นที่ในการวิจัยคือ ชุมชนในกลุ่มกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 สำนักงานเขต ได้แก่ สำนักงานเขตธนบุรี สำนักงานเขตคลองสาน สำนักงานเขตบางกอกน้อย สำนักงานเขตภาษีเจริญ และสำนักงานเขตบางพลัด ผู้วิจัยได้สรุปผลตามความมุ่งหมายของการวิจัยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
3. เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สรุปผล

1. ความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
สภาพทั่วไป

ชุมชนตั้งอยู่ในย่านฝั่งธนบุรี ประกอบด้วยชุมชนกุฎิจีน สำนักงานเขตธนบุรี ชุมชนสวนสมเด็จย่า สำนักงานเขตคลองสาน ชุมชนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย ชุมชนหลังวัดคุหาสวรรค์ สำนักงานเขตภาษีเจริญ และชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด เป็นชุมชนเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีการอพยพหรือย้ายถิ่นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ชุมชนมีความเจริญมาแต่อดีต แต่เดิมจะประกอบอาชีพเป็นชาวนาน ปลูกเงาะ ทุเรียน และผลไม้ต่าง ๆ ปัจจุบันอาชีพของชุมชนส่วนใหญ่จะค้าขาย รับราชการ รัฐวิสาหกิจ ประกอบธุรกิจส่วนตัวและรับจ้างทั่วไป มีการปกครองในรูปแบบคณะกรรมการของชุมชน นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ชาวบ้านมีวิถีชีวิตหลากหลายทั้งแบบดั้งเดิมอาศัยอยู่ในบ้านไม้ชั้นเดียวรูปทรงเก่าแก่ อาศัยอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง และแบบที่เต็มไปด้วยตึกอาคารร้านค้า โรงเรียน ตลาด และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ มีคนอาศัยอยู่อย่างแออัด ผู้ที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมมีการอพยพไปหาที่อยู่ใหม่ มีการสร้างอาคารพาณิชย์เข้ามาแทนที่บริเวณเก่าที่ผู้ฟังไปตามกาลเวลา ผู้คนจากแหล่งอื่นก็เข้ามาอยู่ในชุมชนปะปนกับผู้ที่เคยอาศัยอยู่แต่เดิม

สภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

สภาพวัฒนธรรมชุมชนในปัจจุบันเป็นชุมชนที่เก่าแก่วิถีชีวิตที่อาศัยอยู่กันอย่างเครือญาติ ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิด ความเชื่อ เชื้อชาติ วัฒนธรรม การนับถือศาสนา ถึงแม้วันเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปคนในชุมชนก็ยังรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ได้ ชุมชนมีศักยภาพด้านสถานที่ ความสวยงามและร่มรื่น ได้แก่ วัดช้างตากุ้งี วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดอนงคารามวรวิหาร วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร วัดคูหาสวรรค์ วัดเทพากร ศาลเจ้าเกียนอันเกง บ้านวินเซอร์ อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ศาลเทพเจ้ากวนอู ศาลเจ้าพ่อเสือ มัสยิดกุฎิลอิสลาม (มัสยิดตึกแดง) มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร ตลาดวัดสุวรรณาราม โรงรถจักรธนบุรี ร้านรวงนโอสถ ศาลาโรงธรรม บ้านศิลปิน ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ประเพณีทิ้งกระจาด เทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลออกพรรษา วันสงกรานต์ การตักบาตรเทโว การเทศน์มหาชาติ การปฏิบัติกิจทางศาสนาอิสลาม การเซ่นไหว้บรรพบุรุษในวันตรุษสารทของชาวไทยเชื้อสายจีน มีการละเล่นพื้นบ้านและความเชื่อ เช่น การวิ่งม้าแก้บน การรำกระบี่ กระบอง การเล่นหมากเกมสยูด หรือหมากฮอตแตก มีการทำหัตถกรรมพื้นบ้านได้แก่ เครื่องขันลงหิน การทำหัวโขน เครื่องประดับนาฏศิลป์ และการจัดแสดงหุ่นละครเล็ก ด้านอาหารการกิน ได้แก่ ขนมฝรั่ง กุฎีจีน กุดสลึง ขนมกวยตัด ขนมทองหยิบ ทองหยอด และฝอยทอง สินค้าการโครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดา ข้าวเกรียบปากหม้อ ขนมหวาน ผลไม้ตามฤดูกาล ชุมชนมีแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากน้อยมาก คนในชุมชนมีความเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยวและการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ทำให้มีความคุ้มค่าของเงินและนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ

2. แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2.1 ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ปรับปรุงอาคารบ้านเรือน จัดทำโครงการหรือจัดสรรงบประมาณเพื่อปรับปรุงทัศนียภาพรอบ ๆ บริเวณชุมชน จัดทำป้ายแสดงแผนที่บอกทางเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชน ซ่อมแซมสถานที่ที่มีความทรุดโทรม ตกแต่งสถานที่ให้เกิดความร่มรื่น จัดทำโครงการเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนและนารายได้เข้าสู่ชุมชน

2.2 การพัฒนาเครือข่ายเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน คนในชุมชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นรูปธรรมมีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การปลูกจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในชุมชน การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับศาสนพิธีและประเพณีต่าง ๆ ให้ทันสมัยและมีการปรับปรุงตามกาลเวลา การประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประเพณีต่าง ๆ การจัดทำโครงการและสร้างศูนย์ฝึกอาชีพให้สำหรับนักเรียนและผู้สนใจ เพื่อสืบทอดไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ และให้ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีคงอยู่ในชุมชน

2.3 พัฒนาและปรับปรุงแหล่งจำหน่ายอาหาร พัฒนาผลิตภัณฑ์ของคนในชุมชน ควรมีการส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการขาย การบรรจุภัณฑ์ หรือการวิจัยทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขาย ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวธุรกิจเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ควรมีการอนุรักษ์เผยแพร่อาหารดั้งเดิมของชุมชนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอด และมีหน่วยงานหรือองค์กรที่ดูแลด้านการท่องเที่ยวจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์หรือแผ่นพับ โปสเตอร์

บอกเส้นทางให้ทราบว่ามีอาหารอะไรอร่อยบ้างและจำหน่ายอยู่ที่ใดแจกจ่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน ควรจัดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและให้คนในชุมชนได้นำผลิตภัณฑ์ หรืออาหารดั้งเดิมมาจัดจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน

2.4 การพัฒนาปรับปรุงแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝาก และจัดตั้งกลุ่มเพื่อจัดทำของที่ระลึกหรือของฝากที่เกิดจากฝีมือของคนในชุมชน เช่น เสื้อที่สกรีนเป็นรูปสัญลักษณ์ของชุมชน พวงกุญแจ หรือสินค้า OTOP เพื่อจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และต้องเป็นผลิตภัณฑ์ที่ราคาไม่แพง เพื่อตอบสนองกำลังซื้อของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม และควรให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงินลงทุนเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจด้านการผลิตของที่ระลึกหรือของฝาก

2.5 การสร้างความประทับใจหรือความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว ยิ้มแย้มต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นกันเอง แนะนำวัฒนธรรมชุมชน และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ภายในชุมชน ให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจและต้องการกลับมาเที่ยวที่ชุมชนอีก

2.6 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและสถาบันการศึกษา ควรมีการสร้างองค์ความรู้ ศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิจัยทั้งในด้านเอกสาร วัตถุ สิ่งของ บุคคลสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน ของดีของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ และเผยแพร่ในรูปของงานวิจัย บทความทางวิชาการ พิพิธภัณฑสถานและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประกอบการประชาสัมพันธ์ มีการบูรณาการองค์ความรู้ ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาและการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน ให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน

3. การพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การจัดทำยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ได้กำหนดขั้นตอนการพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย การนำเสนอผลการศึกษาศาสนาวัฒนธรรมชุมชน และแนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) การแบ่งกลุ่มเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ นำเสนอประเด็นยุทธศาสตร์ (กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จ และกลไกการขับเคลื่อน และผู้รับผิดชอบ) และกำหนดกลไกเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

กำหนดวิสัยทัศน์ “ส่งเสริมและจัดการแหล่งท่องเที่ยว ให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่สวยที่สุดในโลกอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” พันธกิจ พัฒนาทัศนียภาพ ภูมิทัศน์ เมืองพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ส่งเสริม บริการ และอำนวยความสะดวก ด้านอาหารการกิน พัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก สร้างความคุ้มค่าของการให้บริการด้านการท่องเที่ยว สร้างความตระหนักในการให้บริการนักท่องเที่ยว และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว กำหนดเป้าประสงค์ ได้แก่ อาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม ทัศนียภาพมีควมสวยงาม ร่มรื่น เป็นเมืองน่าอยู่ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี มีศักยภาพสูง ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและเข้าถึงง่าย อาหารการกิน มีความสะอาด ราคาอ่อมเยา แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก สร้างความประทับใจและมีความหลากหลาย นักท่องเที่ยวได้รับการบริการอย่างเท่าเทียมและปลอดภัย คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว เป็นเจ้าบ้านที่ดี เป็นมิตรและมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบ มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมขององค์กร

ทุกระดับโดยมียุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร 7 ยุทธศาสตร์ คือ

- 1) ยกระดับศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน
- 3) การประกันคุณภาพอาหารการกิน
- 4) การสร้างมูลค่าและคุณค่าของที่ระลึกของฝาก
- 5) สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากล
- 6) เสริมสร้างอัตลักษณ์ไทย ด้านความใส่ใจนักท่องเที่ยว
- 7) บริหารจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว

1. ยุทธศาสตร์ยกระดับศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน มี 3 กลยุทธ์ คือ

- 1) พัฒนาศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- 3) จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพัฒนาแผนการบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชน

กลไกการขับเคลื่อน 1) พัฒนาผู้นำชุมชน บุคลากรที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนให้เกิดจิตสำนึกร่วมกัน รักษาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน 2) ปรับปรุงพื้นที่บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นระเบียบ มีความสวยงามและร่มรื่น

2. ยุทธศาสตร์การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน

โดยมีกลยุทธ์ฟื้นฟู และอนุรักษ์อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน กลไกการขับเคลื่อนคือฟื้นฟูกิจกรรมและประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีทิ้งกระจาด ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีการประกวดนางนพมาศ

3. ยุทธศาสตร์การประกันคุณภาพอาหารการกิน กลยุทธ์คือพัฒนามาตรฐานอาหารการกินของชุมชนร่วมกับสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร กลไกการขับเคลื่อนคณะกรรมการชุมชนและคนในชุมชน ร่วมกันวางแผนปรับปรุงและพัฒนาอาหารการกินให้มีคุณภาพและเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว

4. ยุทธศาสตร์การสร้างมูลค่าและคุณค่าของที่ระลึกของฝาก กลยุทธ์คือส่งเสริมและพัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝากของคนในชุมชน กลไกการขับเคลื่อนพัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากโดยเป็นผลิตภัณฑ์จากฝีมือของคนในชุมชนเพื่อกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน

5. ยุทธศาสตร์สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากลมี

2 กลยุทธ์ คือ 1) พัฒนาแผนงานด้านการเสริมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว 2) ส่งเสริมการให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน กลไกการขับเคลื่อน 1) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อซ่อมแซมและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวและป้องกันความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว 2) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกเส้นทาง สถานที่จอดรถ ห้องสุขา และมีถึงขยะไว้บริการอย่างเพียงพอ

6. ยุทธศาสตร์เสริมสร้างอัตลักษณ์ไทย ด้านความใส่ใจนักท่องเที่ยว มี 2 กลยุทธ์คือ

- 1) ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนเป็นเจ้าบ้านที่ดี
- 2) ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

กลไกการขับเคลื่อน 1) วางแผนพัฒนาข้อมูลสารสนเทศ บุคลากร มัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน 2) พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว 3) พัฒนาผู้นำชุมชน บุคลากรที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นมิตร

7. ยุทธศาสตร์บริหารจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว มีกลยุทธ์คือพัฒนาแผนงานและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว กลไกการขับเคลื่อน 1) สร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชน 2) ประสานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบัน การศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันโครงการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชน

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่องการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ขออภิปรายผลการวิจัยโดยแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการศึกษาสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชน

ประกอบด้วยการศึกษาสถานที่ตั้งของชุมชน ประวัติความเป็นมาและข้อมูลทางด้านสังคม ผู้วิจัยได้แนวคิดจากทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural – Functional Theory) ที่ สมศักดิ์ศรีสันติสุข (2544 : 96-102) ได้สรุปไว้ว่าเป็นทฤษฎีที่สนใจการศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคมในรูปแบบบูรณาการ (Integration) โดยศึกษาหน้าที่ของโครงสร้างของสังคมทุก ๆ สังคม โครงสร้างในขณะเดียวกัน ให้สัมพันธ์กันจึงจะเข้าใจสังคมหนึ่งๆ ได้อย่างลึกซึ้งและถ่องแท้ เพราะสังคมหนึ่งประกอบขึ้นด้วยโครงสร้างต่าง ๆ โครงสร้างของสังคมก็คือ ส่วนประกอบของสังคมนั่นเอง แต่ละโครงสร้างจะทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กัน ถ้าขาดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งก็จะล่มสลายหรือหากโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งทรุดโทรมหรือเสื่อมสลายลง โครงสร้างนั้นก็ทำหน้าที่ไม่ได้ดี จะเป็นผลกระทบไปถึงโครงสร้างอื่นๆ เป็นลูกโซ่สุดท้ายจะทำให้สังคมนั้นเสื่อมโทรมหรือล่มสลายลงไป ดังนั้นสามารถนำทฤษฎีดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษาสถานที่ตั้ง ประวัติความเป็นมา และข้อมูลทางด้านสังคมของชุมชน กุฎีจีน ชุมชนสวนสมเด็จย่า ชุมชนวัดสุวรรณาาราม ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ และชุมชนวัดเทพากร เพื่อต้องการศึกษาโครงสร้างต่างๆ ของชุมชนที่ประกอบกันขึ้นเป็นสังคม ทำให้เข้าใจสภาพทั่วไปของชุมชน เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและศักยภาพทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชนเพื่อการนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์หาแนวทางส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวภายในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมหรือเพื่อการพัฒนาให้เต็มศักยภาพและประสานสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นความร่วมมือในชุมชนเพื่อพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ยังศึกษาถึงเป้าหมายของชุมชนเพื่อร่วมกันในการประสานสัมพันธ์กันของโครงสร้างในสังคมทำให้เกิดแนวทางการวางแผนและยุทธศาสตร์เพื่อจัดการวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนอย่างยั่งยืน

2. ด้านสภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การศึกษาสภาพวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการคัดเลือกเมืองที่น่าท่องเที่ยวที่สุดในโลกของนิตยสารการท่องเที่ยว Travel & Leisure ของประเทศสหรัฐอเมริกา (Travel & Leisure. 2012 : เว็บไซต์) ที่ได้พัฒนาแบบสอบถามเพื่อสอบถามผู้อ่านที่ TLWorldsBest.com และออนไลน์ที่ TravelandLeisure.com ตอบแบบสอบถามและมีการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการเดินทาง จากการแบ่งประเภทและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้รวดเร็ว และกำหนดรางวัลประเภทเมืองโดยพิจารณา 6 ด้าน ประกอบด้วยด้านสถานที่ ทศนียภาพ ความสวยงามและร่มรื่น ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ด้านอาหารการกิน ด้านแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก ด้านความเป็นมิตรของผู้คน และด้านความคุ้มค่าของเงินหรือความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวนั้น ผลปรากฏว่ากรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศไทยได้รับรางวัลเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก หรือ Word's Best Award ใน ปี ค.ศ. 2010 และปี ค.ศ. 2011 ทำให้ผู้วิจัยนำหลักเกณฑ์ในการพิจารณารางวัลเมืองน่าท่องเที่ยวที่สุดในโลก มาใช้เป็นปัจจัยในการส่งเสริมให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่น่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ได้นำแนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ของ Julian Steward (1955 : 178-209) ที่มองวัฒนธรรมว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้นักมนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และ Julian Steward เสนอว่ามนุษย์ไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสถานที่ ที่ศักยภาพ ความสวยงามและรุ่มรึ้นของชุมชน เพื่อใช้ประกอบเป็นแนวทางในการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ สุริชัย หวันแก้ว (2547 : 67) ได้กล่าวถึงแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ว่าแนวคิดนี้พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมโดยรวมของชุมชนและให้ความสนใจกับการปรับตัวของภูมิปัญญา และการจัดการของชุมชนเองที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้บริบททางสังคมเศรษฐกิจการเมือง โดยมองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และการเปลี่ยนแปลงก็เป็นผลมาจากการปรับตัว (Ad-Addition) ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานที่สำคัญคือเทคโนโลยี การผลิตโครงสร้างทางสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ อันเป็นเงื่อนไขหลักที่กำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวทางวัฒนธรรม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Forristal (2009 : 53-58) ที่ได้ศึกษาลักษณะที่เป็นเสน่ห์และแง่มุมต่าง ๆ ทางโอกาสการใช้วัฒนธรรมเป็นฐานสำหรับการท่องเที่ยวของเมืองโปรเฟต (Perceived Attractiveness and Dimensionality of Culture-Based Tourism Opportunities for Prophetstown) มีสาระสำคัญว่าวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจมีทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประวัติความเป็นมาของชนเผ่าอินเดียนแดงซอร์วีนิ กิจกรรมทางวัฒนธรรม แหล่งวัฒนธรรม งานมหรหรรรมการทำอาหาร และการเล่านิทานพื้นบ้าน เป็นต้น

3. ด้านแนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.1 การปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ปรับปรุงอาคารบ้านเรือน ทัศนียภาพรอบ ๆ บริเวณชุมชน ซ่อมแซมสถานที่ที่มีความทรุดโทรม ตกแต่งสถานที่ให้เกิดความรุ่มรึ้น และจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) Julian Steward (1995 : 178-209) ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาคนสำคัญของทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมองว่า “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้นักมนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมแต่ Julian Steward เสนอว่าเราไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ดังนั้นแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม จึงเป็นการศึกษาถึงภาพรวมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยังคงรักษาสภาพความเป็นชุมชน และจะต้องศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชนที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวของผู้คนในชุมชนเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Eber (1992 : 255-257) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน พบว่า หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น จะต้องใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน มีการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากร ธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมแบบยั่งยืน มีการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและหลีกเลี่ยงที่จะทำให้อะไรสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย และ Sproule (1996 : 255-257) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน พบว่าหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีส่วนสำคัญ สิ่งแวดล้อมจะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม และต้องกำหนดกลุ่มให้มีขนาดเล็กที่สุดเพื่อมิให้เกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรม และยังสอดคล้องกับ สานิต กฤตลักษณ์ (2551 : 296-311) ที่ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาพบว่ารูปแบบของการพัฒนาโบราณสถาน คือ การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบโบราณสถาน ให้มีความสะอาด สะดวก สบาย ต่อผู้มาใช้บริการ เพื่อทำให้เกิดความประทับใจและควมมีคุณค่าของโบราณสถาน เช่น จัดหาที่จอดรถ สร้างห้องน้ำ ศาลาพักผ่อนหรือป้ายแสดงประวัติของโบราณสถาน และจากงานวิจัยของ วันสาต ศรีสุวรรณ (2553 : 291-304) ที่ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ต้องรณรงค์สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ มีความรับผิดชอบร่วมกันในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ความสะอาดของสถานที่ จึงอภิปรายผลได้ว่าการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ต้องมีการรักษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพภายในชุมชน และคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมและปลูกจิตสำนึกให้รักและหวงแหนชุมชนของตนเอง

3.2 การพัฒนาเครือข่ายเพื่อการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ของชุมชน คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นรูปธรรม มีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การปลูกจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในชุมชน การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับศาสนพิธีและประเพณีต่าง ๆ ให้ทันสมัยและมีการปรับปรุงตามกาลเวลา การจัดทำโครงการและสร้างศูนย์ฝึกออาชีพให้สำหรับนักเรียนและผู้สนใจเพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและประเพณีให้คงอยู่ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัฐทิทยา หิรัณยหาด (2544 : 81-85) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอนาทม จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าหมู่บ้านที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีความเหมาะสมสำหรับจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องมีการสืบทอดดำรงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ การสืบทอดงานประเพณีที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกเดือนในรอบปี และประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย การประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ ภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ วิธีการดำรงชีวิต โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พูลทรัพย์ สวยเมืองตุลาพันธ์ และคณะ (2544 : 25-28) ที่ได้ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่าชุมชนคาดหวังว่าต้องการให้มีการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยชุมชนจะช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ และต้องเผยแพร่ของดีของชุมชนมีการจัดรูปแบบการจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศมา ฌ ระนอง (2545 : 279) ที่ได้ศึกษาการจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนท้องถิ่น ศึกษากรณี ชุมชนศรีวัง ตำบลโกล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า

การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนคีรีวง มีลักษณะการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีหน้าที่หลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด และปลูกจิตสำนึกให้คนภายในชุมชนรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนด้วย ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวภายในชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืน

3.3 การพัฒนาและปรับปรุงแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝาก แหล่งจำหน่ายอาหารและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของคนในชุมชน จัดตั้งกลุ่มเพื่อจัดทำของที่ระลึกหรือของฝากที่เกิดจากฝีมือของคนในชุมชน เช่น เสื้อที่สกรีนเป็นรูปสัญลักษณ์ของชุมชนพวงกุญแจ หรือสินค้า OTOP เพื่อจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และต้องเป็นผลิตภัณฑ์ที่ราคาไม่แพง เพื่อตอบสนองกำลังซื้อของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม และควรให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงินลงทุนเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจด้านการผลิตของที่ระลึกหรือของฝากด้วยอนุรักษ์เผยแพร่อาหารดั้งเดิมของชุมชนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และสืบทอด มีการส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านธุรกิจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการขาย การบรรจุภัณฑ์ หรือการวิจัยทางการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขาย ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ World Tourism Organization (1998 : 21-22) ที่กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ว่าผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวจะต้องแผ่หรือกระจายไปในทุกภาคส่วนของสังคม รวมทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ เท็ดชวย ช่วยบำรุง (2552 : 54) ที่ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า ต้องมีการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทุกคนในชุมชน

3.4 การสร้างความประทับใจหรือความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว ยิ้มแย้มต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นกันเอง แนะนำวัฒนธรรมชุมชน และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ภายในชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจและต้องการกลับมาเที่ยวที่ชุมชนอีกครั้ง ผู้วิจัยได้แนวคิดจากทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic interactions) ที่ จิตยา สุวรรณชะฎ (2544 : 79-81) ได้สรุปไว้ว่าเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความหมายและการแปลความของสัญลักษณ์ของแต่ละบุคคลซึ่งมีความลึกซึ้งซึ่งมากกว่าเพียงการศึกษาปฏิกิริยาตอบสนองของมนุษย์ต่อสิ่งเร้า และมุ่งศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและการตีความหมายต่าง ๆ ของบุคคลการให้ความสำคัญเกี่ยวกับประสบการณ์ ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อประเด็นต่าง ๆ พฤติกรรมการแสดงออก รวมทั้งความสนใจในอารมณ์ ความรู้สึก แรงกระตุ้น ความลุ่มหลง แรงบันดาลใจของบุคคล และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ World Tourism Organization (1998 : 21-22) ที่กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ว่าจะต้องรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเอาไว้เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะยังคงสามารถรักษาความเป็นที่นิยมอยู่ได้ และสามารถทำการตลาดต่อไปได้ และยังสอดคล้องกับ สุมณฑา บุญปลูก (2544 : 62-63) ที่ศึกษาเรื่องปัจจัยที่กำหนดการท่องเที่ยวภายในประเทศของคนกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจท่องเที่ยวในประเทศได้แก่ ความสนใจในประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนอธัยาศัยของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนี้ กรติพงษ์ มหิทธิภาทิไกร (2542 : 5) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องทัศนคติของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มาพำนักอยู่ในย่านบางลำพู ต่อมาตรการรักษาความปลอดภัย สรุปได้ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่ามีความปลอดภัยในประเทศไทยคาดว่าจะกลับมาท่องเที่ยวอีก

3.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและสถาบันการศึกษา ต้องสร้างองค์ความรู้โดยการศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิจัยทั้งในด้านเอกสาร วัตถุ สิ่งของ บุคคลสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน ของดีของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ และเผยแพร่ในรูปของงานวิจัย บทความทางวิชาการ พินิจภัณฑ์ท้องถิ่นและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประกอบการประชาสัมพันธ์ และมีการบูรณาการองค์ความรู้ ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาและการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมณฑา บุญปลูก (2544 : 62-63) ที่ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่กำหนดการท่องเที่ยวภายในประเทศของคนกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจท่องเที่ยวในประเทศนั้น นักท่องเที่ยวต้องการความรู้หรือการเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ อันได้แก่ สถานที่โบราณคดี ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้เป็นองค์ความรู้ในการตัดสินใจเพื่อมาท่องเที่ยวในประเทศ และสอดคล้องกับงานวิจัยของศักดิ์สิน ช่องดารากุล (2553 : 227-265) ที่ได้ศึกษาการละเล่นพื้นบ้านไทยของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง : การจัดการความรู้เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาพบว่าการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นจะต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมการจัดการความรู้และใช้บริบทของท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ระดับชั้น การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การสืบเสาะความรู้ สร้างความหมายในสิ่งที่เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ การถ่ายทอดประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ กระบวนการเพื่อนำความรู้ฝังลึกในตัวตนคนผู้รู้ (Tacit knowledge) ที่ซ่อนเร้นอยู่ในการละเล่นแต่ละชนิด และความรู้เปิดเผย (Explicit knowledge) ที่มีการเผยแพร่อยู่ในรูปแบบสื่อต่าง ๆ นั้น แก่เยาวชน และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เพื่อให้การเรียนรู้การละเล่นพื้นบ้านไม่สูญหายไปจากชุมชน

4. การจัดทำยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์โดยการนำแนวทางการพัฒนา ยุทธศาสตร์ ซึ่งมีกระบวนการวางแผน (Formulation of plans) การปฏิบัติตามแผน (Execution or implementation of plans) การตรวจสอบและการประเมินผลแผน (Review of plans) รวมทั้งมีการประเมินสภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคที่เกิดขึ้นของ วัฒนธรรมชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จ และกลไกการขับเคลื่อน สอดคล้องกับ อุทิศ ขาวเอียร (2549 : 24) ที่ได้กล่าวถึงการวางแผน กลยุทธ์ว่าการวางแผนกลยุทธ์เป็นการวางแผนอย่างมีระบบเชื่อมโยงให้องค์ประกอบในด้านต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างสอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมขององค์กร ให้ได้แนวทางช่วยชี้นำการปฏิบัติที่เหมาะสมเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยจะต้องมีการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายนอก วิเคราะห์สภาวะแวดล้อมภายในที่สำคัญ การกำหนดเป้าประสงค์ (วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์หลักของแผนฯ) เพื่อเป็นเป้าหมายหรือธงชัยของการดำเนินการที่ชัดเจน และต้องพิจารณาลำดับความสำคัญสภาวะแวดล้อมและกำหนดทางเลือกหรือยุทธศาสตร์เพื่อจะได้ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดและเกิดประโยชน์สูงสุด ในส่วนที่เกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น

ประเด็นยุทธศาสตร์การยกระดับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนการศึกษา พบว่าแนวทางการพัฒนาจะต้องพัฒนาผู้นำชุมชน บุคลากรที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันรักษา สภาพแวดล้อมภายในชุมชน และต้องปรับปรุงพื้นที่บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นระเบียบมีความสวยงามและร่มรื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศมา ฌ ระนอง (2545 : 279) ที่ได้ศึกษาการจัดการ

ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นศึกษารณีย์ ชุมชนศิรีวง ตำบลโกล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่าการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนศิรีวงนั้นต้องมีกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีหน้าที่หลักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมไปถึงการปลูกจิตสำนึกให้คนภายในชุมชนรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวภายในชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุดร วงษ์ทับทิม และคณะ (2545 : 76-87) ที่ได้ศึกษาชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอลานสกา จังหวัดแม่ฮ่องสอน การศึกษาพบว่าชุมชนเห็นคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ผืนป่า ต้นน้ำ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ชุมชนมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ โดยดำเนินการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวและกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ไม่ให้มีการจัดถนนเข้าไปให้น้อยที่สุดทั้งในทางตรงและทางอ้อม และสอดคล้องกับงานวิจัยของสานิต กฤตลักษ์ณ (2551 : 296-311) ที่ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการอนุรักษ์ ป่า และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาพบว่ารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถาน คือการบำรุงรักษาให้โบราณสถานคงสภาพเดิมให้มากที่สุดโดยคนในชุมชน ด้วยความสมัครใจ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อม ไม่ขัดต่อการดำรงชีวิตหาพันธมิตรช่วยทำ ด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยากทำได้ทุกวัน เช่นการทำความสะอาด เฝ้าระวังรักษา และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโบราณสถานให้กับชุมชน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Eber (1992 : 255-257) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน พบว่าหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น ประกอบด้วยส่วนสำคัญคือการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้การท่องเที่ยวคงอยู่ต่อไปได้ในระยะยาว และการสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทั้งเป็นการประหยัดและหลีกเลี่ยงที่จะทำสิ่งแวดล้อมถูกทำลายอีกด้วย

ประเด็นยุทธศาสตร์การประกันคุณภาพอาหารการกิน และยุทธศาสตร์การสร้างมูลค่าและคุณค่าของที่ระลึกของฝาก การศึกษาพบว่าแนวทางการพัฒนาจะต้องรักษาคุณภาพอาหารการกิน และต้องพัฒนาแหล่งจำหน่ายของที่ระลึกหรือของฝากโดยเป็นผลิตภัณฑ์จากฝีมือของคนในชุมชนเพื่อกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัฐทิติยา หิรัญยหาต (2544 : 81-85) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า บ้านหนองขาวเป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีความเหมาะสมสำหรับจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากเป็นชุมชนโบราณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงเกิดการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมของชนหลายชาติพันธุ์ได้อย่างกลมกลืน จนเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชุมชนขึ้น และมีการสืบทอดดำรงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี ทั้งการสืบทอดงานประเพณีที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกเดือนในรอบปี และประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย การประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ ภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ วิธีการดำรงชีวิต โบราณสถาน โบราณวัตถุ ได้รับการอนุรักษ์เป็นอย่างดี และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พูลทรัพย์ สวนเมืองตุลาพันธ์ และคณะ (2544 : 25-28) ที่ได้ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่าการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนจะช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ ถ้าชุมชนจะจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง วัตถุประสงค์อันดับแรกที่ชุมชนต้องการ คือการสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ

งานวิจัยของ Sprecher (2000 : 1442) ได้วิจัย Village-Based Tourism Monitors Tourism Change on the Makong River) พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในบริเวณแถบลุ่มแม่น้ำโขงจะต้องมีโครงการสร้างกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวแถบลุ่มน้ำโขง เช่น ประเทศพม่า ไทย ลาว เวียดนาม และกัมพูชา เพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนและสามารถส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนในอัตราที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นผลดีต่อการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น

ประเด็นยุทธศาสตร์การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากล การศึกษาพบว่าแนวทางการพัฒนาจะต้องดำเนินการวางแผนการซ่อมแซมและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกเส้นทาง การท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมาของสถานที่ การท่องเที่ยว สถานที่จอดรถ ห้องสุขา และมีถึงขั้นให้บริการอย่างเพียงพอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญา ชุณหศิริรักษ์ (2543 : 1-4) ที่ทำการศึกษาเรื่องถนนข้าวสาร ย่านที่พักราคาถูกดึงดูดนักท่องเที่ยวสะพายเป้ จากการศึกษาพบว่าถนนข้าวสารเป็นแหล่งท่องเที่ยวราคาประหยัดที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก ทำให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวสะพายเป้ หรือที่นิยมเรียกกันว่า Backpacker จากประเทศต่าง ๆ ให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว และพำนักสถานที่พักแรมถนนข้าวสารเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมพักตามเกสต์เฮาส์เพราะมีราคาถูก และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อย่างครบวงจร สอดคล้องกับงานวิจัยของ วาสิกา แสนคำ (2545 : 70-76) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าบ้านเปียงหลวงมีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วนเพียงพอสำหรับรองรับการท่องเที่ยว แต่ควรปรับปรุงด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น อันได้แก่ ศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยว และห้องน้ำสาธารณะตามแหล่งท่องเที่ยวและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สานิต กฤตลักษณ์ (2551 : 296-311) ที่ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาพบว่ารูปแบบการพัฒนาโบราณสถาน คือ การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบโบราณสถานให้มีความสะอาด สะดวก สบาย ต่อผู้มาใช้บริการ เพื่อทำให้เกิดความประทับใจและความมีคุณค่าของโบราณสถาน เช่น จัดหาที่จอดรถ สร้างห้องน้ำ ศาลาพักผ่อนหรือป้ายแสดงประวัติของโบราณสถาน

ประเด็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว การศึกษาพบว่าแนวทางการพัฒนาจะต้องดำเนินการจัดทำแผนบริหารจัดการ การวางแผนพัฒนาข้อมูลสารสนเทศ บุคลากร มัคคุเทศก์ และพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิติรัตน์ สีหพันธ์ (2545 : 255) ที่ได้ศึกษาการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีและแนวทางการพัฒนา พบว่าการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น จะต้องจัดทำแผนการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและการจัดทำแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี มีศักยภาพมากขึ้นในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gunn (1987 : 229-249) ที่ได้ศึกษาการวางแผนการท่องเที่ยว พบว่า การวางแผนต้องรวบรวมข้อมูลในการหากิจกรรมของนักท่องเที่ยว และควรมีการพัฒนาบุคคลที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาจะต้องสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชน และประสานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบัน การศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อผลักดันโครงการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชน สอดคล้องกับ

งานวิจัยของ สนธยา พลศรี (2547 : 54-55) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และมีความสุขจะต้องทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะการรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กระจายกันก็ได้แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น (Community network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์ และต้องมืองค์กรชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมีข้อค้นพบต่าง ๆ และขอนำมาอภิปราย ดังนี้

1. คุณค่าของสภาพบ้านเรือนแบบดั้งเดิม ชุมชนในกลุ่มกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนแบบเก่า เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวอาศัยอยู่ริมแม่น้ำและริมคลอง มีการดำรงรักษาสภาพบ้านไว้ ซึ่งบ้านเรือนเก่าแก่ที่คงสภาพเดิมไว้นั้น เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าในเชิงวัฒนธรรม ที่ควรค่าแก่การส่งเสริม ฟื้นฟูและอนุรักษ์ให้คงสภาพเดิมไว้ แต่ปัญหาที่พบคือการขาดความเข้าใจในคุณค่าและไม่เห็นความสำคัญของบ้านเรือนแบบเก่า จึงมีการรื้อถอนและก่อสร้างอาคารพาณิชย์หรือแบบบ้านสมัยใหม่ ทำให้เกิดการเสื่อมสลายของสภาพชุมชนของตนแบบดั้งเดิม นอกจากนี้การขาดงบประมาณในการซ่อมแซม และขาดช่างที่ชำนาญการด้านสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม ปัญหาเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้สภาพบ้านเรือนแบบเก่าไม่ได้รับการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู จากการศึกษาค้นพบว่าการอนุรักษ์ ฟื้นฟูชุมชนบ้านเรือนแบบดั้งเดิมช่วยในการรักษาเอกลักษณ์ทางกายภาพของชุมชน รักษาวิถีชีวิตของชุมชน และเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ช่วยผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนได้

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้การท่องเที่ยวในชุมชนเป็นรูปธรรมและก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน จากข้อค้นพบในการศึกษาชุมชนกลุ่มกรุงเทพมหานครที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนพบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นแรงผลักดันก่อให้เกิดความสามัคคี การพึ่งพาตนเอง การวางแผนและบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของกรมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2554 ที่กำหนดพันธกิจให้ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และเสริมสร้างขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวให้แก่ทุกภาคส่วน และสอดคล้องกับอุดร วงษ์ทับทิม และคณะ (2545 : 76-87) ที่ได้ศึกษาชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าองค์ความรู้เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจากการปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับชุมชนนั้น ชุมชนต้องมีส่วนร่วมโดยตรงในการศึกษาปัญหาการท่องเที่ยว และผลกระทบที่ชุมชนอาจได้รับจากการท่องเที่ยว การเดินป่าศึกษาธรรมชาติในชุมชน นักท่องเที่ยวต้องเดินเข้าไปโดยมีชาวบ้านเป็นคนนำทาง

3. คนในชุมชนเป็นแรงผลักดันสำคัญที่สุด ที่ก่อให้เกิดการเสริมสร้างวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากการศึกษาทำให้ทราบว่า ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการกำหนดทิศทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนของ อีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์ (2553 : 127-167) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนจะเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาเอง ต้องศึกษาประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละชุมชนที่แตกต่าง

กัน นักพัฒนาและปัญญาชนอาจช่วยผลักดันการพัฒนาชุมชนให้มีพลังยิ่งขึ้นได้ โดยการร่วมกับชาวบ้าน วิเคราะห์ และทำให้ชาวบ้านสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของตนเอง เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้นกลายเป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก ซึ่งลึกลงไปว่าทำอย่างนั้นเพราะอะไร ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวและเกิดการรับรู้เอกลักษณ์และคุณค่าของตนเอง ค้นพบจิตสำนึกอิสระของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประวัติการต่อสู้ร่วมกันตลอดมา เห็นความหายนะของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน

4. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จากการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในชุมชน ต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง ต้องการให้มีหน่วยงานภาครัฐ และคณะกรรมการชุมชน จัดเตรียมแผนเพื่อให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว อำนวยความสะดวกและป้องกันความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชนเพื่อให้เกิดความมั่นใจ

นอกจากนี้ยังค้นพบว่าการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นจะต้องมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยไม่กระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน ต้องมีการกระจายรายได้ซึ่งเกิดจากการขายสินค้าและการท่องเที่ยวให้ทั่วถึงคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับผู้วิจัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า วัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร ยังมีปัญหาที่ต้องการแก้ไขทั้งเรื่อง สถานที่ ทักษะนิภาพ อาหารการกิน แหล่งจำหน่ายของที่ระลึกของฝาก การพัฒนาความเป็นมิตรของผู้คนในชุมชน เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งงานวิจัยได้เสนอแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งจะทำให้เกิดการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร ดังนั้น กรุงเทพมหานครควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปเผยแพร่ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบถึงปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน รวมทั้งนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมชุมชนไปปฏิบัติจริง เพื่อประโยชน์ต่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1.2 ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่ายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด กลไกการขับเคลื่อน และผู้รับผิดชอบ โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา 7 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ยกระดับศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ยุทธศาสตร์การสร้างอัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ยุทธศาสตร์การประกันคุณภาพอาหารการกิน ยุทธศาสตร์การสร้างมูลค่าและคุณค่าของที่ระลึกของฝาก ยุทธศาสตร์สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวสู่มาตรฐานสากล ยุทธศาสตร์เสริมสร้างอัตลักษณ์ไทย ด้านความใสใจนักท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์บริหารจัดการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว สังกัดกรุงเทพมหานคร สามารถนำผลวิจัยไปสู่การปฏิบัติจริง เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้คงอยู่ในชุมชน และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครให้ยั่งยืนต่อไป

1.3 ผลการวิจัยในครั้งนี้เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 ชุมชน ที่เสนอความคิดเห็น การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และระดมสมองเพื่อสะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของวัฒนธรรมชุมชน แนวทางในการแก้ไขปัญหา จนเกิดเป็นยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร ดังนั้นกรุงเทพมหานครควรนำผลการวิจัยไปใช้วางแผนและพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนร่วมกับประชาชนชุมชน คนในชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนให้เป็นรูปธรรม

1.4 ผู้บริหารกรุงเทพมหานคร ควรผลักดันโครงการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานครทั้ง 50 สำนักงานเขต เพื่อส่งเสริมให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่น่าท่องเที่ยวที่สุดในโลกอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชน และควรแบ่งเป็นกิจกรรมต่างๆ มีระยะเวลาดำเนินการที่เหมาะสมและเพียงพอต่อการวัดผลและประเมินผล

2.2 ศึกษาการวิจัยเชิงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.3 ศึกษาการวิจัยเชิงธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน และแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

2.4 ศึกษากระบวนการวิเคราะห์องค์ความรู้ของวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

2.5 ศึกษาการพัฒนานวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อช่วยในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในชุมชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรีติพงษ์ มหิตธาฤทธิไกร. ทัศนคติของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มาพำนักอยู่ในย่านบางลำพู ต่อมาตรการรักษาความปลอดภัย. วิทยานิพนธ์ สศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.
- กัญญา ชุณหศิริรักษ์. “ถนนข้าวสาร ย่านที่พักราคาถูก : ดึงดูดนักท่องเที่ยวสะพายเป้,” วารสารมองเศรษฐกิจศูนย์วิจัยกสิกรไทย. 17(3) : 68-90 ; กันยายน, 2543.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. นโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2550 – 2554. 2551. <<http://thai.tourismthailand.org/>> 12 มิถุนายน 2554.
- _____. แผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545.
- กรมศิลปากร. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2513.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. 2547-2551 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. กรุงเทพฯ : ร้าไทยเพลส, 2547.
- _____. รายงานรายได้ประชาชาติด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย พ.ศ. 2552. 2553. <http://www.mots.go.th/ewt_news.php?nid=2879&filename=index> 12 มิถุนายน 2554.
- _____. พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2551. 2551. <<http://www.mots.go.th/>> 16 มิถุนายน 2554.
- _____. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559. 2554. <<http://www.mots.go.th/download/ImplementationOfThePolicy/NotificationOfTheNationalTourismPolicy.PDF>> 15 มิถุนายน 2554.
- กระทรวงศึกษาธิการ. ระบบการบริหารและจัดการวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ประชาชน, 2539.
- กระทรวงวัฒนธรรม. กระทรวงวัฒนธรรม 2549. กรุงเทพฯ : กษกรพับลิชชิ่ง, 2549.
- กิติรัตน์ สีหพันธ์. รายงานการวิจัยเรื่องการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีและแนวทางการพัฒนา. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2545.
- ไกรสร บัญญัติศิลป์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒน่องค์การบริหารส่วนตำบล : กรณีศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแปะ อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. สารนิพนธ์ ropic.m. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551.
- โกมุทพันธุ์ ผลสินธุ์. การจัดการธุรกิจท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2542.
- คัมภีร์ ผาติเสนะ. ชุมชนภูเก็จเงิน รอยบรรจบแห่งความแตกต่าง. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2552.

- เครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม. เอกสารประกอบการจัดกิจกรรมยลบ้านภูมิปัญญา
มรดกวัฒนธรรมชาวบางกอกน้อย. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2555.
- จกมลพัทธ์ เจตนะจิตร์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืนศึกษา
เฉพาะกรณี โครงการล่องเรือชมสวนเลียบคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอกุสุมาลย์
จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.
- จริญญา เจริญสดใส. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรม
ท่องเที่ยว. นนทบุรี : สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
2544.
- จุฑามาศ ไชยสร. การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัด
แม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536.
- จันทิรา ธนสงวนวงศ์. ชีวิตและวัฒนธรรมไทย. 2550. <<http://mos.e-tech.ac.th>>
12 กรกฎาคม 2554.
- เจตน์ มงคล. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของคณะกรรมการชุมชนเทศบาลตำบลบางไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
2547.
- ฉันทิกรวันหยุด. บ้านศิลปิน ณ คลองบางหลวง จ.กรุงเทพฯ. 2554. <http://www.holidaythai.com/images/attraction/01776_baanartist-klongbangluang-map.jpg>
15 มิถุนายน 2554.
- ชนิษฐ์ เจริญกุล. การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพองค์กรชุมชน โดยการเรียนรู้แบบ
มีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาสาธารณสุขในท้องถิ่น. นครราชสีมา : คณะสาธารณสุขศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.
- ชนัญ วงศ์วิภาค. การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ :
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.
- ชาญชัย ดวงจิตต์. การส่งเสริมการท่องเที่ยวและองค์การเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของ
ประเทศไทย. สารนิพนธ์ รศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริตติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.
- ชูเกียรติ นพเกต. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. เชียงราย : คณะคณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2542.
- เชนทร์ วิวัฒน์บวรวงศ์. การส่งเสริมชุมชนในพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ :
วัฒนาพานิช, 2543.
- ชลัช จงสืบพันธ์. การศึกษาลักษณะทางชีวสังคม ลักษณะทางปริบท และลักษณะทางจิตวิสัย
ของนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.
- ชิตยา สุวรรณชะภู. แนวคิดทฤษฎีทางสังคม. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
2544.

- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. ชุมชนศึกษา : การศึกษาชุมชนในยุคหลังสมัยใหม่. สงขลา :
ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.
- ดารุณี บุญธรรม และคณะ. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยชุมชนชาวม้ง
บ้านน้ำคะ-सानก้วย ตำบลผาข้างน้อย อำเภอปาง จังหวัดพะเยา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.
- ดรรชนี เอ็มพันธ์. คู่มือการจำแนกเขตท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย, 2544.
- ทริปปาคเกอร์. เที่ยวทั่วไทยไปกับ theTrippacker.com. 2554. <<http://www.thetrippacker.com/>>
27 พฤษภาคม 2554.
- ต๋อย ชุมสาย และญิบพัน พรหมโยธี. ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- ถวิลวดี บุรีกุล. การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. กรุงเทพฯ :
พานิชพระนคร (2535), 2550.
- ทรงคุณ จันทจร. การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรมขั้นสูง. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะ
และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.
- ทวนธง ครุฑจ้อน. ภาพลักษณ์องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในทัศนะของประชาชน
อำเภอปากพะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
บนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, วิทยาลัยพัฒนาการ
ปกครองท้องถิ่น, 2552.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสฬการพิมพ์,
2527.
- ทวีวัฒน์ ทาตะภิรมย์. แนวทางการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำบริเวณชุมชนย่านบางยี่ขัน. วิทยานิพนธ์
คอ.ม. กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2549.
- ทีวัฒน์ รัตนเกตุ. การศึกษาศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของชุมชนในการส่งเสริมและ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประเภทอ่างเก็บน้ำ กรณีศึกษา : อ่างเก็บน้ำคลองระโงก
จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์ วศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- ธนิต สุภาแสน. บทบาทของประชาคมในการจัดทำแผนพัฒนาระยะ 5 ปี : กรณีศึกษาอำเภอแม่จัน
จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้าแบบอิสระ รศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
2544.
- ธนาภรณ์ ไกล่ซิด และคณะ. การศึกษาชุมชนกู่จิ้น. 2554. <[http://www.learners.in.th/
blogs/posts/503093](http://www.learners.in.th/blogs/posts/503093)> 25 มิถุนายน 2554.
- ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร. สรุปผลการสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ. กรุงเทพฯ :
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542.
- ธรรมะไทย. วัดอนงค์ารามวรวิหาร. 2554. <[http://www.dhammadhai.org/watthai/
bangkok/watanongkharam.php](http://www.dhammadhai.org/watthai/bangkok/watanongkharam.php)> 12 มิถุนายน 2554.

- ธีระภักตรา เอกผาชัยสวัสดิ์. ชุมชนศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- น. ณ ปากน้ำ. ศิลปกรรมในบางกอก. กรุงเทพฯ : 2020 เวิลด์ มีเดีย, 2541.
- นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2536.
- นิคม มุสิกาคามะ. วัฒนธรรมใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2545.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. วัฒนธรรมความจน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2541.
- นิตยา หนูทอง และสุขุมภรณ์ สุริยะ. ขอพรแก่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ไหว้พระมีมงคลอันประเสริฐ ทั้งปวง. 2551. <<http://www.lib.ru.ac.th/journal/wat/teamwork.html>> 12 มิถุนายน 2554.
- นิตยสาร Travelandleisure. WORLD'S BEST AWORD. 2553. <<http://www.travelandleisure.com/>> 12 พฤษภาคม 2554.
- นิตยสาร วารณศิริ. มานุษยวิทยา สังคม และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2540.
- เนตรชนก นันท์. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สิริลักษณ์การพิมพ์, 2547.
- บล็อกแก๊งดอทคอม. ก๊วยเตี๋ยวนื้อชุมชนบ้านบุ. 2550. <<http://www.bloggang.com/data/chim/picture/1179830015.jpg>> 12 มิถุนายน 2554.
- บุญเลิศ จิตรตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- บงอร ทาประเสริฐ. ตลาดน้ำวัดลำพญา : การจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2552.
- บันเทิง พาพิจิตร. ประเพณี วัฒนธรรมไทยและคติความเชื่อ. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2549.
- บริษัทบริหารจัดการที่ดินไทย. แผนที่สำหรับลงประกาศขายที่ดิน. 2549. <<http://www.land.co.th/images/bkkmap5.jpg>> 23 มิถุนายน 2554.
- ปกรณ์ ปรียากร. ทฤษฎีแนวความคิดและกลยุทธ์เกี่ยวกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2530.
- ปฐมพงศ์ ตุ่มสุวรรณ. การสร้างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากองทุนหมู่บ้านห้วยปลับ โดยมีส่วนร่วมของประชาชน หมู่บ้านห้วยปลับ ตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปราณบุรี จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เพชรบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 2548.
- ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล. กรุงเทพฯ : มติชน, 2541.

ประเสริฐ วิทยารัฐ. รายงานสัมมนาทางวิชาการเรื่องบทบาทของภูมิศาสตร์กับการพัฒนาการท่องเที่ยว. กาญจนบุรี : สมาคมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทยร่วมกับวิทยาลัยครูกาญจนบุรี, 2530.

ประภาพร ศรีสถิตธรรม. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม : ศึกษาเฉพาะกรณีของชุมชน ในเขตเทศบาลนคร จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543.

ผจงจิตต์ อธิคนันทะ. สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.

ผู้จัดการออนไลน์. ท่องเที่ยว 3 ตลาดเก่ากลางกรุง อดีตที่ยังมีลมหายใจ. 2551.

<<http://www.manager.co.th/>> 15 สิงหาคม 2554.

แผนที่ไทยดอทคอม. แผนที่เขตบางกอกน้อย. 2552. <http://www.panteethai.com/show_place.asp?pid=312> 23 มิถุนายน 2554.

_____. แผนที่เขตภาษีเจริญ. 2552. <<http://www.panteethai.com/city.asp?id=224&Plc=0>> 23 มิถุนายน 2554.

_____. แผนที่เขตบางพลัด. 2552. <http://www.panteethai.com/show_place.asp?pid=321> 23 มิถุนายน 2554.

พฤกษ์ พัฒโน. กลยุทธ์การสื่อสารในกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นแบบประชาชนมีส่วนร่วม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. นนทบุรี : สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2549.

พงศธร เกษสำลี. “10 คำถามทางด้านวัฒนธรรม,” ใน เอกสารประกอบการสัมมนางานเทศกาลเที่ยวเมืองไทย 2543 ททท. หน้า 25-28. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543.

_____. “วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนา,” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการครั้งที่ 3 โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย ภูมิไทย นิยมไทย. หน้า 44-50. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2539.

พชร พิพัฒน์โยธะพงศ์. การจัดการแหล่งพักอาศัยแบบโฮมสเตย์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่งอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

พูลทรัพย์ สวนเมืองตุลาพันธ์ และคณะ. โครงการรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ และร้อยเอ็ด. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

พันทิพา มาลา และลำยอง ปลั่งกลาง. แนวทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา ชุมชนอาเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2553.

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน. ลักษณะสังคมไทย. กรุงเทพฯ : เลียงเชียงจงเจริญ, 2515.

_____. สังคมชนบทไทยและหลักพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2526.

ภูสวัสดิ์ สุขเลี้ยง. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยโป่งผาลาด อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. คำบรรยายพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2514.
- มุกิตา ปิ่นสุทร. การวางแผนเส้นทางจักรยานที่เหมาะสมเพื่อการท่องเที่ยวในเขตเกาะรัตนโกสินทร์.
วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- มนัส สุวรรณ. โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์
(เชียงใหม่) : รายงานฉบับสมบูรณ์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
- มนิรัตน์ ปิ่นวิเศษ. ชีวิตและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : เอมพันธ์, 2550.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2540.
- ยนต์ ชุ่มจิต. สังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2528.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ :
นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่น, 2546.
- จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. “การท่องเที่ยวแบบนิเวศและการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน,” ใน
เอกสารประกอบการบรรยาย. หน้า 72 - 80. ม.ป.ป. : ม.ป.พ, 2543.
- รัชนิกร เศรษฐ์. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช, 2536.
- รัฐทิศา หิรัณยหาด. แนวทางเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา
หมู่บ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม.
เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- รสสุคนธ์ ไตรรงค์. ภูมิปัญญาไทยในงานศิลป์ ถิ่นเมืองกรุง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร
จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนินเปิดนิทรรศการพิเศษ เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย, 2543.
- . ศาลเจ้าเกียนอันเกง. 2552. <<http://library.bsru.ac.th/rLocal/>>
15 สิงหาคม 2554.
- วาสิกา แสนคำ. การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง
จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- วรจัฐ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. วิถีไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2546.
- วรรณภา วงษ์วานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2539.
- วรรณพร วณิชชานุกร. นิเวศท่องเที่ยว : การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์,
2540.
- วัฒน์ชัย บุญยศักดิ์. การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง – ลำพูน.
วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ. การวางแผนกลยุทธ์ ศิลปะการกำหนดแผนองค์การสู่ความเป็นเลิศ.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2546.
- วันชัย วัฒนศัพท์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. ลำพูน :
ศูนย์สันติวิธีเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า, 2543.

- วันสาด ศรีสุวรรณ. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชน
ลุ่มน้ำตาปี. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.
- วิกิพีเดีย. สารานุกรมเสรีเขตธนบุรี. 2555. <<http://th.wikipedia.org/wiki/อาณาจักรธนบุรี>>
10 พฤษภาคม 2555.
- _____. สารานุกรมเสรีเขตคลองสาน. 2555. <[http://th.wikipedia.org/wiki/
เขตคลองสาน](http://th.wikipedia.org/wiki/เขตคลองสาน)> 10 พฤษภาคม 2554.
- _____. สารานุกรมเสรีเขตบางกอกน้อย. 2555. <[http://th.wikipedia.org/wiki/
เขตบางกอกน้อย](http://th.wikipedia.org/wiki/เขตบางกอกน้อย)> 10 พฤษภาคม 2555.
- _____. สารานุกรมเสรีเขตภาษีเจริญ. 2555. <[http://th.wikipedia.org/wiki/
เขตภาษีเจริญ](http://th.wikipedia.org/wiki/เขตภาษีเจริญ)> 10 พฤษภาคม 2555.
- _____. สารานุกรมเสรีเขตบางพลัด. 2555. <<http://th.wikipedia.org/wiki/เขตบางพลัด>>
10 พฤษภาคม 2555.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ทรัพยากรท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง,” ใน
เอกสารประกอบโครงการอบรมผู้นำเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์พิทักษ์ท่องเที่ยวไทย ครั้งที่ 4.
หน้า 17-20. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2537.
- วินิจ วีรยางกูร. การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2532.
- วินัย วีระวัฒนานนท์. มนุษย์ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2535.
- วินัย โวหาร. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม
ของคลองรังสิตประยูรศักดิ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏ
วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
- วีระ บำรุงรักษ์. “ระบบวัฒนธรรม,” ระบบการจัดวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน.
7(2) : 25-33 ; เมษายน - มิถุนายน, 2541.
- ไหว้พระ. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร. 2554. <[http://ไหว้พระ.net/wp-content/uploads/
2011/08/วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร1.jpg](http://ไหว้พระ.net/wp-content/uploads/2011/08/วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร1.jpg)> 25 มิถุนายน 2554.
- ศมา ณ ระนอง. การจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นศึกษากรณี ชุมชนท้องถิ่น
รอบแนวเขต อุทยานแห่งชาติน้ำตกพลิ้ว จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ พช.ม.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- ศักดิ์สิน ช่องดารากุล. การละเล่นพื้นบ้านไทยของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง :
การจัดการความรู้เพื่อการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.
วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “วัฒนธรรมกับการแข่งขันทรัพยากรธรรมชาติ,” สารคดี. 9(4) :
106-117 ; มีนาคม, 2536.
- ส. พลอยน้อย. “ลาวบางกอก,” นิตยสารศิลปวัฒนธรรม. 23(3) : 44-50 ; มกราคม, 2545.
- สุเจน กรรพฤทธิ์. “จากเวียงจันทน์ ถึงบางบ่อ ตามรอยเจ้าอนุวงศ์ คลิปมประวัติศาสตร์ ไทย-ลาว,”
นิตยสารสารคดี. 25(291) : 65-72 ; พฤษภาคม, 2552.

- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมแนวความคิด วิธีวิทยา และทฤษฎี.
 ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2544.
- สมยศ นาวิการ. การเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหาร : MBO. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ 1991,
 2546.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการ
 เพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
 สำนักพิมพ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
 2547.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
 เพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมใน
 จังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- สานิต กฤตลักษณ์. รูปแบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้
 โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
 มหาสารคาม, 2551.
- สามพร มณีไมตรีจิต. “บทบาทวัฒนธรรมไทยกับการท่องเที่ยว,” เอกสารประกอบการสัมมนา
 ทางวิชาการ โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย ภูมิไทยนิยมไทย. 27(16) : 14-20 ;
 มีนาคม, 2539.
- สุพัทธา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ :
 ไทยวัฒนาพานิช, 2536.
- สุดจิต (เศวตจินดา) สนั่นไหว. “ทัศนสถาปัตยกรรม : ศาลเจ้าเกียนอันเกง,” เดลินิวส์.
 วันที่ 5 ตุลาคม 2551. หน้า 13.
- สุมณฑา บุญปลุก. ปัจจัยที่กำหนดการท่องเที่ยวภายในประเทศของคนกรุงเทพมหานคร.
 วิทยานิพนธ์ ศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก, 2544.
- สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์. การพัฒนาชนบทในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อักษรสารสน์การพิมพ์, 2521.
- สุวิบูลย์ จำรูญศิริ. การพัฒนาการศึกษา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัย
 ขอนแก่น, 2534.
- สุพล ชัยทร. การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบโฮมสเตย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง
 และลาวโซ่ง ภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
 2552.
- สุรัชย์ หวันแก้ว. เผชิญหน้าโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรม : นโยบาย วัฒนธรรมในบริบทใหม่.
 กรุงเทพฯ : เดือนตุลา, 2547.
- สุรีพร พิพัฒนรัฐจิตร. วัฒนธรรมนครปฐม. นครปฐม : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
 และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 2542.
- สุภางค์ จันทวานิช. วัฒนธรรม : ความหมายและความสำคัญ. เชียงใหม่ : โครงการศูนย์ส่งเสริม
 ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- _____. ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สำนักงานการศึกษา. มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554.
- สำนักงานเขตคลองสาน. สมโภช 100 ปี เขตคลองสาน. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2554.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2513.
- _____. วัฒนธรรมเสวนา. กรุงเทพฯ : ภัคธรรส, 2544.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549). กรุงเทพฯ : สหมิตรพรินต์ติ้ง, 2544.
- _____. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) สำระสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10. กรุงเทพฯ : สหมิตรพรินต์ติ้ง, 2549.
- _____. (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559). กรุงเทพฯ : เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2554 แผนฯ 11... สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน, 2554.
- สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ : กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร, 2549.
- สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร. รายงานการศึกษา เรื่อง แผนกลยุทธ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบางกระบือ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาข้าราชการกรุงเทพมหานคร, 2551.
- _____. รายงานประจำปี 2553. กรุงเทพฯ : กองประชาสัมพันธ์, 2553.
- _____. เกี่ยวกับกรุงเทพฯ. 2550. <<http://www.bangkok.go.th>> 15 มิถุนายน 2554.
- สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน. รัฐธรรมนูญ ปี 2550. 2550. <<http://www.ombudsman.go.th/10/documents/law/Constitution2550.pdf>> 24 มิถุนายน 2554.
- สำนักพัฒนาชุมชน. คู่มือปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : วีรนิทร์การพิมพ์, 2544.
- สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล. เมืองแห่งความสุข. กรุงเทพฯ : พรพอเพียง, 2551.
- _____. แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 12 ปี (พ.ศ. 2552 – 2563). กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์, 2552.
- _____. แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่สี่ พ.ศ. 2535 – 2539. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2534.
- _____. แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่สาม พ.ศ. 2530 - 2534. กรุงเทพฯ : เทคนิค 19, 2530.
- _____. แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่สอง พ.ศ. 2525-2529. กรุงเทพฯ : เอราวัณการพิมพ์, 2526.

- สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผลกรุงเทพมหานคร. แผนบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2552 – 2555. กรุงเทพฯ : สินธุ ครีเอชั่น, 2551.
- สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : พรพอเพียง, 2553.
- _____. 35 ปี กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : ยูเนี่ยน อุตสาหกรรม ไรโอเล็ต, 2551.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, 2541.
- อนุชา เทวราชสมบูรณ์. การศึกษาศักยภาพการพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในเขตการศึกษา 7. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543.
- อาธิป เหมือนสุดใจ. การประยุกต์ในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการวางแผนใช้ที่ดินเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเกาะช้าง จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- อุดร วงศ์ทับทิม และคณะ. ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม บ้านแม่ฮี อำเภอลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545.
- อุทิศ ขาวเจียร. การวางแผนกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักงานพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี. สวนสมเด็จพระย่าฯ ลมหายใจของชาวกรุง. 2549. <<http://www.theprincessmothermemorialpark.org/>> 12 มิถุนายน 2554.
- โอเคเนชั่นบล็อก. ประเพณีการทอดกฐิน. 2552. <<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=491179>> 15 สิงหาคม 2554.
- โอภาส กิจศิริสิน. อุทยานเฉลิมพระเกียรติ (สมเด็จพระย่า). 2553. <<http://oonsura.files.wordpress.com/2010/08/10-08-10-162444.jpg>> 12 มิถุนายน 2554.
- อัปยิ้มดอทคอม. พิพิธภัณฑ์เขตบางกอกน้อย. 2554. <<http://travel.upyim.com>> 12 มิถุนายน 2554.
- Alastair T. White. Why Community Participation a Discussion of the Exemplary 1982-1989. New York : Published by United Nations Children's Fund, 1982.
- Alvin Bernard. Some Aspects of the Informal Social Participation of Form Families in New York State. New York : Cornell University Ph.D. Dissertation, 1958.
- Brundtland Commission. "Our Common Future," World Commission of Environment and Development. 8(21) : 416 ; April, 1987.
- Cohen, J. M. and N. T Uphoff. "Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity," World Development. 8(1) : 659 ; March, 1980.
- Collier, Alan and Sue Harraway. The New Zealand Tourism Industry. Auckland : Longman, 1997.

- Collins, John J. Anthropology : Culture, Society and Evolution. New Jersey : Prentice-Hall Inc., 1975.
- Davidson. Rob. Tourism. 2rd ed. Singapore : Longman Group, 1993.
- Dubbs, J. Patrick and D. Daniel Whitney. Culture Contexts. Massachusetts : Allyn and Bacon, Inc., 1980.
- Eber, S. Beyond the Green Horizon : Principles for Sustainable Tourism. World Wide Fundfor Nature : United Kingdom, 1992.
- Erwin, William. Participation Management: Concept, Theory and the Implementation. Atlanta : Georgia State University Press, 1976.
- Fennell, David A. Ecotourism an Introduction. London : Routledge, 1999.
- Forristal, Linda Joyce. "Perceived Attractiveness and Dimensionality of Culture-Based Tourism Opportunities for Prophetstown," Dissertation Abstracts International. 70(11) : 188 ; June, 2009.
- Green, Amold W. Sociology. New York : McGraw Hill, 1972.
- Gee, Chuck Y., Dexter J. L. Choy and Makens James C. The Travel Industry. Connecticut : The AVI Publish Company, 1984.
- Gunn, C. A. "Environment Design Land Use," in Travel Tourism and Hospitality Research. P. 229-249. Edited by J.R. Ritchie and C.R. Ritchie and C.R. Geoldner. New York : Wiley, 1987.
- Haviland, A. William. Cultural Anthropology. U.S.A. : Holt, Rinehard and Winston, 1975.
- Hax, A. C. and N. S. Majluf. The Strategy concept and Process. A Pragmatic Approach. Upper Saddle River. New Jersey : Prentice Hall, 1966.
- Holloway, J. Christopher. The Business of Tourism. Plymouth : Macdonald and Evans Ltd., 1983.
- Inskip, Edward. Tourism Planning An Integrated and Sustainable Development Approach. New York : Thomson Publishing Inc., 1991.
- Kinnaird, V. and Hall. The Way Forward. In Tourism : A Gender Analysis. Chichester, West Sussex, England : John Wiely and Sons, 1994.
- Lickorish, Leonard J. and L. Carson Jenkins. An Introduction to Tourism. East Kilbride : Thomsonn Litho Ltd., 1997.
- Longman. Longman Dictionary of Contemporary English. China : World Publishing Corporation, 1987.
- Mill. Robert Christie. Tourism The international Business. New Jersey : Prentice Hall, 1990.
- Mill, Robbert and M. Alastair Morrison. The Tourism System : An Introductory Text. 2nd ed. New Jersey : Prince-Hall International Inc., 1992.

- Muzaffer, Uysal and Claudia Jurowski. "Environmental Attitude by Trip and Visitor Characteristics," Tourism of Management. 15(4) : 77-79 ; July, 1997.
- Neufeldt, V. Webster's New World Dictionary. New York : A Time Warner Company, 1990.
- Pond, Kathleen Lingle. The Professional Guide : Dynamics of Tour Guiding. New York : Van Nostrand Reinhold, 1993.
- Pamela, A. Wight. "North American Ecotourists : Market Profile and Character," Journal of Travel Research. 34(4) : 101-104 ; March, 1996.
- Reeder, William W. Some Aspects of the Information Social Participation of Farm Families in New York State. New York : Cornell University, 1974.
- Richards, Greg. Cultural Tourism in Europe. UK : Biddles Ltd., Guildford, 1995.
- Sproule, K. W. Community-based Ecotourism Development : Identifying Partners in the Process, the Ecotourism Equation : Measuring the Impacts Bulletin Series Yale School of Forestry and Environmental Studies. Newhaven : Yale university, 1996.
- Sprecher, Dawn. Village-based tourism : monitoring tourism change on the Mekong River. Canada : University of Calgary, 2000.
- Steward, Julian. "The Development of Complex Societies," in Theory of Culture Change : The Methodology of Multi linear Evolution. p. 100-104. Urbana : University of Illinois Press, 1955.
- Stevens, Laurence. Guide to Starting and Operating a Successful Travel Agency. 3rd ed. New York : s.n., 1990.
- Swarbrooke, John. Sustainable Tourism Management. 2nd ed. London : Biddles Ltd., 2000.
- Toylor, Edward Burnett. Primitive Culture. London : John Murray, 1871.
- Travel & Leisure. Travel & Leisure magazine. 2010.
<<http://www.travelandleisure.com>> 12 May 2012.
- United Nation. Popular Participation in Decision Making for Development. New York : United Nations Publication, 1975.
- William Erwin. Participation Management. Concept Theory and Implementation. Atlanta G. : Georgia State University, 1976.
- World Tourism Organization. Guide for local authorities on developing sustainable tourism. Madrid, Spain : Author, 1998.
- Xie, Philip Feifan. Authenticating Cultural Tourism: Folk Villages in Hainan, China. Canada : University of Waterloo, 2004.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

1. นายชวน ธรรมสุริยะ	ประธานสภาวัฒนธรรมเขตคลองสาน
2. นายภัทร์พล เกียรติจุฑามณี	ประธานสภาวัฒนธรรมเขตธนบุรี
3. พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ศีลาจารย์
(ดร.พระสถาปนา พุทธิวิงโส)	ประธานสภาวัฒนธรรมเขตบางกอกน้อย
4. นางนฤมล (เลิศบุญ) เลี้ยงรักษา	ประธานสภาวัฒนธรรมเขตบางพลัด
5. นายธงชัย วรไพจิตร	ประธานสภาวัฒนธรรมเขตภาษีเจริญ
6. ปรีชา ชนะธรรม	ประธานชุมชนสวนสมเด็จย่า
7. นายสุวัฒน์ชัย สมเนตร	ประธานชุมชนวัดเทพากร
8. นายอภิสิทธิ์ ลิ้มสุขะกร	ประธานชุมชนวัดสุวรรณาราม
9. นางสุชาดา ชาญสมัย	ประธานชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์
10. ปรีดี กุญชร ณ อยุธยา	ข้าราชการบำนาญ กรุงเทพมหานคร

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- ฐิตพลวรรณ ประดิษฐ์ศิลป์ปะโชติ เลขานุการชุมชนสวนสมเด็จย่า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดสุวรรณาราม เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555.
- ทองสุข วิสัยแสง รองประธานชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดสุวรรณาราม เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555.
- ประสิทธิ์ ปฐมรัตน์ รองประธานชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดสุวรรณาราม เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555.
- ปรีต กุญชร ณ ออยุธยา ข้าราชการบำนาญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานการศึกษา เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2555.
- สมพร อุไรวรรณ กรรมการชุมชนวัดเทพากร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดสุวรรณาราม เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555.
- สุชาดา ชาญสมัย ประธานชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดสุวรรณาราม เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555.
- สุวัฒน์ชัย สมเนตร ประธานชุมชนวัดเทพากร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลาชุมชนวัดเทพากร เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2555.
- ศตวรรษ ศรีสมบูรณ์ นักท่องเที่ยว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ชุมชนวัดสุวรรณาราม เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2555.
- วิโรจน์ กิจไชยา ประธานชุมชนสวนสมเด็จย่า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลเจ้าพ่อเสือ เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2555.
- อภิสิทธิ์ ลิ้มสุขะกร ประธานชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ณรงค์ศักดิ์ สายแสง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดสุวรรณาราม เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555.

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์

ที่ ศธ ๐๕๓๐.๔๑/ ๗๗๕

คณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลตลาด อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๐๐๐

พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลภาคสนาม
เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงการวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด
๒. แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายณรงค์ศักดิ์ สายแสง นิสิตระดับปริญญาเอก คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามกำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ โดยมี ดร.กล้า สมตระกูล เป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และดร.ไพรัช ถิตย์ผาด เป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ คณะวัฒนธรรมศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว ดังนั้น จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นายณรงค์ศักดิ์ สายแสง นิสิตคณะวัฒนธรรมศาสตร์ ได้เข้าพบเพื่อสัมภาษณ์เป็นข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ทั้งนี้ นิสิตจักได้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเองต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทองคุณ จันทอง)
คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะวัฒนธรรมศาสตร์

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๓๗๔-๒๘๒๗

ที่ ศธ ๐๕๓๐.๔๑/ ๗๗๖

คณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลตลาด อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๐๐๐
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเครื่องมือ
เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงการวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

๒. แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๕ ชุด

ด้วยนายณรงค์ศักดิ์ สายแสง นิสิตระดับปริญญาเอก คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ โดยมี ดร.กล้า สมตระกูล เป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด เป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ คณะวัฒนธรรมศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว ดังนั้น จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ของนายณรงค์ศักดิ์ สายแสง นิสิตคณะวัฒนธรรมศาสตร์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร)

คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะวัฒนธรรมศาสตร์

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๓๗๔-๒๘๒๗

ที่ ศธ ๐๕๓๐.๔๑/ ๗๗๗

คณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลตลาด อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอเชิญประชุมเชิงปฏิบัติการ
เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายณรงค์ศักดิ์ สายแสง นิสิตระดับปริญญาเอก คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ โดยมี ดร.กล้า สมตระกูล เป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด เป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ คณะวัฒนธรรมศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว ดังนั้น จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ เพื่อนำผลการประชุมไปประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ต่อไป โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้มีกำหนดจัดขึ้นในวันที่ ๒๕ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๒.๐๐ น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย

ทางคณะวัฒนธรรมศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงใคร่ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร)
คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะวัฒนธรรมศาสตร์

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๓๗๔-๒๘๒๗

ที่ ศธ ๐๕๓๐.๔๑/ ๗๗๘

คณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลตลาด อำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๐๐๐

๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตใช้ห้องประชุม
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสุวรรณาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายณรงค์ศักดิ์ สายแสง นิสิตระดับปริญญาเอก คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ โดยมี ดร.กล้า สมตระกูล เป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด เป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ในการนี้ คณะวัฒนธรรมศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าห้องประชุมโรงเรียนวัดสุวรรณาราม มีความเหมาะสมในการดำเนินการดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน ขออนุญาตใช้ห้องประชุม ในวันที่ ๒๕ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๒.๐๐ น. ทั้งนี้ นิสิตจักได้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเองต่อไป

ทางคณะวัฒนธรรมศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี

จึงใคร่ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร)

คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะวัฒนธรรมศาสตร์

โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๓๗๔-๒๘๒๗

ภาคผนวก ค
เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (ชุดที่ 1) สำหรับกลุ่มผู้รู้
การศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล

1. ชื่อ.....นามสกุล.....
 อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....
 สังกัด.....
2. ที่อยู่ บ้านเลขที่หมู่ที่ หมู่บ้าน.....
 ซอย.....ถนน.....ตำบล/แขวง.....
 อำเภอ/สำนักงานเขต.....จังหวัด.....
 โทรศัพท์บ้าน.....โทรศัพท์มือถือ.....
3. จบการศึกษาระดับ.....
4. สถานภาพ.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรมชุมชน

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน จากในอดีตดั้งเดิมและปัจจุบัน มีความเป็นมาอย่างไรและปัจจุบันเป็นอย่างไร เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. วิถีชีวิตของชุมชนที่น่าสนใจ มีอะไรบ้าง และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสถานที่ตั้งของชุมชนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. มีลักษณะทางประชากรและวัฒนธรรม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี เป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

4. มีแบบแผนการดำเนินชีวิต เช่น การแต่งกาย ภาษา ศิลปะ ประเพณี ในการดำรงอยู่
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

5. ความสามารถในการรักษาเอกลักษณ์ การสืบทอด และปลูกจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของชุมชน
อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

6. การธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย
อาหาร วัฒนธรรมได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

7. เอกลักษณ์หรือจุดเด่นของวัฒนธรรมชุมชน ที่สามารถพัฒนาเป็นให้ป็นสถานที่ท่องเที่ยว
คืออะไร และเพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

8. เศรษฐกิจของชุมชนเป็นอย่างไร และถ้าพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว จะสามารถทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

9. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่า
ท่องเที่ยว

ที่ยั่งยืน

1. สถานที่ ที่ศักยภาพ ความสวยงามและร่มรื่น

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสำรวจสนาม

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมือง
นำร่องที่ยั่งยืน

ชื่อชุมชน..... แขวง.....
สำนักงานเขต..... กรุงเทพมหานคร

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลเบื้องต้น

1.1 อาณาเขตติดต่อ (พื้นที่ของชุมชนแต่ละด้านติดกับที่ใดบ้าง)

ทิศเหนือ.....
ทิศใต้.....
ทิศตะวันออก.....
ทิศตะวันตก.....

1.2 ข้อมูลประชากร

1.2.1 ชุมชนมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น.....ครัวเรือน
แยกเป็น ครัวเรือนตามทะเบียนราษฎร์.....ครัวเรือน
ครัวเรือนที่มีประชากรอยู่จริง.....ครัวเรือน

1.2.2 จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริง..... คน
แยกเป็น เพศชาย..... คน เพศหญิง..... คน

1.3 ด้านการประกอบอาชีพ (ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไรบ้าง รายได้เฉลี่ยของ ครัวเรือนเป็นเท่าใด)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

1.4 ด้านการศึกษา (ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับใด)

.....
.....
.....

2. ประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ระบบการบริหารจัดการของชุมชน

3.1 ชุมชนของท่านมีกลุ่ม/องค์กร/ชมรมอะไรบ้าง และมีการบริหารจัดการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ชุมชนของท่านมีระบบการแบ่งปันผลประโยชน์กันบ้างหรือไม่ ถ้ามีมีรูปแบบในการแบ่งปันกันอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 ชุมชนของท่านเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น มีแนวทางการแก้ปัญหาอย่างไร ใครเป็นผู้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมือง
น่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI) ผู้ปฏิบัติ (CI) ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (GI)

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....สถานที่.....
ผู้ให้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

1. เพศ

ชาย หญิง

2. อายุ..... ปี

3. ระดับการศึกษา.....

4. ศาสนาที่นับถือ.....

ส่วนที่ 2 แนวทางการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1. ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ภูมิปัญญา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. วัฒนธรรมในชุมชนมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

3. การกำหนดเป้าหมาย

4. การวางแผน

5. การบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

6. กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

7. การแบ่งปันผลประโยชน์

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมความเป็นเมือง
น่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ชื่อ-สกุล ผู้สัมภาษณ์..... วัน เดือน ปีที่สัมภาษณ์.....
เวลา.....สถานที่.....

สภาพทั่วไปของผู้รับการสัมภาษณ์

เพศ.....อายุ.....ปี สถานภาพสมรส.....ศาสนา.....
อาชีพ.....ระดับการศึกษา.....
รายได้ต่อเดือน..... บาท

บทสัมภาษณ์

1. ในฐานะที่ท่านอยู่ในชุมชนนี้ ท่านมีความคิดเห็นว่าคุณสมบัติของชุมชนของท่านมีอะไรที่สามารถ
พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้ชาวต่างประเทศมาเที่ยวในชุมชนได้บ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าท่านมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบงานที่ 1

ด้านสถานที่ ทักษะคุณภาพ ความสวยงามและร่มรื่น

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

ที่	สภาพปัญหา	ลำดับความสำคัญ
1		
2		
3		
4		

ใบงานที่ 2

ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี

แนวทางการพัฒนา	ลำดับความสำคัญ
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	

ภาคผนวก ง
การประชุมเชิงปฏิบัติการ

การประชุมเชิงปฏิบัติการ
การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์เสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนใน
กรุงเทพมหานคร
เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มกรุงธนบุรี

วันเสาร์ที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๕

ณ โรงเรียนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย

ดำเนินการโดย

ชาวชุมชนในกลุ่มกรุงธนบุรี และ
นายณรงค์ศักดิ์ สายแสง

นิสิตปริญญาเอก คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

กำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการ
การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์เสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มกรุงเทพมหานคร
วันเสาร์ที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕
ณ โรงเรียนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย

๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.	ลงทะเบียนรับเอกสาร
๐๙.๐๐ - ๐๙.๑๐ น.	ผู้วิจัยกล่าวรายงาน
๐๙.๑๐ - ๐๙.๔๐ น.	ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด ประธานการประชุมกล่าวเปิดประชุม นำเสนอบริบทพื้นที่ชุมชน จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคและเปิดเวทีแสดงความคิดเห็น อภิปรายแนว ทางการพัฒนา โดย นายณรงค์ศักดิ์ สายแสง (๓๐ นาที)
๐๙.๔๐ - ๑๐.๐๐ น.	ชี้แจงการประชุมกลุ่ม (Workshop)
๑๐.๐๐ - ๑๐.๑๕ น.	พักรับประทานอาหารว่าง
๑๐.๑๕ - ๑๑.๑๕ น.	ประชุมกลุ่ม (Workshop)
๑๑.๑๕ - ๑๑.๕๐ น.	นำเสนอผลการประชุมกลุ่ม (กลุ่มละ ๕ นาที)
๑๑.๕๐ - ๑๒.๐๐ น.	ปิดประชุม
๑๒.๐๐ น.	รับประทานอาหารกลางวัน

เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ

กลุ่มกรุงธนบุรี เป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่ากรุงธนบุรี แหล่งวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วยเขต 5 เขต ได้แก่ เขตธนบุรี คลองสาน บางกอกน้อย เขตภาษีเจริญและเขตบางพลัด โดยกลุ่มเขตนี้เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ การสถาปนากรุงธนบุรี มี วัด โบสถ์ มัสยิด ที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม ยังคงวิถีชีวิตของชุมชนนานาชาติ (จีน ฝรั่งเศส แวก เขมร ลาว) และชนบประเพณีไทยดั้งเดิม

ชุมชนกุฎีจีน สำนักงานเขตธนบุรี

ชุมชนกุฎีจีน เป็นชุมชนที่อยู่ในย่านฝั่งธนบุรี ปัจจุบันตั้งอยู่ในสำนักงานเขตธนบุรี ในชุมชนมีผู้อยู่อาศัยอยู่หลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วย คนไทย จีน แวก มอญ ลาว ฝรั่งเศส มีการนับถือศาสนาที่ต่างกัน เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม อาณาเขตติดต่อของชุมชน ทิศเหนือจรด แม่น้ำเจ้าพระยา ทิศใต้ จรดซอยวัดกัลยาณ์ ทิศตะวันออกจรด ถนนเทศบาลสาย 1 ทิศตะวันตกจรดชุมชนวัดกัลยาณ์

สภาพวัฒนธรรมชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

สภาพวัฒนธรรมชุมชนกุฎีจีนในปัจจุบันนี้ เป็นชุมชนที่เก่าแก่วิถีชีวิตที่อาศัยอยู่กันอย่างเครือญาติ ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิด ความเชื่อ เชื้อชาติ วัฒนธรรม การนับถือศาสนา ถึงแม้ว่าเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป คนในชุมชนก็ยังรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ได้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน เช่น การทำขนมฝรั่งกุฎีจีน ซึ่งเป็นขนมที่มีเอกลักษณ์และสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนหรือแม้แต่อาหารโปรตุเกส ที่ยังหลงเหลืออยู่ในชุมชนแห่งนี้ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งมีบาทหลวงเป็นผู้นำมีวัดซางตาครู้ส เป็นศูนย์กลางของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการนับถือศาสนาพุทธ และอิสลาม อีกด้วย แต่คนในชุมชนก็ยังรักใคร่สามัคคีกัน ผู้นำแต่ศาสนามีการสานสัมพันธ์ร่วมกัน จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคี ยิ่งทำให้คนในชุมชนมีความรักใคร่กันมากขึ้น เช่น จัดกิจกรรมวันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น แต่ก็มีวัฒนธรรมหรือประเพณีที่แตกต่างจากชุมชนอื่นหรือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน ได้แก่ เทศกาลเข้าโบสถ์ จะจัดขึ้นในเดือนมีนาคม และเดือนเมษายนของทุกปี เป็นพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ที่ประชาชนจะเข้าโบสถ์เพื่อระลึกถึงความผิดที่ตนทำมาตลอดปี พิธีแม่พระมารีจัดขึ้นในเดือนพฤษภาคมและเดือนตุลาคม มีการอ่านพระคัมภีร์ พิธีฉลองโบสถ์เพื่อระลึกถึงการก่อสร้างโบสถ์ซางตาครู้ส และพิธีวันพระเกิด จัดขึ้นในวันที่ 24 ธันวาคมของทุกปี เพื่อระลึกถึงวันประสูติของพระเยซู

วัดซางตาครู้ส

ชุมชนกุฎีจีนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่เช่น วัดซางตาครู้ส (Santa Cruz Church) หรือวัดมหาเกษ วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร ศาลเจ้าเกียนอันเกง และบ้านวินเซอร์ เป็นต้น ด้านเทศกาลและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ และด้านอาหารการกิน มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว เช่น ที่จอดรถ ศาลาทำน้ำ ทำเทียบเรือ ทางเดินเท้า ป้ายชี้ทาง ร้านขายของชำ มีองค์กรและเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมมือกันช่วยฟื้นฟู และจัดกิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น สำนักงานเขตธนบุรี กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร เครือข่ายทำงานส่งเสริมการอนุรักษ์ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมย่านฝั่งธนบุรี คือ ชมรมสยามทัศน์ ชมรมเรารักชุมชนบุรี ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักพิมพ์สารคดี สถาบันไทยคดีศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เป็นต้น

ขนมฝรั่งกุฎีจีน

ผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของชุมชน

2. ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า สำนักงานเขตคลองสาน

ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า เป็นชุมชนที่เก่าแก่ ปัจจุบันตั้งอยู่ในสำนักงานเขตคลองสานซอย สมเด็จพระเจ้าพระยา 1 และซอยสมเด็จพระเจ้าพระยา 3 ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา แขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เขต คลองสาน กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนขนาดใหญ่ พื้นที่โดยประมาณ 30 ไร่ สภาพบ้านเรือนในปัจจุบัน เป็นอาคารพาณิชย์ในชุมชนมีผู้อยู่อาศัยอยู่หลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วย คนไทย จีน มลายู และลาวคนส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ อาณาเขตติดต่อของชุมชน ทิศเหนือจรด แม่น้ำ เจ้าพระยา ทิศใต้ จรดถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา ทิศตะวันออกจรดชุมชนซอยช่างนา-สะพานยาว ทิศ ตะวันตกจรดถนนพญาไม้

สภาพวัฒนธรรมชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

สภาพวัฒนธรรมชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้าในปัจจุบันนี้ เป็นชุมชนที่ผู้คนมีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายและอาศัยอยู่ในอาคารไม้เก่าแก่ที่สร้างขึ้นตั้งแต่อดีต ภายในชุมชนจะแบ่งออกเป็นชุมชนย่านตึกแดง และย่านตึกขาว เป็นชื่อที่เรียกตามอาคารส่วนใหญ่ที่ปรากฏในชุมชน และมีอาคารพาณิชย์ แต่บางส่วนก็เป็นเรือนไม้เก่าแก่ มีคนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและมีหลายเชื้อชาติ เช่น ไทย จีน มลายู ลาว อาชีวะและ ลักษณะการดำรงชีวิตในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป มีคนจากต่างจังหวัดเข้ามาพักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีบ้านเช่า ห้องเช่า และคนในชุมชนดั้งเดิมได้ล้มหายตายจาก และย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งดั้งเดิมจะมีความผูกพันกับสายน้ำ เมื่อมีถนนตัดผ่าน และถมคลองเพื่อสร้างถนน ความเจริญเข้ามาแทนที่ กลายเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์กันของคนในชุมชนเริ่มน้อยลง คนในชุมชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ มีการปกครองชุมชนในรูปแบบคณะกรรมการชุมชน มีมัสยิด ศาลเจ้า โรงเรียน สวนสาธารณะ หอกระจายข่าวศูนย์บรรเทาสาธารณภัย โทรศัพท์สาธารณะ เรื่องของศาสนพิธี คนในชุมชนจะมีเสรีภาพมากในเรื่องการนับถือศาสนา มีพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติตั้งแต่โบราณในศาสนาพุทธ เช่น ทำบุญในเทศกาลเข้าพรรษา ตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา และเทศน์มหาชาติ การละมาด เทศกาลถือศีลออก วันตรุษอีฎิ้ลฟิตริ และฉลองวันคล้ายวันประสูติของพระศาสดา ของชาวมุสลิม ส่วนชาวจีนที่นับถือศาสนาพุทธจะมีวันตรุษสารท เช่นไหว้เทพเจ้า ส่วนการเล่นพื้นบ้านที่ยังคงมีให้เห็นในชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้าคือ การเล่นหมากเกมสยู่โต หรือหมากฮอตแตก เป็นต้น

ชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี วัดอนงคาราม วรวิหาร ศาลเทพเจ้ากวนอู วัด พิชัยญาติการาม วรวิหาร มัสยิดกุฎลอิสลาม (มัสยิดตึกแดง) มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว) และพิพิธภัณฑ ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตคลองสาน ด้านเทศกาลและประเพณีจะเกี่ยวข้องกับศาสนาเป็น ส่วนใหญ่ เช่น เทศกาลเข้าพรรษาและเทศกาลออกพรรษา การตักบาตรเทโว การเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ในส่วนของศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ในชุมชนมีคณะกรรมการชุมชน ที่ได้รับการ แต่งตั้งจากสำนักงานเขตคลองสานให้มีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยของคนในชุมชน และในชุมชนยังเป็นที่ตั้งของอุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี หรือที่เรียกว่ากันว่า “อุทยาน สมเด็จพระเจ้า” ซึ่งเป็นสถานที่ย่านนิवासสถานเดิมครั้งทรงพระเยาว์ของสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราช ชนนี ในปัจจุบันมีองค์กรเอกชนเข้ามาบริหารจัดการภายในอุทยาน ทำให้มีระบบการบริหารจัดการที่ดี มีพนักงานคอยให้คำแนะนำ และที่สำคัญมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รู้จักและมาเที่ยวชมอุทยานสมเด็จพระเจ้ามากขึ้น

อุทยานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

โบสถ์วัดอนงคาราม วรวิหาร

ศาลเทพเจ้ากวนอู

มัสยิดกุฎิลอิสลาม (มัสยิดตึกแดง)

มัสยิดเซฟี (มัสยิดตึกขาว)

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตคลองสาน

3. ชุมชนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย

ชุมชนวัดสุวรรณาราม เป็นชุมชนเก่าแก่นับแต่สมัยอยุธยา คนในชุมชนจะผูกพันกับวัดทองหรือวัดสุวรรณารามเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีศาลากลางหรือศาลาโรงธรรมเป็นศูนย์กลางกิจกรรมร่วมกันของชุมชน มีตลาดวัดทองเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมซึ่งคลี่คลายจากวิถีชีวิต “ชุมชนริมน้ำ” และกลายเป็น “ชุมชนชาวตลก” เนื่องจากเส้นทางหมุดความสำคัญ มีทางรถไฟและถนนเข้ามาแทนที่ อาณาเขตชุมชนบ้านบุในปัจจุบัน ทิศเหนือติด ลำคลองบางกอกน้อย ฝั่งตรงข้ามคือ ชุมชนสันติชน สงเคราะห์และชุมชนไทย ทิศตะวันออกจรดสถานีรถไฟบางกอกน้อย (เดิม) และวัดอมรินทราราม ทิศตะวันตกคือ “บ้านบน” ซึ่งชาวบ้านเรียกบริเวณเหนือวัดสุวรรณารามขึ้นไปจนถึงถนนจรัญสนิทวงศ์ และทิศใต้ติดกับชุมชนบ้านข้าวเม่าและบ้านเนิน

สภาพวัฒนธรรมชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

สภาพของวัฒนธรรมชุมชนวัดสุวรรณารามในปัจจุบันนี้ ยังคงเป็นชุมชนที่มีความผูกพันและยังคงรักษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ตลอดจนการร่วมกันจัดกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลต่างๆ ในอดีตคนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพช่างบุ และมีกรสืบเชื้อสายต่อๆ กันมา แต่ในปัจจุบันนี้มีครอบครัวที่ยังคงประกอบอาชีพช่างบุ มีเพียงรายเดียว ซึ่งอาจเป็นเพราะวัตถุดิบที่มีราคาแพง และความนิยมของคนในปัจจุบันที่มีต่อเครื่องเงินก็น้อยลง จึงทำให้คนเลิกผลิตและไปประกอบอาชีพอื่น นอกจากนี้ในเรื่องความเชื่อของชุมชนชุมชนวัดสุวรรณารามที่ยังคงรักษาและสืบทอดประเพณีมาตั้งแต่โบราณและเป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่น ได้แก่ การวิ่งม้าแก้บน ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงมีให้เห็น นอกจากนี้ยังมีการแสดงกระบี่กระบอง ซึ่งเป็นกระบี่กระบองของตระกูลครูทองอยู่ ที่สืบทอดจนถึงสำนักกระบี่กระบองของครูตอง ซึ่งเป็นทายาทคนปัจจุบันและคนเดียวที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชนวัดสุวรรณาราม ชุมชนวัดสุวรรณาราม มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร ตลาดวัดสุวรรณาราม โรงรถจักรธนบุรี ร้านสงวนโอสถ ศาลาโรงธรรม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางกอกน้อย ด้านเทศกาลและประเพณี เช่น ประเพณีตักบาตรเทโว ด้านการละเล่นและความเชื่อ เช่น กระบี่กระบองบ้านบุ และการวิ่งม้า แก้บน ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ การทำชั้นลงหิน และการผลิตภาชนะลงหินที่ใช้วัสดุสแตนเลส

วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร

ตลาดวัดสุวรรณาราม

รถไฟจักรธนบุรี

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางกอกน้อย

ร้านสงวนโอสถ

การแสดงรำกระบี่กระบอง

สาธิตการวิ่งแก้บน

4. ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ สำนักงานเขตภาษีเจริญ

ชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ เป็นชุมชนเก่าแก่ริมน้ำ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอาศัยอยู่ริมคลอง บ้านแบบเรือนเก่าโบราณ สถานที่ตั้งดั้งเดิมเป็นที่พำนักของบรรดาขุนนาง ผู้ดี และเศรษฐีในสมัยก่อน คนในชุมชนจะมีการผสมผสานวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งมีทั้งวัดไทย วัดจีน มัสยิด และศาลเจ้า แต่คนในชุมชนก็อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข อาณาเขตติดต่อของชุมชน ทิศเหนือติดกับสำนักงานเขตบางกอกน้อย มีคลองมอญเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศใต้ติดสำนักงานเขตธนบุรี ทิศตะวันออกติดสำนักงานเขตธนบุรีและสำนักงานเขตพระนคร ทิศตะวันตกติดสำนักงานเขตภาษีเจริญ

สภาพวัฒนธรรมชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

สภาพของวัฒนธรรมชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์ ชาวบ้านที่อยู่ริมคลองมีชีวิตที่เรียบง่าย ดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมตามแบบของความเป็นชาวสวนริมคลอง มีตลาดน้ำสองข้างทาง ซึ่งเต็มไปด้วยของขายมากมาย ซึ่งส่วนมากจะเป็นของที่ผลิต สร้าง หรือปลูกขึ้นเองในชุมชน รวมทั้งขนมหวานที่หาทานยาก ผลไม้ที่มีรสชาติหวานฉ่ำ ผักพื้นบ้านสดๆจากสวนของชาวบ้าน พริกชี้หูสวน มะดัน ต้นไม้และกล้วยไม้นานาพันธุ์ที่เพาะส่งตรงมาจากสวนส่วนตัว มาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวในราคาย่อมเยา ซึ่งเป็นที่ถูกใจของนักท่องเที่ยว และจากการได้สัมภาษณ์ สังเกตและเข้าพักในโฮมสเตย์ริมคลองบางหลวง ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน การดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายของชุมชนชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่ มีศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น วัดกำแพงบางจาก ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ บ้านศิลปิน และร้านค้าริมคลองบางหลวง

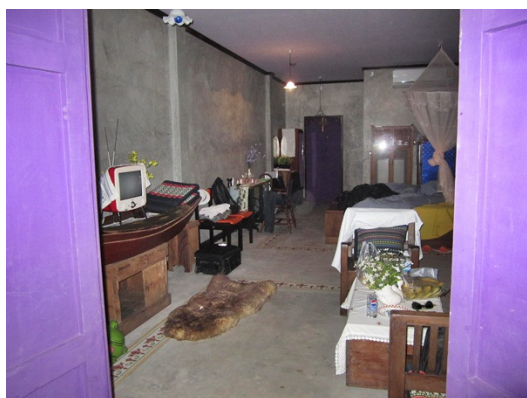
บ้านศิลปิน

ร้านค้าริมคลองบางกอกใหญ่

หุ่นละครเล็ก คณะคำนาย

โฮมสเตย์ริมคลองบางกอกใหญ่

ร้านบริการวาดภาพเหมือน

5. ชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด

ชุมชนวัดเทพากร ตั้งอยู่ที่ซอยจรูญสุนิทวงศ์ 68 แขวงบางพลัด สำนักงานเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ที่ตั้งอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา เดิมเป็นพื้นที่ทำสวนปลูกผลไม้ และเป็นที่ตั้งของวัดเทพากร ปัจจุบันมีประชาชนย้ายมาจากต่างจังหวัดเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้มีลักษณะเป็นชุมชนที่แออัด และมีแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปะ ศูนย์ฝึกอบรมดำเนินงานฝีมือหัตถกรรมเกี่ยวกับโขน ซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชน อาณาเขตชุมชนวัดเทพากร ทิศเหนือจรดคลองบางพลูทิศตะวันออกจรดแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตกจรดถนนจรูญสุนิทวงศ์ และทิศใต้จรดภัตตาคารเรือนแพชอยกลาง (ตลาดใหม่)

สภาพวัฒนธรรมชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

สภาพของวัฒนธรรมชุมชนวัดเทพากร เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นในเรื่องของงานฝีมือหัตถกรรมเกี่ยวกับโขน ซึ่งโขนเป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่งของประเทศไทย ที่มีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่และมีมาอย่างยาวนาน การทำเครื่องประดับโขนและการแสดงโขนในชุมชนวัดเทพากรเริ่มมาจากนายสถาพร เลี้ยงสอนและภรรยา ได้ย้ายถิ่นจากจังหวัดอยุธยา เข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานครและอาศัยอยู่ในชุมชนวัดเทพากร ทำให้นายสถาพร ซึ่งเดิมมีอาชีพการแสดงโขนและการทำโขนมาก่อน จึงได้นำศิลปะและวิธีการทำโขนมาถ่ายทอดให้กับลูกสาว เช่น วิธีการปักชุดโขน การทำเศียรของโขน ทำรำ และการแสดงต่างๆ และเผยแพร่ให้เยาวชนหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษาหาความรู้นอกจากนี้ยังเปิดศูนย์ฝึกชื่อว่า “ศูนย์ฝึกอาชีพศิลปหัตถกรรมหัวโขน วัดเทพากร (ของดีบางพลัด)” เพื่อฝึกอบรมให้แก่ผู้สนใจ และเพื่อสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมชนิดนี้ให้อยู่คู่ชุมชนตลอดไป ชุมชนวัดเทพากร มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ เช่น วัดเทพากร ด้านหัตถกรรม ได้แก่ การประดิษฐ์หัวโขน เครื่องประดับโขน อาวุธที่ใช้ในการแสดง และอุปกรณ์ประกอบฉากที่ใช้ในการแสดง

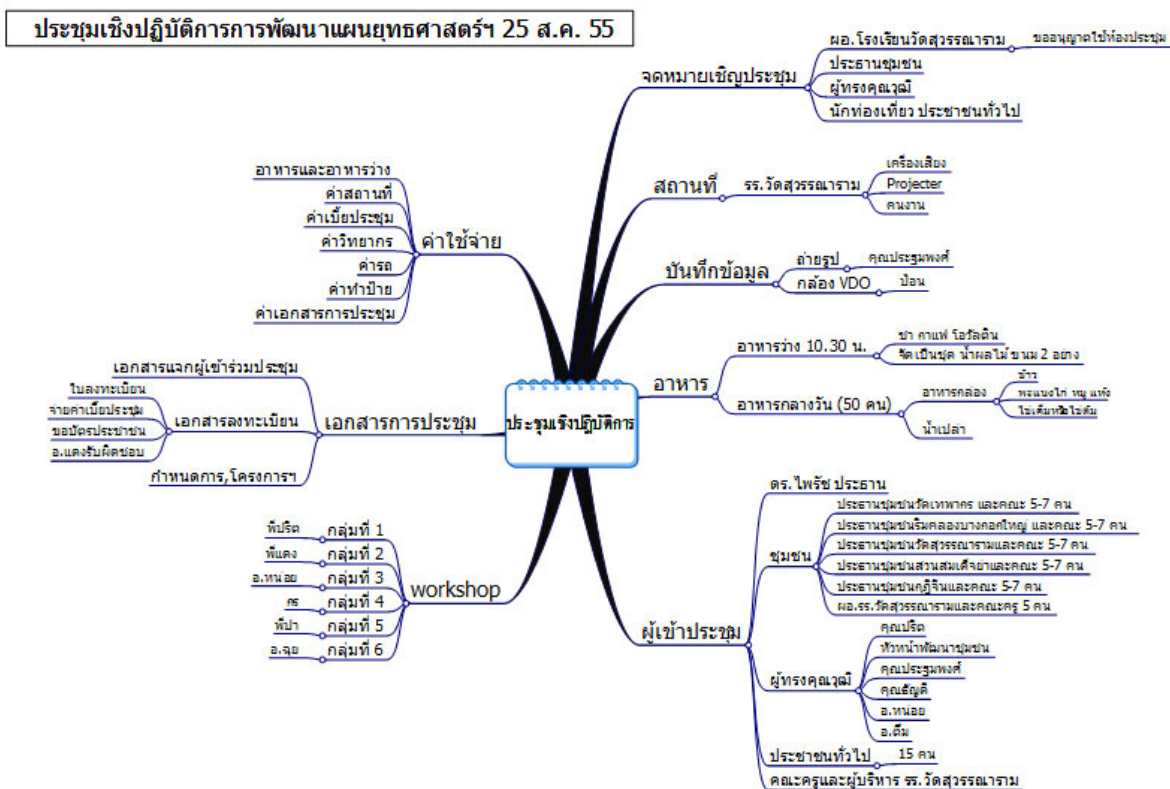
ผลิตภัณฑ์ของชุมชนวัดเทพากร สำนักงานเขตบางพลัด

คำชี้แจงการ Workshop

ให้แต่ละกลุ่มดำเนินการดังนี้

1. เลือกประธานและเลขานุการกลุ่ม
2. วิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนตามด้านต่างๆที่กำหนดให้ และจัดเรียงลำดับตามสภาพปัญหา (ใบงานที่ 1)
3. ให้ระดมความคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาตามด้านต่างๆที่กำหนดให้ และจัดเรียงลำดับความสำคัญ (ใบงานที่ 2)
4. ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (ใบงานที่ 3)

Mapping วางแผนการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ค่าใช้จ่ายในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

ค่าอาหาร	7,500	บาท
ค่าอาหารว่าง	2,500	บาท
ค่าสถานที่	1,500	บาท
ค่าเบี้ยประชุม (35 x 300)	10,500	บาท
ค่าเครื่องดื่ม	1,000	บาท
ค่าพาหนะ	2,500	บาท
ค่าวิทยากร	1,000	บาท
รวมทั้งสิ้น	26,500	บาท

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ
การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
วันเสาร์ที่ 25 สิงหาคม 2555
ณ ห้องประชุมโรงเรียนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย

1. ดร.ไพรัช	ถิตย์ผาด	คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
2. นายปรีต	กฤษกร ณ อยุธยา	ข้าราชการบำนาญ กรุงเทพมหานคร
3. นายอภิศิษฐ์	ลิ้มสุขะกร	ประธานชุมชนวัดสุวรรณาราม
4. นางสาวชาดา	ชาญสมัย	ประธานชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์
5. นายวิโรจน์	กิจไชยา	ประธานชุมชนสวนสมเด็จพระเจ้า
6. นายสุวัฒน์ชัย	สมเนตร	ประธานชุมชนวัดเทพากร
7. นายทองสุข	วิสัยแสง	รองประธานชุมชนวัดสุวรรณาราม
8. นายประสิทธิ์	ปฐมรัตน์	รองประธานชุมชนหลังวัดคูหาสวรรค์
9. นางสาวสิริอิสริย์	บุญยกิตติวิท	นักวิชาการการเงินและบัญชีชำนาญการพิเศษ
นิสิต ปรด. สาขาวัฒนธรรมศาสตร์
10. นายณรงค์ศักดิ์	สายแสง	นักวิชาการศึกษาระดับชำนาญการ
นิสิต ปรด. สาขาวัฒนธรรมศาสตร์
11. นายธนกร	ภิบาลรักษ์	อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรบุรี
นิสิต ปรด. สาขาวัฒนธรรมศาสตร์
12. นายประจักษ์พงษ์	มั่งมี	หัวหน้างานทะเบียน
สหกรณ์ออมทรัพย์ครูกรุงเทพมหานคร
13. นางสาวฐปณี	ลายยะ	ครู รับผิดชอบเดือนอันดับ คศ. 2
โรงเรียนมัธยมวัดสุทธาราม เขตคลองสาน
14. นางกชพร	พรทองคำ	นักวิชาการศึกษาระดับชำนาญการ
สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร
15. นางสาวนภา	เลิศพลาพงศ์	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ
สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร
16. นางฉัตรดี	มั่งมี	ครู รับผิดชอบเดือนอันดับ คศ. 1
โรงเรียนมัธยมวัดสุทธาราม เขตคลองสาน
17. นายบริศศักดิ์	พลับพลอด	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ
สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร
18. นายเอกบุตร	กิจสินธพชัย	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ
สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร

19. นายทวิศักดิ์	ประดิษฐ์ศิลปะโชติ	เลขานุการชุมชนสวนสมเด็จย่า
20. นายฐิตพลวรรณ	วิบูลมงคลชัย	ผู้ช่วยเลขานุการชุมชนสวนสมเด็จย่า
21. นายหิรัญย์	ไวยศิริ	กรรมการชุมชนวัดเทพากร
22. นางอรุณแสง	เทศหริ่ง	กรรมการชุมชนวัดเทพากร
23. นางสมพร	อุไรวรรณ	กรรมการชุมชนวัดเทพากร
24. นางยุพา	แก้วงาม	กรรมการชุมชนวัดเทพากร
25. นางทองอินทร์	จันทร์แก้ว	กรรมการชุมชนวัดเทพากร
26. นายพยุ่ง	รุ่งสาข	กรรมการชุมชนวัดเทพากร
27. นายไชยันต์	นุ้มสุวรรณ	กรรมการชุมชนวัดสุวรรณาราม
28. นายเจษฎา	วัฒนาธร	กรรมการชุมชนวัดสุวรรณาราม
29. นายสุวัฒน์	จิตติชัยเวทย์	กรรมการชุมชนสวนสมเด็จย่า
30. นายธีระยุทธ์	ชัยรัศมีกุล	กรรมการชุมชนสวนสมเด็จย่า
31. นางสาวนัทธมน	เอ็นดู	แม่บ้าน
32. นายสิทธิธา	แซ่ไคว้	นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดสุทธาราม เขตคลองสาน
33. นายไพศาล	สุขเกษม	นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดสุทธาราม เขตคลองสาน
34. นายทศพล	พรมสูตร	นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดสุทธาราม เขตคลองสาน
35. นายศรัณย์	ศรีโพธิ์	นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดสุทธาราม เขตคลองสาน
36. น.ส.นุชจิกกาญจน์	ลาเทศ	นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดสุทธาราม เขตคลองสาน
37. นายอริวัชร	มั่งมี	นักศึกษาวิทยาลัยพานิชยการธนบุรี
38. นางสาวอภิญญา	เอ็นดู	นักศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

ภาพการประชุมเชิงปฏิบัติการ
 การพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร
 เพื่อส่งเสริมความเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
 วันที่ 25 สิงหาคม 2555
 ณ ห้องประชุมโรงเรียนวัดสุวรรณาราม สำนักงานเขตบางกอกน้อย

ลงทะเบียน รับเอกสาร

ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด ประธานที่ประชุม

แบ่งกลุ่มตามประเด็นยุทธศาสตร์

วิพากษ์ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างวัฒนธรรมชุมชนในกรุงเทพมหานคร

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นายณรงค์ศักดิ์ สายแสง
วันเกิด	วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2517
สถานที่เกิด	จังหวัดสุรินทร์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 196/72 หมู่ 13 ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี 12150
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักวิชาการศึกษานำนาญการ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักการศึกษา เลขที่ 869 ถนนลาดหญ้า เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร 10600
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2530	ประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูคต อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2533	มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกระเทียมวิทยา ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2538	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาบัญชีวิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2542	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยอาชีวศึกษาสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2544	ประกาศนียบัตรครุเทคนิคชั้นสูง (ปทส.) สาขาครุศาสตร์ วิชาเอกคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยอาชีวศึกษามหาสารคาม
พ.ศ. 2548	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. 2555	ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม